

I *Finn-kampen* redovisar Jari Kuosmanen sina intervjuer med ett trettio-tal finska män i Sverige. De berättar om livet från barndomen i Finland till invandratillvaron i Sverige, om arbete, kärleksrelationer och kamratskap. Genom dem kommer vi i närkontakt med de mytomgärdade finska männen.

Vilka omständigheter har lett till att deras liv blivit så olika? Hur kommer det sig att vissa av dem sitter på parkbänken medan andra nöter sina kontorsstolar eller arbetar inom olika industrier? Svaren har ofta kopplingar till maskulinitet, ibland grundad i de djupa skogarna på den finska landsbygden och i andra fall bland höghusen i Helsingfors. Männen olika bakgrund har visat sig spela en viktig roll i kampen om sociala positioner i Sverige. Vissa av dem har haft en förmåga att välja framgångsrika strategier vad gäller t.ex. arbete och familjeliv, medan andra gjort mindre lyckade vägval. Ofta har de sökt sig till starkt manliga sfärer, där ett ganska vilt sätt att leva har utvecklats. En ungarkestillvaro som ibland fått ödesdigra konsekvenser för männens övriga relationer.

Jari Kuosmanen är auktoriserad socionom och forskare vid Institutionen för socialt arbete i Göteborg. Han har tidigare skrivit om finska män i Sverige i antologin *Rädd att falla – studier i manlighet* och är medförfattare till boken *Könsköparna – varför går män till prostituerade?*

ISBN 91-7844-328-8

GIDLUNDS FÖRLAG

Jari Kuosmanen · FINNKAMPEN

JARI KUOSMANEN

FINNKAMPEN

En studie av finska mäns liv och sociala karriärer i Sverige

GIDLUNDS

Finnkampen

Skriftserien nr 2001:2
Institutionen för socialt arbete
vid Göteborgs universitet

JARI KUOSMANEN

Finnkampen

En studie av finska mäns
liv och sociala karriärer
i Sverige

GIDLUNDS FÖRLAG

Doktorsavhandling för filosofie doktorsexamen framlagd vid Institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet 2001.

Utgiven med stöd från Kulturfonden för Sverige och Finland.

Abstract

Kuosmanen, Jari, 2001: *Finnkampen – A Study on Finnish Men's Lives and Social Careers in Sweden*. Göteborg. ISBN: 91-7844-328-8, ISSN: 1401-5781

Key Words: Masculinity, manliness, men, Finnish men, sex, gender, gender relations, homosociality, class, class relations, working class, middle class, urbanization, modernisation, migration, emigration, immigration, ethnicity, ethnic relations, Sweden-Finns, Finland, Sweden, marginalization, integration, social care, social services, alcohol, drugs.

The aim of this study is to describe and analyse experiences, living conditions and processes that have influenced Finnish immigrant men in Sweden and the resources and strategies they have used to handle and control their lives as immigrants. An important issue has been whether it is possible to connect the separate social careers, marginalization and integration to the different living conditions and circumstances that have influenced the men in Finland and Sweden respectively.

Thirteen "marginalized" and 15 "integrated" men have been interviewed about their journey from early childhood in Finland to a life as immigrants in Sweden. The interviewees were born between 1920–1960 and their average age at the time of the interviews was 53 years. A majority had moved to Sweden in the 1960s and the 1970s.

The autobiographies of 50 Finnish men living in Finland have also been used as background material. This multifaceted problem area has been analysed through gender, class and ethnic perspectives and on individual, group and structural levels.

To summarize, the results show that emigrating from one cultural environment to another and the effects of the modernisation process have put these men to the test and that they have had different abilities to control and handle the new and quickly changing circumstances. During the years when there existed a large supply of unqualified work, with demands of neither formal professional qualifications nor language qualifications, those who were less well-educated also had good opportunities to find work on the labour market. From here on the development has favoured those who have been able to keep up with progress, i.e. men who have been socialised in emotionally positive and career-friendly environments, men who also as adults have kept this attitude toward future and evolution. These men have had more favourable conditions to keep up with the competition against others. This type of attitude has been particularly important in an immigration context, which has further reinforced the competition between and within the social groups, but also between Finnish and Swedish masculinity.

The data shows that a flexible masculinity is a vital resource. This means not being bound by tradition but being prepared to pass both class and gender barriers. This open attitude has been valuable on a labour market where manual and traditionally male work opportunities are less numerous than before.

Inside the relation sphere, this flexibility has been just as valuable. It has been important that present conditions and circumstances directed emotions, actions and negotiations, instead of traditions and other patterns that no longer are of current use in a new life situation.

As for the use of alcohol and drugs, this has mainly been connected with men from dysfunctional families, traditional and poor countryside, lower working class milieu and certain pronounced homosocial environments such as professional travelling and collective housing. Family men and men from stable future-oriented environments, the modern countryside, upper working class and middle class environments have not developed these types of difficulties to the same extent.

Translation: Per Johan Landquist

Omslagsfoto: Jari Kuosmanen.

© Jari Kuosmanen 2001

ISBN 91-7844-328-8, ISSN 1401-5781

Fingraf tryckeri, Södertälje 2001

Förord

Avhandlingsarbetet är på många sätt en speciell process, och bär inom sig en intressant dubbelhet. Till stora delar präglas det av individualitet och ensamarbete, samtidigt som ett stort antal människor på olika sätt är inblandade i projektet.

Först och främst vill jag tacka de män som ställt upp för intervjuer och som med sina rika och intressanta berättelser gjort just denna avhandling möjlig. I samband med detta vill jag också tacka de svenska och finska socialarbetare och andra personer, som generöst delat med sig av sina erfarenheter av finska män.

När det gäller Institutionen för socialt arbete i Göteborg vill jag först och främst tacka min handledare Sven-Axel Månsson, som med sina gedigna kunskaper i köns- och etnicitetsfrågor, orädda kvalitativa förhållningssätt och nyfikenhet, har hjälpt mig att göra en mycket intressant och givande forskningsresa. Jag vill också tacka Maren Bak och Sören Olsson i läsgruppen, som pekat på olika problem i manuset, men också visat vägar vidare. I denna process har inte minst Margaretha Järvinen, som opponert på slutseminariet, varit viktig. Genom sin kännedom om Finland samt finska män och kvinnor, har hon fört in en viktig dimension i granskningen av materialet. Hon har med sin skarpsynta, tydliga och konstruktiva kritik bidragit på ett mycket positivt sätt.

Jag vill också tacka mina arbetskamrater och kollegor: Ulla-Carin Hedin och Tom Leissner som läst och kommenterat mitt manus; Bosse Forsén som även gjort en noggrann granskning av språket; Lars Rönnmark som jag haft många givande diskussioner med; Björn Andersson som oförtröttligt svarat på mina frågor om det svenska språket; Janne Svensson som med kort varsel hjälpt mig med datorn när mina kunskaper inte räckt till.

Utanför institutionen har vännerna i "Mansforskningsgruppen i Göteborg", Claes Ekenstam, Thomas Johansson och Arne Nilsson, med sin tvärvetenskapliga och seniora kompetens varit ett värdefullt stöd. Genom läsning av mitt material och genom igenkännande kommentarer på mina vedermodor har de gett mig hopp om livet efter detta.

Till sist vill jag krama och tacka min fru Heidi, och dottern Johanna som ibland undrat vad jag egentligen håller på med, eftersom jag ser så stressad ut och knappt har tid med andra intressen. Dessa frågor har under processens gång fått mig att reflektera över vad som är väsentligt i livet. Heidi är egentligen anledningen till att jag 1969 emigrerade till Sverige. Genom sina egna erfarenheter och professionella kunskaper om invandrartillvaron, har hon på ett kunnigt sätt kunnat kommentera och ge värdefulla synpunkter och stöd under hela resans gång.

Göteborg, den 4 januari 2001

Jari Kuosmanen

Innehåll

INLEDNING	11
Studier och erfarenheter av finska män i Sverige	12
Förstudie.....	15
Kön, klass, migration och alkohol i ett finskt perspektiv	15
”Lähiö”, ”Förorten”, 16 · Kvarterskrogen, 18	
Manlighet som problem	22
HUVUDUNDERSÖKNING	24
Målgrupp, syfte och frågeställningar	24
Urvalet av intervjupersoner.....	26
De intervjuade	28
Biografier av finska män i Finland.....	29
Intervjun – om livshistorier och andra levnadsbeskrivningar	30
Kritisk realism, 31 · Förståelsen, 33 · Männens berättar, 34 · Bearbetning och analys av intervjuerna, 36	
Generalisering, reliabilitet och validitet.....	38
Reliabilitet, 39 · Validitet, 40	
Teoretisk ansats och referensram för analys av empirin.....	40
Homosocialitet, 41 · Identitetens dialektik – identitet som man, den man- liga identiteten, 44 · Kön, klass och ras/ethnicitet, 45 · Hur används Con- nells modell i denna studie, 46 · Perspektiv och teman i studien, 47 · Kön som social konstruktion, 48	
Om studiens uppläggning	48
BARNDOMENS FAMILJELANDSKAP	49
On the sunny side... trygga fäder och mödrar	49
Far som stöd och någon att se upp till, 51 · Samma syskonskara men olika barndom, 52	
Det skuggade barndomslandskapet.....	53
Andra världskriget, 54 · Föräldrarnas bortgång, 57 · Brodern som ersättare, 58 · Dysfunktionella familjeförhållanden, 59	

Sammanfattning och analys.....	62
Far och mor, 63 · Land, stad och generation, 63 · Vilken betydelse har en funktionell eller dysfunktionell barndomsfamilj?, 64	

ARBETE, UTBILDNING

OCH VÄGEN TILL MANLIGA HIERARKIER	69
I ditt anletes svett – pojkarna på landsbygden	69
I faders fotspår till manliga världar och hierarkier, 70 · Mot faderns önskan – på nya stigar, 71	
Mellan land och stad	72
Stadens söner.....	74
Stadens och tätortens andra ansikte, 75	
Skolan – ett nödvändigt ont eller en språngbräda	76
Högre studier för de utvalda och för dem som det inte blir karl av, 78	
Sammanfattning och analys	80
Traditionell arbetsmanlighet, 81 · Differentiering i arbetarklass, de skötssamma och de andra, 83 · Homosocialitet – socialisation, 85	

EMIGRATIONEN TILL SVERIGE –

DET RIKA LANDET I VÄSTER.....	89
Orsaker till emigration	89
Arbetslöshet, 89 · Gräset är grönare och saftigare..., 90 · De brända broarna, 92 · Att komma ifrån – att fly, 93 · För omväxlings skull – ett litet äventyr, 94 · När sjön inte suger längre, 94 · Studier – förkovran, 95 · Kärleken, 96 · Sammanfattande kommentarer, 96	
Tre olika typer av emigration	97

LIVET I SVERIGE

Språket – nyckeln till det nya landet	98
Varför skall jag lära mig språket, jag skall ju ändå snart flytta tillbaka?, 98 · Att förstå men inte prata – rädslan att göra bort sig, 99 · Svenskspråkiga miljöer, 100 · Att lära sig svenska trots alla svårigheter, 101 · Språket, nyckeln till högre utbildning, samhällsmedverkan och egenvärde, 102 · Finlandssvenska som modersmål, 102 · Tolk, så att man inte missar något, 103 · Sammanfattning och analys, 104	

Arbetslivet	107
Inget lönearbete – fortsatt karriär i marginalen, 108 · Språket som hinder – en påtvingad svacka i arbetskarriären, 108 · Från diverse arbeten till diversearbetare, 109 · Från skogshuggare till målare – ett slags karriär, 112 · Att ha olika slags jobb i Sverige – ingen rätlinjig arbetskarriär, 113 · Ett vanligt yrkesliv – positiv trend i arbetskarriären, 114 · Från manuellt till icke manuellt arbete, 114 · Relationer till svenska arbetskamrater, 116 · Finska män och facket, 118 · Sammanfattning och analys, 118	
Resarbeten	124
Skogarnas fria män, 124 · Gråfirmor, ”reppufirmat”, en lockelse för moderna skogshuggare och sjömän, 126 · Andra resande män – sjömän och representanter, 132 · Sammanfattning och analys, 134	
Boendet.....	139
Kvartar, 140 · Manliga kollektiv, 141 · Sammanfattning och analys, 145	
Familjeliv/relationer	146
Ungkarlar för livet?, 147 · Singlar med tidigare fasta relationer till kvinnor, 148 · Män med en aktuell relation och erfarenhet av tidigare separationer, 150 · De långa relationernas män, 156 · Sammanfattning och analys, 159	
ETNISKA RELATIONER –	
POSITIVA OCH NEGATIVA ERFARENHETER	168
Media.....	169
Det officiella Sverige.....	170
Socialtjänst, 171 · Polis, 171 · Staten Sverige, 172	
Sammanfattning och analys.....	173
Fördomar men ingen öppen diskriminering, 173 · Kamp om kollektiva rättigheter, 174 · Du kan bli en av oss, 174	
MÄNNENS FÖRHÅLLANDE	
TILL FINLAND OCH FINLÄNDARE I SVERIGE.....	176
Finland, inte bara ett förlorat paradiset.....	177
Dubbla känslor gentemot Finland, 178 · Med mössan i handen, 179 · Att flytta till Finland?, 179 · Att stanna, 180	
Relationer mellan finländare i Sverige	180
Konflikter, 181 · Tyckt om andra finska män i Sverige, 182	

Sammanfattning och analys.....	183
Hegemonisk maskulinitet bland finländare i Sverige, 184 · Andra finska män, 186	

SAMMANFATTANDE OCH FÖRDJUPAD ANALYS AV DE FINSKA MÄNNENS LIV OCH SOCIALA KARRIÄRER 187

Migration/etnicitet.....	188
Det positiva utfallet av emigrationen, 188 · Det problematiska kringvandring, 189	
Maskulinitet och etniska relationer.....	190
Statusförlusten har varit olika stor för olika män, 190 · Flyktstrategier, 191 · Kampstrategier, 192	
Klass, maskulinitet: klassmaskulinitet.....	194
Historien i nuet – den primära socialisationens betydelse, 194 · Primär socialisation och klassmanlighet, 195	
Homosocialitet och andra orienteringar.....	199
Skyddsbastion, 200 · Språngbräda, 201 · Utanför homosociala band, 201	
Männens förhållande till alkohol och droger.....	203
De marginaliserade och de integrerade männen – olika sociala karriärer	205
De tretton marginaliserade männen, 205 · De femton integrerade männen, 206	

SLUTORD – ÅTER TILL FRÅGAN OM MASKULINITET 208

APPENDIX.....	210
Förhållandet mellan Finland och Sverige.....	210
Stockholm, 210 · Mellansverige, 210 · Västerbotten, 211 · Flykt, 211 · Studier, 212 · Krig, 212 · Tiden efter 1945, 212 · Snabb strukturomvandling, 213 · Antalet emigranter, 214 · Levnadsstandarden, 214 · Reglering och styrning av emigrationen, 215 · Vilka är emigranterna, 215 · Regional fördelning av finska emigranter, 215	

SUMMARY.....	216
--------------	-----

NOTER.....	229
------------	-----

REFERENSER.....	241
-----------------	-----

Inledning

Ibland kan även korta möten vara mycket betydelsefulla i livet, sammanträffanden som man länge kommer ihåg och som med tiden kan få nya dimensioner och innebörder. Ett sådant möte hade jag för cirka tio år sedan i Östra Nordstan i Göteborg, även kallat Femmans torg.¹

Vid denna tid var jag anställd som socialsekreterare på Solmu-gruppen, en finskspråkig social verksamhet som startades 1982 i Göteborg, för att arbeta med unga arbetslösa finländare med sociala problem, främst män. Många av dem vistades just på Femmans torg, till förtret för både affärsidkare och polis. Platsen där finländare brukade träffas kallades i folkmun för Karelska näset.²

En dag när jag var på väg att gena genom torget lade jag märke till en person som verkade nervös och såg ut som om han sökte någon. Han föreföll bekant, men på avstånd hade jag svårt att placera honom i något sammanhang. När jag kom närmare kom jag plötsligt ihåg: han var ju en av mina gamla arbetskamrater, Kaarlo från Arendalsvarvet. I början av sjuttioalet hade vi arbetat i samma monteringshall som plåtslagare.

Vi hälsade på varandra, men återseendets glädje verkade inte infinna sig, båda var vi stela och reserverade, frågade varandra ”hur har du det?”, men utan att egentligen svara annat än ”bra”. Samtalet var snart slut, han hade lite bråttom, som han sa, och strax stod jag där ensam och kände mig generad, samtidigt som jag var förundrad över min reaktion.

Ganska snart kom jag dock underfund med att de känslor som mötet väckte främst hade att göra med Kaarlos situation. Hans ovärdade klädsel och oroliga sätt skvallrade om hans belägenhet. När vi träffades senast var situationen en helt annan.

Båda var vi relativt nyinkomna till Sverige i början av sjuttioalet och arbetade i den överhettade varvsindustrin tillsammans med tusentals andra finska män och kvinnor. De flesta av oss finländare i monteringshallen var relativt unga, samtidigt som några av oss redan bildat familj, bland annat Kaarlo. Jobbet var tungt, skitigt och farligt, samtidigt som det gav oss en viss självkänsla och identitet, samt en viss social ställning i det nya landet. Och den gemenskap som man hade i den finska gruppen var viktig för oss som ännu inte behärskade svenska språket.

Sedan jag slutade på varvet hade jag inte sett någon av mina finska arbetskamrater. Nu hade jag träffat Kaarlo.

Det märkliga var att även om jag arbetade som socialsekreterare, just med finska män som hade sociala problem, hade jag egentligen aldrig berörts av deras livsöden på samma sätt som av Kaarlos, det gick rätt igenom det professionella skyddet och in i mitt innersta.

När jag hade samlat mig kunde jag börja sortera mina tankar, eller egentligen de frågor som mötet väckte. Hur kom det sig att Kaarlo, som tidigare var en helt vanlig familjefar, nu hade en så prekär social situation? Vad hade egentligen hänt under åren vi inte setts? Hade han blivit arbetslös efter varvens nedläggning och inte hittat något annat jobb? Eller hade han kanske skilt sig och kommit i kontakt med andra finska ensamma män i samma situation? Och hur kom det sig egentligen att vi hade fått så diametralt olika livsriktningar och positioner i samhället, han som en av "gubbarna" på torget och jag som socialarbetare.

Jag fick aldrig svar på mina frågor. Efter någon vecka försvann Kaarlo från torget och därefter har jag aldrig träffat honom.

För några år sedan blev jag dock åter påmind om detta möte. På Institutionen för socialt arbete i Göteborg startades hösten 1995 ett forskningsprogram som heter "Migration och socialt arbete". Programmets syfte var bland annat att inspirera till forskning om frågor som berör invandrarskap och etnicitet. På institutionen har det sedan länge funnits ett forskningsprogram, "Kön, sexualitet och socialt arbete", inom vilket man fokuserar på könsrelaterade frågor inom ämnesområdet socialt arbete. I denna forskningsmiljö blev det åter möjligt för mig att närma mig mina landsmän, men inte längre som en arbetskamrat, eller socialarbetare, utan nu i rollen som forskare. Min främsta undran var hur det kom sig att de finska män som emigrerat till Sverige emellanåt fått så helt olika liv och sociala karriärer.

Vid kartläggning av fältet blev det bland annat tydligt att finska mäns marginalisering i Sverige var ett angeläget, men föga utforskat område.³

Studier och erfarenheter av finska män i Sverige

Redan i början av sjuttioalet uppmärksammades de sociala problem som speciellt de finska männen i Sverige var berörda av, och detta i större utsträckning än till exempel de finska kvinnorna eller de svenskfödda männen. Inte sällan var denna problematik kopplad till missbruk, främst av alkohol.

I studien "De finska invandrarnas problem" diskuterades två olika grupper av finländare med sociala problem: dels "unga lagöverträdare och asociala äventyrare", som framförallt kom till Stockholmsregionen och levde i de subgrupper som fanns i storstaden, dels ungar som bodde i stora manliga kollektiv, till exempel i baracker. Man föreslog bland annat studier av dessa frågor samt finskspråkigt socialt arbete riktat till dessa grupper.⁴

Solmu-gruppen, en finskspråkig social verksamhet, startades i Stockholm 1974. Syftet var att söka upp unga finländare med sociala problem och förmå dem att återflytta till Finland, alternativt hjälpa dem till en dräglig tillvaro i Sverige.⁵

Även i Göteborg bildades en Solmu-grupp, men först 1981. Målgruppen och syftet var samma som i Stockholm. Vid sin utvärdering av Solmu-gruppens verksamhet, kunde Kihlström konstatera att två tredjedelar av klienterna hade alkoholproblem, och några använde även andra droger. Majoriteten av klienterna var män.⁶

Vid en studie 1989 på Ankaret, som var Hisingens och Norra stadsdelarnas enhet för korttidsboende i Göteborg, framkom att finska män utgjorde 27% av det totala antalet boende. Andelen personer med finländsk bakgrund utgjorde ca 6% av befolkningen i de berörda stadsdelarna. De finska männen på Ankaret hade alla missbruksproblem, 82% av dem använde alkohol och 18% var blandmissbrukare.⁷

Inte bara inom socialtjänsten, utan också inom den psykiatriska vården, kunde man notera att de finska männen var överrepresenterade. I en studie som Göteborgs Socialförvaltning gjorde 1979, framkom att av de som under året skrivits in på Lillhagens sjukhus var 25% finländare och av dem hade 64% alkoholproblem.⁸

Den här typen av problem förekom inte bara i storstadsområden, utan även i mindre städer och på industriorter. I en studie av finländare i Västerås 1972–74 bekantade sig Jaakkola med en grupp finska män som hon kallade för gathörnsfinnar. Männerna som ingick i denna relativt lösa gruppbildning var mellan tjugo och fyrtio år. De flesta av dem var ungarlar eller frånskilda. De fick sin försörjning genom sjukpenning eller arbetslöshetsersättning, samt genom kriminalitet. Alkoholen hade en central roll i männens liv och var en starkt bidragande orsak till skilsmässor, avskedanden från arbete, förtidspensioneringar och dödsfall.

Jaakkola menar att man delvis kan förstå männens liv ur ett invandrarperspektiv:

Invandring medför nästan alltid en väsentlig förändring av levnadsförhållandena. Byte av vistelseort är inte den enda aspekten på migration. Invandraren måste också lära sig ett nytt yrke och ett nytt språk, skaffa sig nya vänner, lära sig att leva i stadsmiljö och ge upp sina politiska rättigheter. En sådan situation kan säkerligen vara mycket förvirrande och kan leda till användandet av avvikande anpassningsmodeller under försöket att lösa de problem man möter. Detta kan säkerligen vara en av anledningarna till att det gäng jag har beskrivit finns till.⁹

Hon menar vidare att gruppen var viktig för männen i en isolerad situation, den gjorde socialt liv möjligt och bidrog därigenom till ett slags välfärd. Här fanns en stark känsla av solidaritet och gemenskap, och gruppen fungerade också som ett skydd mot det övriga samhällets ogillande.¹⁰

Rosenberg och Toukomaan gjorde 1989 en studie av marginaliserade finska män i Eskilstuna, Sveriges Manchester, som de kallade staden för. Även här var finska män överrepresenterade inom socialtjänsten, både i förhållande till svenskarna och till övriga invandrare. När det gällde polisingripanden hade finländarnas andel under åren minskat, samtidigt som de fortfarande utgjorde en ”avsevärd” del av dem som blev omhändertagna på grund av fylleriförseelser.¹¹

Rosenberg och Toukomaan kunde också konstatera att de finska kvinnorna klarade sig bättre än de finska männen. De hade utvecklat mer konstruktiva strategier i det nya landet. De lärde sig språket bättre därför att de oftare arbetade i serviceyrken där de behövde svenskan. De var också mer ovilliga än männen att flytta tillbaka till Finland. Emigrationen hade för dem inneburit att de både fått

en bättre ekonomi och blivit mer självständiga, medan männen kände att deras livssfär hade minskat. De längtade tillbaka till Finland, till sitt gamla liv.

Rosenberg och Toukoma menar att den finske mannens dilemma i Sverige kan förstås i termer av en marginaliseringsprocess, som innehåller både en etnisk och en könsässig dimension. Den etniskt betingade marginaliseringen handlar om en språklig och nationell underlägsenhetskänsla, som har sina rötter i det historiska förhållandet mellan Finland och Sverige.¹² Denna ojämlikhetsrelation förstärktes ytterligare av det faktum att de som flyttat till Sverige ofta saknade högre utbildning. Den könsässigt betingade marginaliseringen handlar om den traditionella finska reproduktionen av kön. Den traditionelle mannen marginaliserades i förhållande till den mer moderna kvinnan. Denna konflikt finns även i Finland, men blir ännu tydligare bland finländare i Sverige. En del av männen hade svårt att anpassa sig till nya familjemönster och sökte sig därför till likasinnade olycksbröder på pubar och restauranger. Detta var dock en strategi som i många fall ledde till skilsmässa och fortsatt liv i manliga missbrukargrupper.

Ett av problemen med ovanstående studier och kunskaper var deras inaktualitet, framförallt när det gällde förhållandena i Göteborg under 1990-talet. Därför gjorde jag våren 1996 en partiell kartläggning av situationen.¹³ Den gav vid handen att andelen finska män fortfarande var relativt stor på olika sociala enheter. I de fyra stadsdelar som ingick i kartläggningen var finska män överrepresenterade som klienter inom missbrukarvården. I Backa var andelen finska män 10% av klienterna på socialbyråns missbruksenhet, medan finländare (finska medborgare och f.d. finska medborgare) utgjorde 2,8% av de boende inom stadsdelen. I Biskopsgården var detta förhållande 16% respektive 4,1% och i Gunnared 30% respektive 7%. I Kortedala var andelen finska män 33% inom skyddat boende.¹⁴

Det visade sig också att nu var det inte längre fråga om unga utan om medelålders män, som i många fall kommit till Sverige under tidigare årtionden.

Ett annat problem med de ovanstående studierna är att i ingen av dem analyseras de finska männens marginalisering i ett individuellt perspektiv. Detta leder till att man har svårt att skilja männen från varandra, och man får lätt uppfattningen att alla har marginaliserats av samma anledning. I Jaakkolas studie på grund av de problem man kan ha som invandrare och i Rosenbergs och Toukomaas undersökning på grund av etniska och könsässiga orsaker. Rosenberg och Toukomaas analys är dock intressant och nydanande i den betydelsen att man diskuterar kön i samband med frågan om etnicitet och marginalisering. Samtidigt saknas det även här en djupare analys av männens individuella liv och den process som lett till männens marginalisering. Den personhistoriska förståelsenivån lyser med sin frånvaro, och kön, socialgrupp och etnicitet hanteras enbart som strukturella och kollektiva dimensioner.

Behovet av närkontakt med männen syntes allt mer nödvändigt och därför gjorde jag en studie om ett antal invandrade finska mäns marginalisering i Göteborg.

Förstudie

I studien ingick sju män på två olika socialvårdsenheter i Göteborg. Som jämförelsematerial och för att lättare kunna skilja mellan å ena sidan effekterna av invandrar tillvaron och å andra sidan effekterna av social och kulturell bakgrund, läste och analyserade jag även tjugo självbiografier skrivna av finska män boende i Finland, en av dessa hade dock flyttat till Sverige. Dessa tjugo levnadsbeskrivningar sökte jag bland de närmare fyrahundra berättelser som 1993 samlades in av Jämställdhetsdelegationen och det Finska Litteratursällskapet. Av dessa valde jag främst män som hade liknande erfarenheter som männen jag intervjuade i Sverige: män med migrationserfarenheter och/eller män som hade haft, eller hade, en aktuell högkonsumtion/missbruk av alkohol eller droger.

Denna förstudie visade bland annat att livet före flytten till Sverige spelade en viktig roll för hur livet formades i Sverige. Jag kunde skönja olika omständigheter och processer som hade haft en negativ inverkan på männens sociala liv. Det visade sig bland annat att vissa mäns marginalisering hade att göra med en dålig utbildningsbakgrund, samt med en stel och traditionell manlighet.¹⁵ Denna disposition gjorde männen sårbara både inom arbetslivet och inom relationslivet i den främmande och snabbt föränderliga miljön.

Jag kunde också konstatera att en del av männen var uppvuxna i dysfunktionella familjer, en bakgrund som bidrog till både psykologiska och sociala svårigheter senare i livet.

Männens starka orientering mot arbete och andra manliga sfärer utgjorde också en omständighet som kunde ha destruktiv inverkan. I många manliga sfärer kom till exempel alkoholen med i bilden och en alltför stark prioritering av umgänget med kamraterna orsakade starka spänningar i familjelivet.

Resultaten av denna studie fördjupade förståelsen när det gäller utvecklandet av sociala problem i ett livslångt perspektiv, och visade hur frågor som handlar om socialgrupp, etnicitet och kön interagerar med varandra. Framförallt kunde jag konstatera att just kön var en viktig variabel i denna triangulering, inte bara på en strukturell nivå, utan även på gruppnivå samt på ett individuellt plan. Framförallt kunde männens manliga habitus som ofta formats i traditionella, starkt arbetsorienterade miljöer, vara dysfunktionell i en modern och kulturellt annorlunda omgivning.¹⁶

Ovan har jag presenterat undersökningar av finska män i Sverige. Även i Finland har man gjort intressanta studier som berör bland annat frågan om kön och migration.

Kön, klass, migration och alkohol i ett finskt perspektiv

I början av åttiotalet gjordes det i Finland två uppmärksammade sociologiska undersökningar: Kortteins studie av en förort och Sulkunens m.fl. studie av kvarterskrogar.¹⁷ Dessa undersökningar var inte gjorda utifrån ett renodlat köns-

forskningsspektiv. De betraktas emellertid i finska mansforskningssammanhang som de första som problematiserar manligheten och könsrelationerna i Finland.¹⁸

Man kan konstatera att teman som diskuteras i dessa två studier – kön, klass, migration och alkohol – starkt berör även de till Sverige emigrerade finska människors liv. Därför kommer jag att relativt utförligt redovisa resultaten i dessa två undersökningar.

Kortteinen och Sulkunens undersökningar har kallats för eländesforskning, med vilket man menar att man huvudsakligen haft fokus på det problematiska i männens liv, till exempel familjeproblematik och alkoholmissbruk. Att man intresserat sig just för dessa frågor har sin grund i att inte så få män i Finland på grund av den snabba och omfattande strukturförändringen och urbaniseringsprocessen har hamnat i svårigheter.¹⁹

”Lähiö”, ”Förorten”

I Finland, liksom i Sverige, har diskussionen om förortsproblematiken emellanåt blossat upp under de senaste årtiondena. Förorten som Kortteinen studerade beskrevs i negativa ordalag i massmedia i början av åttiotalet. Något paradoxalt var dock att enkätundersökningarna samtidigt visade att uppemot åttio procent av de boende trivdes bra eller mycket bra i detta område. Kortteinen utgångspunkt var ändå att försöka klarlägga vilka de främsta problemen var för förortsbor.²⁰

Han kom fram till att deras problem delvis hade att göra med förortens bristfälliga möjligheter att erbjuda ett aktivt liv för individer och familjer som önskade att ha en mer utåtriktad tillvaro. Många av männen upplevde till exempel att de ingenting hade att göra på sin fritid.

Problemen var också kopplade till de sociala strukturer och nätverk som formades i området. Det utvecklades bland annat en stark familjecentrering, vilket ledde till att även externa, kollektiva angelägenheter lätt förvandlades till individualiserade familjeproblem.

Familjen utsattes för ett omfattande tryck genom utvecklingsprocesser som huvudsakligen handlade om en förändrad arbetsdelning mellan könen, som i sin tur inverkade på relationerna och makten inom familjen. Framförallt var det männens och kvinnornas förändrade förhållande till lönearbetet som alstrade denna omdaning och skapade spänningar. Hur denna process såg ut hade mycket att göra med vilken socialgrupp männen tillhörde och vilken kulturell resa de gjort.

Anpassningsprocessen för de drygt sextio procent av invånarna som migrerat från landsbygden, hade en annan dynamik än för arbetarklassen som utgjorde en tredjedel av invånarna, eller för medelklassen som uppgick till fyra procent av de boende i förorten. Det gemensamma var dock att i alla dessa socialgrupper hamnade den traditionella, patriarkala familjestrukturen i kris, därför att den nya samhällliga och ekonomiska situationen inte längre gav stöd åt gamla maktförhållanden mellan könen.

Kortteinen diskuterar hur denna patriarkatets kris hanteras i olika klasser. För en del av dem som flyttat från landsbygden till förorterna kunde processen se ut på följande sätt.

I den första fasen formades familjen till ett kulturellt skyddsvärn som fick kompensera de påfrestningar som bland annat lönearbetet och den trista förortsmiljön orsakade. Kvinnan som hemmafru fick en försämrade ställning och blev mer beroende av mannen än hon varit på landsbygden. Där hade hennes arbetsprestation givit henne en viss självständighet, uppskattning och egenvärde. En av landsbygdskvinnornas lösningar i förorten var att söka sällskap och stöd hos grannkvinnor i samma situation.²¹

När väl kvinnorna sökte sig till lönearbete började den patriarkala krisens andra fas. Detta gällde både i familjer som kom från landsbygden och i arbetarklassfamiljer där mannen varit ensamförsörjare. Nu blev hemmafrun en dubbelarbetande kvinna, vilket i många fall ledde till en psykisk och fysisk överansträngning.

Kortteinen menar att kvinnans stora arbetsinsats för familjens bästa och hennes förstärkta ekonomiska ställning frambringade en förändring i maktförhållandena mellan könen. Ett mer eller mindre öppet patriarkat uppstod i vissa familjer, och kvinnan kunde genom sina krav på en mer rättvis arbetsdelning driva patriarkatet och relationen mot en kris.

Hur krisen utvecklades handlade mycket om mannens respons. Om han höll fast vid den traditionella arbetsdelningen kunde situationen bli kritisk. Detta kunde leda till spänningar inom familjen och i vissa fall komma till uttryck i att kvinnan vägrade att ta sitt ansvar som hemmafru och lät hemmet förfalla, eller att mannen flydde fältet och sökte sig till sina manliga vänner för att supa. I värsta fall kunde mannen försöka återvinna sin ställning genom att använda våld. Dessa strategier ledde oftast inte till en försvagning av kvinnans ställning eller makt, utan gjorde tvärtom mannens egen position i familjen allt svagare och ledde i många fall till separation.²²

En mer framgångsrik strategi som mannen kunde använda sig av för att hantera den nya situationen, var att bli mer lyhörd och mjukare. Med mjuk menar Kortteinen inte en man som är underdånig, utan en man som finner tillfredsställelse i att umgås med sina barn, en man som både verbalt och på annat sätt kan ge uttryck för sina känslor. Genom detta förhållningsätt kunde mannen få en viktig ställning i familjen.

I medelklassen, inom vilken även delar av landsbygdsbefolkningen ingick, kunde patriarkatets kris se något annorlunda ut. Det hade bland annat att göra med att lönearbetet i medelklassen handlade om en karriär. Karriären kan enligt Kortteinen se ut så här: Först skaffar man sig en arbetskapacitet som är gångbar på marknaden. I detta ingår att man är pålitlig, noggrann, flitig och initiativrik. Om allt går väl kan man till slut bli befördrad.

En viktig del i denna strävan är också att skapa goda sociala kontakter med sina arbetskamrater, bland annat genom att även på sin fritid umgås med dem på pubar och restauranger.

Kortteinen hävdar att i en medelklassfamilj råder ett borgerligt patriarkat, så även i förorten. Detta innebär att frun har en stödjande funktion när det gäller mannens karriär. Om det konkreta arbetet höll ihop familjelivet på landsbygden, har det abstrakta arbetet som genererar pengar samma funktion i den moderna medelklassfamiljen. Man upplever gemenskap genom planering och konsumtion, på samma sätt som man tidigare upplevde samhörighet genom gemensamma arbetsprojekt.²³

I många fall var kvinnan hemmafru under småbarnsperioden, men när hon sedan sökte sig till förvärvsarbete blev det inte samma typ av konflikter som i de ovan nämnda familjetyperna. Detta hade att göra med att hon bidrog till familjens ekonomi och sociala karriär. Samtidigt kunde hon ofta känna sig underlägsen mannen, eftersom han ändå var huvudförsörjaren och hade starkare ställning inom produktionen.

Om familjeproblemen i de andra samhällsklasserna ibland ledde till att mannen flydde till puben, skedde mannens flykt i medelklassen till arbetet, samtidigt som kvinnan sökte stöd hos sina släktingar. Men eftersom karriärsträvan i medelklasskulturen värderas högt, kunde mannen sällan klandras för sitt beteende. Därför var det också svårt att peka på brister hos honom och situationen förblev ofta densamma som innan krisen.

Kommentarer: Den omfattande flyttningen till finska förorter och emigrationen till Sverige är resultatet av de strukturförändringar som av de europeiska länderna drabbade Finland med en osedvanlig kraft. Denna utveckling ledde till stora produktionsmässiga och kulturella förändringar, vilket i sin tur föranledde krav på individuell utveckling och personliga uppoffringar. Dessa strukturella förändringar bidrog även till relationsproblem inom familjen. Detta hade att göra med att i den nya situationen krävdes nya förhållningssätt mellan makarna. Vilka strategier man använde sig av för att lösa dessa frågor hade delvis att göra med vilken socialgrupp man tillhörde och vilka föreställningar man hade om familjelivet.

Kortteinen diskuterar könsrelationerna i termer av patriarkat. Han visar att i moderniseringsprocessen krackelerar männens traditionella makt på ett sådant sätt att man med fog kan tala om matriarkat i vissa familjer, en för många män provocerande förändring av maktförhållandena. Som Kortteinen visar handlade den konstruktiva lösningen av dilemmat om att mannen delade med sig av makten, blev mer känslomässigt reflexiv och deltog aktivt i familjens inre angelägenheter.

Den mindre konstruktiva lösningen var att hålla fast vid invanda mönster och fly från familjelivet. Denna reträtt kunde i många fall göras till kvarterskrogen där det alltid fanns ett antal likatänkande olycksbröder.

Denna speciella manliga miljö har Sulkunen studerat ingående.

Kvarterskrogen

Även i denna undersökning berörs teman som Kortteinen diskuterade i sin studie, dock med ett annat fokus. Här är frågor om alkohol, maskulinitet och klass de centrala, medan frågan om migration har en sekundär betydelse.

Där Kortteinen studerade män och kvinnor i själva förorten, får vi i Sulkunens undersökning följa ett antal mäns liv i kvarterskrogarna Vapaavuoro och Katajanmarja i två av förorterna till Tammerfors.²⁴

Befolkningen i de undersökta förorterna tillhörde huvudsakligen den nya arbetarklassen, med andra ord var flertalet av dem uppvuxna på landsbygden, som i Kortteinens studie.

Kvarterskrogen användes av långtifrån alla som bodde i förorten. Tvärtom utgjorde den en moralisk gräns i området. Tillvaron på kvarterskrogen uppfattades av många förortsbor som en motpol till ett skötsamt liv där hemmet var den centrala enheten. En ordentlig, skötsam förortsfamilj beskrivs av forskarna i följande ordalag: Den lever ett familjecentrerat liv i ett höghus och är både ekonomiskt och socialt en självständig enhet. Familjens inre liv präglas av målinriktning och framåtsträvande, och genom barnens uppfostran och sparande vill man skapa en bättre framtid. Även det sociala livet är nyttoinriktat och beräknande. Idealfamiljens sällskapande med utomstående är reglerat och förnuftigt och handlar inte om onyttigt eller slumpmässigt småprat. Även användning av alkohol följer detta schema; man konsumerar sin sprit hemma, och framförallt går man inte på kvarterskrogen där det är osnyggt och kaotiskt, där det pågår oändliga diskussioner utan mål och mening och där en viss sorts människor spiller sin tid.

Forskarna kom fram till att kvarterskrogen är en institution som huvudsakligen fungerar efter ett maskulint schema.

Bakom tröskeln till kvarterskrogen tecknar den bondska arbetarklassens män livets kulturella strukturer och betydelser i den rökiga luften. Här uttrycks fortfarande den finska arbetarklassens dubbla förhållande till alkoholen – å ena sidan en gammal nykterhetstradition, å andra sidan trotset och friheten som ingår i drickandet.²⁵

Forskarna kunde konstatera att besökarna på kvarterskrogarna utgjorde en heterogen grupp, av vilken de gjorde en närstudie av två kvalitativt skilda mansdominerade delgrupper: dartföreningen i Vapaavuoro och ”berättarklubben” i Katajanmarja.

I dartklubben, som också var en registrerad förening, ingick ca 30–40 män. De kom främst från arbetarklassen och få av dem hade en formell utbildning, men de flesta av de äldre i gruppen var skickliga yrkesmän på sina områden. De yngre i klubben hade dock ofta mer okvalificerade arbeten.

Männen i dartklubben fogades samman av olika faktorer: den aktivitet och spänning som själva spelet utgjorde, det sociala livet och vänskapen som formades i gruppen, samt öl-drickandet. Själva berusningen hade dock inget värde i sig, tvärtom, spelet krävde att man höll sig inom rimliga gränser. Den som blev för berusad uppmanades att avsluta spelet.

God sämja, både inom gruppen och gentemot andra gäster, var ett av klubbens kännetecken. Här fanns också en socialisering av de yngre medlemmarna, som ibland ville hävda sin manlighet genom aggressivitet och som hamnade i dispyter med andra hetlevrade kroggäster.

I gruppen fanns en hierarkisering som huvudsakligen grundade sig på hur skicklig man var på darts, ett spel där ett bra räknehuvud är ett måste. Männens värderade en god tankeförmåga och intelligens, men enbart när dessa kom till praktisk nytta. Höga utbildningar gavs inget värde i sig.

En typisk student är en sådan som är ganska hjälplös på det viset att han inte kan göra praktiska saker. Dom skulle inte kunna göra det som jag gör på jobbet.²⁶

Dartspelarnas avståndstagande från medelklassen och delar av arbetarklassen kom även till uttryck genom kritik mot sparsamhets- och karriärtänkande. Yrkesstoltsheten var för dem viktigare än placeringen på den sociala statusskalan.

Det intressanta är att dartklubbens män var reserverade gentemot en familjecentrerad livsstil, samtidigt som familjen var viktigare för dem än krogen och dartspelet. De diskuterade aldrig öppet sina familjeproblem, dessa frågor nämndes bara indirekt och ofta var budskapen insvepta i humor. Men trots den relativa tystnaden var alla väl medvetna om varandras familjeangelägenheter.

Även om familjen uppfattades som viktig, uppstod det ofta konflikter på grund av männens hävdande av sin självständighet kontra fruns krav på större engagemang i familjen. En av strategierna för att lösa dilemmat var att genom hemarbete göra sig förtjänt av en krogvistelse. Genom denna eftergift riskerade man dock sin manliga status i gruppen. Att göra för mycket eller fel hemarbete, kunde av andra män uppfattas som ofrihet och undergivenhet, med andra ord ett tecken på omanlighet. Därför försökte männen att i dessa uppgifter hitta innebörder som var förenliga med deras manliga identitet. Ale berättar:

Om frun har varit och jobbat sent på en lördag och man skall laga middag, då väcker jag inte henne utan lagar själv. Hon är också den sortens matlagare att hon lägger potatisen i vattnet och kryddorna efter, och sen får man se vad det blir. Och slänger i köttet och...²⁷

Matlagningen uppfattades som kreativt arbete och därför även passande för männen. Det var också ett av de hemarbeten som männen helst utförde.

En annan strategi kunde vara att helt enkelt försvinna till krogen, utan att berätta om det hemma. Det finns historier om män som kommit till kvarterskrogen direkt från bastun, så att de fått lämna den blöta handduken till rockvaktmästaren.²⁸

I männens värdeskala var arbetet mycket viktigt, man skulle helt enkelt sköta sitt jobb. Även om många av dartklubbens medlemmar var storkonsumenter och hade nära till utvecklad alkoholism, hade de ändå lyckats arbeta utan större problem.

Berättarklubben²⁹ var en mer heterogen grupp än dartspelarnas gemenskap. Även om här fanns många ungar och skilda hade de flesta en partner.

Dessa män hade för länge sedan slutat att spela darts, deras huvudsakliga selsättning var drickandet och berättandet. Under veckosluten kunde man dock ta en svängom på dansgolvet, som finns på de flesta kvarterskrogar i Finland.

Om männen i dartklubben ville hålla drickandet inom rimliga gränser, var däremot berättarklubbens deltagare stolta över hur mycket sprit de kunde tåla. Även

talet om sprit, fylla och bakfylla var vanligt förekommande. Många av männen erkände också öppet att de var alkoholister, att vara beroende av sprit ingick i deras självuppfattning. I detta sammanhang är det dock viktigt att nämna att i berättarklubben även fanns män och kvinnor som inte alls hade problem med alkoholen.

Det fanns inga normativa gränser för hur full man fick vara. Den som somnade fick göra det i lugn och ro, ingen tog notis om honom. Han var ju en mer harmlös person än den som blev bråkig.

Männen i berättarklubben var alla diversearbetare och lätt utbytbara på sina arbetsplatser. De hade också ett dubbelt förhållningssätt till arbete. Innehållsmäsig gav det inte så mycket, men som en påfrestning och prövning inrymde jobbet viktiga komponenter för den manliga identiteten. Därför försökte de flesta att arbeta, även om de hade druckit dagen innan. Även för de värsta suputerna var det en skam om de inte tålde vad en man skall tåla, nämligen fysisk påfrestning.

Dessa mäns negativa förhållningssätt till medelklassen och deras sparsamma och sofistikerade livsstil var än mer tydlig och fördömande än männens i dartklubben. Santtu berättar:

Jag är arbetare. Jag arbetar med mina händer och inte med mitt huvud. Pengar har ingen betydelse för mig, eftersom människan är van vid det. Men det är jag inte van vid att man skulle lägga dem under kudden.³⁰

När det gällde förhållandet till alkoholen var allt snobberi bannlyst. Man skulle inte vara fin i kanten, utan det avgörande var hur mycket alkohol man fick för pengarna. Forskarna tolkade dessa attityder som ett slags protest mot andra klasser och de normer som var vanliga i det omgivande samhället.³¹

Även om vissa av männen starkt hävdade sin självständighet och frihet att suppa utan restriktioner ville ändå få av dem vara ungarlar. Efter en skilsmässa sökte de sig snart till nya relationer. En del av dem fann en kvinna som var beredd att ge dem den frihet och omvårdnad som de önskade. Detta kunde bland annat komma till uttryck i att mannen kunde ringa sin fru och be henne att komma och hämta hem honom från krogen.

Forskarna menar att den här typen av beteende inte handlar om en enkel underordning, utan om sökande efter total frihet. Kvinnan och spriten har på ett sätt en överordnad position i förhållande till mannen. De behärskar honom med sin kraft och trygghet, men ger samtidigt en känsla av fullständig frihet eftersom mannen helt och hållet kan externalisera sin självkontroll och lämna den i händerna på en annan.

Man kan förstå detta beteende som en förlängning av männens arbetarklass-habitus. De hade en liknande relation till spriten och kvinnan som de hade till sitt arbete. Om dartklubbens män värderade sitt jobb och den njutning som behärskandet, kunnandet och hanterandet av uppgifterna gav, uppfattade berättarklubbens män arbetet enbart som förslavande slit utan innehåll. Det var andra som tog ansvaret för besluten, och männen utförde sitt arbete mekaniskt och enligt instruktionerna.

Sulkunen menar att den positiva självkänsla som en man i den här typen av kontroll- och omvårdnadssituation kan uppnå, handlar om att han kan ge uttryck för sin maskulinitet och manliga natur som en fri och bångstyrig vettvilling,³² som andra försöker att kontrollera.

Samma situation kan dock även ses ur ett kvinnligt perspektiv. När kvinnan tar hand om mannen, upplever hon honom inte som en person som ger uttryck för sin manlighet, utan som en ganska hjälplös figur som behöver vård och stöd. Hon kan också känna sig underkuvad av en man som bara vill ge uttryck för sina egna behov.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att Kortteins och Sulkunens studier handlar om manlig problematik i en specifik finsk kontext. Men dessa undersökningar kan man även se i ett vidare sammanhang och som en följd av den diskussion om manlighet, mansroll och jämställdhet som framförallt feministerna förde på sextio- och sjuttioalet i Finland och i den övriga västvärlden.³³

Manlighet som problem

Det har inte bara varit kvinnor som riktat välgrundad kritik mot de avigsidor som man uppfattade männen som bärare av, även många manliga forskare hade denna kritiska hållning.³⁴ Men det var inte enbart männens makt som diskuterades, man kunde också konstatera att männen i större utsträckning än kvinnorna hade en självdestruktiv och ohälsosam livsstil. Man noterade bland annat att männen hade kortare liv, oftare begick självmord och använde mer alkohol och droger än kvinnorna. Man uppfattade manligheten som dysfunktionell och mansrollen som ett slags tvångströja som männen hade all anledning att frigöra sig från.

Varför var då maskuliniteten så problematisk? Det fanns inget enkelt svar på denna fråga, men den kanske mest koncentrerade och ofta citerade sammanfattningen av männens dilemma har Brannon stått för i sin beskrivning av det manliga predikamentet:

1. No Sissy Stuff: the need to be different from women
2. The Big Wheel: the need to be superior to others
3. The Sturdy Oak: the need to be independent and self-reliant
4. Give 'Em Hell: the need to be more powerful than others, through violence if necessary.³⁵

Enligt Brannon formas manligheten i avståndstagandet till kvinnor och genom konkurrens med andra män. I dessa relationer förekommer självständighet och även aggression som medel för att uppnå en god position. Detta förhållningssätt kan dock leda till konfliktfyllda relationer med både kvinnor och män, till priset av ensamhet och sårbarhet.³⁶

Även i Sverige började man på sjuttioalet diskutera den dysfunktionella manligheten och 1983 tillsatte regeringen en arbetsgrupp om mansrollen. Den fick i

uppdrag att presentera ett idéprogram om hur man genom en förändrad mansroll skulle öka jämställdheten mellan kvinnor och män.³⁷

I gruppens sista rapport, ”Hur mår man?”, presenterades forskning om männens hälsa. Man kunde konstatera att medellivslängden ökat bland männen i Sverige, men att klasskillnader när det gäller dödlighet hade ökat från sextioalet och fram till åttiotalets mitt.³⁸

Vidare kunde man konstatera att självmord var vanligare bland män än kvinnor och oftast drabbade män som hade okvalificerade yrken, män med missbruksproblematik och män som var ensamstående. Man menade också att männen var sämre på att bearbeta sina personliga problem och hade ett svagare socialt stöd än kvinnorna. Denna resurssvagheter aktualiserades framförallt vid olika livskriser.

Även alkoholens roll i männens liv diskuterades och man konstaterade att männen ofta använde alkoholen som en katalysator för att lättare kunna bejaka sina känslor, till exempel för att kunna gråta eller släppa ut sin ilska. Detta gällde framförallt de nordiska männen, menade man, medan männen runt Medelhavet ofta hade en förtrolig relation till en manlig vän. Därför hade inte alkoholen samma betydelse för dem som för männen i Norden.

Mycket av denna diskussion liknar den i Rosenbergs och Toukomaas, Kortteins och Sulkunens studier, vilket tyder på att de finska männens problematik inte enbart är bunden till en viss kulturell och social situation, utan berör mer allmänna och gemensamma frågor för männen i Norden och i västvärlden, frågor som den moderna köns- och mansforskningen har intresserat sig för.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att forskningen om kön och könsrelationer har utvecklats och nyanserats efter sjuttioalet, bland annat genom att man mer börjat uppmärksamma frågor som berör sexuell läggning, klass och ras. Man har gått ifrån endimensionell könsrollsteori till analys av multipla femininiteter och maskuliniteter. Denna diskussion presenteras närmare under rubriken ”Kön, klass och ras/ethnicitet”.³⁹

Huvudundersökning

Man kan konstatera att förstudien tillsammans med andra kunskaper om män, framförallt om finska män i Sverige och i Finland, visar att i könsperspektivet, kombinerat med frågor som berör klass, migration och etnicitet, finns en analytisk potential för att fördjupa förståelsen av de finska männens liv i Sverige. Resultaten i förstudien väckte också ett antal nya frågor, framförallt om de finska män som inte var marginaliserade, män som hade mera framgångsrika liv och sociala karriärer.⁴⁰ På vilket sätt skiljde de sig från de marginaliserade männen? Hur kom det sig egentligen att livet som invandrare kunde formas så olika för finska män?

Målgrupp, syfte och frågeställningar

Målgruppen i denna undersökning är de finska män som efter 1945, i arbetsför ålder flyttat till Sverige, och som har haft en negativ social karriär och är marginaliserade, samt de finska män som har haft en mer positiv social karriär och är integrerade.

När det gäller frågan om marginalisering respektive integrering har jag gjort en sammanfattande bedömning när det gäller männens förhållande till arbets- respektive bostadsmarknaden samt männens relations- och familjeliv. Tonvikten i denna bedömning har legat på männens förhållande till arbetsmarknaden.

Männen som deltagit i studien bodde huvudsakligen i Göteborgstrakten, en av männen bodde i en annan stad.

Syftet med denna undersökning är att beskriva och analysera olika typer av erfarenheter, livsvillkor och processer som männen berörts av både i Finland och i Sverige, samt de resurser och strategier som männen använt sig av för att hantera och bemästra livet som immigrant.

Syftet är vidare att försöka beskriva hur olika sociala karriärer formats bland de invandrade finska männen i Sverige. En viktig fråga är huruvida man kan koppla dessa skilda karriärer till de olika livsvillkor och omständigheter som männen berörts av i Finland respektive i Sverige.

I förstudien kunde jag konstatera att omständigheterna under barn- och ungdomstiden hade inverkan på männens liv även i vuxen ålder, bland annat genom deras habitus.

Denna period i livet utformas olika beroende på skilda materiella, kulturella och sociala omständigheter. En viktig fråga i detta sammanhang är vad klasstillhörigheten har haft för betydelse för livet under dessa tidiga år och vilken inverkan

den har senare i livet. En annan intressant fråga handlar om vilken praxis och vilka föreställningar om manlighet som funnits i dessa olika miljöer. Vad har dessa skilda sätt att uppfatta och uttrycka maskuliniteten för konsekvenser under andra kulturella omständigheter?

I förstudien kunde jag också konstatera att för vissa män har barndomsförhållanden varit dysfunktionella och emotionellt komplicerade, bland annat i familjer där det förekommit psykisk instabilitet, missbruk eller våld. Inom psykologin och inom socialt arbete diskuterar man den här typen av barndomsförhållanden och den inverkan som de kan ha för barnet i den aktuella situationen och även senare i livet. Man har kunnat konstatera statistiska samband mellan problematiska barndomsförhållanden och sociala och psykologiska svårigheter senare i livet.⁴¹ Samtidigt bör man nämna att det inte finns några enkla samband eller någon determinism mellan en viss typ av barndom och livskvaliteten under vuxenlivet. Det visar bland annat studier av de så kallade maskrosbarnen.⁴² Individen har i många fall visat sig ha oanade resurser och kunnat skapa vägar genom barndomens skuggor.

En av frågorna i denna studie är vilket förklaringsvärde dysfunktionella barndomsförhållanden har när man diskuterar de finska männens liv och deras sociala karriärer. Leder problematiska hemförhållanden till problematiska liv?

Man måste också ställa den omvända frågan: Vad har funktionella barndomsförhållanden för förklaringsvärde i förståelsen av männens liv och sociala karriärer? Har en harmonisk barndom en skyddande verkan senare i livet?

Andra viktiga socialisationsinstitutioner under barn- och ungdomsåren, förutom familjen, är skolan, kamraterna och i förekommande fall arbetsplatserna. Vad har männens klasstillhörighet betytt när det gäller deras orientering och deltagande på dessa arenor? Vilka föreställningar och vilken praxis angående maskulinitet utvecklades på dessa fält – med andra ord vilket innehåll har manligheten laddats med i olika kontexter? Hur har denna process sett ut och vilken roll har männen själva haft i denna utveckling?

Även i Finland har migrationen från en viss materiell och kulturell omgivning till en annan orsakat spänningar. Detta har bland annat att göra med att männen ställts inför nya förväntningar som de inte alltid kunnat bemöta. Detta har lett till komplikationer såväl inom arbetslivet som framförallt i relationen mellan könen.

Genom flyttningen till Sverige framträder ytterligare en dimension i migrationsprocessen, nämligen mötet med ett främmande språk och kultur, som på olika sätt ytterligare komplicerar anpassningen i den nya miljön. Detta har att göra med att man tappar avsevärda delar av sin samhällskapacitet,⁴³ dels genom ett informations- och kunskapsbortfall, dels genom att det sker en ansenlig försämring av förmågan till kommunikation med omgivningen.

En annan problematik som framträder vid utlandsmigration är frågan om emigranternas sociala ställning jämfört med de inföddas. Teoretiskt kan ju både klasstillhörigheten och rasen/etniciteten utgöra grund för marginalisering.⁴⁴ Rosenberg

och Toukomaä hävdar att just detta var fallet för de finska män de studerade i Eskilstuna.⁴⁵

En av de allra viktigaste frågorna i denna studie handlar om hur männen förhåller sig till denna fråga, som har med makt att göra. Vilka är männens ambitioner när det till exempel gäller viljan att försvara eller förbättra sin sociala ställning i Sverige och vilka kapaciteter och strategier använder de sig av i denna process?

Här uppstår åter frågan om vilken eventuell betydelse männens klasstillhörighet respektive maskulinitet har. Kan man till exempel se samband mellan framgångsrika respektive mindre framgångsrika strategier och männens klassbakgrund och maskulinitet?⁴⁶

Vad betyder egentligen etniciteten och har den enbart en marginaliserande inverkan, eller finns här även positiva dimensioner? Har till exempel de som har svenska som modersmål, dvs. finlandssvenskarna, haft lättare att anpassa sig i Sverige?

I detta sammanhang är det också viktigt att lyfta upp de omständigheter som starkt medverkat till att finländare flyttat till Sverige, framförallt på sextio- och sjuttioalet, nämligen goda möjligheter att få arbete inom industrin och service-sektorn. Dessa strukturella omständigheter har dock förändrats och arbetslivet har starkt moderniserats under de senaste fem årtiondena. Männen har inte bara behövt anpassa sig till de problem som emigrationen ställt dem inför utan också till den snabba strukturella förändringen, som även påverkat könsrelationer, bland annat inom familjelivet.

Hur har männen förhållit sig till den här typen av moderniseringsprocess och samhällsutveckling? Kan man skönja olika strategier som leder till olika konsekvenser för männen och deras sociala karriärer. Och åter igen, vilka kopplingar har dessa frågor till männens klasstillhörighet och maskulinitet?

Jag har tidigare nämnt alkoholens betydelse i de finska männens marginaliseringsprocess i Sverige. Vilken roll har egentligen alkoholen och ruset för männen? Finns det speciella omständigheter eller situationer som understödjer respektive motverkar ökad alkoholanvändning? Vilka eventuella kopplingar finns det mellan klasstillhörighet, maskulinitet, etnicitet och användning av alkohol och andra droger?

Urvalet av intervjupersoner

De sju intervjuer som gjordes till förstudien ingår som empiri även i huvudstudien. Till förstudien söktes männen främst genom en öppenvårdsverksamhet i frivillig regi. Detta var en dagverksamhet som vände sig till individer med olika typer av sociala problem, främst missbruk. Här vistades både kvinnor och män från olika länder. Antalet finländare var dock stort, vilket hade att göra med att två i personalen var finskspråkiga. De kunde till exempel hjälpa männen med myndighetskontakter. De ordnade även olika typer av verksamheter, som utflykter och kursverksamhet på finska. De krav man hade på dem som vistades på enheten var att man var nykter och inte använde våld. Just nykterhetskravet var

viktigt för mig med tanke på de intervjuer jag skulle göra. Jag besökte enheten ett antal gånger för att bekanta mig med verksamheten och för att presentera mig själv. Jag var även med på en veckas resa tillsammans med personalen och gästerna. Under denna vecka gjorde jag inga intervjuer, men hade många diskussioner med de finska männen. Inte minst var bastusamtalen givande.

På enheten gjorde jag sammanlagt fem livshistorieintervjuer och det var glädjande att ingen av männen jag frågade var negativ till att bli intervjuad.

För att bredda underlaget sökte jag även män genom ett behandlingshem för finländare som låg utanför Göteborg. Här gjorde jag två intervjuer. Dessa tillsammans med föregående fem intervjuer utgjorde underlaget i förstudien.

Vid diskussioner med finländare som hade god kännedom om finska män och deras sociala problem, framgick att männen på dagverksamheten kanske tillhörde de mer resursstarka bland de marginaliserade finländarna. För huvudstudien gjordes därför ett antal nya intervjuer. Genom socialarbetare fick jag höra, att de män som farit mest illa bodde på ett speciellt servicehus i Göteborg. I denna boendeform fanns dock inget krav på nykterhet. Av de finskspråkiga socialarbetare som arbetade där fick jag därför rådet att försöka intervjua männen strax innan de fått sin pension, eftersom detta var den nyktraste tiden i månaden. Här gjorde jag sex intervjuer. Alla män som jag frågade ställde upp för en intervju.

Sammanlagt fick jag tretton intervjuer med finska män som i sin marginaliseringsprocess kommit dithän att de fått söka stöd genom olika typer av socialvårdande enheter. De allra flesta av dem hade också haft, eller hade, en aktuell kontakt med socialtjänsten.

För att få män till den jämförande studien, män som inte var marginaliserade, utan hade mer lyckade sociala karriärer, fick jag använda olika typer av sökmetoder. Våren 1998 satte jag in en annons i en finskspråkig tidskrift i Göteborg, ”Toisin sanoen”. I denna annons klargjordes att undersökningen var en fortsättning på en tidigare delstudie angående finska män som marginaliserats i Sverige och att jag nu sökte män som flyttat till Sverige och som haft ett mer konstruktivt, eller till och med mycket positivt levnadslopp.⁴⁷ Jag fick inga svar.

Efter den positiva respons som jag hade fått av männen i förstudien, var detta för mig en oväntad situation. Vid samtal med några finska kvinnor fick jag dock tips om tre män som de trodde skulle ställa upp för en intervju. Jag fick också kännedom om en finsk förening där det fanns ett antal män som eventuellt kunde vara intresserade. De tre männen ställde upp för varsin intervju och genom föreningen fick jag ytterligare fem intervjuer.⁴⁸

Redan tidigt hade jag uteslutit män i min egen bekantskapskrets som intervju-personer, de använde jag främst som informella kunskapsförmedlare. I olika sammanhang hade jag dock kommit att bli ytligt bekant med ett antal finska män. Jag frågade några av dem om de ville ingå i studien. På detta sätt fick jag tag i fyra män.

I nästa ”Toisin sanoen” hade jag ytterligare en annons med samma innehåll som tidigare. I detta nummer av tidskriften fanns även en längre artikel om

resultaten i förstudien. Nu började telefonen ringa och jag fick jag samtal från sex finska män. Jag genomförde intervjuer med tre av dem.

Sammanlagt gjorde jag tjuugoåttalivshistorieintervjuer med finska män som i arbetsför ålder flyttat till Sverige. Frågan är vad det var för slags män som jag fått tag i genom dessa skilda sökmetoder.

De intervjuade

De intervjuade är födda mellan 1920- och 1960-talet. Två av dem är födda på tjugotalet, nio på trettioalet, åtta på fyrtioalet, åtta på femtioalet och en på sextioalet. Medelfödelseåret är 1945 och medelåldern vid intervjutillfället var 53 år. Männen i den marginaliserade respektive den integrerade gruppen är ungefär lika gamla.

Nio av männen kommer från norra Finland, dvs. Lapplands län och Uleåborgs län. Sju av männen kommer från södra Finland, Åbos och Björneborgs län samt Nylands län. Elva av männen kommer från västra och mellersta Finland och en av männen från östra Finland. Fördelningen mellan grupperna är relativt jämn.

Två av männen hade emigrerat till Sverige på femtioalet, tolv på sextioalet, tio på sjuttioalet och fyra på åttioalet.

Vid flytten till Sverige var fjorton av männen mellan 15–24 år, elva av männen mellan 25–34 år och tre av männen mellan 35–44 år. Medelåldern var 26 år, och ungefär densamma i båda grupperna.

När det gäller männens socioekonomiska bakgrund har det visat sig att de är uppvuxna i flera olika miljöer: i jordbrukarfamiljer på traditionell och modern landsbygd, i familjer som tillhör lägre arbetarklass respektive övre arbetarklass, samt i medelklass. Här bör också nämnas att två av männen är finlandssvenskar.

Under studiens gång har det visat sig att dessa tidiga socialisationsmiljöer utgör ett viktigt fundament i själva analysen och de kommer därför att diskuteras genom hela avhandlingen.

När det gäller männens aktuella socialgruppstillhörighet kommer detta huvudsakligen att behandlas i kapitlet om arbetslivet.

Sammanfattningsvis kan man säga att de intervjuade representerar ett brett urval av män i olika åldrar och med olika sociala bakgrunder. Männen kommer från olika orter i Finland och har emigrerat till Sverige under skilda årtionden. Det visade sig också att på de flesta ovan presenterade variablerna är männen i den marginaliserade respektive integrerade gruppen relativt lika, vilket underlättar jämförelser mellan grupperna.

Även om det inte varit en medveten strävan är männen som ingår i undersökningen inte helt olika jämfört med den övriga finska befolkningen i Sverige, vad gäller emigrationsålder, emigrationsår och klassbakgrund.⁴⁹

I detta sammanhang är det dock viktigt att påpeka att eftersom urvalet inte varit slumpmässigt utan strategiskt, och antalet män statistiskt sett är något be-

gränsat, handlar denna avhandling inte om en finsk genomsnittsmän i Sverige. Eftersom nästan hälften av männen är valda utifrån att de definierades som marginaliserade, kommer även resultaten och analysen att spegla detta. Bilden av den finske mannen i Sverige ter sig mörkare än den är i verkligheten. Som jag tidigare nämnde är andelen marginaliserade finska män i Sverige jämförelsevis hög, men långtifrån så hög som i denna studie.

Tanken med denna undersökning har dock inte varit att presentera en allmän giltig bild i statistisk mening, utan ambitionen har mer handlat om att på ett djupare plan försöka förstå de faktorer, omständigheter och processer som bidragit till de finska männen marginalisering respektive integrering i Sverige. Genom att skapa förståelse på dessa nivåer kan även resultaten i studien generaliseras. Se vidare diskussion under rubriken ”Generalisering, reliabilitet och validitet”.

Biografier av finska män i Finland

Under förstudiens gång kom jag i kontakt med intressant material om finska män i Finland, nämligen närmare fyrahundra självbiografier insamlade 1993 av Finska jämställdhetsdelegationen tillsammans med Finska litteratursällskapet.

Detta har gett mig en ypperlig möjlighet att jämföra mina livshistorieintervjuer med berättelser av de finska män som inte har utvandrat.

Jag har bekantat mig med detta material genom andra forskares studier, men också genom egen läsning i Finska litteratursällskapets arkiv i Helsingfors där biografierna bevaras.⁵⁰

Genom de korta referat som fanns om varje självbiografi, valde jag främst män som på så många variabler som möjligt liknade de som jag intervjuat i Sverige, men också män som verkade intressanta ur ett maskulinitetsperspektiv. Vid första besöket i arkivet läste jag biografier av män som hade en liknande problematik som de marginaliserade männen i Sverige, och vid min andra session läste jag biografier av män som hade haft ett mer positivt liv och på det sättet liknade de integrerade männen i min studie.

Sammanlagt har jag läst ett femtiotal av dessa biografier. Det intressanta var att en av dessa män bodde i Sverige och en annan hade vistats här under en längre tid.

Jag har inte analyserat biografierna på samma ingående sätt som jag gjort med intervjuerna, utan främst använt dessa levnadsbeskrivningar som jämförelse-material. Det intressanta är att även om insamlingsförfarandet varit olika, har männens beskrivningar av sitt liv ofta varit väldigt lika. Ett allmänt tema i många mäns berättelser har till exempel varit arbetet och dess centrala betydelse, samt orienteringen mot olika manliga sfärer. Den här typen av iakttagelser har hjälpt mig i sökandet efter viktiga mönster och konstituerande strukturer i de finska männens liv i Sverige. Denna läsning har också underlättat vid tolkning av den influens som männens kulturella bakgrund respektive invandartillvaro har haft på livet.

I själva framställningen har jag låtit vissa män från det självbiografiska materialet komma till tals. Detta har framförallt skett i avsnitten som beskriver människans liv i Finland, nämligen under barn- och ungdomsperioden. Biografierna av de två män som hade erfarenhet av invandratillvaron i Sverige har jag läst med särskilt intresse och de finns med i analysen och framställningen på ett mer påtagligt sätt.

Intervjun – om livshistorier och andra levnadsbeskrivningar

För att undvika strukturstyrda eller andra spekulativa perspektiv på kön och könsrelationer förespråkar Connell studier av social praktik, det vill säga det som folk gör, och det som folk gör kan man få reda på genom livshistoriestudier.

Life histories give rich documentation of personal experience, ideology and subjectivity. This is the usual justification of the method. (...) But life histories also paradoxically, document social structures, social movements and institutions. That is to say, they give rich evidence about impersonal and collective processes as well as about subjectivity.⁵¹

Han menar vidare att just denna metod är ypperlig om man vill studera social förändring. Även andra forskare anser att biografisk forskning är mycket lämplig när man vill återspegla samhällsliga processer. Livshistorierna kan också fungera som en länk mellan historia och nutid, mellan individ och samhälle.⁵²

Connell nämner de fördelar som livshistoriestudier har, samtidigt som han även kort berör de svårigheter som detta perspektiv bär inom sig. Inom den samhällsvetenskapliga forskningen har man sedan mitten av åttiotalet börjat problematisera användningen av olika typer av levnadsbeskrivningar inom forskningen. Man har allt mer börjat ifrågasätta de muntliga utsagornas och biografiernas koppling till den verklighet som de säger sig beskriva.

I sin avhandling har Öberg en utförlig diskussion om just berättelsens förhållande till det som individen har upplevt, dvs. ”det levda livet”.⁵³

”Det levda livet”, menar Öberg, är de händelser och processer som individen har varit med om under sitt liv. Detta har gett spår i form av minnen och känslor, som han kallar för ”det upplevda livet”. När sedan individen berättar om sitt liv, formas det upplevda till ”det berättade livet”. Processen går vidare när forskaren analyserar dessa berättelser, vilket resulterar i ”det tolkade livet”.

Hur man uppfattar relationen mellan dessa olika faser har att göra med vilket perspektiv man har. Öberg menar att i det tidigare så vanliga *realistiska perspektivet* inom forskningen var det oproblematiskt att göra kopplingar mellan det levda livet och det berättade livet. Man uppfattade berättelsen som en spegling av verkligheten, en trovärdig presentation av det som hade hänt.

I ett annat perspektiv, som Öberg kallar för det *berättelsefokuserade konstruktivistiska perspektivet*, upptäcker man inte bara sociala data, utan fokuserar främst på själva livsberättelsen och de konsekvenser som denna kan ha för livet. Öberg

menar också att det är viktigt att uppmärksamma den roll som den aktuella situationen utgör i skapandet av berättelsen, vilket i förekommande fall inbegriper intervjuaren, dennes kontext samt den tänkte läsaren.⁵⁴

Öberg diskuterar även ett perspektiv som han kallar för en *poststrukturalistisk tolkning av det berättelsefokuserade perspektivet*. Han menar dock att om man fullt ut tillämpar detta på biografier försvinner referentialiteten helt mellan det levda livet och berättelsen. Kopplingen mellan dessa blir totalt bruten. Konsekvensen av den här typen av analyser kan bli att teorin får en alltför styrande funktion. Och om individen blir sin livsberättelse, kommer den kroppsliga dimensionen att bli helt osynlig.

En annan tolkning av det berättelsefokuserade konstruktivistiska perspektivet kallar Öberg för en *retrospektiv reflexion*. I denna analys ses berättelsen som ett icke helt transparent fönster till historien, kulturen och psyket. Även i detta perspektiv är det viktigt att uppmärksamma formen och innehållet för själva berättandet, som bland annat påverkas av minnet, kontexten och berättelseformen.

Det är få forskare som fortfarande hävdar det realistiska perspektivet på analysen av till exempel biografier. I Finland, där insamling och tolkning av livshistorier varit en vital vetenskapsgren, främst företrädd av Roos, har diskussionen varit livlig.⁵⁵ Roos har dock efter sin realistiska tid intagit en annan position:

Min slutsats – berättelsens koda – är att texten och livet måste ses som en helhet där bägge parter är beroende av varandra. Man kan inte se livet enbart som en narrativ konstruktion – som sådan är den ganska trivial och elementär –, men inte heller som ett ”rent” liv, en samling konkreta händelser och erfarenheter. Livet och berättelsen är på många olika sätt förknippade med varandra och med andra representationsformer. En av de viktigaste länkarna går via ”samhället” eller ”kulturen”. Det är ytterst viktigt att hålla denna aspekt med i analysen trots att den är svår att genomföra i praktiken, vilket erfarenheten har visat.⁵⁶

Roos vänder sig mot en förståelsemodell inom vilken man ser livet enbart som en berättelse, en narrativ konstruktion. Den kompromiss som han företräder ligger i linje med Öbergs diskussion om retrospektiv reflexion.

Även i denna studie ses människans berättelser i detta perspektiv, som tolkningsbara uppgifter som ger möjlighet att blicka mot historien och närma sig den aktuella situationen, både på den individuella och strukturella nivån.

För att bättre se genom den icke helt transparenta glasruta som berättelsen utgör, används i studien bland annat de metoder för slutledning och tolkning som diskuteras inom den kritiska realismen.

*Kritisk realism*⁵⁷

Även inom den kritiska realismen vänder man sig mot postmoderna teoretiker som hävdar att det inte är någon större mening att försöka greppa verkligheten. Inom den kritiska realismen vill man istället undersöka hur relationen mellan språk, talat eller skrivet, och verklighet är beskaffad.

Den kritiska realismen skiljer sig dock från den så kallade naiva realismen genom att man menar att vi inte kan få en säker bild av verkligheten genom våra sinnesintryck. Svårigheterna handlar mycket om den dubbla hermeneutiken som berör samhällsvetenskaperna, inom vilka fakta är både socialt producerade och socialt definierade. Våra berättelser om det upplevda ger dock indirekta kunskaper som kan ligga till grund för att uppfatta mer grundläggande strukturer.

Ett av de ontologiska grundantagandena inom den kritiska realismen är att det existerar en verklighet oberoende av våra begrepp och vår kunskap om den, och att denna verklighet och dess sätt att verka i väsentliga avseenden är otillgänglig för omedelbar observation. Verkligheten är inte transparent, den innehåller strukturer som vi inte kan observera, men som vi kan erfara indirekt genom att de kan få saker att hända i världen.

Jämfört med Öbergs modell, som utgår från det levda livet och det berättade livet, har den kritiska realismen en annan ontologi, som gör gällande att det finns en mer elementär nivå, nämligen verklighetens domän, som omfattar olika typer av grundläggande strukturer och generativa mekanismer som förmår att producera händelser i världen. På nästa nivå finns det faktiskas domän, inom vilken händelser utspelar sig oavsett om vi erfar dem eller inte, och på den tredje nivån, den empiriska sfären, finns de händelser som vi erfar, till exempel våra vetenskapliga studieobjekt. Mellan dessa nivåer finns det en ontologisk klyfta. De krafter och mekanismer som finns inom verklighetens domän producerar inte alltid händelser, och alla händelser uppfattas inte nödvändigtvis på empirins nivå.

Samhällsvetenskapens studieobjekt är relationella, vilket innebär att analyser ofta kan bli komplicerade. Samtidigt menar man inom den kritiska realismen att det framförallt är en viss typ av nödvändiga, strukturerande relationer som konstituerar studieobjektet, till skillnad från tillfälliga och mera slumpmässiga relationer. Genom retroduktion, att till studieobjektet ställa frågan vad det är man inte kan ta bort utan att objektet upphör att finnas till i sin nuvarande form, kan man urskilja de konstitutiva nödvändiga relationerna. Genom denna slutledningsmetod kan man, från empirins nivå, komma åt de mekanismer som emanerar just från den empiri man studerar.

Som exempel på grundläggande strukturer och relationer som verkar som mekanismer, kan man nämna omständigheter där makten finns med som en viktig aspekt, som i klass-, etnicitets- och könsrelationer. Vilka uttryck dessa grundstrukturer ger på den empiriska nivån är en mycket komplicerad fråga, som egentligen hela studien handlar om.

Sammanfattningsvis kan man säga att det postmoderna perspektivet har fört nya dimensioner till samhällsvetenskapen och väckt en livlig debatt om både de ontologiska och epistemologiska frågorna. Den tid då man uppfattade tal och skrift som speglingar av verkligheten är förbi. Vad som kvarstår är fortfarande en tvistefråga, inom vilken jag positionerar mig bland dem som ser livshistorier, levnadsbeskrivningar, biografier och djupintervjuer som intressant material som har något att säga om den materiella, sociala och kulturella världen inom vilken de

har emanerats. Samtidigt tolkar jag dem som konstruktioner som är formade av själva berättarkontexten, inom vilken lyssnaren, läsaren, och i detta fall forskaren med sin förförståelse, är en inte oviktig part i konstruktionen av dessa historier och berättelser.

Förförståelsen

Denna undersökning anknyter till den hermeneutiska forskningstraditionen, inom vilken man uppfattar förförståelsen som en viktig och oundviklig del av forskningsprocessen.⁵⁸ En viktig fråga är hur man hanterar denna förförståelse, så att man inte blir styrd av den på ett okontrollerat sätt. Ett sätt är att diskutera denna aspekt, så att man gör forskningsprocessen mer tydlig och genomskinlig för både sig själv och för läsaren.

Svårigheten med att presentera sina utgångspunkter och perspektiv ligger i att en del av förförståelsen, till exempel oreflekterad kunskap, attityder och emotioner ofta ligger på en omedveten nivå och därför är svåra att lyfta upp i dagen.

Här kommer jag dock att göra ett försök till positionering av mig själv i förhållande till materialet. Först en personlig betraktelse. Jag är född i Finland 1952 och emigrerade till Sverige 1969. Att jag själv är finländare och behärskar språket har faktiskt varit en förutsättning för studiens genomförande. Genom min emigrationserfarenhet och klassresa har jag kommit i kontakt med en del av de miljöer och processer som männen beskriver i sina berättelser, alltifrån varven till olika typer av utbildningssituationer. Detta inifrånperspektiv har i många fall underlättat bedömningen och tolkningen av materialet, samtidigt som det även finns risker i den här typen av förförståelse. I ett alltför nära förhållande till materialet kan en del intressanta omständigheter bli ouppmärksammade. Det kan vara svårt att "exotisera" det välbekanta, det "självklara". För att undvika detta har jag dock aktivt försökt att se saker och ting med främmande ögon. Som aktivt tvåkulturell person har det inte varit alltför svårt att se på finskheten med "svenska ögon" och tvärtom.

Förutom att jag är invandrare är jag också familjemänniska och far sedan över tjugo år tillbaka. Detta innebär att jag har en gedigen förförståelse för familjelivet; ungarliv, som många av de intervjuade har erfarenhet av, har jag främst fått kunskaper om genom männens berättelser.

Under studiens gång har det blivit uppenbart för mig att den här typen av personlig disposition har betydelse, till exempel för vilken känslomässig och intellektuell närhet man kan känna med de intervjuade. Detta blev särskilt tydligt vid en intervju då en av männen presenterade ett levnadslopp som till stora delar liknade mitt eget. Jag upplevde honom som en mycket sympatisk person. Här fanns det en uppenbar risk för en alltför uppskattande analys av det material han presenterade, jämfört med en annan man vars levnadsbeskrivning i början väckte irritation hos mig, och där risken för en mer negativ tolkning var uppenbar.

Inom den terapeutiska verksamheten är överföringar och projektioner till och med intressanta genom den information som finns inbäddad i dem. Även inom

forskningen finns dessa processer, samtidigt som de sällan uppmärksammas. Frykman diskuterar detta inom könsforskningen:

Förtjänstfulla egenskaper hos mannen är inte sällan hämtade från den värld där skribenten och den intellektuelle själv befinner sig, "Den nye mannen" skulle ha mycket lättare att fungera tillsammans med andra socialt sensibla, reflekterande män med flex-tid och formuleringsförmåga. (...) I korandet av den nye mannen till "vår tids hjälte" finns helt naturligt ett drag av kamp mellan olika samhällsgruppers ideal och livsstilar. Genom att göra flertalet män klandervärda och den egna gruppens till förebilder vill man få sin definition av verkligheten erkänd.⁵⁹

Frykman menar att individens sociala disposition styr ens sätt att betrakta olika fenomen, som till exempel manlighet. När det gäller just frågan om socialgrupps-tillhörighet befinner jag mig som klassresenär i en specifik situation med inblickar i och erfarenheter av både arbetar- och medelklassmanlighet.

När det gäller förståelsen på den mer teoretiska nivån härrör den huvudsak-ligen från socionom- och forskarutbildningen.

På socionomutbildningen och i den praktiska verksamheten, som bland annat styrs av Socialtjänstlagen, lär man sig att se den mänskliga problematiken utifrån ett slags helhetsperspektiv. Man uppfattar till exempel att sociala problem uppstår i samverkan mellan individuella och samhälleliga faktorer i en komplicerad process. Ibland är det mest fruktbart att luta sig mot teorier på individnivå, medan i andra fall förklaringsmodeller som mer fokuserar på samhällsstrukturen kan ha större relevans.

Även Connell diskuterar den här typen av helhetssyn. Han menar att det är viktigt att analysera det individuella livet, dock utan att förstora individens eller strukturens roll i detta samspel.⁶⁰ I detta perspektiv är individen inte helt fri att styra sitt liv, men inte heller helt ofri. Hon kan forma och påverka sin omgivning, likväl som miljön har sin inverkan på henne. Hur denna interaktion formas går aldrig att förutspå, därför att processen är komplicerad och bland annat innehåller olika medverkande och motverkande generativa krafter på verklighetens domän.⁶¹

Till slut kan man nämna att min förståelse har förändrats under processens gång. Tidigare intervjuer och annan kunskapsinhämtning har inneburit att varje ny intervju har gjorts utifrån en lite annorlunda plattform än den föregående.

Männen berättar

PLATSEN. En av intervjuerna har gjorts telefonledes därför att personen bodde i en annan stad. I andra fall har mötena med männen skett på olika ställen: i tre fall i männens privata hem och i sju fall på servicehuset. Många av männen har vid förfrågan velat träffa mig någon annanstans än hemma hos sig, i tre fall på deras arbetsplatser, i nio fall i mitt rum på institutionen, och resten av männen har intervjuats på de socialvårdande institutioner, till vilka de för tillfället hade anknytning.

LIVSHISTORIEINTERVJUN.⁶² Tidigare presenterade temaområden och forskningsfrågor är relativt öppna och ganska lika dem som stod i fokus i förstudien. Detta har gjorts medvetet för att bättre kunna jämföra resultaten i alla intervjuer. Samtidigt är det viktigt att notera att frågorna främst varit ett stöd i den samtalsituation som intervjuerna ofta formades till. Frågorna har inte ställts i en speciell ordning och inte heller i en förutbestämd form. I många fall har männen självmant berättat om olika händelser och faser i livet och vissa frågor har aldrig behövt ställas. Jag har strävat efter att få ta del av männens egna berättelser om sitt liv, därför att deras spontana utsagor i förstudien visade sig ge mer innehållsrikt och intressant material än enbart svaren på mina frågor.

I början av intervjun blev männen informerade om att jag var intresserad av deras liv i dess helhet, men att jag också hade ett antal frågor som jag ville ställa dem. Alla intervjuer började med frågor om när, var och i vilken typ av familj männen var födda. När männen väl kom igång med berättandet hade de allra flesta inga som helst svårigheter att beskriva olika händelser och omständigheter i sina liv. Endast två intervjuer kan betraktas som relativt torftiga i denna bemärkelse. Av olika anledningar var dessa två män ovilliga att berätta och situationen formades till en ganska vanlig intervju med mina frågor och deras relativt korta svar.⁶³

I de flesta fallen berättade männen öppet om sitt liv, och när det fungerade som bäst behövde jag endast ställa frågor som ”vad hände sedan?” och ”kan du berätta mer?” I många skildringar kunde dock viktiga temaområden lämnas helt oberörda, vilket jag noterade, men lät berättandet fortgå tills det föll sig mer naturligt att ställa frågor om de fenomen som männen hade förbigått. Männens sätt att berätta, och de områden som de tog upp eller utelämnade, blev också viktiga i min analys.

Männen fick berätta om olika omständigheter tills dess att jag hade fått en god bild av det de beskrev. I vissa fall fick jag hejda dem när till exempel detaljbeskrivningar om en arbetsprocess började ta allt för lång tid. Ofta fick jag dock be männen att berätta mer. Min styrning av livshistorieintervjun var föranledd av min önskan att skapa en tillfredsställande gestalt av både delar och helhet i männens liv.⁶⁴

Allt eftersom intervjuerna och övrig kunskapsinhämtning gav mig nytt material och öppnade nya perspektiv, kom min förståelse för männens liv att nyanseras. Därför kom även de bilder och gestaltningar som jag sökte i varje ny intervju att bli något annorlunda än i de föregående.

I början hade jag ambitionen att intervju alla män två gånger, dels för att livshistorieintervjuer kräver tid, dels för att i lugn och ro kunna analysera männens utsagor i första intervjun, för att sedan kunna ställa kompletterande frågor.⁶⁵ Jag kunde dock inte genomföra denna tvåstegsmodell med alla intervjuer på grund av olika omständigheter: En av männen i förstudien kom till exempel inte till den andra intervjun. Enligt hörsägen hade han börjat att dricka. Vissa av männen var inte heller särskilt villiga att bli intervjuade två gånger. I andra fall kunde geografiskt avstånd vara ett hinder. I ytterligare några fall kände jag att jag hade fått så

utförligt material vid första intervjun att en andra omgång var onödig. Alla män gav mig också tillåtelse att kontakta dem om jag hade ytterligare frågor.

Bland de marginaliserade männen gjordes fyra tvåfasintervjuer av tretton och bland de integrerade åtta av femton. Alla intervjuer, förutom telefonintervjun, spelades in på band. Männen intervjuades mellan en till fem timmar, den genomsnittliga tiden var två och en halv timma.

Till slut är det också viktigt att nämna att livshistorieintervjuer med männen inte bara gav information om deras eget liv, utan i många fall också om andra finska män. Det visade sig att alla männen hade erfarenheter av andra finländare i Sverige och därför hade intressanta erfarenheter att förmedla.

Bearbetning och analys av intervjuerna

TRANSKRIPTION. Jag intervjuade en av finlandssvenskarna och en av de finska männen på svenska och de övriga tjugosex på finska. Intervjuerna är utskrivna på det språk som de är bandade på.

Eftersom analysen inte skulle vara semiotisk, utan mer bygga på bilder, mönster och samband som framträder genom ett grövre raster, valde jag att transkribera intervjuerna på en nivå där alla detaljerna inte är nedtecknade.⁶⁶ De avsnitt av intervjun som jag uppfattade som passager skrev jag ut mer sammanfattande och partier där väsentlig och intressant information presenterades blev ordagrant nedtecknade. I förekommande fall noterades även aktuella känslouttryck som till exempel sorg eller glädje. I vissa fall har delar av materialet, som jag i början uppfattade som intressant, blivit mindre väsentligt, medan andra partier som jag inte tidigare fokuserat på har ökat i värde. Eftersom banden hela tiden har funnits som grundmaterial som man kunnat återgå till, har denna metod för transkription fungerat på ett bra sätt.

PRESENTATION. Citaten som presenteras i materialet är valda utifrån att de bäst beskriver det tema eller den analys som är aktuell. Jag har själv gjort alla översättningar och även förvandlat talspråket till skriftspråk. Jag har dock försökt att behålla innehållet och tonen så nära ursprunget som möjligt.

Genom förvanskning av namn och händelser har jag anonymiserat männen.

ANALYS. Som ovan nämnts har analysen pågått under hela studiens gång, även under materialinsamlingsfasen. Den analys som här diskuteras handlar om tolkningen av bandinspelningarna och de utskrivna texterna. Även de intervjuer som ingick i förstudien har analyserats på nytt, och det intressanta är att det jämförande perspektivet har avslöjat nya djup i detta material.

Den här typen av livshistoriska intervjuer ger en rik empiri som kan vara mycket svårtolkad. Samtidigt som analysen underlättades av att intervjuerna var en kombination av männens spontana berättelser och mina klargörande frågor.⁶⁷

Livshistorieintervjuerna innehåller skilda typer av stoff, till exempel faktauppgifter som man inte i större utsträckning behöver betrakta med misstankens her-

meneutik, som till exempel födelseår, den första arbetsplatsen osv. Medan uppgifter till exempel om orsakerna till skilsmässa mer bör uppfattas som känslomässigt relaterade kunskaper ur ett subjektivt perspektiv. I tolkningsarbetet har jag tagit hänsyn till dessa skillnader. I analysen har det också varit viktigt att se till sambandet mellan den verbala kommunikationen och de kroppsliga och känslomässiga uttryck som framträder vid intervjun. Både vad som sägs och hur det sägs har varit intressant för tolkningen.

Efter transkriptionen läste jag intervjuerna så många gånger att jag i stora drag kunde memorera dem. Läsningen var viktig för analysen av enskilda teman, men också för att kunna jämföra alla intervjuerna med varandra.

Tolkningen av materialet har följt den hermeneutiska cirkelns princip där man ständigt växlar mellan delar och helhet.⁶⁸ Dels mellan delar och helhet som framträder i en särskild intervju, dels mellan delar och helhet som framträder mellan enskilda intervjuer och hela studien. I denna process finns egentligen inget slut, men här finns mellanstationer som består av en tillfällig god gestaltning, som bland annat har att göra med innehållet och den inre logiken inom texten man analyserar, men också med de teorier och perspektiv man använder sig av.

I analysarbetet har ingen standardmetod kommit till användning när det gäller hela empirin, utan olika tekniker har använts i olika delar av materialet. Miles och Huberman har diskuterat tretton sådana tillvägagångssätt. Nedan presenteras de åtta som jag använt mig av i denna undersökning.⁶⁹

1. *Noting patterns, themes.* Utifrån materialet har jag sökt olika mönster och teman bland annat genom att uppmärksamma återkommande likheter och skillnader mellan olika variabler och processer. De mönster och teman som tidigt framträtt har ofta under processens gång förändrats och reviderats.
2. *Seeing plausibility.* Att se rimligheten i analysen. Alla tolkningarna har jag uppfattat som arbetshypoteser som jag sedan kontrollerat på olika sätt, bland annat genom andra studier och olika teoretiska perspektiv.
3. *Making metaphors.* Att skapa metaforer har både för- och nackdelar. Fördelarna ligger i att man öppnar nya perspektiv för tänkandet, medan nackdelarna kan handla om att vissa starka bilder lätt läser en vid en och samma förståelsemodell. I denna studie har metaforerna främst använts för att skapa beskrivande rubriker, till exempel ”De brända broarna” i kapitlet om emigration.
4. *Counting.* Även i kvalitativa studier räknar man olika mängder. Frågor som, hur ofta och hur många är viktiga och hjälper en att verifiera hypoteser och understödja analysen. Vid tolkning av materialet har räknandet ibland varit värdefullt till exempel vid nyansering av tidigare slutsatser.
5. *Making contrasts, comparisons.* Hela huvudundersökningen är upplagd som en jämförelse mellan män med skilda livsbetingelser. Genom denna metod har bland annat resultaten från förstudien avsevärt fördjupats.
6. *Partitioning variables.* Under analysens gång har differentiering av vissa variabler, som jag i början uppfattat som enhetliga, blivit nödvändig. Som ett exem-

pel kan nämnas begreppet traditionell maskulinitet, som under analysens gång har differentierats avsevärt. I denna process har inte bara en variabel förändrats utan även andra delar av materialet.

7. *Noting relations between variables.* Denna analys är användbar vid tolkning av förändringar vid olika variabler. Dessa förändringar kan eventuellt kopplas samman på olika sätt. De kan tänkas ha en och samma generativa källa, eller också kan de ha andra samband. För att referera till materialet kan man till exempel se kopplingar mellan ökat missbruk och försämrad social situation. Men det kan också vara så att variabelförändringar, som i början verkar ha gemensamma nämnare, inget har med varandra att göra.
8. *Finding intervening variables.* Det kan hända att variabler som borde passa samman inte gör det, eller att man under analysens gång uppmärksammar relationer mellan variabler som man inte kan förklara. Dessa överraskande resultat är intressanta på många sätt, men kräver en eller flera mellanliggande variabler eller teorier som kan förklara det oväntade. I denna studie har bland annat vissa oväntade riktningar i männens liv krävt just den här typen av mellanliggande variabler och förklaringar. Det har till exempel handlat om män som mot alla odds utvecklat ett positivt och konstruktivt liv. Eller män som trots relativt goda förutsättningar hamnat i en marginaliseringsprocess.

RETRODUKTION. Som tidigare diskuterats har även slutledningen retroduktion använts i tolkningen, framförallt vid en sammanfattande analys av de maskuliniteter som de finska männen givit uttryck för i studien. Frågan har varit vilka de grundläggande strukturerna och generativa mekanismerna är, med andra ord vilka de nödvändiga sociala relationerna är, och hur dessa kommer till uttryck vid konstituerandet och upprätthållandet av dessa maskuliniteter i olika kontexter?

Det första steget i denna analys var att från alla intervjuer samla material som kunde tänkas ha en koppling till dessa frågor. Detta gav bland annat vid handen att männen hade olika typer av könsrelationer och könsorienteringar, framförallt mot manliga, men också mot könsblandade och i vissa fall mot kvinnodominerade sfärer.

Det andra steget handlade om att se vilken koppling dessa resultat hade till andra studier och teorier om maskulinitet. Bland annat kunde jag konstatera att Connells modell om hegemonisk maskulinitet var intressant när det gäller människans relationer till kvinnor, men framförallt när det gäller förhållandet till svenska män.⁷⁰ De manliga orienteringarna kunde även kopplas samman med begreppet homosocialitet. Det tredje steget handlade om att försöka se vilka eventuella samband det fanns mellan maskulinitet, homosocialitet och människans sociala karriärer.

Generalisering, reliabilitet och validitet

Ordet generell betyder allmän, allmängiltig. Därav följer att generalisering handlar om att förallmänliga, ge allmän tillämpning åt,⁷¹ till exempel resultaten i en undersökning.

Danermark menar att all vetenskap bör ha generaliserande anspråk och att metoder för att nå kunskap om det generella är grundläggande för all samhällsvetenskaplig forskning. Generalitet kan dock ha två i grunden olika betydelser. För det första kan man uppfatta generalitet som ett giltighetsområde, som gäller inom ett avgränsat eller på ett större fält, under en kortare eller en längre tid. För det andra kan generalitet ha att göra med de transfaktiska villkoren, de mer eller mindre universella förutsättningarna för att ett objekt skall vara vad det är.⁷²

Den första betydelsen syftar på en kvantitativ generalisering på den empiriska nivån: Ju fler empiriska fenomen som kan inordnas under en viss beskrivning eller ett samband, desto mer generell är beskrivningen eller sambandet – eller annorlunda uttryckt: desto större giltighetsområde har den empiriska beskrivningen. Empiriska generaliseringar är grundade genom induktiva slutledningar, det vill säga att man utifrån ett begränsat antal händelser eller företeelser drar allmängiltiga slutsatser om en större population. I denna process används statistiska metoder.

Den andra innebörden har att göra med en uppfattning om att det finns underliggande strukturer som är konstitutiva för sociala handlingar, social interaktion och sociala institutioner. Dessa transfaktiska villkor kan vara mer eller mindre generella, menar Danermark. I denna studie har den här typen av slutledning använts för att gå från empiriska händelser till de grundläggande strukturernas nivå. Därför bör också resultaten och generaliserbarheten ses i denna belysning. När det till exempel gäller urvalet av intervjupersoner har studiens jämförande uppläggning och strategiska urval gjort det möjligt att komma åt de generella generativa mekanismerna. På denna grundläggande nivå finner vi bland annat individuella strukturer som identitet, men också viktiga konstituerande relationer kopplade till frågor om kön, klass och etnicitet.

Reliabilitet

Oavsett på vilken nivå man försöker att generalisera en studie är grundläggande frågor om studiens kvalitet viktiga, frågor som handlar om reliabilitet och validitet.

Reliabilitet handlar om forskningsresultatens pålitlighet. När det till exempel gäller kvalitativa undersökningar kan fel uppstå vid olika faser av processen. Om till exempel fler än en person är inblandade i studien, kan det uppstå olikheter vid intervjuerna, vid utskrift eller vid kodning och analys. Om man är medveten om dessa risker kan dock felen undvikas.⁷³

Man kan säga att reliabilitet handlar om i vilken grad undersökningens data eller observationsmaterial är påverkat av tillfälliga variationer i de undersökta fenomenen, eller tillfälligt varierande egenskaper hos forskarna.⁷⁴

När det gäller mina intervjuer var utförandet detsamma när det gäller temaområden, men fokuseringen kunde skifta beroende på intervjupersonens specifika liv och intressen. Varje intervju gjordes också utifrån en ny och kunskapsmässigt mer nyanserad plattform. Men eftersom syftet inte var att jämföra männens uttalanden ur kvantitativ synvinkel, utan att söka efter generativa strukturer och me-

kanismer, var denna intervjumetod tillförlitlig, även om varje intervju på många sätt utgjorde en ny och unik situation.

Validitet

Om man kan lita på studiens tillförlitlighet följer frågan hur valida, giltiga eller välgrundade resultaten är. Om frågan om reliabilitet mer handlar om tillfälligheternas och slumpens inverkan på undersökningsresultaten, så berör frågan om validitet mer grundläggande spörsmål i studien.

I både kvantitativ och kvalitativ forskning handlar validering om att på olika sätt kontrollera allt man gör. Man bör kritiskt granska varje fas av forskningsprocessen alltifrån planering av studien till förmedling av resultaten.⁷⁵

Denna kontroll bör ske på olika sätt och genom olika aktörer. I kvalitativ forskning kan man bland annat göra detta med hjälp av den så kallade trianguleringen. Genom att kontrollera resultaten mot olika källor försöker man avgöra hur resultaten håller.

När det gäller denna undersökning har resultaten, framförallt i förstudien, kontrollerats på olika sätt. Jag har bland annat bett tre socialarbetare, som haft mångårig kontakt med finska marginaliserade män, att läsa och kommentera rapporten. De hade inga anmärkningar på materialet.

Vid två tillfällen har jag också presenterat materialet för ett antal finska män. De kände igen sig och kunde förmedla ytterligare kunskaper på detta område.⁷⁶

Som jämförande och validerande material har jag även använt mig av de tidigare nämnda biografierna som är skrivna av finska män i Finland.

Under processens gång har min egen validering huvudsakligen skett genom ett ständigt ifrågasättande och sökande efter empiri och teorier som kan förkasta eller stödja de arbetshypoteser som jag haft under processens gång.

Sammanfattningsvis kan man säga att valideringen av en undersökning är en ständigt pågående process. Och vissa av valideringskriterierna kan man avgöra först när resultaten blir mer kända bland allmänheten och i vetenskapssamhället. Detta handlar bland annat om studiens teoretiska, pragmatiska och emancipatoriska värde.⁷⁷

Låt oss nu gå över till de teorier och perspektiv som huvudsakligen kommit till användning vid analysen av de finska männens liv och sociala karriärer.

Teoretisk ansats och referensram för analys av empirin

De teman som Kortteinen och Sulkunen diskuterar i sina undersökningar – kön, klass, migration och alkohol – är mycket användbara även i denna avhandling.

När det till exempel gäller migration menar de att omställningen från en kulturell miljö till en annan har påverkat många i de undersökta förorterna. Den har inverkat på arbetslivet, men framförallt har den kommit till uttryck genom spänningar och konflikter inom familjen. Männen har försökt att lösa dessa problem på olika sätt, bland annat genom att bli mer familjeorienterade. Vissa av männen har dock försvarat sin frihet och manliga identitet genom att fly familjelivet och

40

förskansa sig inom kvarterskrogens väggar. Denna lösning har dock inte varit särskilt konstruktiv med tanke på männens sociala situation och hälsa. Sulkunens analyser av denna process liksom av alkoholens och rusets betydelse i olika klasser och dess koppling till maskulinitet, är intressanta och kan även diskuteras i samband med de finska männens liv i Sverige.

Man kan också konstatera att hierarkisering; över- och underordning mellan och inom könen, är en påtaglig och ibland även smärtsam verklighet. Men både Kortteins och Sulkunens undersökningar visar att män och kvinnor i underordnad position inte är helt maktlösa. Kvinnor kan relativt lätt göra sig av med en odräglig suput till man, och de marginaliserade männen kan möta de socialt överlägsna, medelklassens män, genom att skapa sig egna sfärer och värdeskalor, som just missgynnar män som inte klarar ett "hederligt praktiskt arbete". På detta sätt skapar de egna hegemonier och hierarkier med relativt kraftfulla gränser gentemot andra maskuliniteter.

I Kortteins, men framförallt i Sulkunens studie, visade sig den manliga gruppen vara en mycket viktig institution. Det var i denna manliga cell som männen även socialiserade nästa generation till värdiga gruppmedlemmar, antingen det handlade om att främja sin arbetskarriär med stöd av sina kollegor, att bete sig lugnt och värdigt för att kunna spela dart eller att suppa som en karl för att bekräfta sin manlighet.

Homosocialitet

Redan i förstudien visade det sig att manlig samvaro, homosocialitet, är ett mycket viktigt analysystem om man skall förstå hur kunskaper, regler och föreställningar överförs mellan män, det vill säga hur män blir män i manliga sammanhang.

I denna undersökning diskuterar vi enbart den manliga homosocialiteten utifrån ett heterosexuellt perspektiv.

Enligt Lipman-Blumen har homosocialitet att göra med särskiljandet av kvinnor och män genom sociala institutioner.

First, we shall define "homosocial" as the seeking, enjoyment, and/or preference for the company of the same sex. It is distinguished from "homosexual" in that it does not necessarily involve (although it may under certain circumstances) an explicitly erotic sexual interaction between members of the same sex.⁷⁸

Homosocialiteten har sin grund i den tidiga barndomen och utvecklas och förstärks genom de institutioner i vilka männen deltar under livet. Det har också att göra med att männen av tradition haft större tillgång än kvinnorna till olika typer av materiella resurser, menar Lipman-Blumen.

Lindgren hänvisar till Harriet Holter och Hanne Haavind som menar att motivet till homosocial orientering ligger just i maktaspekten. Eftersom männen har en dominerande position i förhållande till kvinnor, leder detta till att de i första hand söker bekräftelse i sin egen grupp. Att söka bekräftelse hos kvinnor skulle helt enkelt innebära att man inte gör anspråk på makt och inflytande.⁷⁹

Kimmel resonerar i liknande ordalag i sin studie om amerikanska män. Han menar att männens definition av sin egen maskulinitet huvudsakligen är en homosocial akt. Detta har att göra med att kvinnorna har så låg status att det inte är aktuellt att försöka definiera sig själv i kvinnliga termer.⁸⁰

Dessa tankegångar är överensstämmande med Connells diskussion om hegemonisk maskulinitet och männens strävan efter olika sociala positioner i just manliga hierarkier.⁸¹

Även Bird har diskuterat kopplingen mellan makt och homosocialitet. I sin analys har hon använt sig av just Connells diskussion om hegemonisk maskulinitet. Hon menar att den homosociala interaktionen inåt och utåt i gruppen sker genom tre olika strategier: känslomässig likgiltighet, konkurrens och sexuell objektivisering av kvinnor. Det intressanta är att dessa strategier ser olika ut beroende på hur det homosociala sammanhanget är konstruerat. I gruppssammanhang formas interaktionen mycket efter en hegemonisk modell, med ovan nämnda strategier, medan männen i Birds studie på tu man hand kunde visa andra sidor av sig själv.⁸²

Även Lindgren kunde i sin studie av manliga läkare i Sverige notera att männen hade olika strategier i skilda sfärer. Hemma var de äkta män och pappor, men på jobbet ingick de i en manlig grupp, i vilken kvinnor hade svårt att ta sig in. Hon menar vidare att även om enskilda män kan ha relativt varierande relationer till kvinnor i andra sammanhang, försvinner dessa individuella enskildheter i just grupper av män. Det är tydligt att gruppen har en uniformerande inverkan på männens beteende.⁸³

Dessa grupper formas inte hur som helst, det finns mer eller mindre osynliga normer som reglerar vem man godkänner som medlem i gruppen, menar Lindgren. Kvinnorna hade svårt att ta sig in i dessa homosociala sammanhang, men inte heller alla män släpptes in. Huvudregeln var att den som skulle upptas i gruppen måste tillföra den något värdefullt, eller på annat sätt förstärka gruppen. I den läkargrupp hon studerade handlade de uppskattade värdena om utbildning och specialisering. Och genom att uppfylla de regler som fanns i gruppen kunde man på sikt klättra uppåt i den interna och externa hierarkin.

Lindgren menar att motivet för homosocial orientering inte har att göra med männens önskan att utöva makt över kvinnor, utan att detta enbart är följden av deras inbördes kamp om den makt och de positioner de historiskt tillskansat sig.⁸⁴

Homosocialitet kan även diskuteras i termer av broderskap och fratriarkat. Lagergren hävdar att den här typen av grupper bildas i syfte att tona ner konkurrensen mellan män. Här skapas normer och värden som tydligt visar vilka beteenden som är acceptabla. Gruppen utgör en manlig hierarki som kan formera sig på olika sätt: 1. Formaliserad, till exempel frimurarloger; 2. Senioritet, som handlar om personlig prestige hos en eller flera av medlemmarna; 3. Differentierat erkännande, som handlar om status genom en viss expertis eller specialitet.⁸⁵ Redan nu kan nämnas att hierarkin i de finska homosociala grupperna främst grundade sig på olika typer av erkännande.

En mer psykologisk förståelse av männens sökande till andra män presenteras

av Bjerrum Nielsen och Rudberg. De menar att pojkarnas orientering mot manliga sfärer har att göra med att de tidigt upplevt att vägen till modern är blockerad av någon som är starkare än de själva, nämligen fadern. Det främsta motivet till manlig tävlan och hierarkisering finns just i detta oidipala dilemma. Framgång i konkurrens med andra män ger kraft att åter närma sig kvinnor. Därför är mannen tvingad till maktkamp, där ojämlikhet och skillnad är systematiserade genom hierarkier och strid om status. När han väl har hittat sin plats i den manliga hierarkin får han en känsla av att ha kommit hem och kan återigen sträva efter intimitet. Bjerrum Nielsen och Rudberg påpekar dock att denna individualpsykologiska process inte är opåverkad av den historiska och kulturella kontexten.⁸⁶

Till sist vill jag nämna Liljeström som framhåller att man, när man diskuterar frågan om homosocialitet, ofta glömmer att kvinnor tillför männen något som är primärt för dem, sidor som ofta inte kan tillgodoses hos män. Hon menar att speciellt i relationer mellan könen, som inte är märkta av erotisk krigföring, kan männen bearbeta sina erfarenheter på ett berikande sätt.⁸⁷

Sammanfattningsvis kan man säga att homosocialitet är en manlig orientering som är relativt allmän samt har en historisk och individuell bakgrund och kontinuitet. Den har att göra med männens tidiga utveckling av könsidentitet och de kulturella budskap angående manlighet som är kopplade till denna process.⁸⁸

Den manliga homosocialiteten har också med maktaspekten att göra, även om det primära inte behöver vara viljan att utöva makt över kvinnor. Denna makt-dimension kan man uppdelat i två olika områden: den institutionella sfären, som främst har med fördelning av ekonomiska förmåner att göra, och den symboliska sfären, som har med immateriella värden att göra.

Det finns en hierarkisk ordning i homosociala grupper, vilket innebär konkurrens om olika positioner. Vilken ställning man kan uppnå har att göra med hur individens kapacitet, förmåga och färdigheter motsvarar gruppens förväntningar. Vad det är som premieras kan skilja sig avsevärt mellan olika grupper.

En vanlig strategi i denna statussträvan är reglering av känslor. I få manliga grupper kan man nå högre status genom att öppet visa känslor av ledsenhet eller rädsla. Tvärtom, här premieras ofta karaktärsviljan och själsstyrkan som övervinner svagheten. Att vara svag, att blotta sig för mycket, kan ge makten åt den som är starkare, vilket lätt kan utnyttjas just i kampen om statuspositioner.

I vissa starkt homosociala miljöer är objektivering av kvinnor och avståndstagande från det feminina vanligt.

De homosociala grupperna utestänger ofta inte bara kvinnor utan även män, män av lägre rang, eller män som inte tillför gruppen något värdefullt. Väl inne i gruppen kan man dock komma i åtnjutande av gruppens inre sociala liv, samt skydd mot yttre hot, och få tillgång till de förmåner som gruppen med kollektiv kraft lättare kan erhålla.

Priset för medlemskapet är ofta en minskad personlig rörelsefrihet och individualitet, på grund av den konformitet och samordning av beteendet som gruppen förväntar sig.

Om man inte trivs, eller om man får en alltför dålig position i den homosociala gruppen, kan man byta till en annan grupp, vända sig till mer heterosociala sfärer, eller välja ensamheten. Vilken orientering man föredrar har att göra med vilka faktiska valmöjligheter som finns, men också på ens kapaciteter och preferenser.

Den homosociala orienteringen kan skifta i styrka, från en individ till en annan. Någon kan vara starkt homosocial, medan en annan kanske aldrig upplevt en dragning till manliga grupper. Man kan också under en period i livet vara starkt homosocialt orienterad, för att senare föredra andra sammanhang.

I resultatredovisningen och analysen kommer jag att mer utförligt visa hur männens homosociala respektive andra orienteringar kan inverka på deras liv och sociala karriärer.

Identitetens dialektik – identitet som man, den manliga identiteten

Ovan presenterade teorier och studier hjälper oss att förstå och tolka maskulinitet på strukturell nivå och på gruppnivå. Men ytterligare perspektiv behövs för att även inbegripa individnivån i analysen.

En fruktbar ingång till denna nivå finns i diskussionen om identitet. Frågan om identitet är viktig, inte minst för att förstå männens tidigare historia som en påverkansfaktor i den dagsaktuella situationen.

I förstudien användes Bourdieus begrepp habitus i analysen av de marginaliserade finska männens levnadsbanor. Begreppet nyttjades just för att diskutera varför många av männen, fortfarande i vuxen ålder, var så starkt influerade av barnomsjöns kulturella budskap. I begreppet habitus finns en potential när man analyserar personlighetsstrukturer som är förhållandevis oföränderliga under en längre tid. Men man kan fråga sig om det är fruktbart att också använda denna modell till att analysera individer vars liv präglas av förändring och flexibilitet. Detta är den främsta anledningen till att jag i huvudundersökningen lämnat det här perspektivet och istället övergått till en identitetsteori som mer fokuserar på förändringen och dess dynamik, och som även tar hänsyn till könsaspekten.

Bjerrum Nielsen och Rudberg är kritiska mot identitetsteorier som inte tar tillräcklig hänsyn till förändringens dynamik, samtidigt som de menar att man faktiskt kan uppfatta könsidentiteten som känslig för historisk utveckling och samtidigt som det är viktigt att inte falla in i kulturella analyser som negligerar det psykologiska perspektivet. Genom att både ta hänsyn till struktur och individ kan man studera människor i förändring och inte enbart utveckling på diskursnivå.⁸⁹

De menar att identitetsformering är en komplicerad process som innehåller både den omedvetna nivån med emotioner, fantasier, behov och reaktioner, och den mera medvetna nivån av tankar och ambitioner. Detta innebär att utvecklingen aldrig blir rätlinjig, utan är ett förlopp av progression och regression. Här blandas det medvetnas och det icke medvetnas logik, och processen sker på två olika nivåer och sätt: Identitet som kön (identity as gender) är mer lättinfluerat av den aktuella kontexten än den könsinfluerade identiteten (gendered identity), som har en större stabilitet och tröghet mot förändring.

I studien kommer könsidentitet, eller manlig identitet, att vara ett sammanfattande begrepp som inbegriper båda nivåerna.

Eftersom könsidentiteten finns på två olika nivåer kan den yttre historiska tiden och den personliga tiden gå olika fort. Konsekvensen av detta förhållande framträder tydligt vid snabba förändringar av det kulturella klimatet, som till exempel vid flytten till Sverige.

Genom emigration har inte så få av de finska männen blivit utsatta för en snabb och omvälvande miljöförändring. Och den kulturella resan har varit allra längst för dem som kommit från den traditionella finska landsbygden. Redan i förstudien kunde jag konstatera att förändringar i arbetslivet, och framförallt inom relationsfären, var stora för vissa män. Detta hade att göra med att den historiska tiden i samband med emigration tagit ett jättekliv, medan den personliga tiden inte hade påverkats nämnvärt. Männens könsidentitet och självbild kom ibland i konflikt med de föreställningar om manlighet och könsrelationer som fanns i den nya miljön.

Kön, klass och ras/etnicitet

Kortteinen och Sulkunen diskuterar frågor som berör klass- och könsrelationer. De berör även frågan om migration, men eftersom studierna är gjorda i Finland diskuterar de inte frågan om etnicitet. Detta gör däremot Connell i termer av ras. Han har utvecklat en teori om könsrelationer som inbegriper alla dessa variabler.⁹⁰

I denna modell, som kallas för "hegemonisk maskulinitet", skiljer Connell mellan olika maskulina positioner och relationer, dels inom könskategorierna (hegemoni/överordning respektive underordning, samt delaktighet), dels genom utomkönsliga relationer (auktorisering kontra marginalisering, positioner som är kopplade till tillhörigheter som klass och ras/etnicitet).

Överordning – "hegemoni": Connell menar att offentligheten, massmedia, kulturella modeller och symboler är viktiga i formandet av den idealbild som den hegemoniska maskuliniteten mycket handlar om. Hegemonisk maskulinitet är offentlig, men att bara se på massmedia vore att missta sig, menar han. Hegemonin blir etablerad enbart då det finns en överensstämmelse mellan kulturella ideal och institutionell makt. Hegemonisk maskulinitet är dock inte något som är beständigt. Männens hegemoni utmanas av kvinnor och nya grupper av män utmanar gamla hegemonier, för att eventuellt bilda nya hegemoniska ordningar.

Underordning – "subordination": Enligt Connell är hegemonisk maskulinitet ett modernt svar på patriarkatet, för att legitimera männens fortsatta dominans över kvinnorna. Kvinnorna är underordnade männen, men även de homosexuella männen har en mycket låg status i denna manliga hierarki. Detta har att göra med att homosexualitet har kopplats samman med femininitet, menar han.

Han diskuterar även generationsaspekten i samband med underordnad maskulinitet. Pennalism mot yngre män på olika arbetsplatser är ett exempel på detta. Samtidigt som denna underordning är tidsbestämd. När väl dessa män blir äldre är det deras tur att ha den överordnade positionen inom dessa sfärer.

Delaktighet – "complicity": Få män uppnår de normativa kvalitéer som finns

i den hegemoniska bilden, samtidigt som många män understödjer den hegemoniska maskuliniteten. Varför? Det främsta motivet är att majoriteten av männen drar nytta av denna ordning. Den ger olika slags utdelning, just på grund av den allmänna underordningen av kvinnor.

Den växelverkan som finns mellan kön och andra strukturer som klass och ras, diskuterar Connell i termer av *auktorisering* kontra *marginalisering*. Som ett exempel kan man nämna relationen mellan de som står för den hegemoniska maskuliniteten och arbetarklassmän. Klasstillhörigheten utgör här en tydligt skiljelinje.

Även rasrelationer (eller etniska relationer, min anm.) spelar en viktig roll i konstruktionen av förhållanden mellan maskuliniteter. Connell diskuterar till exempel den marginalisering som afroamerikaner blivit utsatta för i USA.

Marginalisering hänger samman med auktorisering av den dominanta gruppen. Samtidigt som det är viktigt att komma ihåg att marginalisering och auktorisering även kan existera mellan underordnade maskuliniteter.

Hur används Connells modell i denna studie?

Även om Connells modell har fått utstå en del kritik när det gäller till exempel hans syn på makten mellan könen,⁹¹ eller att han enbart diskuterar hegemonin i singularis,⁹² är hans teori intressant. Framförallt när det gäller maskulinitet kopplad till frågor som berör generation, klass och etnicitet.

Om man ser på de finska männen i denna belysning, kan man konstatera att många av dem var relativt unga när de emigrerade och att de flesta av dem kommer från arbetarklassen eller är söner till småjordbrukare. Dessutom hade finländare låg status i Sverige ända fram till åttiotalet. Denna triangel – generation, klass och etnicitet – har inneburit en viss belastning när det gäller sökandet efter positioner i den manliga hegemonin i Sverige. Hur de finska männen hanterat detta problem är en viktig fråga i studien.

När det gäller frågan om hegemonin, är det i denna studie mer fruktbart och verklighetsnära att notera olika hegemoniska maskuliniteter på ett antal skilda och relativt självständiga sfärer. Ett annat exempel är Willis' studie om engelska arbetarklasspojkar. De hegemoniska modeller som de uppfattade inom sin egen klass och sfär var mycket viktigare för dem än de förebilder som de kunde ana att skolan och det övriga samhället stod för. I deras värld fanns det en värdehierarki som var relativt tydlig och som hade sin grund i manuellt arbete. För dem handlade den mest hegemoniska formen av maskulinitet om hårt kroppsarbete, och den homosociala orienteringen var mot fädernas världar.⁹³

Det är ofta i den här typen av mera avgränsade sammanhang, på arbetsplatser eller i helfinska grupper, som de finska männen i Sverige bekräftat sin maskulinitet och sökt sina positioner.

När det gäller relationer till kvinnor formas även de på ett specifikt sätt i en invandrarsituation. De maktförhållanden som eventuellt fanns i en tidigare kulturell situation får omvärderas och omstruktureras när de institutionella ramarna inte längre ger stöd för en viss typ av relationer.⁹⁴

Perspektiv och teman i studien

Ovan diskuterade teorier och perspektiv kommer att utgöra den analytiska stommen i studien. Sammanfattningsvis kan man finna tre huvudperspektiv:

1. *Kön och könsrelationer*, inom vilka frågan om makt kommer till uttryck på ett antal olika sätt. Man kan analysera kön på tre olika nivåer: den strukturella nivån, det vill säga den allmänna könsdiskursen, inom vilken Connells teori är fruktbar; gruppnivån, inom vilken diskussionen om homosocialitet utgör ett viktigt förståelseperspektiv; den individuella nivån, vilken man bland annat kan närma sig genom den ovan presenterade teorin om könsidentitet. En av de viktiga frågorna på individnivån handlar om maskulinitetens flexibilitet respektive stelhet.
2. *Klass* är en viktig variabel i studien. I detta sammanhang är relationerna mellan olika klasser en angelägen fråga. Frågan om klass är också kopplad till de olika materiella, kulturella och sociala resurser, som männen i skilda socialgrupper är bärare av och som har stor betydelse för hur man kan hantera och bemästra livet som invandrare.
3. Frågan om *etnicitet* aktualiseras vid migration från ett land till annat, från en kulturell situation till en annan, vilket i sin tur kan leda till förändringar i arbetssituationen och i könsrelationer. Förutom köns- och klassrelationer har även de etniska relationerna en delvis egen dynamik. Även i detta sammanhang aktualiseras frågan om maktförhållanden. Den etniska tillhörigheten kan till exempel ha en marginaliserande inverkan.⁹⁵

Triangeln kön, klass och etnicitet utgör det huvudsakliga analysperspektivet i studien.

Alkohol, och i vissa fall även andra droger, har i förstudien visat sig vara en bidragande orsak till männens marginalisering. Som Kortteinen och Sulkunen visar finns det ett invecklat förhållande mellan maskulinitet, klass, migration och alkohol. I denna studie försöker vi att diskutera denna fråga i hela dess komplexitet.

Under processens gång har två begrepp visat sig fruktbara i analysen av de finska männens liv och sociala karriärer. Dessa är *kapacitet*, som har att göra med olika typer av psykiska, fysiska och emotionella kunskaper, förmågor och färdigheter, och *attityd*, som i sin tur handlar om männens förhållningssätt till sig själv, omvärlden och livet. Se vidare diskussion om dessa begrepp i nästa kapitel.

Förutom dessa perspektiv, teman och begrepp presenteras i vissa kapitel kunskaper och teorier som enbart är kopplade till det i avsnittet avhandlade ämnesområdet. Som ett exempel kan man nämna Antonovskys diskussion om individens känsla av sammanhang, KASAM, som används för att analysera männens barndomsupplevelser.

Kön som social konstruktion

Ovan presenterade teorier om kön och könsrelationer ansluter sig till den socialkonstruktivistiska traditionen, inom vilken man ser könet som en social, kulturell och historisk konstruktion, till skillnad från det essentialistiska synsättet, inom vilket man uppfattar kön som något beständigt och historiskt oföränderligt.⁹⁶ Samtidigt är det viktigt att komma ihåg, vilket också diskuterats ovan, att könet inte är en oproblematiserad och endimensionell konstruktion, som man lätt kan ändra från en dag till en annan. Historien är ständigt närvarande i nuet och frågor som berör klass, etnicitet och andra tillhörigheter komplicerar bilden ytterligare. Dessutom har den aktuella kontexten en egen dynamik som man inte kan bortse ifrån. Det är i detta spänningsfält som könet konstrueras.

Om studiens uppläggning

Eftersom den finska gruppen i Göteborg är relativt liten och många finländare känner varandra, är det inte möjligt att återge biografierna i sin helhet, som det till en början var tänkt. I vissa fall är risken för igenkännande alltför stor. För att undvika detta har männens liv presenterats i mer tematisk form. Men för att ändå behålla ett holistiskt, livshistoriskt perspektiv på framställningen kommer teman att presenteras i samma tidsordning som de har i livet.

Varje kapitel inleds med en presentation av resultaten från livshistorieintervjuerna, samt en del kommentarer kring materialet. Strukturen och innehållet i varje kapitel är dock inte slumpmässigt utan styrt av den analys som jag gjort av materialet, en tolkning som i sin tur är kopplad till syftet med studien.

I slutet av varje kapitel sammanfattas resultaten och fördjupas analysen av det viktigaste innehållet i det aktuella temat, bland annat genom de teorier som presenterats ovan, men också genom andra studier som diskuterar det aktuella ämnet.

För att underlätta för läsaren att följa med i beskrivningen och analysen av de finska männens liv och sociala karriärer, kommer jag i den följande presentationen att skriva de tretton marginaliserade männens namn med kursiv stil: *Tapani, Lauri, Jarmo, Olli, Reino, Toivo, Esko, Ilpo, Heikki, Taisto, Risto, Osmo och Kaj*. Och de femton integrerade männens namn med vanlig stil: Ilmari, Harri, Kalle, Santeri, Pentti, Veikko, Usko, Jussi, Niilo, Arvo, Eero, Ilmo, Veli, Anton och Arto.

När det gäller de finska män som skrivit sina självbiografier i Finland, skrivs deras namn med en understrykning: Tapio, Kari, Erkki, Martti och Tero, som hade relativt problematiska livserfarenheter, samt Tommi, Urpo, Alexi och Jyri, vars liv hade mer positiva förtecken.

Som sista läsanvisning kan man också nämna, att den läsare som inledningsvis vill veta mer om det historiska förhållandet mellan Finland och Sverige, samt om emigrationen från Finland till Sverige efter 1945, med fördel kan börja läsningen i appendix.

Barndomens familjelandskap

Barndomstiden utgör inte bara tidsmässigt en utgångspunkt – födelsen och de första åren som en stödbehövande individ – utan är också ett viktigt fundament för det fortsatta livet. I den primära socialisationen grundas såväl individens självbild och identitet som psykiska styrka eller skörhet. Dessa egenskaper och resurser är ingalunda oföränderliga eller determinerande resten av livet, men eftersom de inverkar på männens psykiska och sociala kapacitet, utgör de en viss typ av disposition i livets olika skeden.

När jag läst och lyssnat på männens berättelser har jag slagits av att livet kan te sig som ett lotteri vad gäller under vilken historisk tid, i vilken social miljö och i vilken familj man råkar födas. Lyckligtvis liknar dock inte detta ett vanligt lotteri där vinsterna är få. De flesta av männen beskriver en barndomstid som varit relativt harmonisk, samtidigt som även nitlotterna finns i denna livets tombola.

On the sunny side... trygga fäder och mödrar

Det var på ett sätt en mycket trygg boendemiljö. Det fanns många släktingar som bodde i grannskapet. (...) I vissa saker var fadern ganska bestämd, men i andra frågor kunde han vara öppen... Jag har även fått risbastu på riktigt, vilket mina egna barn inte gärna vill tro. De tror att jag dramatiserar det hela. Men det var aldrig något överdrivet, det kanske hände ett par gånger. (Veli)

Veli är född på landsbygden i början av femtiotalet, men flyttade i skolåldern till en mindre stad. Han berättade vidare att båda föräldrarna var intresserade av litteratur och ofta högläste för barnen. Fadern var en oerhört snäll och hjälpsam person, samt en uppskattad yrkesman, samtidigt som han emellanåt försökte vara mer macho än han egentligen var, vilket bland annat framskymtade när han någon gång festade.

Velis erfarenheter visar att ovanstående rubrik är något överdriven, eftersom barndomen mycket sällan utspelar sig i ett landskap där molnen aldrig skymmer solen.

Eero är född och uppvuxen på sextiotalet i en tätort. Han beskriver sin barndom som både harmonisk och lycklig fram till femtonårsåldern, då föräldrarna skilde sig. Därefter förpestades tillvaron av föräldrarnas konflikter och moderns psykiska illamående. Efter några år var han dock gammal nog att flytta hemifrån. Med sig hade han en relativt stabil grund att stå på.

Osmo är några år äldre än Veli och född och uppvuxen i en stad. Båda hans föräldrar förvärvsarbetade, fadern var tjänsteman. *Osmo* kom bäst överens med sin far, men även modern var snäll och gjorde alltid sitt bästa för familjen.

–Kom du bra överens med din bror?

–Det gjorde jag, vi var kompisar och hittade på allt möjligt bus. (Hur var relationen till mor och far?) Jag skulle nog vilja säga att relationen till fadern är bättre än till modern. Jag anser nog att modern alltid använde pappan som stöd i uppfostran och kommendering. Man fick vara snäll, annars fick pappan veta... ”Skall vi hämta pappan?” Det fanns den här typen av hot när man inte gjorde som man skulle. Men annars var mamman snäll och blid och försökte alltid göra sitt bästa. (*Osmo*)

Under vistelsen i Sverige har *Osmo* haft kontinuerlig telefonkontakt med sina föräldrar och han har varit och hälsat på dem flera gånger årligen.

Veli och *Osmo* är uppvuxna i tätorter, samtidigt som cirka hälften av befolkningen i Finland i början av femtiotalet fortfarande bodde på landsbygden.⁹⁷ Urpo, som är född 1954, berättar:

Med hjälp av ”pullamössö” (bulle doppad i mjölk) och rå mjölk fick jag en stabil grund att stå på. Jag tittade ut i världen från kökstrappan, mamman kom från ladugården och la mjölkhinkar på ställningen, torkade sina händer, kom sedan över gårdsplanen mot stugan. Pappan ledde hästen från stallet, selade den och gav den en bit bröd. (...) Redan som liten längtade man ut i skogen. När männen vid första frostdagarna packade sina ryggsäckar och skulle ut till skogs för att fälla träd, la modern bröd och mjölk även i min väska och önskade mig en bra arbetsdag. Jag var mäktigt stolt när jag gick från gården och stegade uppför backen och gick bakom en vedstapel, luktade på det nysågade virket och såg på skogen som höll på att kläs i vitt. I smörpappret fanns det en brödskiva med mycket smör på. Jag tuggade sakta på brödet och lyssnade på motorsågen som skrek bortom ängarna. (Urpo)

Männens beskrivningar i autobiografierna är ofta ganska skönlitterära och svarar inte direkt på frågan hur man upplevde sin barndomsmiljö, men mellan raderna kan man ändå läsa vilka känslor och minnen de har av sin barndom.

Urpo förmedlar en känsla av trygghet och integritet, samt den välvilliga och uppmuntrande inställning som föräldrarna hade till honom. Här finns också en stark längtan att få följa med fadern och andra män till skogsarbete. Urpo uttrycker en tidig och stark orientering mot manliga sfärer, samt en positiv identifiering med fadern. I denna och i många andra berättelser förblir modern en relativt osynlig person, en smörgåsberedare, medan det riktiga livet rör sig kring faderns värv, i skogen eller i andra manliga miljöer. Det är han som förändrar och formar världen och det är han som är värd att efterliknas och nämnas.⁹⁸

Urpos berättelse andas trygghet och omhändertagande, begrepp som ofta förekom när männen i stabila familjer beskrev sina barndomsupplevelser.

Jag har positiva känslor gentemot mitt barndomshem. Jag vet inte, det var ett slags trygg känsla. Pappan oroade sig mycket och tog hand om allt, man hade liksom en trygg känsla. Samtidigt kunde han vara väldigt noga med allt, man fick inte lämna mat, men det fanns alltid mat, att det var liksom tryggt. (*Pentti*)

Pentti är född i början på femtiotalet i en fattig familj med elva barn, modern var sjuklig. Fadern och de äldre syskonen fick ta huvudansvaret för både försörj-

ningen och hushållsarbetet. Trots fattigdom behövde Pentti varken svälta eller delta i arbetet i så hög omfattning som många andra pojkar fick göra under liknande omständigheter på landet. Fadern var noggrann med allt och ganska auktoritär, men här fanns också integritet och respekt gentemot barnen. Pentti nämner ordet trygghet, som var ett ofta förekommande och viktigt tema för män som beskrev sin barndom i ljusa färger.

Inte så få av de äldre männen kommer från fattiga förhållanden och man kan tänka sig att just bristen på materiella förnödenheter skulle leda till ansträngda relationer i familjen. Detta samband är dock inte enkelt eller nödvändigt och många män berättar att även om det var torftigt inverkade inte detta menligt på gemenskapen. En av de intervjuade männen, som är född på trettioalet, beskriver:

Jag har ingenting att förebrå varken mina föräldrar eller syskonen. Det var urfattigt och vi fick lära oss att göra allt i hemmet, skogsbruk och hemmabruk och stickning och virkning, allting fick vi hjälpa till med. Det var en ödeby och inte så många grannar. (...) Vår familj var väldigt sammanhållen, och vi gick i bastun samtidigt. Vi tog hand om varandra och fick ingen aga. När man hade gjort något så pratade man först och främst. Man fick en hurring då och då, men det var ingenting märkvärdigt med det. Hos grannarna fanns det sexton barn och där gick det lite hetare till. (Ilmo)

Ilmos familj hade bra sammanhållning och goda relationer, även om det fanns materiella brister. I hans berättelse framträder föräldrar som inte låter sin frustration över svårigheterna gå ut över barnen.

Far som stöd och någon att se upp till

I ovanstående berättelser förmedlar männen den trygghet som omgav barndomsfamiljen. Förutom dessa positiva erfarenheter beskrev många av männen sina familjer, och framförallt sina fäder, med stolthet i rösten. Denna uppskattning kunde handla om att fadern hade god social ställning, eller på annat sätt var en man att se upp till. Dessa fäder stöttade ofta sina söner gentemot världen utanför.

Även om Jussis far hade förlorat sina medborgerliga rättigheter på grund av att han varit på de rödas sida i det finska inbördeskriget, var Jussi mycket stolt över honom. I Jussis utsagor om fadern finns aktning för en principfast man, som genom sina handlingar hade visat att han var beredd att gå hur långt som helst för att försvara sin ståndpunkt och sina rättigheter. Detta förhållningssätt har även följt Jussi under hela livet.

Arvo berättade att hans far var fackordförande på en manuell arbetsplats. Han var en av få arbetare som kunde läsa och skriva mer avancerade dokument, som till exempel avtal och lagtexter.

Uppfostran skedde inte genom påpekanden eller styrning, utan genom att han visade exempel på vad man skulle göra. Och när man hamnade i konflikter till exempel i skolan så visste man att där fanns stöd. (...) Och det hände några gånger att fadern fick träda in. (Berätta) Jo, det var så här att jag var relativt bra på att räkna i skolan och

vi hade en ganska lat matematiklärare, han följde bara boken. Sen kom det en pojke till vår klass som hade facit till dessa räkneexempel. När läraren fick veta detta hittade han själv på räkneuppgifter till proven. Och det hände ett par gånger att han och jag fick olika resultat. Pappan räknade också och kunde inte komma på vad som var felet. Jag påpekade detta i skolan men de tog ingen notis av det hela. Då gick min far för att prata med läraren och sa att detta måste rättas till och att det måste ske på ett öppet sätt, och inte försöka smyga med det. Det var ett slags höjning av status man fick genom faderns agerande, att även jag var någon, och att de inte kan göra vad som helst mot mig. (...) Även om kommunen var liten så var företaget (ett stort företag på orten) ledning från staden och de var liksom förmer än andra. Men tack vare att fadern agerade som han gjorde så hade jag inga mindervärdeskomplex gentemot dem, och jag hade den uppfattningen att de inte är märkvärdigare än vi. (Arvo)

Papporna var inte alltid politiskt eller fackligt aktiva, men kunde ändå ha ett gott renommé i det omgivande samhället på grund av sina yrkeskunskaper och skicklighet.

Jag hade ett positivt förhållande till fadern. Han var en tyst, lugn och uppskattad yrkesman. Han jobbade på sågen, men alltid när det fanns krävande uppgifter bad man honom att komma och snickra, han var skicklig med sina händer... Han var fattig, sansad och lugn människa som skapade en trygg atmosfär i hemmet... Mor var en väldigt fin människa, känslig, rättvis och sparsam och hon älskade renlighet. Jag kan inte säga något negativt. Och det handlar knappast om det att båda är döda. Jag tyckte likadant redan när de levde. (Harri)

Harri är medveten om att minnen av barndomen och föräldrarna kan genomgå en förändringsprocess och att man kanske glömmer det negativa och uppvärderar det positiva. Han vill dock förmedla den verkliga bilden, en far och mor som tog väl hand om familjen.

Samma syskonskara men olika barndom

Niilo beskrev sin far som en mycket driftig hantverkare och en självlärd man, en far som han fortfarande är stolt över och som han har positiva minnen av.

Det intressanta är att Niilo inte hade riktigt samma upplevelser av sin barndom som de äldre bröderna. Det var elva barn i familjen:

Det var så pass odlingsbar mark, potatis och trädgård, att vi fick göra en hel del, rensa ogräs (skratt) och plocka upp potatis och... det var nog så vi lärde oss att bli arbetsamma. Från faderns verkstad kunde man se över detta område. Om han hade sagt dagen innan att i morgon får ni göra det och det, så kunde han se om vi pojkarna var på åkern, eller bland bärbuskarna, eller någon annanstans. Men jag fick aldrig... De äldre bröderna gav mig stryk eftersom de fick (stryk av fadern), men inte jag. Så i min tur fick jag av dem. Det var en del sånt där käbbel mellan mig och två av de något äldre bröderna; de allra äldsta av bröderna var i kriget. Och ibland när vi var ute och fiskade och jag inte kunde hålla mig tyst, puttade bröderna mig över bord och höll mig i nacken och tryckte ner mig under vattnet, och frågade om jag håller tyst:

”Nej, nej”, (skratt) och åter igen (under vattnet). ”Är du tyst?” ”Nej, nej.” Men till sist tyckte dom synd om mig och drog mig upp. Jag slog dom direkt i huvudet med åran. Det var sånt ibland, men vi var ändå goda kamrater. (...) Det var fadern som gav bestraffningarna, modern var mer blid och snäll. Även jag fick hämta ris någon gång från skogen och sen gå och vänta på bestraffning i bastun. De äldre hade fått smisk på detta sätt. Men jag väntade i onödan, han kom och hojtade till mig att: ”Kom bort därifrån!” Men han kunde också vara mycket sträng, en av mina äldre bröder är fortfarande bitter över att han fått risbastu av fadern. Jag brukar då säga till honom att: ”Vad hade det blivit av dig om du inte hade fått lite smisk”. (Niilo)

I detta citat av Niilo framkommer att syskonen kan ha olika relationer till sina föräldrar. Niilo, som var bland de yngsta barnen i familjen, har mer positiva minnen av fadern än någon av de äldre bröderna.

Även Arvo nämnde att det bland syskonen i hans familj fanns skillnader i erfarenheter och upplevelser.

Man kan delvis förklara dessa olikheter genom att de ekonomiska och övriga förutsättningarna kunde vara väldigt varierande under åren, beroende på samhällsutvecklingen. Åldersskillnaderna i vissa syskonskaror kunde också vara så stora att vissa av de äldsta bröderna kunde delta i striderna vid fronten, medan de yngre inte ens börjat skolan.

Just kriget, eller krigen, som Finland varit med om under detta århundrade har varit omvälvande händelser som på olika sätt påverkat levnadsomständigheterna i Finland, ibland på ett mycket personligt och dramatiskt sätt.

Det skuggade barndomslandskapet

Moln kan vara olika till sin karaktär och storlek. En del av dessa skuggar bara delar av landskapet, medan andra med sin omfattning och täthet kan täcka hela himlen och skymma solen under en avsevärd tid.

Nittonhundratalet har burit med sig olika typer av påfrestningar för finländare, inte minst på grund av de krig som berört landet. I början av seklet, 1917–18, pågick det så kallade inbördeskriget, klasskriget, eller frihetskriget. Det används olika benämningar av detta krig beroende på vilken ståndpunkt man har i denna politiska konflikt mellan olika samhällsklasser. Efter cirka två årtionden följde andra världskriget, som för Finlands del bestod av vinterkriget, fortsättningskriget och kriget om Lappland 1939–1945.⁹⁹

Även om ingen av männen var äldre än tio år när vinterkriget började, påverkade dessa dramatiska händelser ibland deras liv mycket påtagligt. Det intressanta är att även inbördeskriget fanns med i vissa mäns berättelser.

Min far är född på artonhundratalet. Som en liten pojke var han alltid med sin far som var smed på järnvägsbyggen. Hans far (smeden) dog i en arbetsplatsolycka och fadern hamnade efter vissa äventyr i östra Finland, där han ”hittade” sin fru. Båda var föräldralösa.(...) De fick barn före det här kriget, vad man nu skall kalla det, fri-

hetskrig, eller revolt, eller något. Pappan var en duktig yrkesman och bra arbetskarl, och han var med i arbetarpartiet. När de vita erövrade staden så hamnade även han på iskanten för att skjutas. (Skratt) Men då såg chefen för skyddsgardisterna att herregud, där är ju Antti, och ropade: "Nej, nej, han är alldeles för bra yrkesman, honom behöver jag, han arbetar för mig. Vi skall inte skjuta honom, bort med honom (från isen)." Bagaren sköt dom därför att han bakade bröd åt såväl vita som röda. Detta har pappa berättat. (Niilo)

Denna berättelse visar att det i vissa sammanhang kunde vara en livsviktig egen-
skap att vara välrenommerad arbetskarl. Men utan att skämta kan man konstatera
att kriget mellan de röda och de vita länge väckte bitterhet och delade det finska
folket i två läger. Fortfarande på sjuttioalet kunde man ibland höra tillmälen som
"lahtarit", "slaktare", när högerns representanter omnämndes i vänsterkretsar.

Även andra äldre män hade fäder som deltagit i denna konflikt. Ovan nämndes
till exempel Jussis far, som fick sin dödsdom förvandlad till ett liv utan medborger-
liga rättigheter. Även Ilmari berättade att fadern deltog på de rödas sida och var
nära att hamna i svårigheter. För *Osmo*, som var yngre, var det farfadern som hade
deltagit i denna konflikt.

Andra världskriget

Förmodligen är det inte möjligt att på djupet förstå, eller förklara vilka konsekven-
ser den här typen av totala krig har för ett land och dess invånare. Man kan dock
lyfta upp olika händelser, känslor och omständigheter som bland annat framträ-
der i människans berättelser och i studier om denna tid.

Kriget förde med sig förflyttningar av olika befolkningsgrupper, bland annat
70 000 så kallade krigsbarn, som sändes till Sverige, samt evakuering av 400 000
finländare från rikets östra delar, främst från Karelen. De placerades i övriga delar
av Finland. Andra världskrigets konsekvenser var sjukdom, invaliditet och död,
samt ekonomiska och sociala svårigheter som länge påverkade livet i Finland.¹⁰⁰

KRIGSBARN. Både bland männen som intervjuats och de som skrivit sina självbio-
grafier, finns de som varit i Sverige som krigsbarn. Upplevelserna av denna vistelse
har varit olika. *Kaj* trivdes bra och berättar att det var först i Sverige som han lärde
sig tala finska, när han umgicks med de finsktalande barnen som var placerade
hos samma bondfamilj.

Aleksi kom till Sverige i treårsåldern. Även om båda systrarna följde med var
han oerhört ledsen över att behöva lämna sin mamma och pappa. När han efter
fyra års vistelse skulle återvända till Finland, upplevde hans svenska fosterföräldrar
honom som sin egen:

Stackars barn, att du måste dit till fattigdom. Ja, visst har du dina föräldrar där, men
du är som vårt eget barn. (Aleksi)

Väl hemma i Finland talade Aleksi enbart svenska och ingen förstod den dialekt
som han använde.

Aleksi hade stora svårigheter att känna sig hemma hos sina biologiska föräldrar. Detta hade inte bara med språksvårigheter att göra utan också med att de ekonomiska skillnaderna länderna och familjerna emellan var så stora. I Sverige hade han varit placerad i en välbärgad familj, medan i Finland modern var allvarligt sjuk och fadern arbetslös. När han sedermera besökte Sverige under somrarna upplevde han att han var hemma igen, livet kändes lätt och människorna var glada och vänliga.

Men även om Aleksi på ett sätt trivdes bättre i Sverige, hade separationen lämnat spår i honom. Han var ständigt rädd för att bli övergiven och bevakade därför noggrant sina föräldrar. På deras klädsel försökte han till exempel tolka om de återigen var på väg att lämna honom.¹⁰¹

EVAKUERING FRÅN KARELEN. Två av de intervjuade människors familjer fick evakueras från Karelen på grund av kriget. Båda var dock så unga att de inte själva kommer ihåg något av denna förflyttning.

Taisto berättar inget specifikt om denna händelse, vilket kan tolkas som att föräldrarna inte diskuterade frågan så ofta. Veikko däremot kunde utförligt beskriva den längtan som hans mor och andra karelare hade till sin hemort. När de samlades sjöng de tillsammans och berättade om gamla minnen. I dessa minnesbilder förvandlades hemorten till en plats, vars like inte fanns någon annanstans i Finland.

Mottagandet av karelare i andra delar av det krigsdrabbade Finland var inte alltid oproblemiskt. Veikko berättade till exempel att han fortfarande i vuxen ålder fick frågan: ”Jasså, är du barn till de karelare som tömde skogen för alla bär och svampar?”

Placeringen av cirka 400 000 personer i övriga delar av Finland hade sitt pris för de bofasta, men framför allt för dem som fick lämna sina hem. Hur detta har påverkat barnen är dock svårare att reda ut. När det gäller Veikko kan han beskriva att hans grundtrygghet förmodligen påverkats av denna föräldrarnas ofrivilliga flykt, och lett till något slags rotlöshet och flyttningsbenägenhet hos honom.

FÖRÄNDRINGAR I DET PSYKISKA LANDSKAPET. Nästan alla äldre män hade fäder som deltagit i kriget. Anton berättar:

Jag var fyra år när kriget bröt ut (...) och så försvann pappa. Han förvandlades till ett slags mystisk gestalt som aldrig fanns. Han var en ung och vacker soldat och tillhörde mer eller mindre den finska soldateliten, sårades illa och kom hem några dagar efter krigsslutet. Men han fortsatte att vara frånvarande ända fram till femtiotalet. Han var ett nervvrak med kort stubin, våldsbänagen och hatade alla ljud och störningar. Han hade inte bara en kroppsskada utan en allvarlig krigspsykos som manifesterar sig fortfarande. (Anton)

Inte heller modern kunde skydda Anton och de andra barnen för faderns vrede, hon var religiös och alltför lojal mot sin make. Sammanhållningen och solidarite-

ten mellan syskonen växte sig dock stark med åren och var den enda trygghet som Anton hade. När han sedan vid tolvårsåldern flyttade till skolinackordering var han och de äldre syskonen fredade under veckorna och levde som i ”ett indianreservat” som Anton beskrev saken. Dessutom växte han själv med åren och kunde genom sin fysiska styrka känna sig fredad från faderns vrede.

Alltså min jävla smala lycka är att jag har varit så oerhört fysiskt stark. Alltid varit bland de bästa i olika idrotter, inte den bästa, men bland de bästa. Alltså alltid varit fysiskt mycket aktiv och kunnat jobba bra. Så när jag var sexton då förstod jag att jag kunde banka ner pappa. Det var bara för mig att försöka behärska mig, men jag visste att jag kunde, om han lyfte sin hand mot mig, så kunde jag klara av att slå ner honom. Den här insikten blev också viktig på två olika sätt, det ena var att jag tack vare min fysiska kapacitet kunde befria mig från den här ångesten som det här fysiska våldet ledde till – jag var nästan... jag var alltid rädd för stryk före sextonårsåldern. När jag insett min egen styrka har jag också förstått farorna i den, att jag skulle kunna göra andra människor illa, och då beslöt jag mycket tidigt att jag inte skulle slå andra människor, män eller kvinnor. Att jag över huvud taget skulle avstå från fysiskt våld. Detta var ett viktigt beslut jag tog i sexton–sjuttonårsåldern. Okej, inget våld mot andra människor därför att det är farligt, negativt och skadligt. Det har jag hållit. (Anton)

Vad männen hade upplevt vid fronten hade många av dem svårt att tala om. De led i tysthet och yppade nästan aldrig något om dessa händelser. Tystnaden var ett sätt att försöka glömma, men minnena trängde sig på:

Far förlorade sina nerver i kriget. Han berättade ingenting om sina upplevelser när han var nykter, även om jag ofta bad om det, men inte ett ord. Men när han var berusad (vilket han dock sällan var) var han alltid i kriget. En gång när han grälade med mor tog han fram hagelbössan, vi ungar hann inte ens att få kläder på oss när vi rusade ut i snödrivorna. (*Toivo*)

Toivo skrattade åt detta minne och visade mig sitt finger, där det fortfarande satt ett hagel kvar. På ett sätt visar *Toivo* förståelse för faderns utbrott, han hade ju deltagit i kriget i fem år. Samtidigt som man kan tänka sig att denna lättsamma hållning troligen är den vuxne mannens efterkonstruktion av en mycket dramatisk händelse i hans och hela familjens liv.

STUPADE FÄDER. Två av de intervjuade männen förlorade sina fäder i kriget. Kalle, som är född fem år före kriget, har bara vaga minnen av en mörk man som stod i köket och gav honom en kokard från sin militärmössa. Efter faderns död fick modern ta huvudansvaret för familjens försörjning, och den äldsta brodern fick också försöka axla det ökade ansvaret.

Kalle berättar att han var mycket nära sin mor som han ogenerat kunde omfamna, även om kvinnorna i grannskapet undrade varför en så stor pojke fortfarande var så klängig. Denna värme mellan honom och modern varade så länge hon levde, och det var mycket för hennes skull som han i vuxen ålder över-

huvudtaget besökte Finland. Relationerna till syskonen har inte alls varit lika hjärtliga.

Att fadern stupade i kriget var ofta en svår påfrestning, samtidigt som även denna prövning hade skilda konsekvenser för olika familjer. Även om Tommis far dog i kriget förmedlar han i sin självbiografi en varm och positiv känsla av sin barndom.

I de tidigaste minnena är jag i moderns famn i gungstolen. Hon håller sina armar om mig och med ena foten sätter hon gungstolen i gungning. Väggeklockan tickar lugnt i takt med pendeln och modern nynnar: ”Piu pau kehto heilahtaa, lapsi viatonna nu-kahtaa...” (Tommi)

För Tommi och Kalle har förmodligen moderns famn och omhändertagande blivit ännu viktigare efter faderns död. Deras beskrivningar är ganska vanliga i den bemärkelsen att när männen talar om fysisk närhet i barndomsfamiljen, så är den nästan alltid kopplad till den kärlek man får av modern. Fadern är ofta, som i Penttis fall, den som är fysiskt mer avlägsen, men som trots detta avstånd kan skapa en känsla av trygghet.

En annan man var i fyraårsåldern när hans far dog i kriget:

Mina minnen av fadern är till stora delar negativa (...) Han hade felaktiga uppfostningsprinciper och metoder, naturligtvis sådana som han själv blivit uppfostrad med. Det handlade huvudsakligen om mobbning och att trycka ner. Jag fick inte stryka mer än en gång, men av den psykiska piskan fick jag jämt och ständigt: ”Det blir aldrig en man av dig, jag skall köpa en kjol till dig”, sa han en gång. Jag gick till modern och sa att fadern tänkte köpa en kjol åt mig, men hon sa att, bry dig inte om det, om han köper så behöver inte du bära den. (Skrattar) Det var en bra tröst. (Andra syskon i familjen behövde inte utstå samma behandling) Jag var nog ett slags ställföreträdande offer just då. Jag har funderat mycket på just dessa händelser då de påverkat mina tankar och mina handlingar. Jag var ganska blyg och osäker och är det fortfarande, att jag blivit nertryckt har varit grunden för det. (Usko)

Paradoxalt nog kan man tolka faderns död som en positiv vändning för Usko, i alla fall i den meningen att hans mobbning tog slut. Samtidigt som ekot av faderns ord och handlingar har följt Usko under hela hans liv.

Föräldrarnas bortgång

Oberoende av kriget hände det att någon av föräldrarna dog när männen fortfarande var barn. Detta var fallet för *Esko*, *Ilpo*, *Olli* och Arto, som förlorade sina fäder och för *Reino*, vars mor gick bort.

Ilpos far dog i en hästolycka på trettioalet och modern försörjde alla sju barnen varav *Ilpo* var yngst. På frågan hur maten räckte till för alla, svarade han kort: ”Jag vet inte, förmodligen har vi ätit varje dag.” Under dessa omständigheter var barnens arbetskraft ännu viktigare än vanligt på den fattiga landsbygden.

Ibland fanns det ett familjedrama bakom faderns död.

Min pappa dog innan jag föddes. (Var det en olycka eller sjukdom?) Nej, han dödades. (Dödades?) Hans egen far dödade honom. (Vad hände?) Jag vet ju inte riktigt, men jag har hört... (Var det med gevär?) Nej, med kniv. Pappan var på väg till jobbet och han hade glömt sin matsäck och vände tillbaka för att hämta denna. När han tog tag i dörrhandtaget och skulle gå ut, stöter gubben kniven rakt i hjärtat. (*Esko*)

Detta hände på trettioalet på landsbygden och fick till konsekvens att modern inte kunde försörja alla barnen, vilket ledde till att vissa av de äldre barnen placerades hos olika bönder. Men, påpekar *Esko*, ingen av dem behövde stanna där och alla har de sina egna familjer idag. *Esko* berättade vidare att modern var en mycket snäll person och att även styvfadern, som sedan kom med i bilden, var en reko man.

När det gäller den här typen av placeringar hos bönderna har de dock inte alltid varit särskilt lyckade.

Kari är född i början av trettioalet. I sin självbiografi beskriver han en barndomstid fylld av fattigdom och umbäranden och olika typer av misslyckanden. Då modern inte ens hade möjlighet att ge honom livets nödtröst, utackorderades han av kommunen hos en bonde. Husbonden visade sig vara en despot som söp och misshandlade sin familj, inte minst den inhysta pojken. Han lärde sig tidigt att hålla sig undan dessa vredesutbrott, men levde i ständig rädsla, vilket ledde till att han blev osäker, nervös och började kissa ner sig. Som en av fattighjonerna i kommunen blev han också diskriminerad och mobbad av de andra barnen. Och som för många andra fattiga på landsbygden vid denna tid slutade barndomen ganska tidigt och ett hårt arbetsliv tog vid i tioårsåldern. Han försökte att stärka sin självkänsla genom att bli en duktig idrottsman. Han var alltid bland de bästa på skidtävlingar och i löpning.¹⁰²

Brodern som ersättare

Arto var i sjuårsåldern när fadern dog på sextioalet. Modern fick en ökad arbetsbörda och även den äldsta brodern försökte bära sitt ökade ansvar, men han var ännu inte en vuxen man. Arto hade även andra äldre bröder och en alltför långt driven diskussion om manlighet blev en av följderna:

Hemma diskuterade man mycket om manlighet, man skulle växa till man innan man ens var vuxen nog (...) Mycket av denna humor var en ren pina, till exempel när man skulle till bastun med de äldre bröderna. De hade själva börjat att få hårväxt och så, och varje lördag var det samma ritual, att nu skall vi se om Arto också har fått hårväxt och blivit en man. Och sen när de kom från bastun berättade de högt för alla de andra syskonen, att ännu hade Arto inte blivit en man, han hade ju inte ens fått hårväxt. (...) Det var något slags mobbning, men man hade ju inte så mycket annat att göra, det fanns ju till exempel ingen TV, ur intet skulle man skapa sitt tidsfördriv. (Arto)

När fadern inte längre var närvarande fanns det ingen vuxen man i familjen att identifiera sig med och få stöd av i sin utveckling. Diskussioner och handlingar

kring manligheten blev i denna situation överdrivna och skedde på bekostnad av bland annat Arto, som var ett av de yngsta barnen i familjen.

Dysfunktionella familjeförhållanden

Ovan har vi diskuterat hur kriget och andra yttre förhållanden ibland på ett påtagligt sätt gripit tag i männens liv. Men skuggor i landskapet kan även formars av mer familjeinterna orsaker, som till exempel föräldrarnas missbruk eller annan psykisk instabilitet som inte direkt kan kopplas samman med identifierbara yttre händelser och omständigheter.

Tapani är född på femtiotalet och är äldst av fyra syskon. När han berättar om sin barndom framträder en ovanligt mörk historia. Framförallt var förhållandet till fadern mycket komplicerat. Även om han kommer ihåg vissa positiva händelser i form av fiskeutflykter, så är det framförallt faderns despotiska sidor som blir tydliga.

Fadern var så gravt alkoholiserad att han sedermera blev av med sitt arbete och modern fick ta över försörjningsansvaret. När fadern var berusad var han ofta aggressiv och misshandlade både frun och barnen, fram tills den dag när *Tapani* i fjortonårsåldern slog tillbaka och spräckte några av hans revben.

Trots allt gick det relativt bra för *Tapani* i skolan och han kunde utbilda sig till målare. Samtidigt som livet med kompisar började ta allt mer tid i anspråk och även alkohol och droger kom med i bilden. Hans bruk av droger fick snabbt sådana proportioner att han blev av med sitt arbete och därför började att jobba svart, stjäla och sälja bilar samt droger. För dessa brott har han suttit i fängelse i ca tio år i Finland.

Båda hans bröder blev alkoholiserade och en av dem är nu död på grund av missbruket. Även fadern har avlidit till följd av sin alkoholism.

Bland de intervjuade finns det även andra män med liknande historier om en faders grava missbruk och aggressivitet. *Jarmo* berättade att hans minnen från barndomen inte var så trevliga då gubben (fadern) var så ondsint. Han drack och slogs både ute på byn och hemma. *Jarmo* beskriver sin far som en ”galning” som även zigenare var rädda för.

Han berättade att han fick stryk nästan dagligen, som straff för att han fick kvarsittning i skolan. Varje dag läste han flitigt sina läxor, men när läraren väl frågade honom hade han glömt det mesta. Och hemma väntade en bestraffning:

Han var en man av den gamla stammen och hade både hängslen och ett skärp. Och när han gav stryk använde han alltid stäländan av bältet och han slog allt vad han orkade, han smekte inte (...) Vi var som katt och råttor med farsan. Han gav mig stryk tills jag var sjutton år. Men en dag sa jag att nu gubben, om du slår mig en gång till så får du tillbaks. Gubben sa att jag hotar. Jag sa att jag hotar inte, ta ditt skärp så får vi se i vems röv vi hittar den sen. (*Jarmo*)

Efter att ”gubben” förgäves försökt att ge *Jarmo* ytterligare stryk blev han sedermera själv utsparkad när han betedde sig odrägligt. Men *Jarmo* poängterade att

han sällan behövde ta till fysiskt våld mot fadern, det räckte att han sa till honom på skarpen. Hans lillebror däremot var nära att döda fadern vid ett tillfälle.

Reinos far var däremot en snäll man, men hade ovanan att försvinna hemifrån när han festade. Detta var olyckligt av olika anledningar, bland annat därför att styvmodern, som kommit till familjen efter moderns död, inte alls tyckte om *Reino* och hans syster och på alla sätt försökte få dem att flytta hemifrån, även om de ännu inte ens var färdiga med skolan.

Reino fantiserade ofta om att han skulle dränka sin elaka styvmoder i den närliggande sjön, men hon var, enligt honom, alldeles för vaksam för att hans tilltag skulle ha lyckats. Hatkänslorna mot henne var fortfarande, efter alla år, starka.

Sedermera visade det sig att styvmodern led av psykisk instabilitet, vilket förmodligen bidragit till att hon inte kunde acceptera *Reino* och hans syster.

UTANFÖRSKAP PÅ GRUND AV RELIGION. I vissa familjer kan bruket av alkohol ta sådana proportioner att familjen börjar betraktas som avvikande i grannskapet. Samtidigt som utanförskapet inte alltid behöver ha med missbruk att göra, och den bestraffning som fadern utdelar kan ibland ha sin grund i en from tanke om barnets bästa. Även yttervärldens roll i marginaliseringsprocessen är viktigt, bland annat skolans.

Jag hade ett bra förhållande till farsan. Han har varit och hälsat på i Sverige flera gånger. (Så du fick aldrig smisk hemma?) Joo det fick jag ju var och varannan dag, men jag gjorde ju också grejer. Kanske inte så ofta, men han försökte hålla mig i tuktan. Även syrran fick lite smisk, fast hon inget gjorde. Men de yngre har aldrig fått stryk. (...) Jag var lite av en syndabock, en sådan, jag hittade på allt möjligt. Till exempel en gång pangade vi alla fönster på ett sågverk. Vi kastade proppar på dem. Föräldrarna fick betala. Då fick jag stryk. (...) Jag kommer ihåg att jag alltid kallades för religiös unge, (av andra elever) men även av de vuxna och läraren. Jag tänkte att helvete heller, jag är ingen religiös unge, satan, så jag slog dom (andra elever) på käften. Men när jag gick hem fick jag stryk då deras föräldrar berättat för mina att jag åter igen slagits. (...) Du fattar att det var en sån grej, att mina föräldrar var frireligiösa. Jag och min syster fick inte gå i skolan på lördagar, då det var deras helg. Vi blev ordentligt mobbade och jag blev så hård och elak och gav inte efter. Så det var alltid bråk med någon. (*Lauri*)

Situationen förbättrades något när *Lauri* och systemen bytte skola och när fadern, efter att *Lauri* hotat med att sluta i skolan, lovade att de även fick gå på lördagar. Men det dröjde inte länge förrän han började att ”studera i byns kafeteria”, som han uttryckte saken. Han gick där tillsammans med några av skolkamraterna och även alkoholen kom tidigt med i bilden i detta kamratgäng.

Läget blev snart ohållbart och myndigheterna började planera en placering på ett skolhem. *Lauri* tog hyra på en båt och när han mönstrade av var han inte längre skolpliktig.

Lauris och *Tapanis* livsbanor är lika i den bemärkelsen att de redan vid unga år hamnat i samhällets periferi och även sökt sig till kamrater vars liv kännetecknades av liknande problematik.

I *Lauris* fall har de frireligiösa påbuden bidragit till hans utanförskap och mobbning i skolan. I andra fall kan dock sänkningar vara mer sofistikerade och svåra att avslöja, samtidigt som dessa kan ha en lika negativ inverkan på självkänslan.

EN PERFEKT FAR... *Olli* berättade att hans styvpappa var en person som ville vara "den mest perfekta". Han berättar om en händelse i tioårsåldern:

Många gånger när jag var hemma så frågade han (styvfadern) om jag kommer med på jobbet. Han undervisade mig och så men... Han hade själv varit lärling och börjat på det sättet (...) Han är duktig, det måste jag erkänna. Han tänkte väl att det skulle vara lika lätt för alla, att jag skulle lära mig lika lätt som han. Men jag var inte intresserad. De maskiner som han visade mig förstod jag inget av och hade inget intresse för dom heller. Han bredde ut sina ritningar på bordet och jag fattade ingenting av dem. För honom hade det varit så lätt men för mig var det inte det. (*Olli*)

En annan gång fick dock *Olli* visa vad han gick för. Hans styvfar sa att han själv inte vågade klättra upp på en mast som var åttio meter hög och frågade därför den då trettonåriga *Olli* om han ville göra detta. *Olli* klättrade upp och bytte en trasig detalj efter faderns instruktioner.

Man kan se dessa två händelser som relativt neutrala situationsbilder, men vid den övriga intervjun framkom att relationen till styvfadern var ytterst ansträngd. Att ställa den unge pojken inför övermäktigt svåra uppgifter visar på spänningar i relationen. I tonåren blev deras konflikt öppen och fysisk bestraffning från styvfaderns sida blev allt oftare förekommande. *Olli* trivdes inte hemma och sökte sig till ett ungdomsgäng där det förekom missbruk och sniffning.

Efter tonårstiden kunde han dock påbörja ett självständigt och stabilt liv, med fast arbete och egen lägenhet, innan han flyttade till Sverige.

I *Ollis* beskrivning av sin barndom framträder en styvförälder som premierar sina egna biologiska barn, en omständighet som inte sällan förekom även i andra mäns berättelser och biografier.

MÖDRARNA. I ovanstående berättelser är det främst fadern som med sin auktoritet och fysiska styrka stått som yttersta garant för uppfostran i familjen. Att fysiskt aga barnen har inte varit ovanligt under tidigare årtionden, samtidigt som man kan konstatera att det inte bara var faderns hand som utdelade dessa represalier. När barnen var yngre var det mycket vanligt att det främst var modern som försökte hålla barnen i tukt och ordning. Men även hennes uppfostringsmetoder kunde ibland gå till överdrift.

När jag hörde om min mammas död sa jag kort: "Det var bra att hon dog!" Jag var fem år då och hade fått lida av den hemska "risbastun" varje dag. Det räckte inte med ett ris för henne. Under somrarna kunde hon piska mig bredvid en videbuske. När en av kvistarna gick i bitar tog hon en ny. Jag var ganska livlig av mig men fick även smisk i onödan. (...) Hon log aldrig eller tog aldrig mig i famn, förutom då när hon gav smisk. (*Martti*)

En annan man skriver i sin självbiografi:

Jag har ännu inte berättat om modern, då barndomstiden var full av arbete och hon hade föga tid åt barnen. (...) Och när man tänker i efterhand så fick i alla fall jag ris utan anledning. (...) Kanske är det därför som jag inte har så varma känslor gentemot min mor. Jag har själv aldrig luggat eller smiskat mina barn även om något har gått sönder. (Jyri)

Toivo i sin tur kunde i ren protest dra ner sina byxor i det samma han kom hem. Han fick så ofta smisk av modern att han på detta drastiska sätt försökte visa henne det orimliga med det hela.

Sammanfattning och analys

Männen i denna studie är födda och uppvuxna under olika årtionden, och framförallt under väldigt skilda historiska, kulturella och sociala omständigheter.

De flesta av männen beskriver barndomslandskapet i relativt ljusa färger, även om livet aldrig varit helt rosenrött. Det finns åtskilliga beskrivningar om familjer där både modern och fadern ställt upp för barnen och, trots många yttre svårigheter, försökt skapa trygga och förutsägbara förhållanden. I många berättelser framträder fäder som varit ansvarstagande familjeförsörjare och som aktivt stöttat sina söner, till exempel vid konflikter med skolan. Vissa av fäderna har även haft en stark ställning i det omgivande samhället, till exempel på grund av facklig och politisk verksamhet, eller genom att de varit erkänt skickliga yrkesmän. Denna faders goda sociala ställning var männen ofta stolta över.

De mer problematiska barndomsminnena har ofta haft kopplingar till yttre omständigheter, som till exempel fattigdom, som kunde bidra till att människor emellanåt förhårdades. Relationerna mellan föräldrar och barn kunde påverkas negativt när man inte hade tid till annat än att arbeta för livets nödtorft. En del av ovanstående beskrivningar kan ses i denna belysning. Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att fattigdom inte automatiskt leder till negativa familjerelationer, vilket tydligt framkommer i Ilmos och Harris berättelser.

Under nittonhundralet har Finland varit involverat i två krig, som på ett djupt och dramatiskt sätt påverkat människors liv under den aktuella tiden, men även länge efteråt. Påtagliga konsekvenser har varit evakuering av människor, materiell och social nöd, sjukdomar, invaliditet och död. Det var inte heller ovanligt att fadern återvände från fronten som en psykiskt bruten man och på detta sätt förde med sig krigets färd till det civila livet, som i Antons och *Toivos* fall.

Många män som deltog i kriget hade svårt att ge uttryck för sina traumatiska upplevelser, förutom under berusning och tillsammans med andra män som hade liknande upplevelser. Både i intervjuerna och biografierna framkommer att männens användning av alkohol ökade under de första åren efter kriget.¹⁰³

Just faderns bruk av alkohol skuggade vissa mäns barndomsminnen, och när missbruket även var kopplat till våld från faderns sida förvandlades barndomen

till en mycket svår tid som i *Tapanis* och *Jarmos* fall.

Även uppfostringsmetoder som innehöll fysisk bestraffning och sänkningar hade många av männen fortfarande svårt att berätta om, utan att bli känslomässigt berörda. I männens berättelser och biografier är det huvudsakligen fadern som framträder i den negativa rollen. I några fall är inte heller minnen av modern eller syskonen särskilt positiva.

Far och mor

Det intressanta är att i de allra flesta intervjuerna var det fadern som framträdde som en viktig person, och att det främst var förhållandet till honom som männen lyfte upp. Även i självbiografierna är det fadern som väckt de starkaste minnena.

Holter och Aarseth har uppmärksammat samma fenomen i sina intervjuer med norska män. Fadern upplevdes som avlägsen men mäktig, väl synlig i landskapet, som ett slags ”fadersberg”. Modern var däremot allestädes närvarande och därför något osynlig, som ett varmt och omfamnande ”moderstäcke”.¹⁰⁴

Männen i min studie hade ett liknande förhållningssätt till sina föräldrar. I deras berättelser fick modern ofta en socialt mer undanskymd ställning, samtidigt som man mellan raderna kunde läsa att hennes emotionella betydelse var mycket stor.¹⁰⁵ Det var modern som symboliserade värmen och omhändertagandet, medan fadern stod för reglerna och gränserna. Även Ahponen och Järvelä kunde i sin studie konstatera att:

De intervjuade kommer ihåg att modern sydde, bakade bröd, stekte piroger (...) Fadern var en starkare figur i deras barndomsminnen, det som han gjorde var på något sett mer värdefullt, något som man uppmärksammade.¹⁰⁶

Land, stad och generation

I männens berättelser framträder intressanta skillnader mellan land och stad, samt mellan olika generationer.

Fysisk kontakt och värme mellan föräldrarna, eller mellan föräldrarna och barnen, var inte så vanligt förekommande, och framförallt inte i de äldre männens berättelser. Detta betyder inte att familjemedlemmarna var antagonister till varandra, utan att tiden gick åt till att sköta arbetet och andra sysslor. Framförallt var detta vanligt i familjer med ett stort antal barn, vilket i sin tur var mer frekvent på den fattiga landsbygden och under tidigare årtionden. Vilken uppfostringsmodell som varit aktuell har även varit beroende av de rådande kulturella värderingarna och föreställningarna på orten. En av männen beskrev till exempel att hans föräldrar som evakuerats från Karelen var mer sociala och lekfulla än ursprungsbefolkningen på orten.

Gemensamt för de flesta män som var uppvuxna i tätorter var att de hade yrkesarbetande och frånvarande fäder.

När det gäller städerna kan man också konstatera att det fanns mer droger i dessa miljöer, framförallt på sextio- och sjuttioalet, vilket framträder i *Tapanis*

och Lauris berättelser. Jarmo och Olli, som också var stadsbor och hade besvärliga familjeförhållanden, föll dock inte för dessa frestelser.

Dessa fyra mäns berättelser illustrerar det dysfunktionella familjelivet i en relativt modern urban miljö. Här är det inte längre de materiella bristerna och kampen om brödfödan som är det allt överskuggande problemet. Det handlar mer om föräldrarnas och framförallt faderns psykologiska förmåga, eller rättare sagt oförmåga, att vara en vuxen och ansvarstagande förälder. Och eftersom dessa män inte kunde vara särskilt stolta över sina fäder, kunde papporna inte heller fungera som positiva förebilder och identifikationsobjekt.

Vilken betydelse har en funktionell eller dysfunktionell barndomsfamilj?

Inom problemorienterade verksamheter, till exempel inom socialt arbete, har man ofta det dysfunktionella i fokus. Det var ju också den typen av komplicerade livsmönster, de finska männens marginalisering i Sverige, som var utgångspunkten för hela denna undersökning.

Genom erfarenheter av praktiskt socialt arbete och olika studier, har man kunnat konstatera att traumatiska och otrygga barndomsförhållanden kan bidra till olika typer av svårigheter senare i livet.¹⁰⁷

Men den motsatta frågan hur det positiva dynamiska livet formas, är minst lika viktig att ställa. Inte bara för att förstå det konstruktiva i livet, utan också för att bättre kunna analysera det problematiska.

Det är just denna omvända, salutogena fråga, som Antonovsky ställde i början av sjuttioalet, när han studerade en grupp överlevande från koncentrationsläger. Deras psykiska hälsa var sämre än kontrollgruppens, men bland dem fanns förvånansvärt många som hade en tillfredsställande psykisk hälsa. Han undrade vad det var för egenskaper hos dessa människor som bidrog till att de, trots värsta tänkbara erfarenheter, klarade att skapa ett fungerande liv.

Antonovsky menar att även under mer normala förhållanden utsätts vi människor för påfrestningar, eller så kallade stressorer, som kan vara negativa, men också positiva. Den intressanta frågan i detta sammanhang handlar om hur vi kan hantera dessa stressorer och vari olikheter i stresshantering består. Han kom fram till att människor med stark känsla av sammanhang hade mer framgångsrika strategier för stressbearbetning än de som hade en svag känsla av sammanhang, också benämnd som KASAM.

KASAM i sin tur består av tre olika komponenter:

1. *Begriplighet* handlar om i vilken utsträckning man uppfattar inre och yttre stimuli som förnuftsmässigt gripbara, som information som är ordnad, sammanhängande, strukturerad och tydlig snarare än som brus – dvs. kaotisk, oordnad, slumpmässig, oväntad och oförklarlig.

En människa med hög känsla av begriplighet förväntar sig att de stimuli som han eller hon kommer att möta i framtiden är förutsägbara, eller att de, när de kommer som överraskningar, åtminstone går att ordna och förklara.¹⁰⁸

2. *Hanterbarhet* handlar om i vilken grad man upplever att det står resurser till ens förfogande, med hjälp av vilka man kan möta de krav som ställs av de stimuli som man bombarderas av.

Har man en hög känsla av hanterbarhet kommer man inte att känna sig som ett offer för omständigheterna eller tycka att livet behandlar en orättvist. Olyckliga saker händer i livet, men när så sker kommer man att kunna reda sig och inte sörja för alltid.¹⁰⁹

3. *Meningsfullhet* handlar om motivation och har en central betydelse i denna triad. Den har att göra med i vilken utsträckning man känner att livet har en känslomässig innebörd, eller att åtminstone en del av de problem och krav som livet ställer en inför är värda att investera energi i, är värda engagemang och hängivelse, är utmaningar som man ”välkomnar”, snarare än bördor som man mycket hellre vore förutan.¹¹⁰

Antonovsky menar att alla dessa komponenter är ouplösligt sammanflätade med varandra och att en framgångsrik eller mindre lyckad problemlösning är beroende av KASAM i dess helhet. Man bör även nämna att det mellan dessa tre variabler – meningsfullhet, hanterbarhet och begriplighet – inte finns några absoluta gränser utan att de överlappar varandra.

Hur en stark respektive svag känsla av sammanhang uppstår, har mycket att göra med psykologiska, sociala och klassmässiga bakgrundsfaktorer, som i gynnsamma fall bidrar till att man kan utveckla goda resurser och generella motståndstrategier (GRM), samt stark KASAM. På samma grunder kan man vid ogynnsamma förhållanden utveckla en svag KASAM och en generell motståndsbrist (GRB).

Om man redan tidigt har blivit bemött på ett respektfullt och positivt sätt, förmedlas känslan av att man är betydelsefull och delaktig, vilket främjar känslan av att livet är *meningsfullt*. När barnet utsätts för krav som är lagom uppstår en belastningsbalans och livet blir *hanterbart*, och när barnets värld görs förutsägbart, framstår livet som *begripligt*. Den här typen av positiva förhållanden bidrar till en stark känsla av sammanhang, medan mer negativa omständigheter medverkar till en svagare känsla av sammanhang. Antonovsky menar att KASAM är en relativt varaktig och generell hållning under hela livet.

När man ser på de finska männens barndomsupplevelser i denna belysning kan man konstatera att de haft olika förutsättningar att utveckla en stark känsla av sammanhang. Man kan tydliggöra bilden genom att polarisera och lyfta fram ett antal begreppspar som framträder i männens berättelser när de beskriver sin barndomsfamilj:

- A. demokratisk–despotisk, kärleksfull–kärlekslös, är begreppspar som har att göra med om man känner sig betydelsefull och delaktig. Dessa har en viktig betydelse för hur *meningsfullt* och motiverande livet ter sig.

- B. stödjande–icke stödjande, trygg–otrygg, omhändertagande–avvisande, är begrepp som kan kopplas samman med frågan om belastningsbalans och hur *hanterbart* livet är.
- C. kunskapsbefrämjande–antiintellektuell, kulturell–antikulturell, är i sin tur variabler kopplade till vad man får med sig hemifrån när det gäller mer intellektuella och kognitiva resurser, och har att göra med frågan om livets förutsägbarhet och *begriplighet*.

De är få av männen som på någon av dessa komponenter befinner sig längst ut i polerna, och än färre som på alla tre variabler befinner sig enbart vid den negativa eller den positiva polen.

Även i familjer där fadern varit despotisk kan det ha funnits andra personer som kunnat utgöra ett viktigt stöd. Usko hade en mor som förmådde att stötta honom när fadern utsatte honom för sänkningar. I Antons fall var det framförallt en mycket stark syskongemenskap, som var den trygghet som fanns kvar när modern var alltför svag och därför inte lyckades skydda barnen.

I *Tapanis, Jarmos, Reinos, Ollis* och *Lauris* fall kan man dock konstatera att i deras hemmiljö har begripligheten, hanterbarheten och meningsfullheten fått låga värden, och att även det övriga stödet varit dåligt, vilket bidragit till att de utvecklat en svag känsla av sammanhang.¹¹¹

Antonovsky menar att individer med svag eller mellansvag KASAM har sämre förutsättning att klara av livets stressorer, och att detta framförallt har att göra med motivationskomponenten meningsfullhet. Så länge man är motiverad, kommer man att kompensera för eventuella brister när det gäller begriplighet och hanterbarhet.

I detta sammanhang är det viktigt att nämna *Kaj, Osmo* och *Risto*, som trots en relativt harmonisk och lycklig barndom och god kapacitet senare hamnade i en marginaliseringsprocess. Varför har inte de klarat av livets stressorer? Denna fråga kommer vi att ha med oss till en senare diskussion om männens bruk av alkohol på olika arbetsplatser och i homosociala sammanhang.

IDENTITET. Det är inte bara känslan av sammanhang som formas under barn- och ungdomstiden utan också individens grundläggande identitet, när det gäller till exempel kön och etnicitet.¹¹²

Som vi tidigare har diskuterat används i denna studie den dualistiska identitetsmodell som Bjerrum Nielsen och Rudberg diskuterar. I den tidiga socialisationen, men även senare, grundas de djupare delarna av vår identitet, som är influerad av de uppfattningar och kulturella uttryck om kön som finns i den omgivande miljön. Här finns verbala men även mer symboliska former av könsuppfattningar, som individen både passivt och aktivt sorterar och tar till sig. Denna mer djupliggande identitet är inte orubblig, men trögrörligare än den mer ytliga könsidentiteten, som lättare påverkas av aktuell kontext.

Utformandet av vår tidiga könsidentitet sker främst i vårt förhållande till våra

föräldrar, de signifikanta andra.¹¹³ Identifikation är en av de viktigaste identitetsformande processerna, och den har under tidigare årtionden huvudsakligen skett i könsled. Pojkarna har identifierat sig med sina fäder och flickorna med sina mödrar. Bengtsson har dock kunnat uppmärksamma förändringar i denna identifikationsprocess under senare årtionden i Sverige och förmodligen gäller detsamma i andra nordiska länder. Ungdomarna är inte längre lika könsbundna i sitt identitetsskapande, utan kan överskrida könsgränserna.¹¹⁴ I denna studie finns det dock endast två män som man kan karakterisera som modersorienterade i denna bemärkelse.

Vilken innebörd och betydelse har det för männen att de identifierat sig med sina fäder? Svaret har att göra med vad för slags fäder de haft. Fäder som varit emotionellt nära, demokratiska och stöttande, och som man kunnat vara stolta över, har varit mycket positiva förebilder. För dessa män har det varit lätt att ta till sig delar av faderns sätt att vara en man. Samtidigt är det viktigt att nämna att även identifikation med en god men traditionell fadersfigur kan leda till problem, men mer om detta i nästa kapitel.

Fäder som mobbat, misshandlat och missbrukat har inte varit konstruktiva identifikationsobjekt. En del av männen har aktivt försökt att bli annorlunda än sina fäder och även lyckats i denna ambition, medan vissa av männen är medvetna om att de kopierat sina faders destruktiva sidor, men har haft svårt att finna alternativa vägar.

KAPACITET OCH ATTITYD. Sammanfattningsvis kan man konstatera att både KASAM och identitet även kan diskuteras i termer av kapacitet och attityd, begrepp som visat sig vara fruktbara i analysen av de finska männens liv och sociala karriärer.

I den primära socialisationen lär vi och tar till oss olika typer av psykiska, fysiska och emotionella kunskaper, förmågor och färdigheter, med andra ord skilda kapaciteter. Ingen av männen är utan kapaciteter, men de har olika sådana. Huruvida en kapacitet även utgör en resurs har att göra med hur användbar den är. I en kontext där den kommer till konstruktiv nytta förvandlas kapaciteten till en resurs.¹¹⁵

Förutom kapacitet har männen skilda förhållningssätt och attityder till sin omgivning. Delvis kan detta diskuteras i anknytning till KASAM:s motivationsbegrepp, meningsfullhet, men också i samband med frågan om manlig identitet. Till exempel är föräldrarnas passiva eller aktiva förhållningssätt gentemot omvärlden något som männen inte sällan tagit efter. Begreppet attityd har på detta sätt en historisk dimension, men mer analytiskt fruktbart blir begreppet om man framförallt ser det som ett förhållningssätt när det gäller frågan om framtiden.¹¹⁶ När vi till exempel förhåller oss till vår omvärld, kan man, förutom mellan passiv och aktiv strategi, skilja mellan två helt olika förhållningssätt och attityder som har med tidsaspekten att göra: sökandet efter omedelbar nytta eller strävan efter framtida behovstillfredsställelse.

Begreppen kapacitet och attityd har visat sig vara fruktbara i analysen av de finska männens olika strategier, bland annat när det gäller deras språkinläring och övriga förkovran i Sverige, men också när det gäller deras strategier på arbetsmarknaden och inom relations- och familjelivet.

Den psykiska och emotionella barndomsmiljön är bara en del av den socialisationsmiljö som männen i studien varit påverkade av och som medverkat till att forma männens känsla av sammanhang, den manliga identiteten, samt deras kapacitet och attityd. Samtidigt som den materiella och kulturella delen av verkligheten, frågor som till stor del berör männens klasstillhörighet, också har varit betydelsefulla faktorer i denna utveckling.

Arbete, utbildning och vägen till manliga hierarkier

I det förra kapitlet diskuterades främst den emotionella barndomsmiljön. Här ligger fokus på den fysiska och kulturella omgivningen i Finland, som även den visade en stor variationsrikedom, beroende på var och under vilken historisk tid man var uppvuxen.

De intervjuade männen är födda mellan 1920 och 1960. Under denna tid har Finland genomgått en snabb industriell utveckling och moderniseringsprocess. Den har varit omvälvande på livets olika områden, alltifrån de individuella livsvillkoren till familjelivets konstitution, för att inte tala om arbetslivets starka förändring. Denna utveckling har dock inte berört alla delar av Finland i samma omfattning och takt. Detta förhållande blev jag varse när jag intervjuade *Heikki* som var i min ålder, född i början av femtiotalet. När han berättade om sitt liv blev jag för första gången medveten om vilka stora ekonomiska och kulturella skillnader som det, till för några årtionden sedan, funnits mellan urbana och agrara miljöer i Finland.

I ditt anletes svett – pojkarna på landsbygden

Heikki är uppvuxen på ett småjordbruk i mellersta Finland. Ett av barnen i familjen hade dött och *Heikki* var näst yngst av sju syskon. I allra första början värmdes huset upp med ved innan de fick oljeuppvärmning. El fick de inte förrän på åttiotalet då alla redan flyttat och huset förvandlats till en sommarstuga. Det var dock inte dessa omständigheter som var så speciella. Även i städerna var många hushåll på femtiotalet omoderna och hade veduppvärmning och bärning av färsk- respektive slaskvatten. Den avgörande skillnaden mellan stad och land handlade om de olika produktionssystemen i vilka människorna var involverade: gårds- och skogsproduktion respektive rent lönearbete, samt de kulturella föreställningar som var kopplade till respektive produktionssätt.

Framförallt i många äldre mäns berättelser kan man avläsa att familjen mer var en produktionsenhet än en modern känslobaserad gruppbildning. Redan tidigt skulle alla delta i arbetet. *Heikki* berättade att uppehållet stod på två ben: det ena var det egna lilla jordbruket, men framförallt var det genom skogsarbetet man försörjde familjen.¹¹⁷

Barnen hjälpte till så tidigt man förmådde. Man skulle börja tidigt även om man inte kunde göra allt. Man sa alltid att det inte gjorde något om man gjorde ett dåligt jobb,

eller om något gick sönder, det var ju genom att göra allt som man lärde sig. Under somrarna var man på åkern och på vintern högg man ved. (*Heikki*)

Många av männen upplevde att arbetet i jordbruket och i skogen var tungt, men att vägra utföra arbetet var inte att tänka på, även om man inte alltid ville. *Toivo* berättade att när han eller hans bröder inte kände för att arbeta, brukade hans far låsa matskåpet och säga:

”Om inte arbetet smakar, så smakar inte brödet heller.” Man var tvungen... Därför har jag blivit en sådan här tokstolle. Efter skoldagarna – man hade ändå lite kraft då – försökte jag att ställa sådana där tvåmeters stockar på bockarna, och alltid slant dom mellan händerna i huvudet på mig. (*Toivo*)

Anton beskriver sin barndom på landet i följande ordalag:

Det var arbete och arbete och inget annat än arbete hela tiden. Från första början, från mina första år som medveten människa så var det ett ständigt arbetande. (...) Först svarade vi (syskonen) för vattnet, det var att hämta vatten ganska långa sträckor. Det andra stora jobbet var att hålla huset varmt. Efter skolan fick man värma kakelugnarna. (...) När vi var yngre fungerade vi som något slags organism, utan att titta på könstillhörighet. Sedan i jordbruket kom skillnaderna mellan män och kvinnor eftersom männen och hästarna hörde så starkt ihop. Vid de stora topparna, till exempel när man skulle bärga hö och plocka upp potatis, jobbade män och kvinnor lika. (*Anton*)

Även om Anton kommer från en relativt välbärgad familj så fick ändå barnen arbeta hårt. Denna tuffa tillvaro slapp han senare när han flyttade till en inackordering närmare skolan.

I fäderns fotspår till manliga världar och hierarkier

I många familjer var inte tvånget så påtagligt, men pojkarna gjorde ändå det som förväntades av dem. Arbetets värde låg inte enbart i det ekonomiska utfallet, utan i att en viss typ av arbete och arbetsprestationer knöts till manlighet och utgjorde ett av de viktigaste elementen i identiteten. Arbetet kunde vara tungt men innehöll även en känsla av någonting positivt, att få vara med vuxna män, och att själv bli en man:

Jag var där ofta med min äldre bror och far. Man skulle till skogs hur än vädret var, även om snön ibland nådde upp till röven. Men det kunde inte hjälpas, man skulle ut i skogen. Fast jag vet inte, det var på den tiden då jag gärna gick, där var ju även alla andra (pojkar med sina fäder). (*Heikki*)

Även Santeri berättar om sina upplevelser i skogens manliga miljö:

Det var ingen som tvingade mig, jag ville även själv, till exempel när man körde häst. (...) Arbetet i skogen var inte heller motbjudande, inte ens då (vid tio års ålder). Inte var det motbjudande, men i efterhand tänker man att stockarna var för tunga, speciellt på sommaren när det var varmt. (*Santeri*)

På frågan varför han ändå ville, trots att det var tungt, svarade han:

Jag vet inte, det var så att det pratades att den och den gör så och så mycket. Jag hade även den tokigheten att man skulle liksom, hur mycket man kunde göra, och jag gjorde också hemskt mycket när jag var i bästa åldern (vid 22) så det var egentligen inte klokt. (Santeri)

Lönens storlek var en viktig markör när det gällde hur man placerade sig i den manliga hierarkin. Den som kunde trimma sina verktyg, hade ambitionen och en stark fysik, kunde få såväl hyfsad ekonomisk tilldelning som bli omtalad som en bra arbetskarl, vilket var en hedersbetygelse av starkt värde. Santeri berättade att han alltid var välkommen till nya arbetsplatser, ryktet om hans arbetskapacitet hade spridit sig vida omkring.¹¹⁸ Men rykten om männens förmåga att arbeta kunde även vara negativa.

Toivo hade vid tolvårsåldern varit på samma skogsarbetsplats med sin far. Han hade fått eget ackord på att kvista av stockar som de vuxna männen hade sågat. Under en vecka gjorde han så mycket han förmådde, och det visade sig att han fick mer i lönekuvertet än sin far. Som brukligt var i fattiga familjer gav han det mesta av pengarna till föräldrarna. Någon vecka därefter bad han fadern om pengar för att köpa byxor, istället för de enda trasiga han ägde. Då fick han en smäll av fadern och en utskällning, om att aldrig mer försöka tjäna mer än han när de var på samma arbetsplats.

Man kan tolka faderns ilska som en reaktion mot den sociala skam som han fick utstå när hans tolvårige son hade gjort bättre ifrån sig än han själv, en vuxen karl. Detta kunde leda till nedvärderande omdömen om hans arbetskapacitet och rykten om omanlighet.

Denna händelse kan man tolka som ett uttryck för en positionskamp i manliga hierarkier, där de äldre männen, och de som var duktiga arbetare, befann sig i högre ställningar.¹¹⁹ Frågan är hur livet formades för de män som hamnade längre ner i dessa hierarkiska system. Och vad hände med dem som inte alls platsade i dessa tuffa miljöer?

En annan fråga handlar om vad det fanns för alternativ för dem som försökte att finna andra vägar att skapa sin manliga identitet.

Mot faderns önskan – på nya stigar

Det är tydligt att de manliga världarnas magnetiska kraft har varit stark, trots den ibland så steniga vägen. Men det intressanta är att alla inte var lika lockade att beträda denna stig. De kunde se frestande möjligheter även i andra sfärer än de traditionellt manliga.

Pappa och jag var i skogen på hösten, oftast pappa och jag. Konstigt nog när jag börjar tänka efter så kom vi ju bra överens på något konstigt vänster. Han ville ha mig med när han var ute med hästen och arbetade. Där lärde jag mig att röka, för att orka. Han rullade och jag fick gömma mig bakom höstacken så att de andra inte skulle se, då fick jag ju nikotin, jädra gubbe (värme i rösten). (...) Så förmodligen var det så att han ville ha mig med i alla fall på något konstigt vänster. (Ilmo)

71

Jag frågade honom varför han tyckte att det var så konstigt att han fick följa med: Var det inte vanligt på landet?: ”Joo, det är klart att det var, men han märkte väl att jag är inte var särskilt road av det.”

Ilmos ovilja att följa med fadern till skogen hade delvis att göra med att han var tanig och mager som en ”vandrande pinne”, som han själv uttryckte saken. Han berättade att han inte alls gillade skogsarbetet som var väldigt tungt och kallt på vintern:

Nej, va fan skulle jag göra, jag var ju med pappa i skogen och högg jättestora timmerstockar och vilket helvete det var. Jag hade redan som barn klart för mig, precis så klart som vatten, att där stannar jag inte. Aldrig, nej, redan i skolåldern tänkte jag att när jag är färdig så bär det av. (Ilmo)

Ilmo har inte heller senare varit särskilt intresserad av traditionellt manliga sfärer utan har sedermera sökt sig till mer könsblandade arbeten. I berättelsen förmedlar Ilmo också att han tidigt var en mycket viljestark och medveten person.

I ett antal intervjuer och självbiografier framkommer den här typen av motstånd mot fädernas mer eller mindre medvetna strävan att försöka få sina söner att följa deras fotspår. Speciellt på landsbygden fanns ofta dessa förväntningar på den äldsta sonen, som förväntades ta över gården. Detta var fallet även med Ilmo.¹²⁰

Mellan land och stad

En del av ovanstående landsbygdsmiljöer var relativt homogena när det gäller produktion och grundade sig främst på jordbruk och skogsarbete, samtidigt som det på en del orter även fanns andra typer av sysselsättningar. Ovan beskriver Santeri skogsarbetet, som efter kriget var en av huvudnäringarna på hans hemort, samtidigt som det även förekom laxfiske, jakt och handel. Många av hans släktingar var engagerade i dessa verksamheter. I detta sammanhang är det också viktigt att nämna att han bodde i en by med över sexhundra personer. Här fanns ett differentierat näringsliv, olika klasser, samt skilda ideologiska grupperingar, varav arbetarrörelsen, bönderna och de frireligiösa var de allra största.

Även Arto beskriver en liknande uppdelning av familjer i hans hemby på sextio-talet. En del tillhörde arbetarklassen och dess organisationer, medan andra ingick i en frireligiös grupp. Även Arvos barndomsmiljö kan man beskriva i liknande termer.

Dessa tre män beskriver miljöer som delvis fortfarande hade anknytning till en traditionell jordbruksproduktion, med tillhörande kulturella budskap och föreställningar om manlighet. Samtidigt hade nya arbeten och produktionsförhållanden, samt det livliga politiska livet, öppnat mer moderna sätt att tänka och ställde männen inför nya krav.

Ingen av männen i studien hade kopplingar till religiösa sällskap, utan var främst knutna till arbetarrörelsen. De politiska konflikterna mellan rivaliserande grupper kunde ibland ta sig drastiska uttryck, berättade Santeri.

Det var främst efter kriget människor var uppdelade i olika politiska läger. Jag var väldigt intresserad av politik. En gång när det var samling i en lokal så gick det in ett gäng och sa att eftersom ni brände upp ”työväentalon”, folkets hus, under kriget så är det vår tur nu, ut med er allihopa. Det var på hösten och mörkt, och där fanns även en polis som fick stryk, men de fick aldrig reda på vem det var. (Santeri)

Slagsmålen var dock inte så allmänt förekommande mellan de olika politiska grupperingarna. Huvudsakligen fördes kampen genom retorik. Den som var en duktig talare vann både framgång och gillande. Arvo berättade till exempel att hans hem präglades av politisk aktivitet och även barnen fick delta i diskussioner på samma villkor som de vuxna.

Arto berättar om en liknande arbetarkultur på hans hemort. Man diskuterade politik och även de yngre uppmuntrades att delta och i många familjer var man stolt över sina politiskt kunniga och retoriskt slagfärdiga barn.

Redan som liten var Arto oerhört social och pratade gärna även med vuxna människor. I skolan hände det dock emellanåt att de ”tysta bondpojkarerna” gav honom stryk för att han pratade för mycket. Dessa reaktioner kan tänkas ha att göra med de politiska motsättningar som fanns mellan de välbärgade bönderna respektive småjordbrukare och arbetare på orten.¹²¹ Dessutom bröt Arto mot den traditionella manliga kulturen på landsbygden: En man fick inte vara för pratsam, det uppfattades som kvinnligt.¹²²

När man jämför dessa berättelser med de redovisningar som männen från mer homogena landsbygdsmiljöer ger, kan man skönja både likheter och skillnader. Den manlighet som i båda miljöerna premieras är arbetsorienterad, samtidigt som man i dessa mer moderna och heterogena miljöer också börjat uppmärksamma andra egenskaper än enbart förmågan till hårt fysiskt arbete. Även de färdigheter som kunde komma kollektivet till nytta uppfattades som viktiga kvaliteter. Allt fler började inse värdet av en god räkne-, läs- och skrivförmåga, samt konsten att debattera och diskutera kring fackliga och politiska frågor.

I dessa två olika miljöer fanns det skilda uttryck för manlighet. I den ena kontexten framträdde en relativt homogen manlighet som var individ- och gårdscenterad, och i den andra en heterogen manlighet som var mer kollektivt orienterad, samtidigt som även individuella inslag fanns med i bilden i sökandet efter positioner i dessa kollektiva hierarkier.

Utvecklingen av nya och varierande produktionsmönster, samt spänningar mellan olika sociala grupper och ideologier, utgjorde en förändringsdynamik på många orter. Moderniseringstendenser började på allvar tränga in även på landsbygden och en annan typ av maskulinitet började ta form. Framförallt för de yngre männen på landsbygden var det mer naturligt att försätta studierna efter folkskolan. Ofta handlade det om en yrkesutbildning som för Pentti och Arto.

Stadens söner

Det var inte ovanligt att de intervjuade männen var födda på landsbygden, men uppvuxna i tätorter. Och många av de som var födda i stan hade föräldrar som varit bönder, småjordbrukare eller lantarbetare. Men oavsett bakgrund framträder i dessa mäns berättelser ett annat slags barn- och ungdomstid än för pojarna på landsbygden.

De som bodde i omoderna lägenheter hade fortfarande en del hemarbete: att bära in vatten och ved samt bära ut sopor och slaskvatten. Men detta tog inte på långa vägar samma tid som arbetet på landet och tiden som blev fri kunde användas till annat. Det var främst möjligheten till fritid och livet i kamratgängen som skilde dessa mäns uppväxt från mäns på landsbygden. Samtidigt kunde livet emellanåt vara materiellt lika fattigt och tufft som det var för många på landet. Detta gällde framförallt tillvaron för de äldre männen.

Kalle var fem år när hans far dog i kriget. Han bodde med sin mor och två äldre bröder i ett rum och kök i en arbetarstadsdel i Kotka. Hans mor arbetade i en affär, men hennes lön räckte bara till det nödvändigaste och maten var av det enklaste slaget.

Och det var sånt, när man gick ut på kvällen så fick man ta med sig en säck för att samla ved om man råkade hitta något. I hamnen hittade man alltid något. Ibland tog vi träkilar från godsvagnarna, speciellt om dom var lösa så åkte dom snabbt in i säcken. Det var ett slags tjuveri, men man stal för att få det varmt på natten, inte för den skull som många gör idag. Jag har ofta tänkt på detta med ärlighet, att det var natur..., det var naturligt att man tog därför att man tog det hem. Man värmdes ju med ved, man frågade inte om det ägdes av statens järnvägar, det var ju löst. (skratt) (...) På den tiden fanns det ju inga pengar. Ville man gå på bio så var det lättast att gå och köa någonstans. Det var alltid någon som ville köpa ens plats, och efter två timmar i kylan så fick man kanske ihop tillräckligt till en biobiljett. Det var ett sätt att fixa pengar. (Kalle)

Kalle beskriver en tillvaro som på ett sätt påminner om livet på landet, nämligen barnens aktiva deltagande i försörjningen. I städerna har dock arbetsmöjligheterna för barnen varit begränsade. Därför gjorde man saker som ibland var olagliga. Men den materiella nöden hade ingen lag, och i dessa fattigkulturer utvecklade man sina egna regler.¹²³

Kalles bostadsområde var socialt homogent och där fanns flera familjer som befann sig i en liknande situation.

Det var många barn i vårt gäng och vi hade ett fint kamratskap. Vi hade sådana gatulagar redan då att om man slogs och den andra låg på marken så fick man inte slå mer. Vi hade också våra revir, och vi gick in på andras områden för att slåss. Fast det var inte så allvarligt, lite gruff och nappatag. Idag är det annorlunda när folk har vapen, knivar och pistoler. (Kalle)

Redan vid fjorton års ålder sökte sig Kalle till sjöss. Han sa att en av orsakerna var att han inte ville fortsätta i yrkesskolan och samtidigt leva i fattiga förhållanden. På båtarna fick man i alla fall äta sig mätt och maten var mycket mer varierande än hemma. Dessutom var hans bröder på sjön och många av kamraterna tog även de hyra.¹²⁴

I sin självbiografi beskriver Tapio det hårda livet i ett arbetarområde i Helsingfors. När hans familj flyttade till stan på fyrtioalet fick han bokstavligen slå sig in i gänget. Han var inte särskilt stark och fick mer stryk än han kunde ge och hamnade därför långt ned på rangskalan. Men han var smart och kunde genom sin påhittighet bli den i gruppen som planerade olika tilltag. Han var också duktig på att reta pojkarna i motståndargänget, men deltog inte själv så mycket när väl striden började. Även sexualiteten kunde ibland vara en värdeämätare pojkar emellan. När till exempel Tapio kom i puberteten onanerade han tillsammans med sina kompisar och jämförde penisar. Han var tidigt utvecklad och fick under en tid vara föremål för de andras beundran. Men sedan utvecklades de andra pojkarna, och till hans förtret vann de över honom i storlek.

I städernas fattigområden premierades ofta listigheten, tuffheten och förmågan att slåss. Egenskaper som väl kom till användning i den hårda tillvaro som i vuxenlivet blev vardagsverklighet för många arbetarklassmän.

Livet i svenska städer har varit mycket likt det som Kalle och Tapio beskriver. Idéhistorikern Ronny Ambjörnsson är uppvuxen i en arbetarstadsdel i Göteborg. I sin självbiografi berättar han bland annat att just förmågan att slåss var en viktig egenskap och kom till användning när man skulle försvara sig själv och sin stadsdel.¹²⁵

I detta sammanhang är det viktigt att påpeka att det främst är i de äldre människors berättelser som man finner denna kombination mellan fattigdom och det tuffa gänglivet. Även för de yngre männen hade gänget en stor betydelse, men det hade ofta andra och mer konstruktiva förtecken.

Stadens och tätortens andra ansikte

När det gäller tätorterna och städerna kan man likväl som på landsbygden se en uppdelning i två kvalitativt olika miljöer. I städerna fanns ovan beskrivna fattigmiljöer, men också kvarter där den bättre bemedlade arbetarklassen och medelklassen bodde.

Kaj, som tillhör den äldre generationen, bodde i ett kvarter för medelklassen. Han var det äldsta barnet av tre syskon i en ekonomiskt välsituerad finlandssvensk familj. De bodde i en svenskspråkig stadsdel i Åbo. Hans far hade som vuxen utbildat sig till tjänsteman och det var naturligt att även *Kaj* läste vidare. Han blev färdig ingenjör och arbetade i detta yrke fram till pensionering, förutom några ungdomsår som han var på sjön.

I studien var det få äldre män från arbetarklassen som berättade att utbildning hade betydelse för statusen i gänget, medan i *Kajs* medelklassområde även skolframgång gav en fjäder i hatten bland kamraterna.

När det gäller tiden efter kriget kan man notera att männens berättelser om gänglivet ändrar karaktär och frågan om utbildning får allt mer plats. Detta gäller dock inte män i dysfunktionella familjer, som vi tidigare diskuterat.

Velis far var till exempel en välrenommerad hantverkare och mamman hade nästan blivit färdig student innan hon blev hemmafru. På sextioalet studerade Veli i realskolan, och på fritiden spelade han fotboll med grannpojarna. I hans tillvaro var varken våldsamheter, lagbrott eller droganvändning förekommande.

Även i *Osmos* liv var skolan och kamraterna viktiga. Han var även med i scouterna och organiserade ofta idrottstävlingar. I det gäng som han tillhörde ingick främst pojkar. Genom olika typer av ”vem vågar mest”-uppgifter, till exempel att klättra i träd och gå på isflak, testades vem som var vem. Även genom olika sporter kunde man pröva sin styrka, vighet och snabbhet, med andra ord sin manlighet.

I många mäns berättelser var just idrott och sport viktiga under ungdomsåren. Men dessa kunde, som i *Ristos* fall, ta alltför mycket tid i anspråk, vilket ledde till försämrade skolresultat. Hans satsning var dock nödvändig eftersom han spelade fotboll på elitnivå, en karriär som dock tog tvärt slut när han flyttade till Sverige.

För den yngste mannen i studien, Eero, som kommer från en akademikerfamilj, var dock inte idrotten så viktig, utan han var mer intresserad av musik. Han hade mycket lätt för sig i skolan och fick nior och tior i alla ämnen.¹²⁶ För honom hade inte heller gänget samma betydelse som för många andra pojkar i tätorterna. I stället var det den individuella utvecklingen och tanken på framtida yrkeskarriär som mycket formade hans liv redan vid unga år.

Om utbildningen var en självklarhet för de yngre männen i övre arbetarklassen och medelklassen, var det en väg som få av de äldre männen hade vandrat mer än nödvändigt.

Skolan – ett nödvändigt ont eller en språngbräda

Ju längre tillbaka på nittonhundratalet vi befinner oss, desto ovanligare är det att männen utbildar sig under en längre tid, detta gäller speciellt i agrara och urbana fattigmiljöer.

För att läsa vidare efter de lagstiftade åren krävdes ofta att ett antal faktorer samverkade: att föräldrarna uppfattade värdet av utbildningen och att de var motiverade att avstå från den arbetskraft som sonen stod för, samt att de hade råd att betala skolavgifterna, eventuella resor och/eller inackordering. Därtill fordrades att individen själv var motiverad och hade kapaciteten att läsa vidare. Det var sällan som alla dessa delar sammanföll. Ofta kunde det vara det egna intresset som var det största hindret:

Jag började känna att allmänbildningen är lika nyttig som en parlös handske. När jag slet på åkrarna, inbillade jag mig att jag var på rätt arbete. Eller då jag jobbade i skogen, bände på stockarna eller lyfte dem i högar, tänkte jag att en bättre skogshug-

gare finns inte, och kommer aldrig att finnas. Det var ärligt slit ända från hälen till pälsmössan. (Erkki)

Erkki, som är född 1950, berättade att hans pappa hade lätt att förstå hans beslut att inte läsa vidare. Fadern hade inte gått i skolan mer än några dagar och redan då hade han fått ont i huvudet.

Den attityd man hade till utbildning var ofta föranledd av den kulturella miljön, men också av de faktiska omständigheterna. *Taisto* som var född på trettio-talet berättade att skolorna delvis var stängda under kriget och när de väl öppnade gick han där i sammanlagt fyra år:

Jag gick i skolan i fyra år. Styvfadern och mor sa att jag får själv välja om jag går eller inte. Jag sa att jag inte går. Läraren hotade att de skall hämta mig med hjälp av polisen, men de kunde de inte på grund av en lag där det stod att om det var längre än fem kilometer till skolan, då var man inte tvungen att gå. Sen var det en bonde som fick veta att jag inte skulle fortsätta med skolan, så han anställde mig som dräng. (*Taisto*)

Långt ifrån alla män beklagar sig över att de inte utbildat sig under en längre tid. Men för vissa kunde verkligheten strax efter skolan just kräva de färdigheter som man inte riktigt orkat pränta in på skolbänken.

Jag gick i skolan och gjorde det nödvändigaste. I efterhand har jag undrat varför man var så avig mot skolan. (...) Jag började arbeta som femtonåring i skogen. Redan i början valde de (arbetskamraterna) mig till att ansvara för matinköpen, så att inte handlaren skulle kunna lura oss. Jag kunde räkna bra, men skrev så dåligt att jag skämdes. När jag hamnade i dessa lägen så fattade jag att jag borde ha tagit skolan mer på allvar. (Santeri)

I de flesta familjerna i Santeris omgivning var det en mycket vanlig uppfattning att skolan var något helt onödigt och att tiden där var till ingen nytta. Samtidigt som han snart själv fick uppleva att vissa färdigheter man lärde sig i skolan var värdefulla även i skogsarbetet. Det var viktigt att kunna läsa och räkna för att inte bli blåst av handlarn, men det var också viktigt att kunna räkna på de ackord man hade i skogen så att lönen blev rätt.¹²⁷

Motståndet mot skolan hade att göra med att man uppvärderade det praktiska arbetet, men också med att skolans ideologiska budskap starkt kunde skilja sig från de uppfattningar som många småjordbrukare och arbetare hade. I undersökningen finns det ett antal män som på ett påtagligt sätt fått känna av den politiska miljö som fanns i skolan.¹²⁸

Jussi var intresserad av både läsning och räkning, men ogillade starkt att lära sig Fänrik Ståls sägner utantill, vilket på den tiden var obligatoriskt i många skolor. Jussi berättar om en episod som hände på trettio-talet när han gick i första klass:

Jag gick i första klass, det var skyddsgardisternas dag och deras pastor fanns där. Alla klasser var samlade i aulan. Jag var liten så jag fick alltid stå i första ledet. Pastorn

höll en kort andakt och började prata om "frihetskrigets" hjältar (inbördeskriget 1917). Sen tog han upp Fänrik Ståls sägner och Sven Duva och frågade mig om jag visste vem Sven Duva var. Jag hade läst den historien många gånger och tänkt att han måste varit en ovanligt dum man som ensam gick mot en hel armé, utgången var ju självklar. Jag sa till pastorn att det var nog inte så klokt gjort att ensam gå mot en hel armé. Och även annars verkade han ju vara en enkel man... Och han (pastorn) blev ju ursinnig. – Men jag tänkte att det var helt logiskt att tänka så... – "När andra går så stannar du kvar", sa han... Han var pionröd när han närmade sig och sa: "Du har skändat våra finska hjältar." Jag kommer ihåg dessa ord. Och så slog han mig. Jag föll och han sparkade mig. Jag blev arg... På den tiden var det vanligt att man hade en kniv med sig för att skära av bitar på det torkade köttet man hade i sin matsäck... Jag tog fram kniven och tänkte att man får försvara sig själv. Han hade sparkat och slagit så hårt att blodet rann från läppen. Då tänkte jag att jag ska skära den jäveln. Han gick bakåt, men snubblade och ramlade på rygg. Jag hoppade på hans bröst och tänkte att nu slår jag. Han pissade på sig, blev så rädd. En skolkamrat hade följt händelseförloppet i dörrspringan och pastorn fick öknamnet "kusihausu", pissbyxa. (Jussi är allvarlig och suckar)

Jussis far var en lugn och stabil man och hade lärt Jussi att man aldrig vinner något med hjälp av vapen, men är det så att man blir angripen, då har man rätt att försvara sig med alla medel. Vilket Jussi nu hade gjort. Men situationen var dock så allvarlig att han berättade direkt om denna händelse för sin far, som utan att säga ett ord tog på sig sina kläder och gick till skolan. När han kom tillbaka sa han till Jussi att han skulle gå i skolan som vanligt nästa dag och inte berätta för någon om denna historia. Jussi höll tyst och saken blev inte större än den redan var.

Högre studier för de utvalda och för dem som det inte blir karl av

I många av ovanstående berättelser framkommer med all tydlighet att det ofta inte fanns många alternativa vägar om man ville bli betraktad som en man, på finska "lukeutua miesten kirjoihin". Detta gäller företrädesvis de äldre informanterna på landsbygden. Men som redan diskuterats fanns även här män som ville något annat än att slita för den magra brödfödan i tunga och ohälsosamma arbeten.

I vissa mer välbärgade familjer var det vanligt att man ville utbilda sina barn. Santeri berättade att även om han själv inte brydde sig om skolan fanns det i byn sådana familjer där detta var en självklarhet:

Där fanns kanske ett tiotal familjer som tänkte att man skall utbilda barnen, och de gjorde det också. De blev läkare och sådana i dessa släkter. Men det var inte särskilt många. (...) Jag kommer ihåg att man allmänt tyckte att det är onödigt med utbildning, det var den allmänna åsikten då. (Santeri)

Men även i fattiga familjer kunde man ibland spara på annat för att kunna ge sina barn en utbildning. Det var inte ovanligt att det var modern som var kraften bakom denna strävan.¹²⁹ Tommi, som är född under kriget, berättar i sin självbiografi:

Efter ett år i grundskolan fick jag ett ganska genomsnittligt betyg. Modern blev alldeles förskräckt och sa att det inte kunde vara möjligt att hennes barn hade ett så dåligt betyg. Men när siffrorna avsevärt höjts året därpå, var det åter frid på jorden. (...) Man följde mina skolprestationer mer noggrant än fettprocenten i kornas mjölk, som även den hos oss var högre än snittet. (...) Man satte betyget på byrån så att man lätt fick tag i det, antingen man själv ville titta på det, eller visa det för grannar och släktingar. Det blev allt svartare av den myckna hanteringen. Till slut tog man skyddspapper på betyget så att det höll sig i läsbart skick. (Tommi)

På Tommis hembygd var det mycket ovanligt för en småbrukarson att ha en högre utbildning. I Tommis fall var det främst modern som drev honom till goda skolprestationer, men även styvfadern stöttade denna strävan. Från skolans sida var man också välvilligt inställd till hans fortsatta skolgång på grund av hans förnämliga betyg.

Ibland kunde utbildningssträvan i familjen handla om faderns ambitioner att förverkliga sitt liv genom sina barn:

Min pappa hade oerhörda komplex för att han aldrig hade lyckats i skolan. Det var en manisk föreställning för honom att "Mina barn måste det jag inte har klarat". Han stöp på tyska grammatiken, troligen på grund av obefintlig pedagogik. Därför fick han börja som praktisk jordbrukare. (Anton)

Vissa män hade en stark egen vilja att läsa vidare. Detta hindrades ofta av det faktum att familjen inte hade råd att betala för vidare studier och samtidigt förlora arbetskraften. Men lika ofta blockerades vägen av att föräldrarna, ofta fadern, inte såg något värde i vidare studier. En av männen skrev i sin biografi att han fick gömma alla sina böcker, då de av fadern betraktades som onödigt tidsfördriv.

Bland dem som skrivit sina självbiografier finns inte så få män som fortfarande sörjer över att de inte fått fullfölja sina ambitioner att påbörja en högre utbildning. Även bland de män som jag intervjuade fanns liknande öden:

Jag har inte haft några andra problem med mitt barndomshem än att jag inte har fått utbilda mig. Jag har bara gått i folkskola. Lärarna informerade mina föräldrar och sände även lappar till dem att jag borde söka mig till realskolan. Men det var tolv kilometer till skolan och under kriget fanns det ingen regelbunden busstrafik. Jag gjorde inträdesprovet och kom naturligtvis in, då jag alltid, utan att skryta, har varit väldigt fyndig och har haft lätt att lära mig. Jag hade också mycket goda betyg i grundskolan. Men det var svårt med resorna till realskolan. Jag cyklade dit i början av hösten och försökte att skaffa mig en studentlya, men det blev inget av detta då pappan inte hade råd att betala hyran. Dessutom hade man fått ta med sig egen mat varje vecka. Med gråten i halsen fick jag sluta realskolan och gå tillbaka till folkskolan. Jag kommer ihåg en flicka som började realskolan samtidigt med mig (...) Hon kom och visade mig sin studentmössa... det kändes rätt sorgligt ... (harklar sig). (Niilo)

Denna mans far var en erkänt skicklig mekaniker och förstod mycket väl vikten av kunskaper i det moderna samhället, även om han själv hade lärt sig det mesta ge-

nom självstudier. Men i många familjer där man var positiv till utbildning kunde ekonomin vara ett oöverstigligt hinder. Niilos vilja att förkovra sig var dock så stark att han i vuxen ålder läste vidare och därefter sökte sig till kvalificerade arbeten som motsvarade denna utbildning.

Även om man egentligen inte hade råd att utbilda barnen, kunde familjen ändå i vissa fall betala för en utbildning. Ibland handlade detta om en nödlösning när man förstod att det ändå aldrig skulle bli en riktig (arbets)karl av pojken.

På en manskonferens berättade en finsk man att på hans hemort brukade man säga, att om en son inte klarade av ett karlagöra kunde man låta honom läsa till präst. Han var själv småväxt och hade erfarenheten av att inte bli godkänd som en riktig karl. Han blev aldrig präst, men däremot en duktig skribent.

Även Frykman beskriver liknande situationer och nämner ett antal kända personer i Sverige som på grund av, eller tack vare, sitt lyte, fått göra en klassresa med hjälp av utbildning: ”Bondsonen och sedermera professorn i antikens historia, Martin P:n Nilsson hade klumpfot; Tage Erlander var alltför närsynt för praktiskt arbete; Frans G Bengtsson var kronvrak; Fritiof Nilsson Piraten uppgav på fullt allvar att han var oanvändbar i jordbruket.”¹³⁰

Sammanfattningsvis kan man säga att när man jämför männens utbildningsnivåer finner man stora skillnader mellan män som är uppvuxna på landsbygden respektive i tätorterna. Det var tre av tretton intervjuade män från landsbygden som läste vidare efter folkskolan. Motsvarande siffra för tätortspojkar var åtta av femton. Av dem som utbildade sig efter grundnivån gick de flesta på yrkesutbildningar och några på läroverk eller realskola. Två av männen i studien har tagit studentexamen i Finland.

I några fall räckte familjens stöd och sonens egen ambition till att fullfölja realskolan, men inte till en fortsättning. Samtidigt som även denna, i dagens samhälle relativt grunda utbildning, kom att utgöra en värdefull resurs med tanke på vidareutbildning som vuxen och de språkfärdigheter, ofta i engelska och svenska, som man hade med sig till Sverige.

Sammanfattning och analys

I detta kapitel har vi lyft upp männens liv utifrån deras förhållande till arbete och utbildning under ungdomsåren. Vi har också diskuterat deras resor till manliga sfärer, samt relationer till de vuxna männen och till jämnåriga kamrater.

Man kan konstatera att det finns stora skillnader i uppväxtvillkoren när det gäller de materiella och kulturella omgivningsfaktorerna. Gör man en nyanserad indelning kan man skönja fem kvalitativt olika miljöer. Landsbygden kan dels vara traditionell och fattig, med produktion som grundar sig på jordbruk och skogsbruk, dels heterogen och mer modern, med jordbruk och skogsbruk kombinerat med till exempel industriproduktion.¹³¹ I tätorter och i städer finns dels kvarter där det bor diversearbetare, som jag fortsättningsvis kommer att kalla för lägre arbetarklass, dels yrkesarbetare, som jag definierar som övre arbetarklass. I studien

finns också medelklassmiljöer. De är dock så få att en uppdelning i lägre och övre medelklass inte är fruktbar.

Dessa miljöomständigheter har på olika sätt inverkat på männens liv och bidragit till att skapa olika typer av kapaciteter och attityder när det till exempel gäller frågor som berör arbete och utbildning. Här har det också funnits skilda budskap om maskulinitet. Som ett exempel kan man nämna de fattigmiljöer som under tidigare årtionden var vanliga både på landsbygden och i tätorterna. Här har männen tidigt deltagit i förekommande sysslor. Vid dessa begränsade förhållanden förstärktes de föreställningar som starkt sammankopplade manligheten till arbete och till arbetsprestationer. Nödvändigheten förvandlades till dygd och inskränkte männens möjligheter att söka en annan typ av manliga identiteter. Att till exempel genom utbildning förändra sin sociala position var ofta otänkbart, bland annat därför att det inte var ekonomiskt möjligt, men också för att det inte var förenligt med de rådande uppfattningarna om manlighet.

Traditionell arbetsmanlighet

Connells diskussion om hegemonisk maskulinitet handlar huvudsakligen om moderna manligheter. I utformandet av de hegemoniska idealtyperna är massmedias roll mycket viktig.¹³² Denna bild stämmer relativt bra överens med de mäns berättelser som är uppvuxna i en relativt modern tätortsmiljö. Medan de äldre männen från landsbygden knappast refererar till någon annan typ av maskulinitet än den lokala. Men likväl fanns här en hegemoni och hierarkisering inom vilken vissa män kunde uppnå toppositioner, medan andra fick nöja sig med en sämre ställning. Hur bra man var på att arbeta hade ofta avgörande betydelse för placeringen i denna sociala ordning. Därför är det inte underligt att i både självbiografierna och intervjuerna berättelser om väl genomförda ackord och andra lyckade jobb är mer frekvent förekommande än beskrivningar av medelmåttiga eller misslyckade arbetsinsatser.

Kortteinen har i sin avhandling "Kunnian kenttä" (Årans fält) studerat finskt arbetsliv.¹³³ Han har just uppmärksammat finska mäns och kvinnors sätt att förhålla sig till arbete och resonerar kring deras bevekelsegrunder. Han menar att detta förhållningssätt har att göra med ett agrart sätt att arbeta, som även finns som ett kulturellt arv i det moderna samhället. Det är framförallt krigsgenerationer som har upplevt:

- att livet är hårt
- att man, trots alla svårigheter, **måste** klara av situationen
- att när man klarat av uppgiften, kan man uppleva en känsla av stolthet

Detta förhållningssätt kallar han för "bemästringens etos" ("selviytymisen eetos"), en moralisk stil som i all enkelhet innebär att man skall klara av uppgiften, helst utan hjälp, och aldrig ge upp. Kortteinen har inte gjort jämförelser med andra länder, men menar att i alla fall i Finland kan denna kulturella kvarleva förklara mycket av det självdestruktiva, självupppoffrande sätt att arbeta som han funnit i sin studie.¹³⁴

Även Siltala har i sin studie "Miehen kunnia", "Mannens ära", analyserat finska mäns uppoffrande förhållande till arbete. Han har ett mer psykologiskt perspektiv på arbetsorienteringen och menar att den ofta har att göra med en svag självkänsla. Hemförhållandena för män i vissa generationer har ibland varit svåra och föga gynnat deras uppväxt till starka individer med god självkänsla. Under dessa förhållanden har männen utvecklat olika strategier för att hantera närhet, eftersom just närheten kan innebära att man ger makten åt den som är starkare. I sitt arbete kan den finske mannen betvinga ödet och bli dess herre. Då har han också rätt att förvänta sig om inte vänligt så i alla fall hyfsat bemötande.¹³⁵

Även i flera svenska studier har man kunnat notera en stark arbetsorientering bland män, framförallt i anknytning till agrara miljöer. I sin studie om norrländska skogshuggare konstaterar Johansson att beteckningen arbetskarl eller arbetsmänniska var något som en man eller kvinna kunde uppnå, och detta var något som alltid nämndes när en sådan person omtalades. Pojkarna i denna omgivning hade sina fantasier om manliga förebilder:

Alla män var i barnens fantasi timmerhuggare eller körare eller flottare. Under skolan drömde man sig in i rollen som den storväxte huggaren som var överlägsen alla andra eller den drivande köraren som kom farande med en ny häst, varje höst, en häst vars make man aldrig skådat. Man såg sig själv i hemvävd grå yllebussarong och med de kådiga men hela vadmalsbyxorna nedstuckna i smorlädersskaften eller med tunga vederhäftiga becksömsskor. Man hade mäsingsnusbosa i fickan, och på ens breda bak dinglede täljkniven från svängremmen. Man kunde pyssla med kätting med bara händer när himlen var ärggrön av köld, och det hängde isbillar ur skägget när man klev in i stugorna.¹³⁶

I denna minnesanteckning av en skogshuggare framträder inte bara arbetet som ett identitetsskapande element, utan också de attribut, från topp till tå, som gör en skogshuggare och en karl av en pojke.

Nilsson har i sin studie intervjuat "gammpojkar" som var bosatta eller upp-vuxna på landsbygden i norra Sverige. Även han kunde notera den starka kopp-ling som dessa män hade till arbete. Han berättar om Allan, som var en mycket praktiskt inriktad människa.

Hans liv både är och har varit fyllt av olika arbetsprojekt. Även hans fysiska uppenbarelse kommunicerar arbete. När jag för första gången ser Allan får jag ett intryck av att hans kropp har eget liv. Armarna hänger tungt utefter sidorna, men de är inte helt stilla, utan de rör sig försiktigt fram och tillbaka, som om många år av hårt kroppsarbete lagrats i lemmarna och gjort dem självgående. Talet om arbete tycks ha materialiserats i Allans fysiska gestalt. (...) Gång på gång styr han in samtalet på de sex hus han själv byggt och speciellt på renoveringen av "gammgården" (föräldragården). När jag, i samband med att vi dricker kaffe, frågar Allan om han saknar barn, gör han ett kortfattat försök att besvara min fråga, men kommer snart in på andra verksamheter.¹³⁷

Beskrivningen av Allan liknar de bilder som Bourdieu förmedlar av bönderna i sin studie i Algeriet, där ungarlarna till kropp och sätt var formade efter sin dagliga verksamhet. Enligt stadsborna var bönderna fumliga och hade omöjliga kläder. Genom den här typen av studier utvecklade Bourdieu begreppet habitus, som inbegriper det psykiska och fysiska i individens väsen. Det är inte bara genom språket, utan också genom våra kroppsliga uttryck som vi kommunicerar vår identitet och praxis.¹³⁸

I alla dessa studier kopplas maskuliniteten, den manliga identiteten, starkt samman med fysiskt arbete. Det är inte bara männens tal om arbete, utan den tysta kroppsliga kunskapen, som på olika sätt inverkar på männens förhållningssätt till livet och omgivningen.

Diffärentiering i arbetarklass, de skötsamma och de andra

Arbetets betydelse som identitetsskapande och statusfrämjande faktor var betydelsefull för männen i alla de fem ovan nämnda miljöerna, men framförallt på traditionell landsbygd. Men genom industrialiseringen och moderniseringen börjar även andra faktorer bli viktiga för konstituerandet av manlighet. I denna process förvandlas arbetet från att huvudsakligen kräva muskelkraft och viss skicklighet, som man ofta förvärvade genom ett lärlingsförhållande till äldre män, till yrken som fordrar en formell utbildning och kompetens. Kroppens betydelse minskar till förmån för intellektuell förmåga, en process som tydligt framträder i flera mäns berättelser.

Denna förändring gick hand i hand med den fackliga och politiska utvecklingen, vilken just krävde annan typ av färdigheter än bara hårt kroppsarbete. God förmåga att läsa, skriva, räkna och tala var en förutsättning för att arbetarklassens talesmän, som Arvos far, skulle ha någon som helst möjlighet att hävda sig gentemot välutbildade arbetsgivarrepresentanter.

Även Ambjörnsson kan se en liknande utveckling när han studerar framväxten av den svenska arbetarklassen i början av nittonhundratalet. Män med dessa kompetenser uppskattades och fick en bra ställning bland de arbetare som de representerade. Detta öppnade således nya vägar att söka positioner i de manliga hierarkierna. I denna process konstituerades ett ledande skikt bland arbetare, som inte sällan hade sina rötter i nykterhetsrörelsen och i frikyrkliga kretsar. Man hade ambitionen att skapa en arbetarklass som var klassmedveten, disciplinerad i arbete, nykter och bildad, med andra ord en skötsam arbetarklass som blickade mot framtiden. Till skillnad från de mindre skötsamma arbetare som inte delade dessa ideal, utan hellre levde i nuet, ur hand i mun. I denna livsstil hade också alkoholen en given social funktion. Detta sätt att leva kan dock uppfattas som en protest mot en allt mer kontrollvillig omgivning, menar Ambjörnsson.¹³⁹

Blomberg diskuterar en liknande tudelning bland gruvarbetare i början av seklet i Sverige.

Inom organisationerna pågick ett intensivt uppfostringsarbete. Arbetarna skulle bli "arbetare" det vill säga klassmedvetna och självmedvetna. Uppfostringsarbetet gick ut på att medlemmarna skulle vara nyktra, inte bete sig simpelt eller vanhedrande för organisationen genom att spotta på golvet, spela kort eller röka i möteslokalen och inte bete sig opassande överhuvudtaget. Istället skulle man undfågnas med musik, litteratur och poesi, skolas genom allvarliga diskussioner och tidningsläsning samt roas med aktiviteter som ibland var en blandning av fritidsnöje och hushållsbehov, till exempel fiske och jakt.¹⁴⁰

Den som skulle uppfostras till att vara en i kollektivet var den traditionelle mannen som inte riktigt accepterade villkoren för det moderna livet, utan ofta levde för dagen, män för vilka maskuliniteten var starkt förknippad med våld och sprit.

I denna mer moderna miljö var den manliga identiteten fortfarande kopplad till arbete, men på ett något annorlunda och nytt sätt. Även andra identiteter var viktiga: den organisatoriska identiteten (syndikalist eller reformist), identiteten som arbetare (i förhållande till arbetsgivaren), den lokala identiteten (i förhållande till det omgivande samhället) och den manliga identiteten, i förhållande till andra män och kvinnor.¹⁴¹

Även i stadsmiljöer har det funnits en uppdelning av arbetarklassmän i sköt-samma och mindre sköt-samma. Ofta har denna skiljelinje gått mellan facklärdade och icke facklärdade arbetare, mellan de bättre bemedlade och de fattiga.

I sin studie av arbetets förvandlingar i 1900-talets storindustri beskriver Arvastson tre olika familjetyper som är kopplade till frågan om skötsamhet.

I den första hade mannen ett respektabelt yrke, med hantverksmässig förankring. Hans kompetens och status påverkade även hustrun och hennes sociala anseende. Hon i sin tur var en duktig hemmafru vars intresse riktade sig mot barnen. Hon kompletterade mannen och gjorde bilden av stabilitet synlig för grannarna. Hon stöttade även mannen när han till exempel genom studier eller annan förkovran sökte sig till högre positioner i arbetslivet.

I den andra familjetypen finns det en svagare relation mellan man och hustru. Här var mannens arbete inte utpräglat yrkesarbete. Detta innebar att han utan större svårigheter kunde ersättas. Och när det var fråga om arbetsminskningar befann han sig i en riskzon. I dessa familjer kunde man skönja tendenser till att frun tog avstånd från mannen. Och i förhållandet till barnen hade mannen en mer passiv roll än i föregående familjer.

Den tredje familjetypen utgjordes av det reella fattigskiktet bland arbetarna. Bland dessa oskolade arbetare förekom inga vanliga regler för bedömningen av kompetens och status. De var ofta mångsysslare. Dessa män var negativt inställda till familjen som samlevnadsform. Samarbetet i hemmet innebar ingen lösning av problemen i arbetslivet, och familjeansvaret innebar en belastning och ett hinder för deras rörlighet på arbetsmarknaden. I dessa familjer ställdes männens kompetens på prov och konflikterna var många. Männerna reagerade genom att fly från ansvaret. Alkohol var ofta med i deras liv, vilket ledde till att deras fruar emellanåt fick hämta avlöningen, så att de inte skulle hinna suppa upp pengarna. I dessa familjer

utvecklades ofta en allians mellan modern och barnen gentemot fadern. Vid kristider blev avståndet mellan manliga och kvinnliga domäner allt längre och hemmet var inte den reträttplats som det var för männen i de två andra grupperna.¹⁴²

Även Frykman ser en liknande differentiering i arbetarklassen:

Den skolade arbetskraften som ofta hade hantverkstraditioner stod ett bra steg över den oskolade grovjobbaren och tillfällighetsarbetaren. Denne såg i sin tur ned på trasproletariatet och pariasgrupper som tattare och lösdrivare. Skiljelinjerna kunde växla mellan olika miljöer, men den ekonomiska och sociala skiktningen gavs tydliga kulturella uttryck. Barnen lärde sig tidigt dessa kulturgränser som kommunicerades i kamraternas klädsel, i föräldrarnas uppträdande, i kostvanor och heminredning. (...) Det är inom det övre skiktet av arbetarklassen vi tidigast finner en hemcentrerad livsstil. Här hade fadern ofta fast anställning och ett jobb med yrkesstolthet, här engagerade man sig i förenings- och bildningsarbete. I dessa miljöer ligger inte far ute på backen och spelar kort med arbetskamraterna om lördagseftermiddagen. Här har man finrum och kanske till och med egen säng, och här ränner man inte oombedd in och ut till grannarna. Man håller sig lite på sin kant och blir mer selektiv i sitt och barnens umgänge.¹⁴³

När det gäller de grupper som Frykman ovan kallar för trasproletariatet, med andra ord fattigkulturen, menar Lewis att när den väl är etablerad tenderar den att upprepa sig från en generation till nästa genom den inverkan som miljön har på barnen.¹⁴⁴ I detta sammanhang är det viktigt att nämna att även i de skötsamma, mer välbärgade familjerna och miljöerna sker en stark socialisering, den har dock mer konstruktiva följder när det gäller sociala karriärer. I dessa miljöer skapas män som har god kapacitet och utvecklings- och framtidsorienterad attityd både när det gäller utbildning, arbete samt familjeliv.

Flera av ovanstående studier beskriver förhållanden i Sverige före mitten av nittonhundratalet. Men som Kortteinsens och Sulkunens studier i finska förorter visar, fanns fortfarande för tjugo år sedan den här typen av tydlig differentiering i arbetarklassen.

Den övre, skötsamma arbetarklassens sätt att förhålla sig till arbete och familj liknar mycket medelklassens karriär- och framtidsorienterade levnadssätt, medan den icke fackutbildade, lägre arbetarklassen ofta har en annan attityd till dessa frågor. Man kan också konstatera att den lägre arbetarklassen under tidigare årtionden huvudsakligen har bestått av den icke fackutbildade landsbygdsbefolkning, som på grund av strukturförändringar fått lämna sina hemorter. I stora skaror flyttade de både till finska industriorter och till Sverige.

Resultaten av denna studie ger också vid handen att de relativt stora skillnader som funnits mellan och inom klasserna under männens barndomstid, fortfarande existerar när männen är vuxna, men mer om detta i kommande kapitel.

Homosocialitet – socialisation

Ett annat tema som framträder i männens beskrivningar, förutom skilda socioekonomiska miljöer och omständigheter, är deras starka orientering mot manliga

sfärer, deras homosocialitet redan vid unga år. Inte sällan kunde den manliga gemenskapen utgöra en större lockelse än mer heterosociala sällskap.

I detta sammanhang är det viktigt att komma ihåg att den manliga gemenskapen inte bara handlar om hierarkisering och kamp om olika positioner, utan också om vänskap, gemenskap och solidaritet. *Kaj* berättade att en av killarna i deras gäng var lindrigt förlamad i armarna. Han fick dock alltid vara med i olika sammanhang och fick till exempel stå i mål när de spelade fotboll. Denne man blev sedermera riksdagsledamot i Finland.

De homosociala grupperna formades olika beroende på skilda miljöomständigheter. På landsbygden hade dessa ofta med arbete att göra och grupperna bestod av män från olika generationer, ofta fäder och söner, som i *Heikkis* och *Toivos* fall. Generationskonflikten män emellan framträder i många berättelser och kanske allra tydligast i *Toivos* beskrivning av sitt lyckade ackord. Han fick ju bättre lön än sin far, och även om han bidrog till familjens försörjning, uppskattades inte detta tilltag av hans far. I denna händelse avslöjas den manliga hierarkin och de normer som här gäller. De unga skall veta sin plats och trotsat korrigeras även med våld.¹⁴⁵

Man kan fråga sig hur frivillig den homosociala orienteringen var på den traditionella landsbygden. Det gavs ju knappt andra möjligheter att bejaka sin manliga identitet än i arbetet. I skogen fanns ju de andra pojkarna och männen, som *Heikki* uttryckte saken. En annan omständighet som starkt knöt männen till sitt eget kön var att kopplingen mellan generationer blev relativt obruten genom att arbetsrelationen mellan far och son var så stark.

På den modernare landsbygden och framförallt i tätorter blev förhållandet mellan generationer annorlunda. När det till exempel gäller arbetet blev den direkta kopplingen mellan far och son svagare och i många fall helt bruten. I städerna var det inte längre fadern som lärde sina pojkar olika sysslor och tog med sig dem till manliga sfärer. I vissa fall förekom dock den här typen av relationer även i tätorterna. Ilmaris far var finmekaniker. Faderns verkstad utgjorde en stark lockelse för honom och han vistades ofta där för att hjälpa sin far. Med åren blev han allt mer intresserad av denna verksamhet och hoppade till slut av skolan för att kunna arbeta i verkstan på heltid.

Kopplingen mellan arbete och fäder kunde också förekomma på byggen, när fadern till exempel hade sin son som hantlangare. I vissa fall kunde också fäderna skaffa arbete åt sönerna i samma företag där de själva var anställda, men detta innebar dock inte alltid att man arbetade tillsammans.

När faderns mentorskap försvagades lämnade det utrymme för andra att träda in, såväl skolan som modern blev allt viktigare som socialisationsagenter. Även kamraternas betydelse blev större. Den plats som gänget fick i dessa berättelser fanns inte i samma utsträckning i lantortspojkarnas skildringar. Samtidigt är det viktigt att nämna att även pojkarna på landsbygden samlades i grupper. Hur frekvent detta skedde hade bland annat att göra med de geografiska avstånden, bebyggelsens täthet och den tid man eventuellt hade över efter att man gjort sina sysslor på gården.

Även om fadern fortfarande är ett ganska viktigt identifikationsobjekt för pojkarna i stadsmiljöer, sker här intressanta förändringar jämfört med det traditionella agrara samhället. Den allt mer moderna och globala världen börjar tränga sig in i pojkarnas liv. Nya idéer, tankar och bilder förmedlas genom tidningar, tidskrifter, film och radio, och sedan sextioalet genom TV.

När *Osmo* till exempel berättar att de i sina lekar hade Tarzan som förebild, så är det något nytt och kvalitativt annorlunda som kommit in i pojkarnas liv. Det är ur filmernas och serietidningarnas abstrakta värld som de allt oftare hämtar sina manliga förebilder och hjältar.

Det intressanta med Tarzan som modell är att han är kopplad till såväl naturen som civilisationen, likt lord Greystoke.¹⁴⁶ För överklassen symboliserade Tarzan myten en tillbakagång till naturen och en återerövring av kroppen. För arbetarklassen, som inte var fjärrad från det kroppsliga, kan man tolka dessa lekar som ett försök att fylla ett tomrum som fäder av kött och blod lämnat efter sig. Frånvaron har skapat ett vacuum som pojkarna kompenserar med hjälp av fantasifigurer, varav Tarzan var en av de första.

Även Jokinen konstaterar i sin studie att:

Pojkarnas teckningar handlar om hjältar. Teckningslärare sa att pojkarna gör berättande teckningar och att hjältemod är viktigt för dem. Liknande bilder finns i deras uppsatser. Ibland är deras berättare Bond, eller 007, ibland "Schwazebegger" eller stor Arnold. Dessa signaturer representerar stilren aktions- och bemästringsmaskulinitet, som grundar sig på omnipotens, individualitet, fysisk styrka samt sexuell behärskning och kontroll.¹⁴⁷

Jokinen är något förundrad över denna tendens som han upplever som en kulturell kvarleva av traditionell maskulinitet. Jag menar dock att detta inte enbart ska ses som en kulturell eftersläpning, utan som symboliskt sökande efter en far som i många fall är mer än lovligt frånvarande. Denna förlust kan vara svår för många pojkar och flickor, framförallt i de fall då fadern även psykiskt blir frånvarande. Just denna faders svek var ett genomgående tema för många män i Faludis studie av den amerikanska manligheten.¹⁴⁸

Försörjarmannen har varit en mycket vanlig företeelse och inneburit just ett slags frånvaro från hemmet. Denna fadersfrånvaro är dock inte en rätt igenom negativ företeelse. Den har också inneburit en möjlighet att frigöra sig från traditionens makt och vissa endimensionella mansbilder. I denna process har den kvinnliga sfären fått en större plats i pojkarnas världar, och de har kunnat vidga sina maskulinitetsperspektiv.

Bengtson har studerat ungdomars uppfattningar om och förhållningssätt till sina föräldrar i Sverige och menar att man kan se tydliga tecken på förändrad könssocialisation från femtio- till åttiotalet. På femtiotalet upplevde både pojkar och flickor att fadern var den klart dominerande av föräldrarna och att föräldrarna var varandras motpoler. Flickorna orienterade sig mot modern, medan pojkarna identifierade sig med fadern. Sedan ersattes denna föräldraidealiserings med en

individualiseringssträvan och identifikationen med föräldrarna börjar ske mer selektivt; ungdomarna väljer aspekter som överensstämmer med den identitetsuppfattning som finns i den sociala och kulturella kontext de befinner sig i. Barriären könen emellan blir mer lättgenomtränglig och förändrar karaktär.¹⁴⁹

Den här typen av utveckling innebär att männen kan använda allt fler sociala sfärer i sitt identitetsbygge. Processen har gått från traditionella och homogena föreställningar om manlighet till en allt bredare repertoar och fler valmöjligheter mellan olika maskuliniteter. Den nya manligheten handlar inte längre om att strikt följa i faderns fotspår. Samtidigt är modernisering av kön på intet sätt en process i en viss bestämd riktning, utan spretar åt olika håll, och innehåller även traditionell maskulinitet i ny tappning. Vissa reaktionära mansrörelser, som till exempel Promise keepers och delar av den mytopoetiska mansrörelsen, är exempel på detta.¹⁵⁰

I detta kapitel har vi bland annat diskuterat olika miljöers inverkan på de finska männens möjligheter att skaffa sig utbildning. Vi har också närmast oss frågan hur dessa omständigheter bidragit till utvecklingen av olika maskuliniteter och manliga identiteter och vilken roll männen själva haft i denna process. En viktig fråga för den fortsatta analysen är hur dessa livserfarenheter bidrar till förandet av människans liv och sociala karriär i vuxen ålder. Vi kan dock redan nu notera vissa skillnader mellan den marginaliserade respektive den integrerade gruppen.

När det gäller de tretton marginaliserade männen var det fem av dem (*Tapani, Lauri, Jarmo, Olli* och *Reino*) som var berörda av dysfunktionella familjeförhållanden under sin barn- och ungdomstid. Fyra av männen (*Toivo, Esko, Ilpo* och *Heikki*) hade vuxit upp på traditionell och fattig landsbygd. En av männen (*Taisto*) kommer från lägre arbetarklass och de tre övriga (*Risto, Osmo* och *Kaj*) hade goda hemförhållanden och kommer från övre arbetarklass respektive medelklass.

När man ser på de femton männen i den integrerade gruppen, kan man notera att tre av männen (*Anton, Usko* och *Ilmo*) har en dysfunktionell familjebakgrund och/eller kommer från traditionell landsbygd. En av männen (*Kalle*) kommer från lägre arbetarklass. Resten av männen kommer från modern landsbygd (*Veikko, Niilo, Arvo, Pentti* och *Arto*), övre arbetarklass (*Jussi, Veli, Harri* och *Santeri*) eller medelklass (*Ilmari* och *Eero*).

Det har tydligt framkommit att männen i dessa skilda miljöer skapat olika kapaciteter och attityder i förhållande till arbete, familj, utbildning, utveckling och framtid, samt utvecklat mer eller mindre flexibla manliga identiteter. Här finns män som främst blickar mot historien, men också män som är öppna för det som livet och framtiden bär med sig. Dessa skilda förhållningssätt har kommit till prövning vid emigration och framförallt i livet som invandrare.

Emigration till Sverige – det rika landet i väster

När *Risto* bestämde sig för att ensam flytta till Sverige var han bara sexton år. Han hade länge haft konflikter med sin far om vilken utbildning han skulle gå.

I början av sjuttioalet, när några äldre kamrater var på semester från Sverige, beslöt *Risto* att åka med när de skulle tillbaka. Han berättade inget för sina föräldrar, och för att komma upp i arbetsför ålder, 17 år, tog han med sig broderns legitimation. Vännerna, som redan hunnit etablera sig i Sverige, lovade honom tak över huvudet och berättade att det fanns gott om arbete. Ganska snart fick han också städjobb på ett företag. Hans föräldrar blev förstås oroliga och anmälde hans försvinnande till polisen. Genom mellanhänder fick de sedermera veta att sonen var i Sverige och mådde väl.

I *Ristos* berättelse finns det både likheter och olikheter jämfört med många andra mäns emigration till Sverige. De flesta emigranter hade en viss kännedom om både arbetsmarknadsläget och situationen på bostadsmarknaden. Att flytta till det nya landet med hjälp av personer som redan var bekanta med förhållandena var också vanligt. Det annorlunda med *Ristos* emigration var att han rymde hemifrån och att han bara var sexton år när han flyttade.

Orsaker till emigration

I männens berättelser framträder en överraskande mångfald av motiv till emigrationen. I många fall fanns det också ett flertal omständigheter som samverkade. Här nedan presenteras åtta olika motivkomplex benämnda efter den orsak som tolkats som mest betydelsefull. I vissa fall har männen uttryckligen lyft upp ett särskilt skäl till emigrationen, i andra fall har jag gjort en sammanfattande analys av berättelsen.

Arbetslöshet

Arvo var sexton år i början av sextioalet när han kom till Sverige på grund av arbetslöshet på hemorten. Hans bröder hade redan etablerat sig i Göteborg och kunde erbjuda Arvo boende samt hjälpa honom att få arbete på företaget där de själva var anställda.

Ytterligare två män har en liknande emigrationshistoria, med uppväxt på landsbygden, där arbetslösheten var omfattande och varifrån många flyttade, antingen till industrialiserade områden i Finland eller till Sverige. Att man valde Sverige hade, som i Arvos fall, delvis att göra med att någon bekant eller släkting redan fanns på orten och kunde erbjuda ett värdefullt stöd i det nya landet.

Ilpo till exempel berättade att han jobbade i skogen så länge det fanns arbete. Därefter var han på ett bygge i norra Finland tills även detta blev färdigt. Han och arbetskamraterna började söka nytt arbete vilket sammanföll med en värningskampanj som Trelleborgs gummifabrik hade i Finland på sextioalet. Arbetsgivaren ordnade resa, arbete och boende för de som ville ta anställning.

Jag sa då att låt oss åka. Och nu är man här. (Var det många som kom?) Vi var väl en åtta som kom i samma grupp. Främst män, och familjerna kom efter. Arbetsgivaren hade ordnat boende, de ensamma fick bo i baracker. (Var det en bra boendeform?) Det var det inte, det var likadan skit som denna (boende för missbrukare), fast värre. (Hur menar du?) Nå, där fanns inga andra än alkisar och såna som kom och gick. Dom trivdes inte ens på jobbet. (Så du fick inte sova ordentligt?) Så var det, och det började gå åt skogen för oss alla. (...) För dem som hade familjer, ordnade företaget boende i hyreslägenheter. (*Ilpo*)

Inte heller *Ilpo* trivdes särskilt länge på gummifabriken, där arbetet var tungt och smutsigt. ”Fast som ung man trivdes man egentligen inte någonstans”, sa *Ilpo* och skrattade. Efter några år på olika jobb hittade han dock en arbetsplats där han arbetade som slipare och städare i 21 år.

Taisto arbetade som kock i Kotka under mitten av sextioalet. Han berättade att det var brist på arbete och att han därför åkte till Stockholm för att se hur läget var. Han fick arbete redan dagen efter och även lönen var högre än i Finland.

Taisto nämner här ett viktigt motiv utöver bristen på arbete, nämligen lönen som framförallt på sextio- och sjuttioalet i de flesta branscher var högre i Sverige än i Finland. I undersökningar gjorda på sjuttioalet uppger 65–75% av de finska invandrarna ekonomiska motiv för flyttningen, omkring 10% nämner familjeskäl och nästan lika ofta nämns äventyrlusta. Vanligt är också att man anger flera motiv till flyttningen.¹⁵¹

Gräset är grönnare och saftigare...

Veli berättade att han hade arbete i Finland, men ändå bestämde sig för att följa med sin far till byggen i västra Sverige. Han fick tre gånger högre lön än han tidigare haft som murarlärling. Även de äldre murarna hade högre löner i Sverige än i Finland.

Inom några få branscher var skillnaderna mellan länderna relativt stora, men generellt sett handlade det inte om en tredubbling av lönen som i *Velis* fall. De flesta av männen uppgav att de fick en inkomstökning när de flyttade till Sverige, men även motsatsen fanns.

Det var på det sättet att många av de fria skogshuggarna (*lentojätkät*) hade varit i Sverige flera gånger. Och de pratade att här finns, det är klart att de överdrev om att ackorden skulle vara så bra. De var på intet sätt bättre än de var i Finland, men man blev lockad till att prova. Vi var några killar som åkte, och på ändstationen i Sverige träffade vi en annan grupp män som var på väg tillbaka. De gav oss rådet att inte

avslöja för arbetsgivaren att vi var utan pengar. De hade begärt förskott och blivit utslängda med det samma. (Santeri)

Detta var ett bra råd. Santeri och hans kamrater fick arbete, men den lilla kassan som de hade med sig tog ganska snart slut och de fick brist på bensin, smörjolja och mat. Med en ordbok i fickan gick de snart till byn och fick köpa mat och materiel på kredit. Santeri och hans vänner överlevde till första lönen, men märkte också att inkomsten till och med var sämre än i Finland. Men han ville ändå inte ge upp, utan arbetade där drygt ett år. Även frun och barnen flyttade till Sverige under denna tid.

Olli berättade att han blev nyfiken på Sverige i slutet av sjuttioalet. En kompis som jobbade i Göteborg hade frågat honom varför han nöjde sig med att arbeta för fickpengar i Finland. På arbetsförmedlingen fanns det en förmedlare från Sverige som sa att *Olli* direkt kunde få arbete på Volvo. Han hade dock uppsägningstid på sitt gamla jobb. Han var också omtyckt på sin arbetsplats och fick löftet att få komma tillbaka om han inte skulle trivas i Sverige. På Volvo fick *Olli* en bättre lön, men han fick också slita för pengarna.

Det var mycket vanligt att folk skröt väldigt mycket när de kom från Sverige i sina dyra bilar. Speciellt den grupp som hade flyttat tidigare (under sextioalet). De hade nog stora skulder för bilarna de åkte till Finland med. Och de fick nog arbeta så svetten lackade: "Jobbet och hemmet, jobbet och hemmet, spara och byt bilen, och sen till Finland". (*Olli*)

Det var vanligt bland finska emigranter att tala om de stora inkomsterna, men mer sällan diskuterades de sociala kostnader som var kopplade till det hårda arbetslivet och den övriga invandrantillvaron. Det glänsande lacket på den nya bilen var myntets synliga sida, men det tunga slitet i olika fabriker och det ibland mycket torftiga sociala livet, var man inte alltid lika benägen att diskutera.

Även *Reino* hade en kompis som hade varit i Sverige och skröt om de stora inkomsterna. När *Reino* räknade på skillnaden kom han fram till att i Finland fick han jobba i två dagar som chaufför för att få ut lika mycket som hans vän tjänade på åtta timmar. "Dessutom var det alltid krångel med lastbilarna", resonerade *Reino* innan han kom till Sverige:

Jag ångrar fortfarande att jag kom hit. (Varför?) Jag tjänade inte bättre här, inte det minsta. Dessutom är chaufförjobben inte längre så tunga som de var, det berodde delvis på det att vi inte hade reglerade arbetstider. (...) Jag blev förskräckt när jag kom till Volvos kontor som var alldeles fullt av folk. Jag frågade kompiserna om alla var där för att söka jobb, det är väl ändå inte möjligt att alla kan få anställning. Han sa att ta det lugnt, och vi tog en anställningsansökan och fyllde i den... De sa att jag var välkommen klockan åtta nästa morgon. Dom frågade inte ens efter arbetsintyg, det enda dom tittade på var körkortet. (*Reino*)

Sammanfattningsvis kan man säga att gräset inte alltid varit så grönt i Sverige som många velat göra gällande. Santeri, som var en duktig skogshuggare, tjänade till och med något sämre än i Finland. Vad gäller *Ollis* och *Reinos* besvikelse över vistelsen i Sverige handlar det förmodligen också om att de i Finland hade en relativt god social situation och att de i Sverige hamnat i en marginaliseringsprocess de inte kunnat vända.

De brända broarna

Lauri berättade att han ofta var i Christiania i Köpenhamn för att droga sig, men blev till slut utvisad. Han ville inte åka till Finland där han var villkorligt frigiven. Han visste att det bara var en tidsfråga innan han skulle åka in igen. Därför kom han till Sverige och har sedan början av sjuttioalet bott i Göteborg.

Även *Tapani* hade ett antal straff bakom sig och ytterligare ett på gång. Därför var han inte svårövertalad när en bekant i Göteborg ringde och ville att han skulle komma och hälsa på. *Tapani* berättade att han hade för avsikt att enbart stanna i två veckor, men har nu varit här sedan mitten av åttiotalet. Han slapp fängelsestraffet i Finland tack vare att hans dåvarande fru i Sverige väntade barn.

I Finland hade *Ilmari* i många år haft problem med att kontrollera sitt drickande. Han upplevde att situationen blev alltmer outhärdlig både för honom och för familjen. Han var i fyrtioårsåldern när han beslöt att ensam flytta till Sverige. Tanken var att försöka bryta den negativa spiralen:

Jag sa till min far att han skulle gå och säga till min familj att jag har åkt iväg... I Stockholm fanns redan ett supgäng. Det är märkligt hur en alkis hamnar i sånt fast man inte skulle vilja, det är som en magnet skulle dra en till den typen av grupper. (Skrattar) Och då var jag åter i sådant sällskap. Jag hade ingen lägenhet, bodde i en trappa och hade egendomen i en plastkasse: en smutsig skjorta och några tomma ölflaskor. Jag tiggde pengar så jag fick ihop till öl. Jag kommer ihåg en natt när jag satt där i trappan... och tänkte som så – jag var inte så full så jag orkade tänka – tänkte, varför sitter jag nu i denna trappa, en normal människa ligger hemma mellan lakan, han har ätit väl och sover. Varför sitter jag här? Då kom jag på att det är nog det att jag gillar sprit så mycket att det är därför jag måste vara där jag är. (*Ilmari*)

Dessa tre män har flyttat till Sverige på grund av att deras missbruk varit så omfattande att deras relationer till medmänniskor och/eller myndigheter blivit ansträngda. För *Tapani* och *Lauri* har missbruket också varit kopplat till kriminalitet, som även fortsatt i Sverige, dock inte i samma omfattning. Även om kriminaliteten minskat har varken *Tapani* eller *Lauri* kunnat lämna missbruket.

I början hade *Ilmari* ingen kontakt med myndigheterna, istället hankade han sig fram genom tiggeri. Efter ytterligare några år i missbrukarkretsar sökte han sig till ett behandlingshem och sedan till frivilligvård hos Anonyma Alkoholister, AA, och lyckades för ca trettio år sedan helt komma från sitt missbruk.

Att komma ifrån – att fly

Motiven under denna rubrik liknar de under den föregående, men med den skillnaden att här är inte broarna så kraftigt brända och männens egen roll i denna process är annorlunda.

Toivo gifte sig efter militärtjänsten, men efter några år började dock äktenskapet att fungera allt sämre. Enligt *Toivo* hade dessa problem att göra med en påfrestande arbetssituation, han ägnade för lite tid åt familjen. Efter skilsmässan bodde han ensam och började arbeta på byggen. En gång hamnade han dock i bråk med en av arbetskamraterna och beslutade sig då för att flytta från Finland. Grälet var inte huvudorsaken till emigrationen utan den sista avgörande händelsen. Enligt *Toivo* var det saknaden efter barnen som var det främsta flyttmotivet. Han tänkte att med större geografiskt avstånd blir längtan efter dem mindre.

Det var genom hörsägen han hade fått information om Sverige. Han tog en båt över till Stockholm och träffade där några landsmän som han gjorde sällskap med. Nästa dag vaknade han bakrusig och nästan helt utan pengar, han hade blivit rånad. Genom några vänliga människors medverkan kunde han dock sedan fullfölja sin resa och kom till Göteborg i början av sjuttioalet.

Även *Jussi* ville komma ifrån, men hans motiv tillhör de mest ovanliga. Efter skilsmässan flyttade han till Åbo där han snart hittade arbete. Han träffade även en kvinna som han tänkte gifta sig med. Men innan de hann fullfölja denna plan blev hon mördad. *Jussi* berättade att staden ”dog för honom” och han var tvungen att byta ort. Han fick tips om arbete i norra Sverige och utan betänketid åkte han dit. Detta var en ort med ett stort mansunderskott och det dröjde inte särskilt länge innan en kvinna hade bett *Jussi* att ”titta på gångjärnen som kärvade i dörren”. Inom ett år hade *Jussi* begravt även henne; hon hade cancer. Även denna plats ”dog för *Jussi*” och nästan viljelöst följde han med en man som var på väg till Belgien. Han försökte undvika relationer, men drogs åter in i ett kärleksförhållande. Hon blev gravid och de förberedde bröllopet. En dag fick han ett meddelande på sitt arbete att hon råkat ut för en olycka och hamnat på sjukhus. Han skyndade sig dit och kunde konstatera att hon mådde bra. Sedan blev hon dock allt sämre och dog på grund av inre blödningar.

Jussi berättade att efter detta var han som i en annan värld. Han förstod inte varför döden förföljde honom. Återigen lät han slumpen avgöra vart han skulle resa. Han följde med ett turistsällskap som råkade vara på väg till Sverige. Sedan sjuttioalets början har han bott i Göteborg och haft en långvarig relation med en kvinna som han träffat här.

För *Toivo* och *Risto* har det främsta motivet till emigrationen varit att komma från vissa relationer, medan *Jussi* i sin tur mot sin vilja har fått bryta med sina kärleksförbindelser. Han har främst flyttat därför att flera orter ”dött för honom” som han beskrev saken. Han ville komma ifrån starkt negativa minnen som var kopplade till miljöer där hans älskade hade levat och dött.

För omväxlings skull – ett litet äventyr

I några mäns berättelser kan man inte finna andra motiv än just önskan att få lite omväxling. De är inte arbetslösa och nämner inte heller den svenska lönenivån, utan vill helt enkelt prova på något nytt. Och eftersom Finland ligger så nära kan man ju alltid återvända om man inte trivs.

Osmo var en duktig tekniker. Vid ett besök i fabriken där *Osmo* arbetade hade några svenskar noterat hans skicklighet och sagt att han alltid är välkommen att börja på Volvo om han så önskade. När *Osmo* efter något halvår upplevde att han behövde omväxling, kom han att tänka på detta erbjudande och reste till Göteborg. Efter en tid kom familjen efter.

Usko var ungarl och arbetade inom verkstadsindustrin i södra Finland. Det fanns relativt gott om jobb, men lönerna var inte särskilt höga. Usko utnyttjade konkurrenssituationen och tog anställning där man betalade mest. En gång råkade han dock säga upp sig innan ett nytt arbete var klart. Han var inte orolig för att bli långtidsarbetslös, men ville pröva på något nytt. På vinst och förlust reste han till Sverige i slutet av sextioalet och hamnade till slut på ett av varven i Göteborg.

Det var en ny miljö för mig. Jag hade vant mig i Finland att arbetsledarna var stora herrar, att man fick ha mössan i handen när man skulle tilltala dem. När dom pratade med en här, så la dom handen över axeln och pratade så snuset skvätte, så det var helt enkelt chockerande för mig, och jag undrade om detta kunde vara sant. Dom behandlade mig som en gammal kompis. (Usko)

Usko var positivt överraskad av den platta arbetsorganisationen som fanns i Sverige. Han kom också in ett bra arbetslag som höll ihop under flera år.

Den här typen av erfarenheter är inte ovanliga bland finländare i Sverige. Laakkonen menar till exempel att den demokratiska inställning, som man haft på svenska arbetsplatser, har haft betydelse för finländarnas invandring till Sverige.¹⁵²

När sjön inte suger längre

Göteborg har sedan länge varit en av de stora hamnstäderna i Norden. Sjomännen i studien berättade att det var lättare att ta hyra i Göteborg än i finska hamnstäder eller i Stockholm. Många finska sjömän kom till Göteborg just för att mönstra på en båt.

I studien finns tre män som använt Göteborg som hemmahamn. Anton berättar:

Jag fick en skuta som hette Calypso som gick på USA med avfärd från Göteborg, jag bytte alltid skuta här. Var matros på en som hette Hendaka och så småningom min favoritskuta som heter Yokohama. En fantastisk tiotusentonnare som kuskade runt i fjärran östern i månadsvis. (...) Jag uppmanades av skeppsredaren att söka ett styrmansjobb på nordamerikatraden. Då seglade jag en liten skuta som heter Holmsund, en liten skokartong på 4 000 ton. Klättra uppför Niagarafallen till Chicago och sen

ner igen. (skrattar) En liten jävla potta bland isbergen i Nordatlanten. Långa underbara nätter men ganska hemska stormperioder; men den klättrade uppför vågorna och ner igen och tog vågorna en efter en. Märkligt att det gick att bedriva sjöfart på det sättet. (Anton)

I sjömanslivet fanns äventyret, men också tristessen, som till slut fick Anton att börja tänka på arbete i land. Han hade en teknisk utbildning och hade därför lätt att få arbete på varven i Göteborg.

Kalle i sin tur var inte helt trött på sjömanslivet, utan tänkte bara arbeta på byggen i Göteborg ett tag, för att senare ta hyra igen. Han var dock aldrig mer på sjön utan jobbade som byggnadsarbetare fram till dess han pensionerades i sextioårsåldern.

Kaj hade gärna velat vara på sjön så länge som möjligt, men arbetstillfällena blev allt färre på åttiotalet. Därför började han arbeta i småfirmor som gjorde reparationer på fartyg som var i trafik. På detta sätt kunde han tillfredsställa sin reslust.

Göteborg har genom sin roll som sjöfartsstad lockat till sig en speciell grupp finländare, sjömännen, som till slut blivit landkrabbor. Varför de just stannat i Göteborg handlar framförallt om att här funnits gott om arbeten som just sjömännen kunnat söka. Många av dem började arbeta på varven.

Studier – förkovran

Det finns en man vars huvudsakliga motiv till vistelsen i Sverige var förkovran inom sitt yrke. Han arbetade på de finaste restaurangerna i Åbo, men för att lära sig det internationella och europeiska kökets alla finesser var man tvungen att skaffa sig dessa kunskaper utomlands. På sjuttioalet reste han till Malmö. Efter något år i restaurangbranschen tog han anställning på passagerarlinjen mellan Sverige och England. På ett sätt tillhör också han gruppen sjömän som sedan stannat i Göteborg.

Eero är den yngste mannen i studien, han är född i slutet av sextioalet. Han hade tagit studenten i Finland och lärt sig svenska hjälpligt. Under ferierna hade han haft olika sommarjobb i Sverige och skulle efter studentexamen åter hit för att lära sig bättre svenska.

I början av vistelsen arbetade han i en fabrik. Med viss förvåning kunde han notera den okunnighet hans finska arbetskamrater hade när det gällde det svenska språket, även om de bott i landet under flera år. Själv hade han ambitionen att lära sig språket så bra att han kunde diskutera med svenskarna på jämställd nivå. Efter en tid i Sverige började han studera på universitetet i Uppsala.

Dessa två män har förkovran och personlig utveckling som ett viktigt motiv för att komma till Sverige. Men även äventyrlustan nämns som en bidragande orsak, ett motiv som jag tror i någon mån har påverkat de flesta mäns beslut att komma till Sverige. I nästa motivgrupp har den dock ganska liten inverkan, tror jag.

Kärleken

Detta motiv förekommer bara i en berättelse. Anton lämnade ju sin sjömanskarriär och stannade i Göteborg delvis på grund av en förälskelse.

På ett sätt är det anmärkningsvärt att inte just den här typen av motiv till emigration förekommer oftare. Det finns ju många sverigefinska kvinnor som semesterar i Finland. Det kan dock tänkas att när tycke uppstår, så flyttar kvinnan till mannen i Finland istället för tvärtom. Två av männen i studien hade träffat sina fruar under en finlandsresa. För dessa kvinnor var kärleken motivet för emigration.¹⁵³

Sammanfattande kommentarer

Här ovan har presenterats ett antal olika motiv och bakgrunder till varför männen har flyttat till Sverige.

I männens berättelser framträder en överraskande motivrikedom, jämfört med andra studier om finländare där man huvudsakligen nämner arbetslöshet, ekonomiska incitament, äventyrlusta och släktanknytning.¹⁵⁴

Mångfalden av orsaker till emigration i denna studie kan delvis ha med urvalet att göra, men också med den kvalitativa metod som använts. Den ger möjlighet att analysera olika händelser och processer i hela deras komplexitet.

I detta sammanhang kan man också diskutera de så kallade pull- och pushfaktorerna, med andra ord skillnader mellan Finland och Sverige vad gäller till exempel tillgång på arbete. Dessa differenser har, som jag mer utförligt diskuterar i appendix, att göra med ländernas skilda historiska förutsättningar, vilket i sin tur lett till olikheter i levnadsnivån ända fram till åttiotalet. Utan att här fördjupa denna diskussion alltför mycket kan man bara konstatera att Sverige haft en industriell situation som lett till ett stort behov av arbetskraft inom flera branscher.

Det är också uppenbart att Sveriges behov av arbetskraft även påverkat de människor som haft arbete i Finland, bland annat genom att man i Sverige haft högre löner. Även om ryktena om goda inkomster emellanåt varit mer än lovligt överdrivna, så var den generella lönenivån högre i Sverige.

Eftersom Sverige gärna velat ha arbetskraft från Finland har man på olika sätt uppmuntrat och underlättat emigrationen. Detta har delvis skett genom en direktrekrytering genom finska arbetsförmedlingar, men också genom att svenska företag uppmanade sina finska anställda att rekrytera folk när de till exempel var på semester i Finland.¹⁵⁵

När väl emigrationen till Sverige kom igång blev det allt lättare för de efterkommande att flytta in i landet. På vissa orter blev det som ett mode, man rycktes med i den allmänna flyttyran, som Santeri uttryckte saken. Till slut blev det som ett slags kedjereaktion som hade sin egen dynamik.

Tre olika typer av emigration

Även om motiven till emigration har varit väldigt olika så kan man dela upp människans sätt att flytta till Sverige i tre olika typer av praxis: kedjeemigration, gruppemigration och ensamemigration.

Kedjeemigration har varit en mycket vanlig företeelse speciellt när antalet finländare ökat i Sverige. Denna form har avsevärda fördelar, som de andra formerna, speciellt ensamemigrationen, saknar. *Heikkis* flyttning till Sverige utgör ett bra exempel. Hans bröder hade redan bott och arbetat i Sverige under några år. På en av sina semesterresor i Finland berättade de för *Heikki* att han fick följa med dem i bilen och att han kunde bo hos dem tills han fick eget. De skulle också rekommendera honom på sin arbetsplats.

Man skulle kunna säga att lättare än så här kan det knappast bli. I denna typ av kedjeemigration är många av problemen lösta: att få information om förhållandena i det nya landet, både regionalt och lokalt, att få det första boendet ordnat, att få stöd i att söka arbete, att få tolkhjälp, att ha ekonomiskt stöd i väntan på egna inkomster och sist men inte minst, att ha en social gemenskap med personer som talar samma språk.

När det gäller gruppemigrationen kan denna emellanåt vara kopplad till kedjeemigrationen, det vill säga någon eller några i gruppen har bekanta i inflyttningslandet och kan ge ett visst stöd för de som immigrerar, samtidigt som man sällan kan erbjuda tak över huvudet för en större grupp. Skälen till att man flyttar i grupp kan handla just om att man saknar dessa kontakter. I *Ilpos* fall handlade det om en grupp arbetskamrater som genom en svensk rekryterare på en arbetsförmedling i Finland fick allting färdigt: en gratis resa samt boendet och arbetsplatsen ordnad.

Förhållandena på gummifabriken och i barackboendet visade dock att informationen som man fick genom arbetsförmedlaren, inte var lika ingående och avslöjande som de kunskaper man kunde få av vänner och släktingar.

Sjömännen tillhör gruppen ensamemigranter. Mellan hyrorna på olika båtar hade de ofta hunnit skaffa sig relativt bra kunskaper om Göteborg. Dessutom var de vana att klara sig i främmande länder, vilket i denna situation kom till stor nytta.

Även *Tapani* och *Lauri*, som hade erfarenhet av olika typer av subgrupper, var ensamemigranter. De hade en god förmåga att klara sig i dessa miljöer även i främmande länder och städer.

Nackdelen med ensamemigrationen kunde vara att man ibland sökte stöd och information hos fel personer, som *Toivo* gjorde och blev rånad. Fördelen var att man inte var beroende av någon och fritt kunde resa dit man önskade.

Till sist kan man fråga sig om det finns skillnader mellan den marginaliserade och den integrerade gruppen när det gäller sättet att emigrera. I de flesta av motivgrupperna är fördelningen jämn, men av de sex män som bränt sina broar, eller velat fly, ingår fyra i den marginaliserade gruppen, medan de tre män vars motiv var studier, förkovran eller kärlek, alla ingår i den integrerade gruppen.

Livet i Sverige

I den tidigare diskussionen om männens barn- och ungdomstid har fokus varit på de sociala, materiella, kulturella och psykologiska omgivningsfaktorer som bidragit till att forma männens identitet, deras olika psykiska och fysiska förutsättningar, med andra ord deras kapacitet och attityd. De individuella kapaciteterna var ofta de enda resurser männen hade med sig vid flytten till Sverige. Det var i det nya främmande landet som dessa personliga egenskaper verkligen sattes på prov. Det första och på många sätt allra viktigaste hindret var språkbarriären.

Språket – nyckeln till det nya landet

Denna rubrik är inte på något sätt en överdrift. Språket är verkligen en nyckel som öppnar flera dörrar i det nya samhället. Som vi senare kommer att se har språkkunskaperna ofta en avgörande betydelse för att man skall kunna behålla eller förbättra sin position på den nya och snabbt föränderliga arbetsmarknaden. Språkfärdigheterna har också varit viktiga när det gäller att delta i samhällslivet och skapa relationer med den svenskspråkiga delen av befolkningen.

De intervjuade männen hade mycket varierande kunskaper och färdigheter i det svenska språket. Här fanns män som efter tiotals år i Sverige fortfarande hade svårt att förstå och tala svenska, men här fanns också män som kunde hantera det svenska språket på ett mycket nyanserat sätt. Hur kommer det sig att den här typen av skillnader uppstår? Låt oss först diskutera de män som har sämre språkkunskaper.

Varför skall jag lära mig språket, jag skall ju ändå snart flytta tillbaka?

De stora flertalet av de finska invandrarna har haft tankar om snar återflyttning till hemlandet.¹⁵⁶ En del har återvänt, samtidigt som många har stannat. Men även om man bott i Sverige i tiotals år kan fortfarande livet i Finland utgöra en stark lockelse för många. Usko kom till Sverige för cirka trettio år sedan:

Jag har inte lärt mig svenska, därför att när jag kom hit så tänkte jag bara stanna till nästa vår. Fortfarande säger jag att jag åker tillbaka på våren, men nu säger jag inte längre att det blir nästa år. Och jag har aldrig lärt mig språket på riktigt, de första tio åren klarade jag mig med att säga joo, joo. När jag sedan hamnade på omskolning, (efter varvens nedläggning) blev det problem med språket. Det var en svensk lärare som inte kunde ett ord finska, och när man började läsa och titta i ordboken vad ett verb betyder så stod det ”verbi” på finska, då fattade jag ingenting. När jag gick i skolan så använde vi ordet ”teonsana” ”handlingsord”. Jag förstod ingenting om dessa främmande ord. (...) När jag nu lyssnar på nyheter så förstår jag svenska någorlunda. (Usko)

Just tankar om återflyttning har varit en vanlig orsak för många att inte ta sig an det svenska språket. Men Usko nämner också en annan omständighet som är viktig i detta sammanhang, nämligen att han länge klarat sig med ett relativt litet ordförråd. Detta har att göra med att Usko och många andra finländare har placerats på, eller själva sökt sig till, arbetsplatser där det funnits andra landsmän. I nästa kapitel kommer vi att diskutera vissa typer av arbeten som var speciellt lämpade för personer som inte kunde språket, de enkla ”ordlösa jobben”. På dessa arbetsplatser fanns det ofta någon som kunde bättre svenska än andra och fungerade som gruppens talesman och tolk. I många företag anställde man också språkkunniga finska förmän och instruktörer, inte sällan finlandssvenskar.¹⁵⁷ Till denna bild hör också att många finländare enbart umgicks med sina landsmän på fritiden, och ofta bodde i områden där det fanns andra finländare.

De språkkurser som Usko varit på har inte heller varit till stor nytta. För många finska män med kort grundutbildning har det varit svårt att tillägna sig språket genom dessa mer akademiska metoder. Katederundervisning och inpräntning av grammatik är mer anpassade för individer som tidigare studerat på en högre nivå.

Den språkliga oförmågan har satt Usko på svåra prov i olika situationer. Han har blivit ganska beroende av tolkar och annan översättningshjälp, till exempel vid kontakter med myndigheter. En sådan enkel sak som att ringa till försäkringskassan för att sjukanmäla sig kunde bli problematisk. Vid ett tillfälle när Usko inte kom på hur man översätter ”kipeä selkä”, ont i ryggen, fick han till slut ur sig att han hade ont i magen, fast på andra sidan. En annan gång hade en läkare blivit irriterad på honom och på alla finländare som söker hjälp och inte kan förklara vad de har för bekymmer, varpå Usko bad om att få komma till en veterinär, de var ju i alla fall vana att jobba med patienter som inte kunde tala.

Att förstå men inte prata – rädslan att göra bort sig

Ilpo berättade att han huvudsakligen lärt sig svenska genom att prata med sina svenska arbetskamrater och förmän. Han förstår svenska men talar mycket sämre.

Ilpos berättelse är ganska typisk för många, man lär sig att förstå, men har oerhört svårt att tala svenska. På ett sätt är detta inte ovanligt, själva inlärningsprocessen har ju denna gång. Samtidigt finns det hos många finska män en ovanligt stark ovilja just att tala svenska. Förmodligen har tystnaden att göra med rädslan att tappa ansiktet och bli skamliggjord, om man säger fel.¹⁵⁸

En socialsekreterare som länge arbetat med finska män menade att här fanns en återvändsgränd för många: de vågar inte prata för rädslan att säga fel, vilket leder till att de heller aldrig lär sig.

Olli berättade om sina vedermödor:

Jag pratade skolengelska i början och trodde att jag även klarar mig bra på svenska, tills en kompis frågade mig om jag verkligen förstod vad jag hade sagt på svenska. Jag svarade att jag vet nog vad jag sa, men jag är inte säker om kompisens förstod. (*Olli*)

Denna till synes oladdade situation ledde till att *Olli* beslutade att varken tala engelska eller svenska, utan hålla sig till finskan. Han kunde använda denna strategi därför att han hade så många finska bekanta. Om han till exempel behövde hjälp med myndighetskontakter, fanns det alltid någon som kunde tolka.

Att *Olli* hänvisar till denna speciella händelse i sin vägran att tala svenska, kan också tolkas som en förevändning till att man inte lärt sig språket trots flera år i Sverige. Med andra ord, bristande språkkunskaper handlar inte om ens dryghet eller dumhet, utan om ett aktivt val att inte befatta sig med det svenska språket.

Heikki har en liknande berättelse. Innan han kom till Göteborg hade han varit i Malmö och där lärt sig de språkliga grunderna.

När jag bodde i Malmö så lärde man sig skånedialekt, men sen när jag flyttade till Göteborg så hade de till exempel i affärerna svårt att förstå vad jag sa, så jag tänkte att fan heller, att jag skall inte prata alls. (*Heikki*)

Även *Heikki* betonar det egna valet i samband med en situation där hans bristande språkkunskaper ledde till en pinsam belägenhet. I dessa lägen kan man lätt känna mindervärdes känslor, man talar ett mycket enkelt språk som inte alls ger en rättvis bild av ens mentala kapacitet. För att undvika dessa negativa känslor väljer vissa män tystnaden, en i förlängningen mycket olycklig strategi.

En del av männen upplevde att de lättare kunde tala svenska när de var onyktra. Förmodligen har detta att göra just med en ökad känsla av säkerhet och minskade skamkänslor, man är inte lika självkritisk om man säger fel.¹⁵⁹

Att lära sig det främmande språket så att man kan göra sig själv rättvisa tar lång tid, och kräver ett aktivt förhållningssätt och uppoffringar. De som arbetar eller lever i en svenskspråkig miljö har en något lättare väg till en god språkbehärskning.

Svenskspråkiga miljöer

De män som kom till Sverige före den omfattande emigrationen av finländare i slutet på sextioalet och i början på sjuttioalet, berättar att de ofta hamnade i svenskspråkiga miljöer både vad gäller arbete och boende.

Kalle hade varit på sjön under flera år innan han i början på sextioalet började arbeta på byggen. I början hade han få finska arbetskamrater och bodde i ett område där det främst fanns svenskar. Han berättade att han lärde sig svenska genom att diskutera, och faktiskt inte brydde sig så mycket om det blev rätt eller fel ord eller uttal.

Jussi arbetade inom en bransch där det alltid funnits få finländare. På arbetsplatsen lärde han sig grunderna till språket, som han sedermera förbättrade genom att gå på en språkkurs.

Tapani och *Lauri* har lärt sig svenska genom att vistas i svenskspråkiga missbrukarmiljöer. Det har också funnits finskspråkiga grupper av missbrukare i Göteborg, men de har oftast varit kopplade till bruket av alkohol. *Tapani* och *Lauri*

är blandmissbrukare och har rört sig främst i etniskt blandade grupper. För att få allt att fungera som man önskar är språkkunskaperna lika nödvändiga här som i andra sfärer.

Att lära sig svenska trots alla svårigheter

En av de män som utbildade sig i vuxen ålder i Sverige, Arto, berättade att det tog lång tid för honom att lära sig språket. En delorsak var de negativa föreställningar som han redan i Finland hade om Sverige.

I första början hade jag ingen kärlek till det svenska språket, jag upplevde det faktiskt som ganska motbjudande. Sverige var för mig den evige förtryckaren av Finland. Och om man drar sig till minnes de uppfattningar som fanns i Finland på den tiden, så var ju svenskarna inget annat än snusläppar och bögar, så jag hade svårt att se något positivt med svenskarna. Och speciellt var det detta med språket, samtidigt som man kanske vill söka förklaringar till varför det var så svårt att lära sig svenska. Men jag hade också en vilja att lära mig, så jag hade en väldig kamp med språket. Sedan gick jag grundskolan på svenska, och vuxengymnasiet på svenska. (...) Under de fem första åren i Sverige förstod jag nästan ingenting av det som stod i tidningar, och ingenting av det som sades på TV, och när telefonen ringde var man spänd över vad det var för språk som talades, så det var på ett sätt ett liv i isolering. Och det var först efter grundskolan, och när man genom jobbet kom i kontakt med svenskarna, som man lärde sig språket. Idag kan jag både finska och svenska och följer debatterna på TV och läser tidningar, men fortfarande kan det vara en fråga om dagsformen. Man är så stel emellanåt att man inte kan prata något, och andra dagar kan det rinna som vatten. (Arto)

Efter en motsträvig början lärde sig Arto språket till den grad, att han med goda resultat klarade av att läsa in gymnasiekompetens på svenska. Han fick tillgång till språket och kunde för första gången göra sig själv rättvisa och leva ett fullvärdigt liv. Redan i Finland hade han varit mycket intresserad av politik, men kunde i början av vistelsen i Sverige inte delta i storsamhällets aktuella frågor.

Men det var inte enbart den kommunikativa förmågan hos Arto som ökade i takt med språkfärdigheterna, utan också kunskaperna och inte minst självkänslan.

Jag kände att jag förändrades som människa. De första åren var svåra, men plötsligt började jag att förstå vad som sades på TV och det som skrevs i tidningarna. Och i början när man inte förstod svenskarna, så trodde man att de var så kloka och effektiva. Men sen i skolan märkte jag, att där fanns folk i samma ålder och äldre, som inte klarade av tentorna bättre än jag, ofta sämre. Så jag kände att vi är ju likadana människor allihopa. På ett sätt fick jag genom denna mycket påtagliga erfarenhet märka att jag inte var en sämre människa än de andra.¹⁶⁰ (Arto)

Arto är en av de få personer i undersökningen som trots en kort utbildningsbakgrund kommit att vidareutbilda sig i Sverige. Förmodligen har hans utbildningssträvan att göra med en tidigt grundad nyfikenhet på livet och det som händer i omgivningen. Men man kan också tolka hans aktiva förhållningssätt till språket

101

och hans förkovran som en önskan att göra sig själv rättvisa och uppnå samma nivå på deltagandet i samhällsfrågor som han hade i Finland. Han ville inte acceptera den handikappande situation som var följden av ett språkligt utanförskap.

Dessa motiv till språkinläring var vanligt förekommande hos dem som hade en längre utbildningsbakgrund eller en uppväxtmiljö som var politiskt eller fackligt engagerande, med andra ord män från modern landsbygd samt män från övre arbetarklass och medelklass.

Språket, nyckeln till högre utbildning, samhällsmedverkan och egenvärde

Veli hade läst fem år svenska i realskolan i Finland, men tröttnade de sista åren och fick ett genomsnittligt betyg. Samtidigt som denna grund var tillräcklig för att kunna bli tolk för de finska män i Sverige som varken kunde svenska eller engelska. Han berättade att i början gick han ständigt med en ordbok i fickan. Genom sin tolkverksamhet och genom läsning av svenskspråkig litteratur och tidningar utvecklade han sitt språkkunnande. Som ett av de viktigaste motiven till denna aktiva hållning nämnde han att han blev förbannad när han inte kunde bättre svenska och göra rättvisa åt sig själv. Han ville också komma ifrån detta handikapp i relation till svenskarna.

När han sedan skulle vuxenstudera på svenska var han fortfarande osäker på om hans språkliga kunskaper skulle räcka till. Därför gjorde han ett test, som han klarade bra. Efter fyra år var han färdig kulturarbetare. Denna språkliga och kunskapsmässiga karriär gav för Veli den känsla av likhet och jämställdhet med svenskarna som även Arto diskuterade ovan. Genom denna utveckling kunde Veli göra rättvisa åt sig själv. Hans identitet och självkänsla kom åter i samklang med den yttre miljön, även på den svenskspråkiga arenan.

Eero tog studenten i Finland. Han kom till Sverige delvis för att förbättra sin skolsvenska. Han berättade att han bestämde sig för att så snabbt som möjligt lära sig svenska. En av hans metoder var att varje dag lära sig en sida av ordboken utantill. Motivet till denna bedrift handlade om att han inte ville stå utanför den svenska gemenskapen. Han ville också vara likvärdig med svenskarna, och ”kunna skratta åt samma vitsar som svenskarna”, som han uttryckte saken. I början hade han arbetat tillsammans med finska män som hade dåliga kunskaper i svenska. Han upplevde dem som varnande exempel och ville inte hamna i en liknande situation, där utanförskapet och hög alkoholkonsumtion var några av de negativa inslagen.

Finlandssvenska som modersmål

Två av männen har svenska som modersmål och har därför inte haft ovan beskrivna bekymmer. Men problem kopplade till etnicitet kunde drabba även dem. *Kaj* berättade att i Finland kallades han för ”hurri” – ett finskt skällsord för en svensk – och i Sverige för finndjäväl.

Anton i sin tur lyfter inte upp den här typen av erfarenheter, utan beskriver den kulturella självkänsla som, enligt honom, många finlandssvenskar bär på även när de flyttar till Sverige.

Joo, jag har alltså min grundidentitet trots att jag lever geografiskt avskild ifrån finlandssvenskheten, eller den struktur som jag föddes in i. Medan den finske grabben är skild ifrån sin identitet, som hör hemma i Oleåborgstrakten i Iijoki eller någonstans, där finns den. Men här är han skild ifrån den, han är på ett drivande isflak, mens jag har den med mig, jag är fortfarande i den och jag är inte kapad ifrån den. Men om du flyttar hit och inte har det språkliga, då är du också isolerad. (...) Jag har en finlandssvensk identitet med mig vart jag än... var jag än råkar befinna mig, så är det alltså, likadan identitet som man ser hos skottarna. Egenkärleken, självständigheten och chauvinismen, och allt det där. Den här egenkärleken, chauvinismen blir bortamputerad hos en finne som språkligt isolerar sig här i stan. Det är den skillnaden att jag kunnat röra mig fullkomligt ohämmat och fritt i Göteborg. Jag använder Göteborg som mitt samhälle. Jag har aldrig känt något främlingskap. (Anton)

Anton gör här intressanta jämförelser med sin egen finlandssvenska identitet och de finska mäns identitet, som han under åren träffat i Göteborg. Enligt honom är den finlandssvenska identiteten mer flexibel och stark i främmande miljöer än den identitet som många finska män är bärare av. I citatet diskuterar han främst de finska män som kommer från norra Finland och då främst från landsbygden.

Den självsäkerhet som finlandssvenskarna har, enligt Anton, kan tänkas ha att göra med den goda sociala ställning som denna grupp av tradition haft i Finland. De har bland annat haft goda möjligheter till svenskspråkig utbildning på alla nivåer.¹⁶¹

Finns det då inga språkliga eller etniska problem som finlandssvenskarna har i Sverige? Det som ibland nämns är deras koppling till Finland, som lätt avslöjas genom deras dialekt. Därigenom får även de ta del av de negativa fördomar som drabbar andra finländare. Man kan bli "finndjäväl" i Sverige, samtidigt som man kan få benämningen "hurri" i Finland. Det intressanta är dock att de varken är svenskar eller finnar, utan något helt eget. De är finlandssvenskar, med ett eget språk och en kultur som har långa rötter i historien.

Tolk, så att man inte missar något

Många män som klarade av vardagssvenskan ville ändå ha en tolk med sig när det gällde myndighetskontakter.

De vanligare sakerna klarar jag av själv, men hos myndigheter har jag gärna med mig någon, eftersom det finns så speciella ord, och det kan vara någon som talar fort, så att man kan missa något. Men även om man har förstått saken rätt så blir man osäker och börjar tvivla... Ibland är det någon kompis eller annan tolk. (*Heikki*)

Det är lätt att förstå den oro som många män känner när de besöker myndigheter. I byråkratiska sammanhang använder man ofta speciell terminologi, som även de infödda ibland har svårt att förstå. Dessutom kan de beslut som tas vid dessa möten handla om viktiga frågor. Därför vill männen vara säkra på att de förstått allt rätt.

Finska socialarbetare berättade att de ofta får träda in, efter männens besök

på till exempel socialbyrån, och i efterhand försöka ta reda på vad socialsekreteraren egentligen sagt till männen. Det handlar om tolkhjälp och förmedling i efterhand.

Sammanfattning och analys

I studien har det med all tydlighet framkommit att språket är nyckeln till många olika dörrar i en främmande kultur och samhälle. Att öppna eller inte öppna dessa dörrar har haft olika konsekvenser för männens liv och sociala karriärer i Sverige. Den intressanta frågan i detta sammanhang handlar om varför vissa män inte skaffat sig tillräckliga språkkunskaper.

Språkinläringen kan ibland vara en besvärlig process, som för de flesta innebär en del uppoffringar. Hur man förhåller sig till denna uppgift har med ett flertal omständigheter att göra. Uskos tankar om ganska snar återflyttning är en mycket vanlig orsak till att många finländare, i alla fall i början av vistelsen, inte varit särskilt intresserade av språkstudier.

Eftersom finländare var en relativt stor grupp, bland vilka det fanns en del språkkunniga, bland annat finlandssvenskar, hade man på större arbetsplatser alltid någon som kunde tolka. Detta innebar att på många arbetsplatser, där männen främst arbetade med enklare uppgifter, klarade man sig med finskan och med några få ord svenska. Andelen finländare kunde vara så stor på vissa arbetsplatser, bland annat på Volvo, att andra invandrare som arbetade med finländare och satt i samma fikalag, lärde sig finska snabbare än svenska.

Det har också varit vanligt att finländarna bosatt sig och stannat i områden där det funnits landsmän. Den sociala gemenskapen med andra finländare har varit ett viktigt motiv för detta val. I denna finska miljö har dock inte det svenska språket kommit in på ett naturligt sätt.

I Uskos berättelse framkommer med all tydlighet att formen, när det gäller språkutbildningen, har stor betydelse. Lainio och Wände menar att många finländare har haft svårt att lära sig svenska därför att den grammatiska terminologin varit främmande för dem som enbart haft folkskola bakom sig. De kvällskurser som ordnades gav inte heller goda resultat därför att många hade tunga arbeten, eller skift, som starkt försvårade kvällsstudier.¹⁶²

När den finska folkhögskolan grundades i Göteborg, fanns det dock en möjlighet att genom sitt eget språk närma sig även studier i svenskan, som i Artos fall.

En något annorlunda omständighet som också hindrat finländarnas språkförkovran framträder i *Ollis* berättelse. Han försökte att tala svenska men blev rättad av en landsman som frågade honom om han verkligen visste vad han hade sagt. I Savolainens studie var just finländarnas rädsla att tala bristfällig svenska större inför landsmännen än inför svenskarna.

Jag upptäckte att detta rättande av landsmän var så markant att det måste ha spelat en roll i språkinlärningsprocessen. Samtidigt var det tydligt att man allmänt tyckte det var betydligt lättare att tala med svenskarna, speciellt om det var en bekant som redan

visste att man var finsk. Däremot talar många om att man ber svenskar att de skall rätta, men det tycks svenskarna inte vara pigga på: ”De verkar tycka att det räcker om man kan förstå varandra”. Min slutsats blir att det av någon anledning ligger i finnarnas eget intresse att kunna perfekt svenska. Detta har något desperat över sig, ty så mycket talade man om det och så oresonlig var man i fråga om att inget annat än perfekt svenska var gott nog.¹⁶³

Social skam verkar vara ett av hindren som finns för språkinläring, och för vissa män har dessa upplevelser varit så starka att de, som *Olli*, helt slutat att tala svenska.

Enligt en studie gjord av Landén och Trankell kan den här typen av osäkerhet vara större bland de som lärt sig lite av språket än bland nybörjare. Detta har att göra med att när invandraren lärt sig språket så bra att han kan börja använda det i vardagslivets umgänge med andra människor blir hans tal fattigare och mindre övertygande, än det var då han använde sitt modersmål.¹⁶⁴

MÖJLIGHETSKOSTNADER.¹⁶⁵ Ett sätt att närma sig frågan om varför männen har mer eller mindre framgångsrika strategier när det gäller språkinläring, är att återigen diskutera männens klassbakgrund och utbildningsnivå. Den som har en längre utbildning har ofta bättre förutsättningar att skaffa sig ytterligare kunskaper. Man kan fördjupa denna diskussion genom att använda begreppet möjlighetskostnader, med andra ord kostnader för olika handlingsmöjligheter. Med hjälp av detta begrepp kan man förstå de olikheter i handlingsmönster som framträder mellan individer som vid utgångsläget har olika sociala positioner. Att lära sig språket eller att utbilda sig innebär olika möjlighetskostnader för personer som kommer från olika socialgrupper.

När man ser på de finska männen i denna belysning kan man konstatera att när det gäller både språkinläring och utbildning är det uppenbart att möjlighetskostnaderna har varit olika stora för olika män. Men låt oss först titta närmare på vad dessa möjlighetskostnader kan bestå av.

MÖJLIGHETSKOSTNADER, KAPACITET OCH ATTITYD. Man kan nyansera diskussionen om möjlighetskostnader genom att kombinera den med begreppen kapacitet och attityd. Med kapacitet menas här den faktiska utbildningsnivån, kunskaperna som man har med sig och studievanan, med attityd det förhållningssätt som man har gentemot språkinläring och utbildning. Det finns olika typer av samvariation mellan dessa dimensioner: Det kan tänkas att den som har en låg utbildning och kapacitet kan vara ovillig att utbilda sig vidare, eller att den högutbildade, med hög kapacitet, kanske önskar att utbilda sig ännu mer. Men inte heller motsatta förhållanden är ovanliga, att den lågutbildade vill studera vidare, medan den högutbildade inte alls är villig att förkovra sig ytterligare.

Med andra ord, de hinder som många män har att övervinna handlar inte alltid om att man har bristfällig utbildning och kapacitet. Det största hindret kan ofta

finnas på det mentala planet, i de attityder och förhållningssätt som man har till utbildning och vidare förkovran.

Attityden till kunskaper och utbildning har delvis med den aktuella kontexten att göra, men också med barndomstidens kulturella budskap som införlivats i identiteten. Som tidigare beskrivits har barndomsmiljöns reaktioner mot utbildning varit väldigt olika, beroende på var, i vilken klass och i vilken familj man är uppvuxen.

Som ett exempel kan vi nämna Arto, som hade en relativt kort skolning bakom sig, en utbildningsbakgrund som är relativt vanlig för männen som kommer från den traditionella och fattiga landsbygden och för männen i den lägre arbetarklassen.

Arto är uppvuxen i fattiga förhållanden på den moderna landsbygden. Hans barn- och ungdomsomgivning var inte kunskapsfientlig, tvärtom, här fanns en stark strävan till förkovran och självutveckling. Den hade att göra med det dynamiska politiska klimatet på orten. Här främjades kunskaperna om samhället och politiken samt bejakades förmågan att diskutera och hävda sin egen åsikt och suveränitet. Även Santeri och Arvo har liknande bakgrunder, kort skolutbildning kombinerad med en livaktig politisk och kulturell miljö.

För Artos del har detta inneburit att hans möjlighetskostnader att delta i politiska aktiviteter och diskussioner har varit relativt låga och han har lätt kommit in i finska vänstergrupper även i Sverige. Att lära sig det svenska språket krävde dock mer uppoffringar och hade främst att göra med hans bristfälliga grundkunskaper. För att mer smidigt komma in på vuxenutbildningen började Arto på en finskspråkig utbildning, där man även lärde sig svenska. Detta var ett viktigt stöd för att sedan komma in på ett svenskspråkigt gymnasium. Utan detta mellansteg hade möjlighetskostnaderna att komma in på gymnasiet varit alltför höga. Därför är den här typen av strukturer som minskar på möjlighetskostnaderna viktiga i sammanhanget.

De allra minsta möjlighetskostnaderna när det gäller vidareutbildning hade Anton, *Kaj*, Eero och Veli, som redan i Finland gått en längre utbildning och i vars uppväxtmiljö man uppvärderade de karriärmöjligheter som öppnar sig just genom studier. När sedan Anton och Eero valde att fortsätta sina studier vid universitet i Sverige så var deras möjlighetskostnader, både vad gäller kapacitet och attityd relativt små, jämfört med de flesta andra män i studien.

De allra största möjlighetskostnaderna när det gäller språkinläring och utbildning hade män med kort skolgång, som under barn- och ungdomstiden fått lära sig att skolan har man inte så stor nytta av, utom att det främst är genom hårt kroppsarbete en man får sitt värde. Arto berättade till exempel att några av hans arbetskamrater vägrade att gå på svenskundervisning på betald arbetstid. De hade sagt att de inte hade kommit till Sverige för att studera utan för att arbeta. Några andra män hade vänt sig till Finlands ambassad i Stockholm för att slippa de 240 timmarna (frivillig och betald) svenskundervisning, som man hade rätt att få som invandrare.¹⁶⁶

Män med denna attityd kom ofta från traditionell och fattig landsbygd eller lägre arbetarklass. Möjlighetskostnader för dem har varit ringa när de sökt sig till miljöer och projekt där just förmågan till hårt kroppsarbete premierats, men mycket höga när det gäller inläringen av det svenska språket, för att inte tala om vidareutbildning.

Den identitetsanknutna attityden är man mer eller mindre medveten om. Man kan påverka den i viss mån, medan det är svårare att bearbeta de förhållningssätt som finns i omgivningen. Vänners och arbetskamraters reaktioner mot individuell förkovran kunde ibland vara starkt negativa. I kommande kapitel diskuteras mer utförligt den roll som de andra finska männen kunde ha i denna process.

Sammanfattningsvis kan man säga att möjlighetskostnaderna för att lära sig språket, utbilda sig samt uppnå en starkare position på arbetsmarknaden har varit olika stora beroende på skilda kapaciteter, men denna problematik har också haft att göra med männens olika attityd till att öka sin kapacitet.

Man kan också konstatera att svenskundervisningen inte varit upplagd för att tillmötesgå behoven hos de män som haft de största möjlighetskostnaderna, utan mer främjat dem som redan haft en viss grund att stå på.

Arbetslivet

I detta kapitel presenteras det livsområde som i berättelserna framträder som särskilt viktigt och konstituerande – arbetslivet.

Det relativt stora behovet av arbetskraft i Sverige påverkade inte bara lönenivån, utan kom även till uttryck på andra sätt. I männens berättelser framkommer det tydligt att man i Sverige inte behövde vänta länge på att få ett arbete. Det vanligaste var att när man väl hade talat med arbetsledaren eller personalavdelningen, fick man börja dagen efter, eller senast nästa måndag.

Jag kom till Sverige i slutet av sjuttioalet. Min yngre bror frågade på sitt jobb om de hade något för mig. Två dar efter att jag flyttat till Sverige jobbade jag på banan. Jag var lite skraj i början eftersom jag kommer från små omständigheter; en kilometerlång fabrik med massa höga hyllor, rör och massor av folk. Jag undrade var jag hade hamnat. Det var inte på något sätt en positiv upplevelse. Jag var på banan där man monterade dörrar. (...) Jag jobbade ett år på Volvo. Men jag hoppades på att annat jobb eftersom jag hade yrkesutbildning. Sen fick jag genom andra finländare veta, att i frihamnen fanns det mindre firmor som gjorde reparationsarbeten. Där jobbade jag i några månader tills firmorna gick i konkurs och sen började jag att jobba med bilar i Agnesberg. (Arto)

På sjuttioalet fanns det gott om arbeten i den svenska industrin. Man frågade inte ens efter meriter, som *Reino* berättade. I Artos berättelse framkommer det också att de stora fabrikerna kunde upplevas som främmande och trista miljöer. Man blev en i mängden och inte den individ som man varit på mindre arbetsplatser, eller i sin hemby. Men det var inte bara storleken på arbetsplatsen som en del

av männen reagerade mot, utan även arbetets organisering. Santeri hade under många år arbetat på ackord i skogen och hade svårt att anpassa sig till "klockarbeten" i industrin, som han uttryckte saken. De män som redan i Finland hade arbetat efter stämpelklockan i fabriker reagerade inte på samma sätt.

I ovanstående citat framkommer den rörlighet och de byten av jobb som även andra män beskriver. Man kan se dessa skiften från ett arbete till ett annat som ett slags karriär där riktningen kan variera. Den kan vara negativ i den bemärkelsen att man går från ett kvalificerat arbete till ett enklare jobb, som Arto i början fick göra. Den kan också vara neutral, till exempel när man byter från ett arbete till ett annat på samma kompetensnivå, eller positiv, när man byter till arbeten med högre kvalifikationsnivå.

Här nedan beskrivs olika typer av arbetskarriärer i Sverige, samt ett antal arbetsplatser männen varit på.

Inget lönearbete – fortsatt karriär i marginalen

Redan i det ovanstående har det diskuterats att två av männen tidigt har hamnat utanför arbetsmarknaden och främst fått sin försörjning genom samhällets stödåtgärder och kriminalitet. Deras liv har tidigt varit intimt kopplat till droger, delvis genom egen användning, men också genom försäljning av dessa.

Jag har livnärt mig genom att sälja hasch och sprit och allt möjligt. Men nu de senaste åren har det blivit mest dricka och då har jag mestadels levt på socialen. Fast med dessa pengar kommer man inte långt, jag är skyldig tusentals kronor till olika människor. (*Tapani*)

Det framstår tydligt att det är tidskrävande att skaffa sin försörjning utanför den ordinarie arbetsmarknaden och även om man får socialbidrag räcker det inte på långa vägar till att finansiera ett gravt missbruk. Därför måste man ha andra försörjningsmöjligheter, varav de flesta är olagliga. Skulderna som han nämner har uppstått när han köpt sprit och droger på "krita" av langarna.

Språket som hinder – en påtvingad svacka i arbetskarriären

Även om det var högkonjunktur på 70-talet var det hård konkurrens om de bästa arbetena.

Jag kom hit den första mars 1972 och den fjärde mars gick jag på svetskurs. I början sökte jag ventilationsjobb på byggen, men eftersom jag inte kunde språket fick jag inget jobb. Därefter sökte jag liknande jobb på varvet, men de sa att de redan hade ett fullt manskap. Sen gick jag på svetskurs och jobbade med detta tills jag blev förtidspensionär. (*Jarmo*)

I tio år hade *Jarmo* arbetat som tunnplåtslagare i Finland, men kunde inte hitta ett motsvarande arbete i Sverige därför att han inte kunde svenska, men också för att den här typen av arbeten var relativt eftertraktade på varvet och man lätt fick ihop fullt manskap. *Jarmo* utbildade sig till svetsare istället.

Den här typen av yrkesbyten var inte ovanliga för männen som redan i Finland skaffat sig en yrkesutbildning och -erfarenhet. Som ytterligare ett exempel kan man nämna *Reino*, som arbetade som chaufför i Finland och sedan började som tempoarbetare på banan på Volvo.

Reinos och *Jarmos* fall är vanliga i den bemärkelsen att bristen på språkkunskaper har varit en hämsko för att kunna få den typ av arbete som man varit van vid. Man har fått anpassa sig till de jobb som varit lediga, för att sedan söka sig till verksamheter som bättre motsvarat ens yrkeserfarenhet och förväntningar.

DE ENKLA, SPRÅKLÖSA JOBBEN. Det fanns gott om okvalificerade arbeten i Sverige på sextio- och sjuttioalet. Inom olika branscher hade man rationaliserat och utvecklat tillverkningen till allt mindre komplexitet, vilket också var en förutsättning för att kunna anställa personal som inte hade yrkesutbildning eller kunde språket.

Inom varvsindustrin hade man förenklat produktionen genom att börja tillverka fartygen i sektioner, som sedan fogades ihop i dockor eller på stapelbäddar. Det ena tankfartyget var relativt likt det andra och sektioner byggandet förenklades till den grad att man på Arendalsvarvet kunde utveckla en löpandebandproduktion för montering och svetsning av raka bordspartier.

För dem som inte tidigare arbetat som plåtslagare eller svetsare ordnades några veckors snabbkurser där man lärde sig det mest elementära, och sedan sändes man ut i produktionen. Vissa blev lärlingar till erfarna plåtslagare, medan de som ville svetsa fick ta sig an lättare svetsuppgifter innan de utvecklat större kompetens och bättre handlag.

Bilindustrin var en annan stor bransch som anställde finländare i västsverige. En man berättade att tack vare de förenklade jobben var det möjligt att ta in människor som inte hade yrkesutbildning eller kunde språket. På Volvos Lundbyfabrik där balansen¹⁶⁷ tog ca en halvtimme, krävdes det mycket mer av arbetarna än på Torslandafabriken, där balansen bara tog några få minuter att bli färdig med. Här tog det inte många dagar att lära sig sin del av arbetsprocessen vid det löpande bandet, vilket gjorde det möjligt att anställa icke yrkeskunniga invandrare.

Det är lätt att föreställa sig att ju enklare arbetsuppgifterna är, desto snabbare förvandlas de till rutinartad och självdödande verksamhet. Men trots att arbetet kunde vara enahanda fanns det män i studien som i årtal arbetade i dessa miljöer. Men mer vanligt var att männen sökte sig till nya jobb så snart de etablerat sig och fått information om andra arbetsplatser, som i Artos fall.

Från diverse arbeten till diversearbetare

Framförallt de äldre män som var uppvuxna på landsbygden hade ofta dålig skolorunderbyggnad och saknade formell yrkesutbildning. Inte heller i Finland hade de kunnat välja bland jobben, utan tagit det som för tillfället erbjöds: skogsarbeten, byggnadsarbeten, vägarbeten, fabriksarbeten osv. De hade lärt sig att ta sig an den del av arbetsmarknaden som inte krävde en specifik yrkeskunskap. Samtidigt som många av dem var duktiga just som diversearbetare.

Esko berättade att i Finland hade han arbetat som dräng och skogsarbetare. I Sverige var han på många olika arbetsplatser: i skogen, på ett antal olika fabriker och på alla varv som fanns i Göteborg. På varven arbetade han i firmor som främst anställde diversearbetare till skilda arbetsuppgifter.

FIRMORNA. Det var sex män i studien som under kortare eller längre tid haft en anställning i så kallade klassningsfirmor, som försörjde varven med folk till tunga, slitsamma och smutsiga jobb, arbetsuppgifter som de yrkesutbildade männen inte ville ha. Det intressanta är dock att det även i dessa firmor fanns många män som trivdes med sitt jobb.

Toivos första arbetsplats i Sverige var Volvo, men han sökte sig därifrån redan efter tre månader, eftersom han upplevde arbetet som ofritt. Han fick anställning i en liten firma, där han i femton år arbetat med varierande uppgifter, varav vissa har varit mycket farliga för hälsan. Han berättade till exempel att en gång föll han ner trettio meter i en tank när han skulle bygga ställningar. En oskicklig arbetskamrat hade vinschat ner ett knippe ställningsvirke så att det lossnade. Följden blev att även *Toivo* ramlade ner. Som tur var hamnade han ovanför knippet och med detta som en kälke kanade han ner längs tankväggen mot fartygsbotten. En annan gång hade han drabbats av oljeförgiftning efter att han varit och rensat oljetankar med bara en vanlig tygoverall som skydd, vilken blev genomdränkt av giftig olja.

Dessa incidenter illustrerar hur farligt och ohälsosamt arbetet emellanåt kunde vara på varven, och framförallt i dessa småfirmor som på ett annat sätt än själva varvsföretagen kunde kringgå säkerhetsbestämmelserna. Detta hade delvis att göra med att kontrollen på småfirmorna var mycket sämre än på själva varvsföretaget. De flesta av männen som arbetade här var inte heller särskilt intresserade av fackliga frågor.

Till dessa jobb sökte sig ofta människor som ville ha ett tillfälligt påhugg, män med missbruksproblematik, sjömän, studerande på ferier osv.¹⁶⁸

En av firmorna hette Ernia:

Det var höst och fredagsmorgon. En grupp män hade samlats utanför Ernias kontor och alla ville ha jobb. En del av gubbarna var bakfulla, några fortfarande på sniskan. Jag var väldigt spänd. Det var första gången jag var där och försökte få jobb. Jag hoppades att få arbete, om så bara för en dag. Jag tittade på de andra männen i förhoppning om att se någon bekant som kunde rekommendera mig, men inte en enda. Plötsligt hördes det en röst: "Det är gott om jobb både för dom gamla och dom som är nya." Vilken lycka tänkte jag och såg samtidigt en gammal kompis till mig. Han kom närmare och sa: "Jaså, även du har tagit mössan i handen och söker dessa tillfälliga jobb. Det är många som varit här och inte kunnat dra sig ur sedan, men jag tror inte du stannar här så värst länge."

Detta citat är hämtat från en novell som en finsk man har skrivit om sitt arbete på Ernia. Firmorna hade olika orienteringar. Ernias inriktning var främst att hyra ut målare, blästrare samt diversearbetare som städare, slipare och hjälpredor åt olika yrkesmänniskor.

Vissa av dessa firmor tog även uppdrag runt om i Norden. Anton var arbetsledare i ett företag som hade specialiserat sig på att bygga ställningar, en verksamhet som inte heller var kvalificerat yrkesarbete, även om ett visst handlag och erfarenhet krävdes.

Jag var en gängförman för ett gäng på fem man och vi gjorde ställningar. Jag hade också hand om det viktiga uppdraget att dela ut förskottet. Jag fick en bunt med ovikta femtiolappar från firmans ägare, tjugo stycken då, en liten bunt. Varje man skulle ha sin femtiolapp direkt klockan nio på morgonen. Jag skrev i min svarta bok att den och den hade fått sitt dagliga förskott. Och så kom ägaren sedan med avlöningskuverten på fredagskväll... Ibland hände det att jag skulle rekrytera ett gäng som skulle jobba över på lördag och söndag. Då fick jag på fredag kväll meddela på varvet, att i morgon kommer ett ställningsbyggargäng som heter så och så, och som skulle skrivas in. – Dom skulle läsa en broschyr som heter Säkerhetsföreskrifter för varvsarbetare och dom skulle få en hjälm, handduk, nycklar till klädsåpet och verktygsbrickor. – Så på fredag eftermiddag kunde jag skriva in hela finska regeringen med Kekkonen i spetsen, Karjalainen, Virolainen, hela gänget. Men vad dom på lördag morgon hette hade jag ingen aning om på fredag kväll, det avgjordes ju på ölstugan Lotta Svärd på kvällen. Resultatet av detta var att jag hade gott om verktygsbrickor som Kekkonen och Virolainen och Karjalainen aldrig lämnade tillbaks. När jag behövde verktyg så kunde jag bara lämna in en bricka på Kekkonen, en skruvdragare, en momentnyckel eller något sådant. (Anton)

Utdelning av förskottet och ovan nämnda former av rekrytering på krogar var vanligt förekommande i dessa sammanhang. Många av dessa ställningsbyggare var finländare, med en livsstil som inte gick ihop med en fast anställning. Flertalet av dessa män använde alkohol och levde ofta ur hand i mun. Därför fick männen förskott varje dag, vanligtvis en femtiolapp, och resten fick de i lönekuvertet på fredag. På detta sätt kunde männen få sin dagliga ranson av både dryck och mat och klarade sig till nästa dag då samma procedur upprepades. Ibland kunde dessa inkomster vara ett tillägg till det socialbidrag man uppbar.

Dessa firmor försörjde varven med arbetskraft till smutsiga och enkla jobb, uppgifter som ändå måste göras. Men vem som utförde arbetet hade mindre betydelse. Därför blev också männen utbytbara och vid utrop varje morgon kunde firman välja och vraka bland männen hur man ville. Men skötte man sig någorlunda hade man lättare att få arbete än de som var helt nya.

Det var inte ovanligt att männen emellanåt kunde ha längre perioder av skötsamhet och arbetade i månader utan avbrott. Då stabiliserades även arbetsförhållandet och anställningen blev mer varaktig. Dessa stamanställda slapp den förnedrande urvalsprocessen varje morgon.

Om firmorna hade makten att dagligen välja bland männen, kunde männen i sin tur antingen komma eller utebli, utan att varsko. Då nästan alla hade perioder av spontan frånvaro, var det få som blev svartlistade för den skull. Här fanns en outtalad överenskommelse, både arbetsgivaren och männen visste att det var svårt att få andra att ställa upp på dessa arbetsvillkor.

III

Männen som arbetade i dessa firmor hade också en mycket låg status på den informella rangskalan som fanns på varven. På dessa huvudsakligen manliga arbetsplatser kunde man ofta avläsa varandras tillhörighet och yrkesstatus på hjälmens och overallens färg.

Från skogshuggare till målare – ett slags karriär

Heikki var bara sjutton år när han kom till Sverige. Han flyttade till sina bröder som redan tidigare etablerat sig här. Bröderna ordnade anställning åt honom på varvet, men innan han fyllt arton fick han inte befatta sig med de giftiga målarfärgerna.

I början var jag tillsammans med en annan finländare och täckte över däckerna med presenningar för att skydda dem för regnet före målningen. Sen när jag fyllde arton så fick jag med en gång börja med att blanda färger åt målarna. Dom såg att, aha, att mina ögon tål ju färg och jag får inte heller eksemer av dem. Och det gick några dagar när förmannen kom en morgon och sa till mig att nu får du gå i hallen och lära dig att måla. (...) Där fanns redan ett antal killar som hade varit där i två veckor, de hade gått i yrkesskolan. Jag hann bara vara där i tre dagar, och hade målat stora fartygsdelar. Chefen gick runt dem och frågade om det var jag som målat dem, och jag sa att jag hade målat dem allihopa. Och en annan målare sa också att det var jag som målat dem. "Nå, i morgon kommer du inte till hallen längre utan går med andra killar och målar utsidor, däck och tankar." Sa han. Det var så det började. (*Heikki*)

Innan *Heikki* började måla fick han arbeta som färgblandare för att testa om hans ögon tålde de starka ångorna från målarfärgerna. Hans bror fick bli sandblästrare då hans ögon hade svullnat igen efter en stunds arbete.

Under de femton år som *Heikki* jobbade i detta yrke drabbades han ett flertal gånger av olika incidenter. En gång började till exempel huden lossna i hans ansikte och på armarna. Det var inte bara direktkontakten med själva färgen som orsakade besvären utan också de gaser som bildades vid sprutmålningen.

Huden lossnade som om solen hade bränt den. Det var gas och färg. Det var alltid samma sak när man sprutade i tankarna under sommartid. Först kände man det i kulorna – det gick genom overallen, du ser det tunnaste skinnet – sen kändes det i armhålorna och därefter på axlarna. Och man fattade inte vad det var när det hände första gången, och innan man blev van vid detta så fick man snurra och undra att vad det var för något. Och när man bara hade en ficklampa och lysa med, så fick man snurra och undra att vad fan det var för något när det brann i kulorna, man trodde att de brann på riktigt. Det var så hemskt mycket gaser. Sen kom det två kvinnor och en man från Stockholm, de var där en vecka. Vi målade i två timmar, på den tiden hann det inte bli så mycket gaser. De gick ner i tanken och deras (gas)mätare slog i botten direkt. De sa att vi inte fick gå i tanken, att det var livsfarligt, att ingen fick gå i tanken. (...) Men vi var tvungna, de överordnade tryckte på. Men vi fick gå på eget ansvar, sa chefen. Jag vet inte vem som hade svarat för konsekvenserna, men det var tvunget att fortsätta när man väl hade börjat. Och det var ju inga gaser den veckan

de var där och mätte. De borde ha kommit till förpiken där fem målare sprutade på sommaren, då helvete hade de fått se att det fanns gas. (...) Det var inte så noga med den lilla skinnlossningen, huden var ju alltid öm. Man kunde ju inte ... hela tiden fick man ju ta mer vaselin när man svettades. (...) Och frun sa alltid hemma att satans gubbe, du luktar färg hela du, andningen och allt. Och när man åt så smakade det färg i munnen. Och sen när man åkte till Finland, så fortfarande efter två veckor – farsan var en hård gubbe på att tåla värme och man satt där i bastun och snackade – då kunde det rinna färg ur hudporerna, i två olika kulörer. (*Heikki*)

Även om *Heikki* bara var sjutton år när han kom till Sverige hade han hunnit arbeta som skogshuggare under några år. Han var van vid hårda villkor och ackordsarbete som krävde kraft, kondition och uthållighet. Men arbetsmiljön och farorna i skogen respektive på varvet skilde sig från varandra. De målarfärger som man använde sig av var ofta ganska giftiga och gashalterna höga, vilket också kunde konstateras genom mätningar. Men varken arbetsgivaren eller arbetstagarna tog detta på tillräckligt allvar. *Heikki* menar att arbetsgivaren mycket väl visste hur farliga färgerna var, men produktionen gick före arbetarskyddet. Den typ av epoxifärger som *Heikki* målade med, med dåliga skydd, är sedan länge strängt förbjudna att använda utan friskluftsmask och ordentliga skyddskläder.

Heikki arbetade femton år som sprutmålare, men började sedan få allvarliga problem med minnet. Hans hälsotillstånd förvärrades också av hans tilltagande bruk av alkohol och han förtidspensionerades vid fyrtiotre års ålder.

Att ha olika slags jobb i Sverige – ingen rätlinjig arbetskarriär

Risto kom till Sverige i sextonårsåldern men hade redan hunnit skaffa sig en del arbetslivserfarenhet under sina ferier. I Sverige började han som hjälpreda på en restaurang, men kunde inom några år komplettera denna erfarenhet med en vidareutbildning. Sedan fick han genom sina släktingar höra att det fanns gott om arbete i Gällivare. Efter att ha jobbat där något år började han köra lastbil. På kvällarna gick han på vuxenutbildning och var mycket aktiv i den finska förening som fanns på orten. Efter några år flyttade han till Göteborg och startade ett eget företag, en verksamhet som kom att ta allt mer av hans tid i anspråk. Det var inte bara själva arbetet som engagerade honom utan också kundkontaktarna. Vissa av storkunderna hade ofta fester och bjudningar som *Risto* hade svårt att säga nej till, vilket ledde till att tiden med familjen blev allt mindre. I förlängningen ledde denna process till att han blev av med familjen och avvecklade sitt företag. Till bilden hör också att han idag har indrivningskrav hos kronofogden på ca sjuhundra tusen kronor. På grund av dessa skulder är det inte längre lönande för honom att arbeta, förutom med så kallade svarta arbeten.

Risto har, som många andra finska män i studien, haft flera olika jobb. Skillnaden är dock den att hans yrkesliv redan tidigt tagit slut och livet utanför den ordinarie arbetsmarknaden tagit vid.

Ett vanligt yrkesliv – positiv trend i arbetskarriären

Omkring hälften av männen i studien har haft en positiv yrkesutveckling i Sverige i den meningen att de med tiden fått mer kvalificerade arbeten. Vissa av männen har fått bättre jobb inom samma eller näraliggande yrkesområden.

Kalle var en av dem som kom till Göteborg sjövägen. I väntan på nästa båt tog han anställning på byggen och har i över trettio år arbetat inom denna bransch. Först som lärling, sedan som yrkesman och periodvis även som egen företagare.

Santeri hade länge arbetat som skogshuggare innan han kom till Göteborg. I början var han diversearbetare, både på varven och på byggen. När varvskrisen började göra sig gällande utbildade han sig till mekaniker och fick en fast anställning i ett verkstadsföretag. Där arbetade han tills han permitterades. Han hade svårt att få ny anställning eftersom han ändå snart skulle pensioneras.

Tre av männen hade mycket kvalificerade och specifika yrkeskunskaper redan innan de anlände till Sverige. De har fortsatt sin verksamhet inom samma bransch och även börjat arbeta i egen regi. Två av männen är nu pensionerade, medan den tredje ännu inte vill ge upp, trots att han redan för några år sedan hade rätt till folkpension.

Från manuellt till icke manuellt arbete

Några av männen i studien har bytt sitt manuella yrke till icke manuell verksamhet. Detta har skett genom utbildning, eller helt enkelt genom byte av arbetsuppgifter inom företaget.

Arvo var en mycket duktig elev i folkskolan, men vidareutbildning var inte möjlig på grund av familjens bristande ekonomiska möjligheter. Han kom till Sverige som ung man och fick relativt omgående anställning på SKF, där han arbetat sedan trettio år tillbaka. I början arbetade han som maskinskötare, sedan som instruktör och därefter som fackligt ombud.

Harri hade gått i realskolan innan han kom till Sverige, men hade ingen formell yrkesutbildning. Under de första åren bytte han arbetsplats ganska ofta för att sedan stabilisera sig:

Jag gick på svetskurs i Sverige 1967 och kände lust att åka på resejobb. Jag var i Finland emellanåt och kom sedan tillbaka till Sverige. När man sökte jobb så fick man ljuga att man hade mångårig erfarenhet fast man bara var tjugo år. Annars fick man inte de välbetalda arbetena. Några år därefter gick jag på vuxengymnasiet och utbildade mig till maskintekniker och under somrarna var jag och jobbade lite överallt. Jag har räknat ut att jag under denna tid hade närmare trettio olika arbetsgivare. Det var bra, om man blev less på något på arbetsplatsen, då kunde man säga upp sig och börja någon annanstans nästa dag. Så kan man inte göra idag. Och sen fick jag min första arbetsplats som motsvarade min utbildning, jag blev ritare och planerare. (...) Därefter jobbade jag igen på resejobb, som maskintekniker och rörläggare. (...) När vi sen fick barn så började jag tänka att det skulle vara roligt att vara hemma. Sen fick jag en möjlighet att få mer stadigt arbete och har jobbat i samma företag sedan 1980. (Harri)

Harri berättade att när han arbetade som svetsare tänkte han för jämnan på hur arbetet kunde göras bättre och mer ergonomiskt. Hans engagemang för problemlösning ledde senare till att han genom vidareutbildning sökte sig till ett arbete där han kunde ge uttryck för detta intresse.

Även Veli tog realexamen i Finland, men ville inte läsa vidare. Han började istället arbeta med sin far på byggen. I början som murarlärling och sedan som självständig yrkesman. Det tunga arbetet på byggen påverkade hälsan, han fick besvär med ryggen och ville därför byta yrke. Efter två års studier i Sverige hade han skaffat sig en gymnasiekompetens och efter ytterligare två år på universitet blev han färdig kulturarbetare och har sedan dess arbetat inom denna sfär.

Det var mycket mer för mig än bara en utbildning (gymnasiet). Om jag skall nämna något här i Sverige så är det nog det att jag träffade min fru, det var en sådan viktig vändpunkt. Man fick kontakt med en annan människa och det formades till en relation, det var en nyckelsituation. Och det andra är beslutet att börja studera. Kanske inte så mycket själva studerandet, men just detta att ta det första steget. Man måste våga att ta detta steg, det är många gånger så för oss finländare, att vi är alltför självkritiska och inte vågar. Många gånger så har vi mer kapacitet än vi tror. Men vi måste alltid ha ett skyddsnet och veta på förhand att det där klarar vi av. Om man spänner sig för mycket så rör man sig inte någonstans utan tvärtom, livssfären krymper. Och sen märker man att man klarar av att studera på samma villkor som svenskarna, och man märker att även om man inte tog realskolan på allvar så har man haft nytta av det, till exempel i matematik och grammatik. (Veli)

Veli berättade vidare att hans nuvarande yrke inte alls behöver vara det sista fram till pensionsåldern, men så länge det ger personligt utbyte kommer han att fortsätta med det.

Anton är en av de två män bland de intervjuade som redan i Finland hade tagit studenten. Han ville dock inte komma in på en traditionell akademisk bana utan skaffade sig en teknisk utbildning och tog sedan hyra som matros på en båt. Han blev kär och stannade i land. Svärfadern hade dock vissa önskemål om att Anton skulle skaffa sig ett riktigt arbete istället för det varvsjobb han hade. Anton utbildade sig till samhällsvetare och var anställd inom kommunen under några år för att sedan bli sin egen.

När Niilo flyttade till Sverige i fyrtioårsåldern hade han redan ett långt och varierande yrkesliv bakom sig. Han var en begåvad elev i skolan men kunde inte fortsätta studierna då familjen inte hade råd med detta. När han sedan bildade egen familj tog han lån och läste vidare. Därefter har han främst arbetat som arbetsledare och egen företagare. I sitt arbete har han varit mycket på resande fot.

Eero är den andre mannen bland de intervjuade som hade gymnasiekompetens innan flytten till Sverige. Han tillhör den nya generationen finska invandrare, som har en mycket bättre utbildningsnivå än de tidigare emigranterna. I början arbetade han i en fabrik tillsammans med många andra finländare. Därefter sökte

han sig till universitetet för att studera språk och data. Han har också varit intresserad av musik och kan huvudsakligen försörja sig i denna bransch.

Bland män som gått från manuell till icke manuell verksamhet har Arto den kortaste utbildningsbakgrunden, åttaårig grundskola och därtill en kurs i svarvning. Under en arbetslöshetsperiod sökte han sig till finskspråkig vuxenutbildning där man även läste svenska. Därefter började han läsa på ett svenskspråkigt gymnasium och blev färdig undersköterska. Efter en tid i detta yrke började han arbeta som skolvaktmästare. Därefter har han framför allt varit sysselsatt inom den kulturella sfären, främst med teater och musik.

Relationer till svenska arbetskamrater

I männens berättelser framträder ett antal arbetsplatser där finländare och svenskar kunnat mötas. Här har man haft möjlighet att bilda sin egen aktuella uppfattning om varandra, istället för att bygga på de fördomar och etniska stereotypier som varit vanliga på båda sidorna.¹⁶⁹

De vanligaste mötesplatserna har varit arbetsplatserna. Och en av de vanligaste konfliktorsakerna har handlat om hur man ska utföra jobbet. Speciellt i början av vistelsen har dessa schismer förekommit mer frekvent.

Jussi berättade om en sådan konflikt:

Jag var på en arbetsplats, men trivdes inte där. (...) Jobbarkompisarna pratade inte med mig. Jag gjorde bättre ackord än svenskarna. De gillade inte det, och det fanns inga andra finnar där. När jag till exempel gick på kaffe, slutade de att prata och gick från bordet. Jag tänkte att vad gör jag här. (Jussi)

Detta var Jussis första arbetsplats och han kunde ingen svenska, vilket var en viktig orsak till denna olyckliga situation. De svenska arbetskamraterna kunde inte kommunicera med Jussi, utan visade sitt missnöje genom att frysa ut honom.

På nästa arbetsplats fanns det en finsk man som sa till Jussi att han arbetade för fort och på detta sätt kunde förstöra ackorden. Jussi minskade på takten och blev då också insläppt i arbetsgemenskapen. Han tyckte dock att arbetstakten var ganska låg, och han fick fördriva tiden på annat sätt när de andra jobbade. De fick inte gjort mer, konstaterade Jussi.

Även *Osmo* hade svårigheter på sin första arbetsplats:

Efter en tredagars språkkurs tyckte de att nu kunde jag tillräckligt, och jag fick börja jobba i produktionen. Jag fick kompisar under det halvår som jag jobbade där, men sen förflyttades jag. Men jag fick inte den lön som andra fick, fast jag jobbade snabbare än de flesta. Jag började undra vad det var som var fel och hämtade mitt timkort. Min chef såg detta och försökte ta kortet från mig, det blev handgemäng och skador på lacken på en bil som fanns i verkstan. (*Osmo*)

Osmo fick sluta sin anställning. Det visade sig dock att han hade haft rätt i sina farhågor. Chefen hade fuskat med timlapparna, till nackdel för *Osmo*, och även han fick sparken.

Osmo misstänkte att denna händelse hade att göra med hans bakgrund som finländare. Det kan tänkas att hans bristfälliga kunskaper i språket gjorde honom till ett lämpligt offer för den här typen av manipulation.

Konflikter som berodde på bristande förmåga att kommunicera minskade med åren, samtidigt som kulturella olikheter gjorde sig gällande även senare. Kalle berättar:

Om jag säger så, när vi var och jobbade utomlands, sex finländare och resten svenskar. Tog jag vem som helst av finländarna, så tog de mer initiativ än svenskarna i alla göromål. Till exempel när ett arbete tog slut, så började man att förbereda ett annat. Men svensken, när han hade gjort sitt arbete, så satt han tills nästa arbete började. Vi var självständiga och ropade inte efter hjälp för småsaker, vi klarade oss själva. Man kan säga att en finländare är mer initiativrik. (Kalle)

Som vi redan diskuterat har den här typen av olikheter lett till konflikter, speciellt om man arbetat på samma ackord. Finländare har ibland uppfattat svenskarna som lata, medan svenskarna har anklagat finländare för kortsiktighet, när de med en alltför hög arbetstakt förstört ackorden. Detta har varit en av huvudorsakerna till schismer på olika arbetsplatser.¹⁷⁰

Jag fick sedan arbete som motsvarade den utbildning jag hade och började som mekaniker. Jag var där i femton år. Jag tycker inte jag är en arbetsnarkoman, men ändå... jag gjorde nog för mycket och det har säkert retat somliga, kanske inte utan anledning. Men jag var även aktiv i facket och försökte att motivera andra finländare att komma på möten. Det var delvis på grund av dessa omständigheter som även jag till slut fick sluta. Företaget menade att ett antal anställda måste permitteras, och när de började att förhandla fick flera invandrare sparken, men också sådana som var mer vänster än socialdemokraterna. (Santeri)

Santeri var en person som klarade av sina ackord, som han säger, och fick ofta mycket högre lön än de flesta. Han var också ärlig och engagerad i fackliga frågor. En konflikt flammade upp när han märkte att chefen och arbetskamraterna fus-kade med redovisning av ackorden.

Jag krävde av facket att man måste undersöka denna fråga, så att alla redovisar ackorden riktigt. Dom undrade vad jag hade med saken att göra. Jag sa att det är klart att det angår mig, och sa till basen att om man bara med pennan skulle kunna tillverka allt, då skulle vi inte alls behöva fabriken. Det hade räckt med ett kontor där man kunde förfalska redovisningar. "Är ni så jävla dumma. Jag godkänner inte detta i alla fall", sa jag. När sedan datorer togs i bruk, avslöjades det hela och basen hamnade i svårigheter. Jag är inte mot arbetare som klarar sig utan att jobba, men att förfalska, där går gränsen. På samma sätt måste man vara renhårig i facket. En facksekreterare sa också att den som lurar arbetsgivaren, kan också lura sina kamrater och en sån är inte ett bra exempel. (...) Jag skaffade mig fiender genom detta sätt att agera. (Santeri)

Santeri menar att hans agerande i olika frågor, tillsammans med hans etnicitet och vänsteråsikter, starkt bidrog till att han till slut avskedades vid arbetsbrist.

POSITIVA RELATIONER TILL SVENSKARNA. Ovan har diskuterats de svårigheter och konflikter som funnits mellan finländare och svenskar. Men för att göra rättvisa åt materialet måste man även lyfta upp de positiva erfarenheter som männen har av det svenska arbetslivet. Tidigare har det bland annat beskrivits hur glatt överraskad Usko blev av det vänliga bemötandet när han började på varvet. Även andra män har uppmärksammat att arbetsplatserna i Sverige har varit mindre hierarkiska än i Finland. Här har inte funnits samma niande och bockande inför cheferna på jobbet. Detta har påverkat arbetsmiljön och relationerna i positiv bemärkelse. Även den högre lönenivå som man haft i Sverige har påverkat männens trivsel på arbetsplatsen.

Sammanfattningsvis kan man säga att ju längre tid männen har varit i Sverige, desto bättre har de kunnat anpassa sig till den kultur som råder på de svenska arbetsplatserna. Detta har lett till att även kontakterna med de svenska jobbarkompisarna blivit allt kamratligare.

Finska män och facket

Som ovan diskuterats kunde de individuella arbetsprestationerna emellanåt stå i motsatsförhållande till vissa fackliga och kollektiva strävanden, som till exempel rimliga priser på ackord och välutvecklat arbetarskydd. Detta har delvis att göra med vissa mäns dåliga kunskaper om kollektiva och fackliga frågor. Ålund menar att:

Med sin bondebakgrund blir många invandrare inte alltid medvetna om att, och hur de tillhör arbetarklassen, och även när de är det, grundas förståelsen av denna tillhörighet och upplevelsen av denna verklighet i andra referensramar än de infödda har.¹⁷¹

Både *Heikki* och *Toivo* är uppvuxna på landsbygden. I deras berättelser har det framkommit med all tydlighet att arbetsmiljön, till exempel på varven, ofta kunde vara mycket farlig. Vilka konsekvenser dessa riskfyllda miljöer ledde till hade framförallt att göra med hur företagen skötte arbetarskyddet, men också med under vilka villkor männen var beredda att arbeta. Till exempel i *Heikkis* fall har det visat sig att skrupellösa arbetsgivare och chefer tillsammans med fackligt omedvetna arbetare är en mycket farlig kombination.

Santeri var en ovanlig finsk invandrare i den bemärkelsen att han ganska tidigt efter flytten engagerade sig både politiskt och fackligt. Han försökte också att få andra finländare att aktivera sig i dessa frågor, vilket inte alltid var så lätt. Framförallt männen som var uppvuxna på landsbygden föredrog ofta mer individuella lösningar.

Sammanfattning och analys

Förutom de två män som hade svenska som modersmål har alla männen fått en mer eller mindre försvagad ställning på arbetsmarknaden på grund av just språk-

svårigheter. Denna brist har under vissa tider uppvägs av att det funnits gott om ”språklösa arbeten”. Men oavsett hur arbetsmarknadssituationen sett ut, har de kvalificerade, mindre farliga och bättre betalda arbetena, snabbt blivit tillsatta av dem som haft bättre resurser på arbetsmarknaden. Till dessa tillgångar kan räknas språkkunskaper, utbildning samt yrkeserfarenhet, men också kultur-, system- och personkännedom. Med andra ord, de som varit födda eller bött i Sverige under en längre tid har haft en stark konkurrensfördel gentemot de nyinkomna.

Trots att de finska männen i många fall varit yrkesutbildade, har de fått börja sin arbetskarriär i Sverige på enkla tempojobb, som ofta kunde vara tunga och hälsovådliga. Flera av männen i studien stannade i den här typen av jobb, medan omkring hälften av de intervjuade under åren har sökt sig till mer kvalificerade arbeten. Relativt många av de intervjuade förmådde att ändra på sin arbetssituation till exempel genom utbildning eller annan förkovran. Medan några av männen var relativt orörliga även om deras ställning på arbetsmarknaden försvagades, bland annat genom strukturförändringar.

Man kan se intressanta paralleller mellan männens inställning till språkinläringen och deras förhållningssätt till arbetsmarknaden. Jag har noterat att detta delvis har att göra med deras socialgruppstillhörighet, samt kapacitet och attityd. När det gäller dessa variabler kan man konstatera att männen haft olika kapaciteter, men också skilda attityder när det gäller arbetet. Vissa av männen har haft svårt att tänka sig annan typ av arbete än det man är van vid, medan andra har visat större flexibilitet i yrkesvalet. Det intressanta är att den här typen av stelhet respektive rörlighet har med maskulinitet att göra.

Man kan konstatera att det för många män finns starka gränser mellan psykiskt och fysiskt arbete, samt mellan arbeten som traditionellt uppfattats som mer eller mindre manliga eller kvinnliga. Vilken förmåga man har haft att överskrida dessa skiljelinjer har haft att göra med vad som ansetts som förenligt med ens manlighet.

Gränsen mellan fysiskt och psykiskt arbete har också att göra med relationen mellan olika klasser och socialgrupper. Den kan till exempel komma till uttryck som starkt motstånd mot medelklassens sätt att leva och tänka. Män som kommer från miljöer där man starkt kopplat samman manlighet med hårt fysiskt arbete har haft svårare att överskrida denna gräns än män i vars miljö denna gränslinje varit svagare, till exempel i övre arbetarklass.

Män uppvuxna i miljöer där det rått en stark åtskillnad mellan manliga och kvinnliga göromål har haft svårare att överskrida könsgränsen än män som vuxit upp med öppnare könsstrukturer. Denna attityd till så kallade kvinnliga sysselsättningar gäller både på arbetsmarknaden och i hemmet.¹⁷²

Det intressanta är att i studien finns två män, Ilmo och Arto, som från en relativt traditionell position överskridit båda dessa gränser. De har valt stigar som fadern aldrig trampat och de har gjort denna resa trots det motstånd som funnits i omgivningen.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att frågor som berör den här typen

av flexibilitet respektive stelhet på arbetsmarknaden är viktiga vid analysen av de finska männens liv och sociala karriärer.¹⁷³ Man kan se tydliga skillnader i strategier på arbetsmarknaden mellan män som kommer från dysfunktionella familjer och/eller traditionell och fattig landsbygd och lägre arbetarklass, jämfört med män upp vuxna i funktionella familjer på modern landsbygd, i den övre arbetarklassen, samt i medelklassmiljö.

DEN SVENSKA HEGEMONISKA MASKULINITETEN. I männens berättelser framkommer att relationerna till de svenska arbetskamraterna, framförallt under de första åren, kunde vara ansträngda på grund av oenighet om arbetstakten. Liknande erfarenheter är inte ovanliga bland andra finländare i Sverige, vilket också framkommer i de finska metallarbetarnas berättelser om arbetslivet i Sverige i boken "Hitsikissa hiipii uniin".¹⁷⁴

Detta spänningsförhållande kan man även tolka som rivalitet om olika statuspositioner i den svenska manliga hierarkin. När de finska männen flyttade till Sverige fick de inte enbart en försvagad position på arbetsmarknaden, utan även i den rådande manliga hegemonin.

När man ser på den generella invandringen av finska män till Sverige kan man konstatera att de tre tillhörigheter som Connell nämner utöver kön, dvs. etnicitet, klass och generation inte har utfallit till dessa mäns fördel när det gäller möjligheter att söka högre status i Sverige. Många av dem var unga, utbildade, och kom till Sverige med de första stora invandrargrupperna.

När Connell diskuterar rasfrågan syftar han främst på de långvariga rasrelationerna i Amerika. Frågan om etnicitet har ofta med invandring att göra och medför en annan typ av relationer i könsordningen. Dessa relationer har delvis att göra med den status som personer i utflyttningslandet har i det allmänna medvetandet hos befolkningen i inflyttningslandet.

När det gäller svenskarnas uppfattningar om finländare har dessa gamla anor och har att göra med att svenskarna hade en viss maktposition över finländarna.

Finnen är drömmare, fantast, inåtvänd, grubblare, skådare; han är sällan nyttyosynt, driftig, företagsam och rådsnar. I vad mån har dessa lynnesdrag samband med hjärnskålens rymd och form, anletsdragen, kroppsbyggnaden m.m.? Äro de kanske till större eller mindre grad naturliga hos varje yrvaket, omoget folk, och går de med större mognad bort? Faktum är att de icke yppat sig i de svenska bygderna, där folkbildningsarbetet icke är äldre och det nationella väckelsearbetet är ändå färskare.¹⁷⁵

Detta citat ger en bild av de föreställningar, i början av nittonhundratalet, som kustsvenskarna i Finland hade om finnar som befolkade de inre delarna av landet. Den här typen av ofördelaktiga uppfattningar om finländare förekommer även senare i Sverige. På sextio- och sjuttioalet var det inte ovanligt med en negativ mediauppmärksamhet kring finländare, "En finne igen" var en ofta återkommande slagordsrubrik på löpsedlarna, som alla visste betydelsen av. Dessa skrivare minskade dock kraftigt efter att Finlands ambassadör i Stockholm diskuterat

frågan med chefredaktörerna i de största tidningarna. Även Olof Palme reagerade mot medias bild av finländare.¹⁷⁶

Det hände också att vissa restauranger nekade inträde åt finländare. I slutet av sextioalet gick två av Finlands mest kända manliga skådespelare in på restaurang Commerce i Stockholm. De beställde sina öl på svenska, men när det sedan uppdagades att de var finnar, blev de utslängda. När den finska televisionen uppmärksammade händelsen beklagade restaurangägaren misstaget och förklarade att de haft problem med visst klientel.¹⁷⁷

I en statlig offentlig utredning 1974 om svenskarnas uppfattningar om invandrare från tio olika länder, framkom tydligt att finländare inte var särskilt uppskattade av svenskarna. De hamnade på åttonde plats när det gäller dimensionerna ordentlig–slarvig och pålitlig–opålitlig, samt sist på dimensionen lugn–bråkig. Den enda dimension där finländare fick en topplacering, andra plats efter tyskarna, var arbetsam–lat.¹⁷⁸

Resultaten av denna studie väckte stark indignation i Finland. Sulo Penttilä, Metallarbetarförbundets ordförande uttalade sig: ”Kom för helvete hem”. Han önskade att de finska arbetsmarknadsmyndigheterna och arbetsgivarna på alla sätt skulle främja återflyttningen av finländare från Sverige.¹⁷⁹

OLIKA STRATEGIER. Det är tydligt att finländare länge varit i en marginaliserad position gentemot de auktoriserade och auktoriserande svenskarna. Denna relativt dåliga status i det svenska samhället och arbetslivet har gjort det besvärligare för männen att försöka förbättra sin ställning på arbetsmarknaden och i samhället överhuvudtaget.

Den här typen av fördomar kan även ha en annan typ av negativ inverkan, speciellt om tillståndet blir långvarigt, menar Pettigrew.

Allport (1954) pointed out that discrimination may affect its victims in that "One's reputation, whatever false or true, cannot be hammered, hammered, hammered into one's head without doing something to one's character".¹⁸⁰

Pettigrew har vidare uppmärksammat tre olika strategier bland afroamerikaner som blivit utsatta för rasfördomar: 1. att närma sig de som förtrycker och försöka få acceptans genom integration; 2. att kämpa mot förtrycket; 3. att söka sig från de som förtrycker genom flykt eller undvikande.¹⁸¹

Även bland de finska männen kan man finna liknande strategier. Som vi ovan diskuterat har många av dem genom utbildning och förkovran blivit allt mer integrerade i det svenska samhället.¹⁸² De har fått mer kvalificerade arbeten och en del av dem deltar även i samhällslivet på ett aktivt sätt. Man kan också konstatera att deras status i den svenska manliga hegemonin har blivit allt bättre med åren.

Mot Pettigrews modell kan man invända att integrationen inte alltid behöver innebära att man ger upp kampen mot de förtryckande elementen i samhället. Tvärtom, en viss integrering verkar vara nödvändig för att man skall kunna föra denna kamp. Arvo är en av de mest integrerade personerna i studien, samti-

digt som han är en av de mest aktiva förkämparna för finländarnas rättigheter i Sverige.

Hos de finska männen kan man även skönja flyktstrategier. Det handlar om män som inte sökt integration och inte heller gjort aktivt motstånd. De har huvudsakligen försökt att leva sitt liv bland sina landsmän. Framförallt har de finska homosociala sfärerna på arbetsplatserna och på fritiden blivit viktiga för dem. Dessa män har haft en relativt god position och status på arbetsmarknaden så länge det funnits tillräckligt med okvalificerade arbeten, men fått en starkt försvagad ställning när samhället moderniserats och de enkla jobben blivit färre.

Man kan notera att för vissa män var dessa sfärer tillräckliga för att bland annat bekräfta deras manlighet.

Andra däremot sökte sig så småningom utanför dessa världar för att även försöka finna sin plats i den svenska manliga hierarkin. Man kan fråga sig varför vissa män inte nöjde sig med de avgränsade sfärerna som arbetet och de finska grupperna innebar. Varför sökte de sig till den svenska planhalvan där konkurrensen var så mycket hårdare och där den etniska tillhörigheten var en belastning?

FÖRLORAD MANLIG STATUS VID EMIGRATION. Männens olika strategier i detta sammanhang har förmodligen att göra med den position och status som familjen, ofta fadern, hade i Finland. Detta påverkade och formade männens självbild, självkänsla och manliga identitet. För de män vars fäder hade haft en god position i Finland, innebar degraderingen i den nya maskulina ordningen en förlust som ledde till en inre konflikt. Här fanns en uppenbar diskrepans mellan den manliga identiteten och omgivningens reaktioner. Velis uttalande om att han var förbannad över att han inte kunde göra sig själv rättvisa kan tolkas i denna belysning. Även Ilmaris, Harris, Niilos, Arvos, Antons och Eeros fäder var skickliga yrkesmän och/eller hade en god social position i Finland, en ställning som även kom sönerna till godo.

En inre känsla av att inte göra sig själv rättvisa har säkerligen varit en viktig motivationsfaktor för vissa män att söka sig till bättre positioner i det svenska samhället.

Arvastson beskriver i sin studie att de elitarbetare som Sverige importerade från Italien och Tyskland på fyrtio- och femtiotalet kände sitt värde och hade lätt att anpassa sig i Sverige. De blev inte marginaliserade, utan kunde behålla sin stolthet och sitt egenvärde.¹⁸³

För de finska män som hade en sämre ställning redan i Finland blev inte konflikten lika stor. *Jarmos* far var till exempel så tokig att även zigenare var rädda för honom. *Tapanis* far blev av med sitt arbete när han söp för mycket. *Reinos*, *Toivos*, *Eskos*, *Ilpos* och *Heikkis* familjer var fattiga småjordbrukare. Deras manliga identitet har inte kommit i samma konflikt med omgivningens bemötande, som fallet var för männen i ovanstående grupp. Därför har de främst sökt erkännande i de mer avgränsade finska sfärerna eller försökt att få status på sina arbetsplatser.¹⁸⁴

ARBETETS ÖKADE SYMBOLISKA VÄRDE. Tidigare har vi diskuterat varför vissa av de finska männen utvecklat en så stark arbetsorientering. Under studiens gång har

det även blivit tydligt att arbetets symboliska värde ytterligare förstärkts i Sverige. Detta har att göra med att arbetsplatserna i början var en av de få sfärerna där männen hade närkontakt med svenskarna, och där man kunde jämföra sig med den svenska manligheten. Men det har också att göra med historiska föreställningar om finländarnas arbetskapacitet. Redan 1638 uttalade Finlands generalguvernör greve Per Brahe:

När denna nation annorstädes och till Sverige kommer, arbetar en så mycket som tre andra, och äro snälle om sig både i ett och annat bruk.¹⁸⁵

Den här typen av positiva fördomar, i kombination med männens arbetsorienterade identitet, fick ibland negativa konsekvenser. Dessa stereotyper har fört med sig att finländare gärna anställdes till enkla, tuffa och farliga jobb som krävde seghet,¹⁸⁶ eller *sisu*, som man säger i Finland. Fallet med *Heikki* visar tydligt hur oseriösa arbetsgivare kunde utnyttja de finska männen till hälsovådliga arbeten. De ställde ju upp på det mesta och beklagade sig sällan.

Även konflikterna mellan svenskar och finnar om ackorden kan man se i denna belysning. Eftersom männen inte kunde göra sig gällande i andra sfärer på den svenska planhalvan, blev arbetet och den status man fick därigenom mycket viktig. Och eftersom kapaciteten att arbeta var en högt uppskattad förmåga även bland svenskarna, kunde de finska männen få en viss ställning på arbetsplatserna. Rangordningen där baserades framförallt på hur bra du var på att arbeta när det gällde skicklighet, snabbhet och uthållighet. Men så länge de finska männen inte kunde svenska, förblev också arbetslivet det enda sättet att få erkännande. Detta är en viktig delförklaring till varför de finska männen ofta arbetade så hårt i Sverige.

CHICANOS. Man kan se både likheter och skillnader mellan de finska männens konstruktion av manlighet i Sverige och hur de så kallade chicanosmännen i USA skapar sin maskulinitet. Zinn menar att deras överdrivna machoattityd just är en följd av att de befinner sig i en marginaliserad position, och är avstängda från skapandet av en annan typ av maskulin identitet. De är avskurna från sfärer som till exempel medelklassmännen har tillgång till.¹⁸⁷

De skapar dock inte sin maskulinitet inom arbetet, som de finska männen, utan genom en machoattityd som innehåller aggressivitet och fientlighet. En gemensam strategi är dock att om man inte får tillträde till den allmänna hegemonin bildar man sina privata sfärer där det råder egna normer och regler för hur en riktig karl skall vara.¹⁸⁸

Sammanfattningsvis kan man säga att de finska männens interaktion med det omgivande svenska samhället och den svenska maskuliniteten har varit en komplex process, som även inbegriper det historiska förhållandet mellan Finland och Sverige.

När det gäller de marginaliserade männen är det kanske på ett sätt inte så underligt att de haft en sämre utveckling i yrkeslivet än de integrerade männen. När

bruket av alkohol når en viss nivå påverkar detta arbetet negativt. Man kan dock konstatera att även innan processen hade gått så långt, hade de flesta av dessa män en relativt svag position på arbetsmarknaden.

De flesta männen i den integrerade gruppen hade en relativt stark position på arbetsmarknaden och god yrkesutveckling, även när förhållandena på arbetsmarknaden förändrades.

Under nästa rubrik fortsätter vi att granska arbetslivet och bekantar oss med de så kallade resejobben. I dessa sfärer kunde männens liv formas på ett mycket speciellt sätt.

Resarbeten

Ett av motiven att flytta till Sverige handlade om en önskan att få bättre ekonomisk ställning, vilket de flesta också fick. Men när väl kunskaperna ökade om ännu bättre arbetsvillkor och inkomster, tilltog även rörligheten.

Männens byte av arbetsplats har inte enbart haft med högre löner att göra, utan även innefattat lusten att röra sig och känna sig fri. Dessa önskemål har männen löst på skiftande sätt beroende på olika omständigheter. När de varit unga och ännu inte haft familj, har de utan svårigheter kunnat resa efter egna önskemål. När de sedan bildat familj, har arbeten utanför orten, de så kallade resejobben, varit en bra lösning på begäret efter stora pengar, äventyr och frihet.

Vissa av männen har redan vid unga år varit väldigt rörliga på arbetsmarknaden, för att sedan ha mer fasta anställningar. Andra däremot har efter flera år i stabila jobb sökt sig till resarbeten.

När man bland de intervjuade räknar med sjömännen och de rörliga skogshuggarna, kan man konstatera att cirka hälften av männen i studien under en kortare eller längre period arbetat på de så kallade resejobben. Som resejobb menas här sådana arbeten som innebär att man måste övernatta på annan ort, eller arbeten där både boendet och arbetet är starkt integrerat som för sjömännen och för vissa skogshuggare.

*Skogarnas fria män*¹⁸⁹

Santeri arbetade som skogshuggare både i Finland och i Sverige och har följande erfarenheter av dessa manliga arbetskollektiv:

Vi spelade ganska mycket kort på kvällarna. Ibland var vädret så dåligt att man inte kunde jobba alls och då var man inne och männen berättade olika historier, jag pratade rätt mycket även själv. Där fanns män från olika håll i Finland och även en del som var sinnessjuka, ibland även farliga, och man fick binda fast dem emellanåt. Där fanns även fria skogsarbetare (kiertojätkiä), män som gick runt på olika skogsarbetsplatser "savotta". (...) Det var lätt att byta jobb och där fanns många med falska namn. Hade man inte skattsedel fick man betala 5% högre skatt. – På den tiden (50–60-talet) fick man fortfarande arbetsstraff även för vanlig fylleriförseelse. – Det fanns många sådana, men majoriteten var vanliga. (Santeri)

Santeri nämner olika grupper av män som ofta fanns på den här typen av arbetsplatser. De bofasta, till vilka han själv tillhörde, och de fria skogsarbetarna, som ofta var ungarlar med baracken som deras enda hem. Men också män som av olika anledningar inte ville avslöja sin identitet, samt de psykiskt sjuka. Toleransen mot de avvikande var relativt hög, ibland fick man dock avvisa de som var alltför sjuka. Han berättade vidare att de fria skogsarbetarna var ungdomarnas idoler på orten. De var generösa och mycket tuffare i löneförhandlingar än de bofasta. Detta hade att göra med deras rörlighet och frihet, menar Santeri. De kunde när som helst lämna "savotta" och välja en annan, vilket inte de bofasta så lätt kunde göra.

När sedan rykten om goda inkomster på svenska skogsarbetsplatser nådde Finland, var det många skogshuggare som ville pröva sin lycka. Santeris resa till Sverige har redan tidigare beskrivits.

Livet på dessa mansdominerade arbetsplatser formades på ett speciellt sätt. Santeri berättade att även om han hade familj utvecklade han liknande vanor som ungarlarna och familjens behov kom i andra hand.

Men här fanns även män som hade ett ännu mer ansvarsbefriat sätt att förhålla sig till livet – de ovan nämnda fria skogsarbetarna. Santeri var bland de första skogshuggarna i norra Sverige, och när rykten om arbete nådde Finland sökte sig även andra dit.

"Kiertojätkät", "de fria skogshuggarna", hade hört att det var brist på skogsarbetare i norra Sverige så dit kom en sextio sjuttio karlar i taxibilar. De kom ända från Finland, ca tusen kilometer. Han som var skogstekniker sa att han aldrig haft sådana arbetare. Du förstår, när de jobbade så tävlade de emellanåt med varandra och jobbade i sju veckor i sträck, vardag som helg. Skogsteknikern sa att han aldrig hade sett så bra arbetare och erbjöd dem lån och allt. Men sen när de började suppa så blev han inte av med dem. En del av dem fick man transportera tillbaka till Finland. Det var samma fenomen... det påverkade även mitt drickande eftersom jag var bekant med så många, och de kom och bjöd för jämnan. Men skogsteknikern hade stora problem med dessa män när de inte slutade att festa. (...) Jag märkte att dessa män var oerhört generösa. En gång sa de till mig att: "Du som är nyktrare, du kan väl gå till bolaget." Vi tog taxi fem mil och köpte fyrtioåtta helfaskor White horse. De var fyra män och när taxichauffören sa att så och så mycket kostar resan, så betalade var och en av männen, så att han fick fyrdubbelt det som resan kostade. Det var så överallt de var, pengarna rullade och sen när de var utan kunde de till exempel ringa till taxichauffören och fråga: "Kan inte du gå och köpa lite sprit, du får betalt sedan." (Santeri)

De fria skogshuggarna hade utvecklat en mycket speciell livsstil som även influerade dem som var mer bofasta eller hade familjer. Dessa mäns liv gick ut på att arbeta hårt under en period och tjäna mycket pengar, för att sedan under festliga former göra sig av med allt man skrapat ihop. Även Usko som arbetat som skogshuggare har liknande erfarenheter.

Det där boendet (i skogsbarackerna) var inget annat än en brits som gick längs väggen, med plankor som var sågade i en cirkelsåg (50-talet i Finland). Det fanns inga madrasser eller täcken. ("Minä olin oppinut semmoseksi herraskaiseksi") Jag hade lärt mig herrarnas vanor och bad om att få en pappkartong som ett underlägg. Jag hade ryggsäck som kudde och en bättre tröja som täcke, och ofta la man en handske under höftbenet så att det skulle vara lite mjukare. Men när man var ung och äventyrslysten brydde man sig faktiskt inte om hur man bodde. (...) Men mitt liv formades på samma sätt som för andra "vandringmän", "kulkumiehillä", vilka de flesta av skogshuggarna var. De hade ingen fast punkt i tillvaron, de var alltid hemma även på landsvägen. (...) Det var så här att man arbetade i några månader och sen gick man i större byar (maalikyliin) och försökte på det dummaste möjliga vis bli av med sina pengar. I baracken tänkte man tillbaka och berättade dessa äventyr och hur man hade dabbat sig, och väntade på nästa ledighet. (...) Efteråt har jag tänkt att man kanske borde ha sparat då man hade dessa inkomster, men då hade man inte en tanke åt det hållet. Jag kommer ihåg en händelse. Jag hade varit hemma över julen och var tillbaka i skogen, när de så kallade "servicemännen" anlände. De hade alltid sprit till salu och ibland även kvinnor. En av mina arbetskamrater beklagade sig att han var pank och inte kunde köpa en flaska. Jag hade någon hundralapp i fickan och erbjöd mig att låna. Han började skälla på mig: "Hur ids du att komma hit när du fortfarande har pengar kvar." (skratt) Det var ju ofta så att man la ut sina sista pengar och tog sedan taxi på krita till arbetsplatsen. Det fanns till exempel en speciell taxi i Rovaniemi som körde männen. Men han blev aldrig utan sina pengar, förutom i de fall när männen dog. (Usko)

Usko berättade vidare att kortspel om pengar var vanligt. Det finns historier om vinnare av stora potter som bjöd laget runt på restauranger och körde taxi från en stad till annan. Usko sa att i dessa kretsar var pengarna nästan som en kollektiv egendom.

Baksidan av detta glada och fria liv framträdde allt tydligare ju längre åren gick. Santeri berättade att av de ca sjuttio finska män som han kände i norra Sverige är det bara några få som fortfarande är i livet. Både Santeri och Usko har gjort andra val, vilket lett till att deras levnadsbanor fått en mer gynnsam riktning.

Skogsarbetsplatserna blev allt färre på sextioalet och verksamheten mekaniserades, vilket ledde till att männen fick söka sig till andra branscher. Men även i det moderna arbetslivet har det funnits möjligheter att vara på resande fot.

Gråfirmor, "reppufirmat", en lockelse för moderna skogshuggare och sjömän

Överhettning inom både byggbranschen och varvsnäringen på sextio- och sjuttio-talet gav upphov till ett antal småfirmor och entreprenörer, varav inte så få var oseriösa; de betalade varken skatt eller arbetsgivaravgifter.¹⁹⁰ Därför kallades de ofta för gråfirmor, eller på finska "reppufirmat", "ryggsäcksfirmor", vilket syftade på att verksamheten var rörlig och administrationen så liten att den fick plats i en ryggsäck eller till och med i en bakficka, som en man beskrev saken. Många av dessa småföretag var verksamma på de olika varven i hela Norden. Det kunde handla om högt kvalificerade arbeten, men också om uppgifter till vilka man inte behövde anställa yrkesmänniskor.

Grå gubbe var oftast en ung invandrare (...) Han var tämligen ung. Högst 30–35 år. I regel var han invandrare. De inhyrda klassningsarbetarna var betydligt äldre. De hade ofta rena skitjobb. Inte sällan var de ställningsbyggare, som hade hårt och utsatt jobb.¹⁹¹

Facket på Eriksberg i Göteborg, som var ett av de största varven i Sverige på sextio- och sjuttioalet, försökte bekämpa gråfirmorna som lockade till sig allt fler av de fast anställda genom att betala högre löner och traktamenten, även om man bodde i Göteborg.

REKRYTERINGEN. Anton berättade att han ofta rekryterade sina ställningsbyggare på ölstugan Lotta Svärd. Det fanns även andra pubar som fungerade som informella arbetsförmedlingar. En av dem var Kycklingen, som låg vid nuvarande hotell Eggers på Drottningtorget. Ställets karaktär kan beskrivas genom skämten som berättas i finska kretsar:

Det var en gång en servitör som stoppade en grupp finska män när de skulle gå från sitt bord. När männen irriterat frågar varför de inte fick gå, svarade servitören att de inte får lämna lokalen innan de – efter allt svetsande – har plockat upp alla stumpar av svetspinnar som hamnat under bordet.

En gång hojtade en man högt till de andra som livligt diskuterade vid samma bord: ”Sluta, sluta nu pojkar, annars bygger vi en så stor fartygssektion att vi inte får ut den genom dörren.”

Det var främst metallarbetare, plåtslagare och svetsare, som här diskuterade sina arbeten och informerade sina kamrater om nya projekt där man kunde söka jobb. Hit kom också män som ville rekrytera metallarbetare till sina firmor.

Enligt männen fanns det ytterligare ställen där andra yrkesmän rekryterades, en speciell pub för målare och en annan för yrkesutbildade mekaniker och montörer.

Det karakteristiska är att en stor del av rekryteringen och informationen på denna grå arbetsmarknad förmedlades genom vissa restauranger och pubar. Samtidigt som det var ett effektivt sätt att anställa folk. Man behövde inte lägga särskilt mycket energi på sökandet. För männen innebar publiken en kombination av nytta och nöje. Man träffade sina arbetskamrater under trevliga former och kunde knyta viktiga kontakter på denna speciella arbetsmarknad.

När väl gråfirmans ägare fått ihop ett arbetslag kunde han åka iväg och göra färdigt arbetet som han hade förhandlat till sig.

DE RESANDE DIVERSEARBETARNA. På resejobben kunde männen ibland bo under primitiva förhållanden och ha långa arbetsdagar.

Vi hade firmans folkabuss och åkte ner, slog upp ett tält eller hittade på ett annat boende beroende på årstiden. Jobbade tredubbla skift och tjänade tre gånger mer än vanligt. När skutorna var rivna och ställningsplankorna låg i stora högar, åkte vi däri-

från och kom hem. Bilen var full av öl och fickorna fulla med pengar. Och då uppstår den här frågan som vi alltid ställde på vägen hem. Nu får vi se om dörren är öppen eller om mina grejer står i två plastpåsar i farstun. Det var oerhört viktigt att försöka komma hem från kommenderingen nykter och bli insläppt och betala hyran för en period framåt och lugna ner damen. Sen kunde man rusa ut och härja. Men gjorde man inte helt rätt just då, så stod grejerna i två plastpåsar på trappavsatsen. (Hände det?) Det var det normala att folk var rädda för detta. Vilket mottagande blir det denna gång? Förbindelserna mellan de finska kvinnorna och de resande männen var mycket känsliga. Och det var lätt att bli utkörd, och kvinnan kunde utan större svårigheter hitta en ny man "kylkiäinen" då. Och då tog man sina påsar och sov över hos någon eller någonstans. Det fanns alltid en serie kvartar i vartannat hus. Och den här ölstugan här nere Lotta Svärd, fungerade som vidareutbildningsanstalt och arbetsförmedling. Det var där jag kunde rekrytera mitt gäng då. (Anton)

Anton arbetade som förman för detta ställningsbyggargäng, som främst bestod av finska män från landsbygden. De fick sitt dagliga förskott och kunde då köpa en helflaska dessertvin, som var en vanlig dagsranson för många, även under veckan, berättade Anton. Själv hade han tidigt konstaterat att det inte alls gick att använda alkohol när man jobbade, men "på fredagarna festade även jag ibland tapert", berättade han. Trots att de finska männen drack en hel del, tyckte Anton att det var värt att anställa dem på grund av deras höga arbetsmoral.

Jo alltså just vad gäller ställningsbyggandets moral, så är det nästan som på sjön att man måste kunna lita på sin kompis och han måste bjuda till så in i helvete in i det sista. Tänker speciellt på en kille, han hette Kimmo Ripatti. Han var liten till växten och vi kallade honom för Charlie Brown. Han var vig, men just genom sin korthet hade han svårt att hävda sig i det här ställningsbyggarjobbet, där det gällde att långa saker uppåt hela tiden med muskelkraft... Och han fick tag i en plankan, skickade den uppåt – en bakrusig människa med dålig arbetsmoral kan lyfta plankan så här högt (visar) och stannar här, och låter näste man ta mot och ta upp den – men aldrig denne Kimmo. Han kunde alltså, när han fick upp plankan, så följde han den, och klättra upp, och hjälpte plankan upp till näste man, med fingertopparna lyfte han upp. (Visar hur han gjorde) Han svek aldrig, han lämnade aldrig jobbet åt sin kamrat utan han gjorde mer än han behövde göra. Han hade detta komplex, att kompensera för sin litenhet genom att med viljekraft hjälpa sin kamrat. Och den här märkvärdiga egenskapen att göra mer än vad som förväntades av en, den märker man genast i de här finska gängen som jag jobbade med. Där var det regel att hjälpa upp plankan det sista, istället för att... i det svenska gänget så kunde man liksom släppa plankan här (visar) (...) Han (Kimmo) var en stor man trots att han var liten till växten, och så småningom blev det lite för mycket för honom, så han dog mitt i jobbet av alkohol. (...) Han var en de bästa arbetskamrater jag någonsin haft. (Anton)

I Anton berättelse framträder män som ofta kommer från liknande kulturella miljöer som Santeri och hans kollegor i skogen. Även likheterna mellan dessa ställningsbyggare och de fria skogshuggarna är slående. Männerna i de båda grupperna verkade leva ett slags ungarliv och negligerade den eventuella partnern eller familjen, vilket ofta ledde till skilsmässor. Männerna i skogen hade en viss periodicitet

mellan arbetet och festandet, medan männen i vissa gråfirmor kunde konsumera dagligen. Detta har att göra med ett antal faktorer: daglig betalning av förskott, acceptansen av alkohol, samt den kultur som utvecklats bland de som rekryterats till dessa arbeten.

Det blev tidigt klart för Anton att den livsstil som många av männen hade utvecklat inte var hållbar i längden. Det var inte bara Kimmo som dog i förtid, utan de flesta av de finska män som Anton hade i sina ställningsbyggargång. Det är bara några få av dem som fortfarande är vid liv.

Jag tror att finska män är medvetna om att det finns ett val. Om jag bor ihop med en tjej och är orienterad mot gruppen och dess levnadsmönster, dess sena kvällsvanor och friska supande, så vet jag att nu måste jag bestämma mig. Jag minns alldeles tydligt en kompis till oss som heter Seppo. Han var oerhört förtjust i radiostyrda modellflygplan och var storväxt och åt friskt, och när vi skulle äta frukost så satte vi oss på strandstenarna ute vid Arendsarvarvet och la upp våra smörgåspaket och, och med stor förväntan så öppnade han locket på sitt paket, och jag såg hur hans ansikte sjönk ner en hel fot. (Skrattar) Det som fanns i hans paket var radiostyrningen till hans modellflygplan, som hade kostat sjuhundra kronor... Det var hennes sätt att markera, att du grabben, du tjänar inte ens till dina egna mackor en gång. Då fattade han det här valet att: "Okey pojkar, tyvärr så kommer jag inte med på Lotta Svärd i kväll." Han fick välja antingen tjejen eller. (...) Och han valde, han visste att där finns ett val och han valde tjejen. Och han är vid liv och glad och god fortfarande. De som valde det andra är ett utdött släkte. (Anton)

I detta citat framkommer tydligt att vissa mäns liv huvudsakligen kretsade kring arbetet och den manskapsgemenskap som fanns här. Och de var inte bara tillsammans på jobbet utan också på fritiden. När valsituationen mellan hemmet och arbetskamraterna blev aktuell, gjorde de flesta ett val som i många fall ledde till en alltför tidig död.

Familjens skyddande funktion är tydlig i många berättelser. Den hade bland annat att göra med att frun och de eventuella barnen kunde utgöra ett slags motkraft och alternativ till det vilda och blöta liv som fanns i vissa mansgrupper.

DE RESANDE YRKESMÄNNEN. I de ovanstående exemplen har de flesta männen sitt ursprung på landsbygden, och det rör sig om män som ofta är lågutbildade. Därför har de även i Sverige sökt sig till olika typer av diversearbeten.

Man kan fråga sig hur livet formades för de resarbetare som hade kvalificerade yrken. *Osmo* är uppvuxen i en tätort och utbildad tekniker. Efter några år på SKF började han arbeta i en gråfirma.

Traktamenten beskattades inte alls och många jobb var helt svarta. För många kom alkoholen med i bilden i dessa firmor. (...) Vid tolvtiden kunde man gå till någon båt och köpa en flaska och spela kort. Och därefter kunde vi gå till en lokal restaurang, eller också köpte vi på bolaget så att inte spriten skulle ta slut. De som var äldre kunde sitta och titta på TV i lägenheten (gemensam lägenhet) och sen gå och lägga sig. Men vi som var yngre besökte alla restauranger som fanns på orten. (*Osmo*)

Han berättade vidare att det inte handlade så mycket om att ragga kvinnor eller berusa sig, utan mer om något slags ”snurrande” och sällskapande som kändes trevligt; man ville bli synlig. Man kunde inte heller dricka så mycket då man skulle vara på jobbet klockan sju nästa morgon, och det var man alltid, sa han. Men nästa dag var det samma sak igen. *Osmo* berättade att på en arbetsplats pågick detta utan avbrott under åtta månader i sträck. Trots detta sätt att spendera räckte pengarna mer än väl.

Även i *Osmos* berättelse framträder en relativt frekvent alkoholanvändning under arbetsveckan. En av orsakerna till att *Osmo* och hans arbetskamrater kunde organisera sin tillvaro på detta sätt, handlade om att de så snabbt blev färdiga med sina ackord.

Harri, som var licenssvetsare, berättade i sin tur att man varken hade ork eller lust att festa, eftersom den normala arbetsdagen på resejobb låg närmare tolv än åtta timmar.

När man gör så långa dagar så orkar man egentligen inte någonting. Man går och äter, men det är inte värt att ta sprit då nästa dag blir så tung. Sen när man är ledig så kan man ju göra även andra saker. En del av killarna var idrottsintresserade, någon annan kunde skaffa sig bil och köra runt. (...) Vissa kunde ha en whiskyflaska, medan andra kunde gå på bio eller på dans och dricka mer måttligt. Och det verkade inte ha att göra med om man har möjlighet eller inte, utan det har mer att göra med vem du är och om du är van att göra på ett visst sätt. (Harri)

Vilken typ av fritidssysslor man kunde utöva hade också att göra med var man arbetade. På vissa orter fanns det nästan inget fritidsutbud alls och då var gruppen det enda man hade att tillgå, om man inte var en enstöring, som Harri uttryckte saken. Kortspel var en av sysselsättningarna och det var inte ovanligt att man spelade om stora pengar. Några kunde spela bort flera veckors förtjänst, medan andra vann.

Jag frågade Harri om han kunde bekräfta de uppgifter, som jag fått genom andra resande män, att man festade ganska ordentligt när man var ledig efter ett längre arbetspass.

Jag tycker att det är mindre bra när man själv planerar sådana här jobb. Man tänker att man arbetar i någon vecka och är sen ledig en vecka. Man planerar att man gör en massa grejer hemma denna veckan. Men i praktiken fungerar det inte så, och även jag hamnade i svårigheter, i alla fall i någon mån. När man flög hem (från jobbet) så fick man ju köpa drycker och där fanns ju kompisar som man hade jobbat med, och man ville ju snacka med dem, jag tycker det är helt okey och naturligt. Och det är lätt hänt att några dagar (suckar) och även en hel vecka går i dessa tecken, och då är det klart att det inte har positiva effekter på omgivningen och familjen. Sen kan det hända att man huvudsakligen lever på detta sätt. Allting är som upplagt, samma gäng är ledigt en vecka och reser sen tillbaka till jobbet. Detta är inte så bra. (Harri)

Harri berättade vidare att de flesta av hans arbetskamrater var uppvuxna i städer och hade familj, men att majoriteten av dem ofta tillbringade sin fritid med sina

arbetskamrater i ovan beskrivna former. Cirka en tredjedel av männen försökte leva ett lugnt liv; de sparade pengar och var mer familjeorienterade. När Harri sedan fick barn blev det allt viktigare för honom att vara hemma, därför sökte han sig till arbeten som var närmare hemorten.

Även Niilo, som under nästan hela sitt yrkesverksamma liv haft rörliga arbeten, kan betraktas som en skötsam researbetare. Han har trivts mycket bra på dessa jobb. Familjelivet blev dock lidande vilket ledde till skilsmässa. Därefter har han dock lyckats kombinera resejobben med familjelivet. Han har en gedigen erfarenhet av just denna sfär och har kunnat notera skillnader i livsstil mellan olika grupper av män:

Vi som var förmän bodde i egen barack och levde relativt lugnt. Man planerade och tittade på ritningar och det kunde ta flera timmar ibland. Medan männen i den andra baracken kunde festa emellanåt. Många gånger skrattade vi och undrade hur vi skall få gubbarna till arbetsplatsen på morgonen... Vi läste för det mesta, och oftast fanns det där ett gemensamhetsrum och ett kök. Man kokade kaffe och gjorde mat och en och annan ölburk kunde öppnas, men ofta var det inte mer (...) Man märkte också att de som hade vant sig vid att arbeta på resejobb också trivdes bättre. Och alla vi (förmän) var ju familjefäder och vi hade något slags ansvar. Det fanns ju naturligtvis även familjefäder bland arbetarna. Man märkte tydligt att de som hade ett bättre yrke, till exempel licenssvetsare, de hade en viss självkänsla. De höll reda på att man inte festade för mycket under fritiden. Men sen var det ju de här "rymlingarna", det är en annan historia... (Niilo)

Niilo berättade mer om dessa män som han kallar för "rymlingar" och menade att det kunde röra sig om män som skilt sig, eller män som hade stora skulder och hade kronofogden eller polisen efter sig. De var tvungna att röra sig och även arbeta svart. I Norge träffade Niilo inte så få män med den här typen av bakgrund.

Och sen är det lätt att man börja pimpla öl, framförallt de som längtar efter sina barn. Speciellt i början har de denna längtan, men sedan blir man förhärdad, samtidigt som man inte kan byta livsstil. Alla dessa män är på väg ifrån något och till slut även från dem själva. De hittar alltid någon kompis som har öl och sprit och som man kan tala med. En finländare talar oftast inte innan man tagit lite, och sådana var de allihopa. (Niilo)

Niilo berättade vidare att även stabila yrkesmän och familjemänniskor kunde festa för mycket ibland. Han menade att det främst handlade om män som var ovana att hantera friheten som fanns på resejobben.

DE STORA INKOMSTERNA – OCH UTGIFTERNA. Många män sökte sig till resejobb för att få högre lön. De stora inkomsterna kom dock sällan till uttryck genom en hög materiell levnadsnivå, tvärtom. Relativt få av männen var speciellt skötsamma av sig, pengarna användes ofta i samma takt som de flöt in.

Det var inte heller ovanligt att man drabbades av kvarsfatt eller skönstaxering, till exempel om man inte uppgivit skattade inkomster i Sverige på ett tag. Även

vissa taxeringsbestämmelser länderna emellan kunde vara oklara. Harri hade betalat inkomstskatt i Norge, men skulle enligt skattemyndigheten även betala skatt i Sverige. Han berättade att om han även hade taxerat i Sverige, hade den gemensamma skatten varit högre än bruttoinkomsten. Han anlät advokat och fick rätt efter en fyraårig process.

Jag kunde språket rätt bra och var rätt envis i vissa saker, och speciellt då när jag visste att jag hade rätt. Men att man måste ha en advokat i fyra år för en självklar sak. Tänk dig hur många det finns, som inte har dessa språkliga möjligheter, och hur många är det inte som blir berörda. Om du till exempel tar ett vanligt jobb, så säger dom att du har ju 68 000 i kvarskatt som de måste dra av. Man tänker naturligtvis att det är ingen ide att jobba när inget blir kvar. Jag känner många såna män. En del bor i Finland och en del här... Men nu har den regeln förändrats och man har inte längre en dubbelbeskattning. Det kostade flera tusen att anlita advokaten. (Harri)

Harri arbetade i ett seriöst företag. Trots detta hamnade han i tvist med skattemyndigheten. I många fall verkade dock gråfirmorna helt utanför lagens gränser och betalade varken sociala avgifter eller skatter. Detta kunde leda till olika typer av svårigheter för männen. De kunde bland annat bli skönstaxerade. Dessa svarta inkomster påverkade även arbetslöshetsersättningen, sjukförsäkringen och till slut pensionen. På detta sätt har de stora inkomsterna fått en helt motsatt verkan på längre sikt.

Andra resande män – sjömän och representanter

Åtta av de intervjuade männen har under kortare eller längre tid varit på sjön. Många av dem var sjömän redan under den tid av sjöfartens historia, då fraktfartygen kunde stanna i hamn relativt länge. I land kunde männen spendera sin fritid på olika sätt. En del var nyfikna på den kultur och de sevärheter som landet hade att erbjuda. Men det var också relativt vanligt att man främst bekantade sig med landet och dess människor genom besök i hamnkvartersens ölschapp och stadens "glädjehus".

En man berättade att festandet var mycket vanligt på båtarna, dock inte så mycket under färden, men just i hamnarna. Och eftersom det inte fanns andra tillgängliga kvinnor, besökte man bordellerna. Det var dock få som använde skydd, vilket ledde till att man ofta smittades av könssjukdomar. Telegrafisten brukade beställa en läkare till nästa hamn. Han kom med sin spruta och snart var man frisk igen och redo för nästa äventyr.

Att köpa sex var inte ovanligt för männen i dessa yrken. Men alla var inte lika benägna att gå till olika kvinnor, utan gick alltid till en och samma, som de lärde sig känna närmare.

Jag höll inte på så mycket med köpeffickor, utan hade ett mer eller mindre stabilt förhållande i Rio. Det var en hora där som jag träffade gång på gång, varje gång jag gick dit. Jag hade vettiga kunskaper i engelska, så vi kunde umgås på dagarna, så Juanita

och jag... vi hade (skrattar) vi hade ett otroligt äventyr ihop, borde nästan berätta det. Genom att köpa och sälja varor i olika länder hade jag och mina kamrater lyckats att skrapa ihop en hel skokartong med sedlar. När vi kom till Rio så skaffade jag mig en vit kostym och en sidenskjorta och gick på det bästa hotellet, men det var nästan inga där, så jag gick tillbaka till vårt gamla schapp igen och berättade för Juanita om pengarna. Hon hyrde en lastbil och mat, vin och öl och fyra tjejer och alla åkte ut och hade en fantastisk vecka, vi var sex man. Vi kom tillbaks ifrån denna vecka ute på beachen med fullkomligt eldröda och överansträngda snoppar, och ett sånt där bakrus man kan ha efter ett paradiskt vin och vi kramade varandra och sa att vi ses om tre månader igen.

Även om vissa äventyr i främmande länder finns kvar som exotiska minnen, är det få av de tidigare sjömännen som längtar tillbaka till sjömanslivet.

Det intressanta med dessa berättelser är den likhet som man kan notera mellan männen på sjön, i skogarna och på resejobb. Inom dessa olika sfärer framträder ett snarlikt sätt att fördriva fritiden med sina arbetskamrater. Hos många av männen finns ett bekymmersfritt förhållande till både pengar och framtid. Man prioriterar det glada fria livet i nuet och pengarna används främst i njutningens tjänst, för att köpa sig en stund i paradiset.

Att använda pengar på detta vidlyftiga sätt kan intressant nog fungera som en framtida investering. Man skapar spännande och variationsrika berättelser som kollektivet har glädje av även när pengarna tagit slut.

Det intressanta är att dessa berättelser inte bara fungerar som ett tidsfördriv i dessa manliga sammanhang, utan också som normativa och homogeniserande budskap. De förmedlar och symboliserar de värden som gruppen kan och bör samla sig kring.

REPRESENTANTER. Fyra av männen har någon gång under sitt liv arbetat som resande försäljare eller representanter. Det som skiljer den här typen av resejobb från ovanstående är att man inte så ofta ingår i ett manligt kollektiv. Man är friare att gå sina egna vägar och ta sina egna beslut, samtidigt som det även här finns vissa bestämda förhållningssätt. Att vara en god försäljare och representant innebär att man får anpassa sig till kunderna, och besök på restauranger och bjudningar ingår som en naturlig och viktig del i arbetet.

Kaj berättade att just middagar med kunderna i förlängningen ledde till att han fick problem med att kontrollera sitt drickande. Under åren har *Kaj* även arbetat som resemontör på fartyg. Även *Osmo* och *Risto* har liknande erfarenheter av sitt arbete med kundkontakter. Här bör dock nämnas att arbetet med representation inte varit den enda orsaken till att de under åren utvecklat alkoholism. Även livet i homosociala gemenskaper har bidragit till denna utveckling.

Även Niilo har haft ett lika rörligt arbetsliv som *Kaj*. Han har varit sjöman, representant för sitt företag och arbetat på andra resejobb. Han har dock på ett mer framgångsrikt sätt än *Kaj* kunnat undvika de negativa konsekvenser som varit kopplade till dessa fria arbeten.

Sammanfattning och analys

Sammanlagt har ungefär hälften av de intervjuade männen haft researbeten under kortare eller längre tid: i skogen, på sjön, på olika byggarbetsplatser, på varven eller som representanter. En del har varit på dessa jobb under en viss period, medan andra har haft resandet som en livsstil.

Det intressanta är att på de flesta resejobben fanns det speciella manliga miljöer, där livet ofta formades annorlunda än närmare hemorten och familjen. Delvis hade detta att göra med att här saknades den sociala kontroll som fanns i hemmiljön, men också med att dessa arbeten lockade till sig män som av olika anledningar gillade friheten. Hit sökte sig också män som tagit avstånd från eller kommit på kant med det övriga samhället, ”var på rymmen”, som Niilo uttryckte saken.

Trots att ovanstående berättelser skildrar olika tider och miljöer, från skogsarbetarkojan till paradiset i Rio, finns här likheter när det gäller det sociala livet i dessa sfärer. Det är den homosociala gruppen, kamraterna, som framstår som viktiga både på arbetet och på fritiden. I periferin skymtar den eventuella frun och barnen. Och de kvinnor som nämns har man främst en affärsmässig koppling till, detta gäller framförallt på sjön, men också i vissa skogsarbetarmiljöer.

Den homosociala gruppen upplevs som mycket viktig, den ger skydd mot yttre hot och erbjuder möjlighet till social samvaro, samtidigt som den också kräver en viss konformitet och samordning i beteendet.

Prieur och Taksdal beskriver till exempel i sin studie ”Å sette pris på kvinner” hur de äldre sjömännen introducerar de yngre kollegorna i att supa och besöka prostituerade. Författarna menar att det inte är underligt att unga män till slut ger efter för dessa starka påtryckningar:

Opptaksritualer framstår ofte som motsigelsefylte: på den ene siden en ære, på den andre en sterk karakter av tvang. Det kan sees som et bytte; førstereisguttene får adgangsbillett til miljøet, miljøet får nok en bekreftelse på fellesskapet og den virkelighetsforståelsen det bygger på. Noen fellesskap kan ikke tåle mer enn én virkelighetsforståelse. Den eneste veien inn i gruppen går gjennom å bekrefte det bildet som gjelder: ”Skikkelige mannfolk går til horor og på bar. Vi ær skikkelige mannfolk alle som en og det skall du också bli”.¹⁹²

I citatet framträder de äldre männens hegemoni över de yngre. Även de finska männen har beskrivit hur de mer erfarna lärde de så kallade ”mammans pojkar” att leva som de själva gjorde. Ett av rättesnörena i denna socialisation var de otaliga berättelser som männen hade skapat och som de förde vidare från mun till mun.

Även Brännberg diskuterar berättelsernas funktion i sin undersökning av ett handbollslags inre sociala liv. Han menar att berättandet och sedelärande historier har en sammanhållande och normerande funktion. Även männens olika invigningsriter och utestängningsmekanismer hade ett liknande ändamål, nämligen att värna om gruppens existens.¹⁹³

SLITSTARKA BERÄTTELSE. *Olli* och många andra hade otaliga historier om de resande männens vilda liv, fester och bravader, samt deras nonchalanta förhållande till pengar. En av berättelserna handlar till exempel om några finska män som efter en längre arbetsperiod och med välfyllda plånböcker tar ett flyg från Oslo till Helsingfors för att klippa sig. Orsaken till detta var att det inte fanns tillräckligt bra frisörer i Norge. Denna berättelse finns i olika varianter, men med ett liknande tema. Det kan handla om män som av ett infall tar ett flyg från Sverige till Finland för att ta en kopp kaffe, och sedan flyger tillbaka. Eller om män i Stockholm som tröttnar på det svenska ölet och tar en taxi till Haparanda och över till finska sidan för att få smaka på finskt öl.

Till sitt innehåll påminner dessa skildringar mycket om berättelser av de norrländska skogshuggarna i det förmoderna Sverige. Johansson berättar i studien "Skogarnas fria söner" att skogshuggarna hade en speciell hjälte, *bolackare*, som var anställd av skogsbolaget, till skillnad från de bofasta, som arbetade i skogen på kontrakt. Han var en kringvandrande skogshuggare och beskrevs ofta som en relativt udda luffartyp. Han kunde bland annat åka till stan för att köpa kläder, men söp upp pengarna istället, men var dock lika glad för det. Han arbetade i skogen under vintern och festade under sommaren, för att återigen, luspank och utan kläder, börja på huggen till hösten. Denna bolackare representerade en frigörelse från bondesamhällets konventioner och regler, men var huvudsakligen en fantasifigur, en idealtyp. Männens tyckte om att berätta om hans äventyr, men tog sällan själva efter. För många av dessa "skogarnas fria söner" väntade ett stadgat familjeliv i stället för bolackarens ungarlutsövningar.¹⁹⁴

Johansson menar att historier kring bolackaren ofta var fantiserade och överdrivna. I denna belysning kan man också betrakta de finska männens berättelser. Men oavsett om historierna är förstörade eller påhittade, säger de mycket om dem som för dem vidare; pengar är inget man sparar till framtida investeringar eller kommande familjeliv. I stället används de till nuets fröjder och njutningar och till att skapa intressanta och slitstarka historier, som man kan berätta och skratta åt långt efter att pengarna tagit slut.

I dessa berättelser kommer också en viss typ av arbetarklassmaskulinitet till uttryck. Man tar avstånd från medelklassidealen och från den skötsamma arbetarklassen.¹⁹⁵

Det intressanta är att i många av dessa berättelser har alkoholen, ruset, en central roll. Därför är det angeläget att fördjupa sig i denna fråga.

RESEARBETARNA OCH Ruset. Utan överdrift kan man säga att de ovan nämnda resejobben varit alkoholtoleranta arbetsplatser, vilket i sin tur betyder att risken för att utveckla alkoholism varit relativt hög. Inom missbruksforskningen har man kommit fram till att just mobiliteten och stressen i arbetet, samt avsaknaden av social kontroll, har samband med ökad alkoholanvändning. En ytterligare riskfaktor som diskuteras i detta sammanhang är de täta sociala relationer som utvecklas i dessa arbeten.¹⁹⁶

För de finska män som redan haft problem med alkohol, har tiden i dessa miljöer allt som oftast förvärrat deras drickande. Och för männen som tidigare varit normalbrukare har dessa erfarenheter lett till en ökad konsumtion. Låt oss se närmare på vad alkoholen kan ha haft för funktion i dessa miljöer.

En av rusets betydelser kan tänkas vara att den utgör en markör mellan arbetslivet och den fria tiden. Santeri berättade att på hans hemort i Finland var det mycket vanligt att männen arbetade i veckor, till exempel med höbärgning eller annat, för att sedan slå dank och festa i några dagar. Att kunna ta ledigt och suppa sågs även som ett tecken på välstånd. Man visade att ”på vår gård har vi resurser”. Det var också ett manligt privilegium och ett tecken på att man var karl. På landsbygden använde inte kvinnor alkohol förrän på sextioalet, berättade Santeri.

Även på resejobben ser man liknande mönster. Också här kan ruset och festandet utgöra ett slags kompensation för det hårda och betungande arbetslivet. Alkoholen markerar övergången från en period då man undertryckt viktiga, emotionella sidor av sig själv, till ett tillstånd där just dessa delar bejakas och även överdrivs. Med hjälp av ruset skapar man ett rum i nuet, en tidlös dimension, där gårdagens vedermödor och morgondagens krav inte längre finns. Här förvandlas också arbetskamraterna till vänner med vilka man kan dela med sig av sina privata tankar och känslor. Och man kan också släppa något på den känsloreglering som är så vanlig i många homosociala sammanhang, där konkurrensen påbjuder en relativt kontrollerad hållning män emellan.

I dessa homosociala världar formades även männens förhållande till pengar på ett specifikt sätt. Man kunde under en kväll spela bort en stor del av sin intjänade lön, eller försöka på ”dummast möjliga sätt bli av med sina pengar”, som en man uttryckte saken. Även om man sedan var helt barskrapad, hade man i alla fall levt som en kung under en tid, och man hade alltid berättelserna kvar.

Ruset, spelet och äventyrligheterna kan också uppfattas som männens försök att få kontroll och makt över skeendet i sina liv. De långa slitsamma dagarna, som styrs av andra krafter än av en själv, kan beskrivas som en fatalistisk tidsbana. Denna känsla av maktlöshet har förmodligen stärkts av att de finska männen ofta hade en dålig position i den svenska manliga hegemonin. Genom ett extraordinärt beteende, i pokerspel och andra äventyr, har männen försökt att bryta denna tidsbana och andras makt över sitt öde. Genom att gå emot konventionerna har männen skapat en humanistisk tidsbana, där man är sin egen herre, i alla fall för en stund.¹⁹⁷

Dessa försök att frigöra sig från den fatalistiska tidsbanan har dock ofta visat sig ha en kortvarig effekt. Efter en tid i paradiset, har det fysiska och psykiska tillståndet och den tomma plånboken utgjort en plågsam påminnelse om vardagslivets och realiteternas makt över ens tillvaro.

För männen i Antons ställningsbyggargång hade den humanistiska tidsbanan, som de tidigare sökt och funnit i berusningen, istället förvandlats till en fatalistisk tidsbana, inom vilken de inte längre var herrar över utvecklingen, utan styrda av andra krafter. För dem var det dagliga rusets funktion att undvika de plågsamma

abstinensbesvären som följde efter en långvarig konsumtion av alkohol. Deras kontinuerliga alkoholintag kan uppfattas som ett slags självmedicinering, vilket visar på en relativt långt gången beroendeutveckling.¹⁹⁸

Man kan också tolka vissa mäns okonventionella sätt att leva och bruka alkohol som ett tecken på att de inte funnit sin plats i Sverige. En del av de finska emigranterna har inte lyckats etablera ett nytt sätt att leva; de har inte bara blivit landlösa och rotlösa, men också utan framtidsdrömmar, likt den bångstyrige vettvillingen i Sulkunens studie.

OLIKA TYPER AV RESENÄRER. Även om de finns likheter i mäns sätt att agera på olika resejobb och homosociala sammanhang, finns här även olikheter. Detta har man också konstaterat i andra studier av resenärer.¹⁹⁹

I sin undersökning "Hobo" beskriver Andersson ett antal vandrare män i Amerika. Deras liv utformades delvis på liknande sätt som för de finska resande männen. Struktururomvandlingen och arbetslösheten i början av nittonhundratalet fick många män att söka sig till städerna, bland annat till Chicago. Därifrån tog de sig till säsongsvisa jordbruksarbeten och till de tillfälliga påhugg som erbjöds vid olika fabriker. De resande människorna, främst män, var så många i en del av staden att den började kallas för Hobohemia. En av ledarfigurerna i denna stadsdel, Nicholas Klein, beskrev invånarna på följande sätt:

A hobo is one who travels in search of work, the migratory worker who must go around to find employment. Workers of that sort pick out berries, fruit hops, and help to harvest the crops on the western farms. (...) The name originated from the words "hoe-boy" plainly derived from work on the farm. A tramp is one who travels but does not work, and a bum is a man who stays in one place and does not work.²⁰⁰

Man kan notera vissa likheter mellan dessa män, bolackarna, de finska researbetarna och männen i de finska kvarterskrogarna. De hade ofta ett liknande förhållningssätt till alkoholen och tog dagen som den kom. Samtidigt som man kan konstatera att det i alla dessa miljöer även fanns män med en annan attityd till alkoholen och framtiden. Till exempel bland Hobohemias invånare fanns det många politiskt aktiva som startade intressegrupper för de vandrare männen.

Även bland de researbetare i denna undersökning fanns män med olika förhållningssätt till livet.

DE SKÖTSAMMA OCH DE MINDRE SKÖTSAMMA. Trots att alla på något sätt påverkades av resejobbets frihetliga karaktär, och det ibland vilda livet, kan man ändå skilja mellan olika inriktningar. Det framträder en viss skillnad mellan männen som arbetade med okvalificerade uppgifter och yrkesmännen.

Män som hade en viss ställning och yrkesstatus, eller familj, hade ofta ett mer långsiktigt förhållningssätt till livet. Man kan också säga att de hade ett slags inre kontroll och självständighet, och inte var så starkt beroende och styrda av gruppen. Män som tillhörde denna grupp hade ofta god social status och en ansvarsfull ställ-

ning på jobbet, till exempel som förmän, som Anton, eller högt kvalificerade yrkesmän, som Niilo. Dessa män kom ofta från ganska moderna miljöer och hade en relativt bra utbildningsbakgrund. Den homosociala grupp de tillhörde fungerade ofta som ett stöd och som garant för den sociala status de hade uppnått.

I detta sammanhang är det dock viktigt att nämna att även många av männen som var kvalificerade yrkesmän, och hade en viss familjeorientering, kunde dras med i det glada livet med sina arbetskamrater, som fallet var för Harri, *Osmo* och *Kaj*.

Männen i Antons ställningsbyggargång hade däremot få framtidsplaner och levde ofta ur hand i mun. De hade inte införlivat det framtidsorienterade livet på samma sätt som de mer skötsamma männen. Dessa män kom ofta från traditionella eller dysfunktionella miljöer och hade vanligtvis en relativt låg utbildning. De var också mer beroende av den homosociala kontexten än de familjeorienterade männen. För dessa män hade den homosociala gemenskapen huvudsakligen en social funktion. De kunde bli starkt beroende av gruppen och foga sig efter dess sätt att leva, trots att detta i förlängningen kunde ha negativa följder.

FRUN OCH ANDRA KVINNOR. Det framstår ganska klart att den magnetism som arbetskamraterna och det fria livet haft, för många män har utgjort en större lockelse än familjens famn. Men de som allt för ofta valde kamraterna istället för familjen fick till slut se sina "plastpåsar" utanför dörren. Det paradoxala var att, trots att männen ville leva fria från familjeansvar, få av dem uppfattade separationen som en frigörelse.

Detta har att göra med att även om den manliga gruppen är viktig av olika anledningar, kan man ha svårt att få vissa grundläggande emotionella behov tillfredsställda i homosociala kontexter. Detta innebär att de som är starkt homosocialt orienterade riskerar att få ett känslomässigt bristfälligt liv. För många var dessutom familjen den enda fasta punkten i Sverige, och skilsmässan ledde ofta till ett accelererande bruk av alkohol och ett fortsatt liv i manskollektiv. Ett liv som ofta ledde till en alltför tidig död.

De flesta av männen medger att resejobben inverkat menligt på deras tillvaro, även om inte alkoholen alltid varit med i bilden. Niilo kunde till exempel se direkta samband mellan researbeten och skilsmässan från första frun. Han berättade att den lyckligaste perioden för den övriga familjen var när han inte kunde vara på resande fot. Under denna tid lärde han även känna sina barn lite bättre. Men snart var han på landsvägen igen. Under sitt andra äktenskap har han, trots fortsatt resande, på ett bättre sätt lyckats hålla kontakt med familjen.

Seppo i sin tur undvek skilsmässan när han följde varningen som frun lagt i smörgåslådan. På hans värdeskala betydde familjelivet mer än kamraterna på jobbet och krogen. Han valde ett liv som kanske inte var lika (ansvars)fritt, men i alla fall mycket stabilare och längre än hans nu döda kamrater hade.

När det gäller relationer till kvinnor utanför familjelivet, kunde de finska resejobbarna, i makt av sitt rykte om att ha gott om pengar och vara generösa, locka

till sig kvinnor som ville ha roligt för en kväll. Men ofta innebar också detta renommé en baksida. Som äktenskapspartners var de inte särskilt populära bland finska kvinnor. En kvinna berättade att dessa män ofta hade så få tillhörigheter att de fick plats i en plastkasse. Och det var inte många kvinnor som ville dela sitt liv med dessa ”plastkassemän”, de var alltför väl kända för sitt vilda leverne.

Sammanfattningsvis kan man säga att de finska männens homosociala orientering lett till speciella konsekvenser på resejobben, där männen både bott och arbetat tillsammans. När man diskuterar bruket av alkohol, så kan man konstatera att dessa miljöer haft en påtaglig inverkan även på män som kommer från stabila familjeförhållanden och har haft god kapacitet på arbetsmarknaden, till exempel *Osmo* och *Kaj*. Även vissa män i den integrerade gruppen – Santeri, Kalle och Harri har under en period utvecklat missbruksproblem, delvis på grund av den här typen av fria homosociala arbetsmiljöer.

Det intressanta är att diskussionen om homosocialitet inte bara har sin aktualitet i dessa sfärer, utan i högsta grad även när det gäller vissa typer av boende.

Boendet

Tio av intervjuerna är gjorda i männens boendemiljö, vilket gav mig intressanta inblickar i deras liv. Variationen var stor, alltifrån rum i ett servicehus för missbrukare, till en villa i ett fashionabelt område i Göteborg.

Anton hade länge haft huset där han nu bodde med sin familj. Även om värdet på huset var närmare tre miljoner, var inte inredningen på något sätt påkostad eller prålig. Det var mer funktionen som hade styrts inredandet och här fanns gammalt blandat med nytt. Både Anton och frun hade också var sitt arbetsrum, eftersom de även var verksamma hemma. Bokhyllorna var välförsedda med aktuell litteratur.

Sammanfattningsvis kan man säga att deras hem fungerade inte som ett utställningsobjekt, utan som en funktionell enhet där intellektuell produktion hade sin givna plats.

Uskos lägenhet som låg i en av Göteborgs förorter var något annorlunda till sin karaktär. Den var mer modernt och enhetligt möblerad och varje rum hade sin tydliga funktion. Vid intervjun satt vi i soffgruppen i vardagsrummet. Familjen hade haft insatsen i många år och trivdes relativt bra i själva området, samtidigt som Usko hade en viss längtan till Finland. I bokhyllan fanns det huvudsakligen finska böcker, av vilka Usko presenterade några som hade haft stor betydelse för honom. Man skulle kunna karakterisera Uskos hem som ett ganska vanligt arbetarhem, där man satsar på trivsel men även på att representera familjen utåt, bland annat genom möblerna. Hemmet hör till fritiden och det som är kopplat till arbetet hålls gärna utanför dörren.

Även Artos lägenhet var belägen i en förort till Göteborg. Naturen fanns alldeles in på knutarna, vilket Arto som landsbygdsbarn tyckte var en av de stora fördelarna. Han strövade ofta i skogen vilket gav honom möjlighet till både rekreation och kontemplation.

Själva hyreslägenheten var relativt liten, men trivsamt. De allra viktigaste möblerna fick plats – soffan, bordet och TV:n – och eftersom köket var litet var köksbordet och stolarna placerade i ”vardagsrummet”. Jag intervjuade Arto två gånger och båda gångerna dukade han fram ett rejält smörgåsbord, en tradition som han hade med sig från sin hemtrakt där man skulle ta väl hand om gästerna som inte fick lämna huset hungriga.

Anton, Usko och Arto, likväl som majoriteten av de intervjuade männen, bodde vid intervjutillfället i självständiga och bra boendeformer. Även bland de marginaliserade männen hade fyra av tretton en egen lägenhet, de övriga nio hade boende genom socialtjänstens försorg.

Vägen till ett bra och självständigt boende har dock inte alltid varit helt utan svårigheter. Arto berättar:

I den första lägenheten (i Sverige) bodde jag med fyra andra killar från samma ort. I början hade man ingenting, bara en väska som man hade med sig. Vi hade kapat av madrasserna på mitten så att var och en fick lite mjukt under ryggen. Under de första två veckorna sov jag på detta sätt. Det fanns inga sängar och ingenting annat heller. (...) När vi flyttade dit så fanns det ett tiotal spritlangare i huset. Och varje helg var det någon bakom dörren och frågade om vi hade något att sälja. Eftersom det langades så mycket så trodde dom att alla som bodde i huset sålde sprit. Och på gården fanns det alltid ett tjugotal finska gubbar i fyllan, så där var det inte så positivt atmosfär. (Arto)

Även om Arto kunnat undvika kollektiva boendeformer, som baracker och liknande, fick han i början, som många andra ungar, bo i en gemensam lägenhet. Detta var, som tidigare diskuterats, en vanlig lösning vid kedje- och gruppemigration, men förekom även när man flyttade helt ensam.

Arto beskriver en ganska vanlig situation i början av vistelsen i Sverige. Det var många som varken hade möbler med sig eller ekonomiska möjligheter att inhandla mer än det allra nödvändigaste. Man fick helt enkelt anpassa sig till omständigheterna tills den ekonomiska situationen förbättrades.

Ett annat problem handlade om att de lägenheter som var lediga och snabbt kunde hyras ut ofta fanns i områden där det fanns en koncentration av sociala problem.²⁰¹ I början ställde man dock inga krav på boendet. Det allra viktigaste var att överhuvudtaget ha tak över huvudet. När sedan kunskaperna om hyresmarknaden ökade och man fick en bättre ekonomi, kunde man söka sig till lugnare områden, som fallet var med Arto.

Kvartar

Alla män sökte sig dock inte från den här typen av miljöer. En av de intervjuade socialarbetarna berättade om ett hembesök hos en av sina finska klienter:

Jag kommer ihåg när jag jobbade i Angered, när vi en gång var på hembesök – ibland såg man hemska miljöer. En gång var vi på hembesök i en etta, där vid sidan av torget. Huset såg väldigt prydligt ut utanpå, och där var det ett tiotal män som hade supit i

ett par månader. Jag kommer ihåg synen som mötte oss, fem sex gubbar låg och sov här och var, några var vakna och pratade med varandra och då och då dök det upp ett huvud från de mest oväntade ställen.

Denna situationsbild är kanske något ovanlig i den bemärkelsen att antalet män var så stort. Enligt de intervjuade männen var det mer vanligt med fester i mindre grupper. Det är också viktigt att nämna att dessa sammankomster inte alltid enbart bestod av finländare. Nationsgränserna vid dessa sammanhang har inte varit så skarpa. I sin självbiografi beskriver Juha en sådan fest.

Jag är inte helt säker på om jag sovit här hela natten eller om jag kom hemifrån. Huvudet är fortfarande alldeles snurrigt efter festen igår och kroppen är kroniskt trött. Det är en känsla som blivit bekant efter år av supande. Hur som helst, här sitter jag på soffan i Stickans vardagsrum. Vyn är bekant: tomma flaskor och ölburkar huller om buller, cigarettfimpar, aska, matrester här och var på bordet och golvet. Bertil ojar sig och försöker stiga upp på soffan, väl sittande börjar hans högra hand söka efter något att dricka. Eila, en tvåmeterskvinna, dubbelvikt i fätöljen, med grumlig blick, tvångsmässigt pladdrande. Stickan med sin vitfragdande mun försöker suga ut det sista ur flaskor och glas, förmodligen fortfarande helt borta av alla piller och sprit. Lägenheten och dess tillfälliga invånare har sett likadana ut ända från inflyttningsfesten för två månader sen. (Juha)

Även några av de intervjuade männen berättade om liknande händelser, om festande i en och samma lägenhet som pågår under en längre tid. Naturligtvis innebär detta ett störningsmoment för de andra hyresgästerna och leder för det mesta till vräkning av den som har kontraktet på lägenheten. För lägenhetsinnehavaren innebär denna prickning också stora svårigheter att få en ny lägenhet på den öppna hyresmarknaden. Ofta är det inte bara störningar som är kopplade till den här typen av liv utan även obetalda hyror, därför att pengarna främst går till missbruk.

Manliga kollektiv

Ovanstående situationer är ganska extrema, samtidigt som några av männen, framförallt under den första tiden i Sverige, bött tillsammans med andra män och haft ett ganska destruktivt sätt att leva. För vissa var kollektivboendet enbart en tillfällig lösning i väntan på egen lägenhet. Andra däremot kunde bo så här i årtal, vilket ofta innebar att de mer eller mindre tvingades att forma sina liv efter dem som festade mest. En av de intervjuade, *Olli*, berättade att hans rumskamrater söp så ofta att han var tvungen att flytta för att orka arbeta.

Vissa av de resande männen kunde ha dubbel bosättning, dels en anknuten till arbetsplatsen, dels en lägenhet i Göteborg. Där kunde man sova vid ledigheter och dit kom all post. Ibland kunde så många som sju män dela på en etta för att minska på boendekostnaderna. Eftersom alla inte var lediga samtidigt fungerade detta relativt bra.

BARACKER OCH HUSBÅTAR. Det stora behovet av arbetskraft på varven, bilindustrin och på SKF ledde även till stor efterfrågan på olika typer av boendeformer som snabbt kunde ställas till förfogande. Och den enklaste lösningen var ofta att iordningställa färdigbyggda baracker, och i vissa fall husbåtar, ofta i närheten av arbetsplatsen.²⁰²

Eriksbergs varv hade sina baracker på Hisingen, i närheten av Krokängsparken. Usko bodde där i början av sin vistelse i Sverige. Han hade tidigare bott i skogsarbetarkojor och var van vid att bo på detta sätt:

Det var ett bra gäng. En gång kom det en man som bråkade och ställde till det. Vi samlade in namn och sa att antingen går han eller vi. Han fick gå. De andra männen var lugna, visst använde man alkohol, men man bråkade aldrig. Sen spelade vi volleyboll, efter att jag köpte nät. Jag gick genom alla varuhus i Göteborg – jag hade med mig en kompis som kunde svenska – men ingen hade nät, och de ville inte heller beställa. Jag beställde själv från Helsingfors genom att jag ringde till brorsan och bad honom att skicka. Vi spelade volleyboll och bowlade. (...) Och sen under veckosluten fick man ju gå ut lite, det fanns lite olika ställen. Metro på Frölunda torg, där fanns finländare, sen fanns det Hisingehus, Kycklingen, Kangaroo och Virveln. (Usko)

Usko berättade vidare att Eriksberg, som hyrde ut barackerna, inte ville att dessa kallades för baracker utan för paviljonger. Förmodligen handlade detta om att boendet i barackerna inte ansågs värdigt nog och kunde ge dåligt renommé för företaget.

I Uskos berättelse framträder en stabil grupp finska män som lever ett relativt normalt liv trots en provisorisk boendeform. Med hjälp av den kollektiva kraften fick de till exempel en bråkmakare avhyst. Under veckorna spelade männen volleyboll och gick till bowlinghallen och under veckosluten besökte de olika finska pubar och dansrestauranger som fanns i Göteborg på sjuttio- och åttioalet. Uskos erfarenheter visar att även om man bor i den här typen av kollektiva former, behöver inte livet nödvändigtvis formas på ett destruktivt sätt.

En ytterligare boendeform, som Eriksbergs varv hade ställt till förfogande, var husbåtar i vilka det fanns små kojor som man hyrde ut till männen. Här var förhållandena ännu sämre än i barackerna, och när båten till slut fördes bort konstaterade facket på Eriksberg att ”man blivit av med en skamfläck”.²⁰³ Jouko Karttunen, sedermera kommunalpolitiker i Göteborg, beskriver i boken ”Hitsikissa hiiipii uniin”, sina erfarenheter av denna boendeform:

Många av de finländare som arbetade på Eriksberg bodde i två husbåtar, varav en var upplagd på varvsområdet och den andra, som var lite större, nära Älvsborgsbron vid Färjenäs, ett stenkast från Eriksbergs västra port. Jag bodde i denna större husbåt, där det även bodde män som arbetade i gråfirmorna i Norge. Eftersom båten låg utanför varvsområdet var det fritt fram för egentligen vem som helst att komma dit. Livet där hade likheter med Vilda västern, med kortspel, superi och slagsmål. Alla pallade inte för den här typen av liv i förlängningen och hamnade i en negativ spiral, som saknade vägar ut. En del av oss ville ha annat innehåll i livet och vi började spela volleyboll, och

tränade ett par gånger i veckan på Eriksbergsgården (varvets fritidsgård, min anm.). Vissa hade bowling som intresse. Vi var några som, trots risken för spefulla kommentarer av vissa andra, anmälde oss till en språkkurs som företaget hade ordnat. Den fick dock ställas in ganska snart på grund av för få deltagare. (Jouko Karttunen)²⁰⁴

Jouko Karttunen och Usko hade liknande erfarenheter av sitt boende, de tog båda avstånd från det destruktiva livet som en del andra hade i denna boendeform.

Även vid SKF fanns det ett antal baracker på sjuttioalet. Där var männen placerade efter nationalitet. Jugoslaver i en barack och finländare i en annan. Finländarnas barack fick öknamnet ”Pokerhotellet”, vilket tydligt beskriver vad en del av de finska männen hade för sig på sin fritid. Kortspel och spel om pengar har, som tidigare nämnts, även varit en vanligt förekommande sysselsättning bland sjömännen, skogsarbetarna och resejobbarna.²⁰⁵

UNGKARLSHOTELL. Redan på femtioalet fanns det så kallade ungarlshotell i Göteborg. Dessa var byggda för att möta det stora behovet av små lägenheter som de till staden inflyttade ungarlarna hade behov av. Dessa män kom ofta från glesbygden i Sverige, men också från andra länder. Två av hotellen var placerade på Hisingen där även de stora arbetsplatserna, Volvo och varven, fanns. De förvaltades av kommunala bostadsbolag och var relativt välskötta och lugna boendeformer.

Men på vissa ungarlshotell kunde man ha en ganska hög tolerans för störningar och avvikande livsstil. Dessa var Masten, Labor, Mårten Krakow och Klippan, där även socialtjänsten placerade klienter som bland annat hade missbruksproblem.²⁰⁶ *Esko* har till exempel under en tid bott på Klippan.

Med facit i hand står det ganska klart att boendet på dessa hotell bidrog till utvecklandet av ett utanförskap, inte bara på boendemarknaden, utan också på arbetsmarknaden. Det stora antalet män – ibland över två hundra – som ofta hade en liknande livsstil och problematik, bidrog till ett ökat missbruk och svårigheter att sköta ett vanligt arbete. Relativt många av dessa män finner vi på tillfälliga jobb, till exempel på de ovan beskrivna småfirmorna på varven, bland annat på Ernia.

SKYDDAT BOENDE MED HELPENSION. Även om de sociala ungarlshotellen är nedlagda, finns den här typen av boende fortfarande kvar i Göteborg, fast i något mindre enheter och med andra förtecken. I denna studie deltar sex män som vid intervju tillfället bodde på ett servicehus för missbrukare.

Det är inget fel på dom här kolosserna. Men jag i alla fall är helt och hållet en alkoholist och vi är likadana allihop, och *vi* skall bo i stora grupper. Jag tycker inte det är bra. Det är alltid någon som super, och en sån som är alkis kan inte vara nykter. Och alla de Backabaracker jag bott på är likadana. (*Lauri.*)

Lauri bor tillsammans med ett sextioalvandra män. Omkring en tredjedel av dessa är finländare.

Med Backabaracker menar *Lauri* Altbo-verksamhetens jour- och korttidsboende, där han bodde innan han flyttade till servicehuset. Detta servicehus är för många en sista anhalt i en lång rad av boendeplaceringar från socialtjänstens sida. Ofta har männen bott på någon av socialtjänstens alternativa boendeformer med olika grader av självständighet. I denna boendekedja kan man, genom att sköta sig, avancera till allt självständigare boende och till slut få ett eget kontrakt, som fallet var med en av de intervjuade männen. Men man kan också göra en negativ boendekarriär, om man till exempel genom sitt missbruk orsakar störningar.

Vid intervjun med två socialarbetare på servicehuset framkom att av det tjugotal finska män som bodde där, hade alla utom en varit yrkesverksamma under flera år och hade därför relativt höga pensioner. Detta innebar bland annat att de kunde missbruka intensivt och länge innan pensionen tog slut.

De berättade vidare att de finska männen ofta festade kollektivt och delade på spriten. De flesta av dem drack stora mängder och slarvade kolossalt med ordningen och hygien. Men när männen väl var nyktra var de sympatiska och väluppfostrade. De städade, gjorde rent och bad om ursäkt för besväret de orsakat. Vid nästa pension betalade de för hyran och maten, och sedan började drickandet igen. Även de svenska män som bodde i servicehuset hade en liknande periodicitet i sitt missbruk, men var enligt utsagorna något mindre kollektiva i sitt drickande.

Två av de finska männen, *Ilpo* och *Kaj*, hade avsevärt minskat på drickandet under den senaste tiden. *Ilpo* sade att det inte var värt priset, då han redan efter en dags berusning blev så hemskt dålig. *Kaj* i sin tur hade hamnat på servicehuset ett halvt år innan intervjutillfället, delvis på grund av sitt missbruk, men också för att han hade samlat för mycket skräp och prylar i sin tidigare lägenhet, där han hade bott i trettio år. Han vantrivdes på servicehuset och hade planer på att söka sig till ett mer självständigt boende. Eftersom han under sitt yrkesverksamma liv hade sparat en del hade han möjlighet att köpa sig en insatslägenhet.

De fyra övriga männen, *Lauri*, *Jarmo*, *Esko* och *Taisto*, drack ofta så länge de hade pengar. Man kan fråga sig vad ruset hade för funktion för männen i denna miljö.

Jarmo berättade att han hade använt mindre alkohol under tiden han hade sambo och arbete. Men efter pensioneringen hade missbruket ökat. Han berättade också att innan han flyttade till servicehuset var han nykter på ett behandlingshem i ett och ett halvt år. Men han blev utskriven för att han drack för lite, som han beskrev saken. Detta kan tolkas som att han uppfattades som färdigbehandlad eftersom han kunde vara utan alkohol så länge. Därefter har han knappt haft en nykter dag:

Jag måste ju ha något roligt. Jag har minskat på cigaretter, jag kan inte dansa, även jag måste ha något roligt. (*Jarmo*)

På frågan om han tyckte att alkoholen hade haft negativa följder för honom, svarade han att han emellanåt kunde bli aggressiv av spriten. Han nämnde dock ingenting om att han bland annat förlorat balansen och inte kunde gå utan rullator, just på grund av missbruket.

Även *Lauri* rörde sig med hjälp av en rullator och en rullstol. I citatet ovan beskriver han hur det kollektiva boendet har ökat hans konsumtion av alkohol. Det finns alltid någon som har sprit. Inom honom fanns det motstridiga känslor:

Jag vet inte, var och en tänker på sitt sätt och vill gärna klara sig. Att inte ge efter, att försöka trots allt. Fast jag vet inte, alla vi som bor här har gett upp varenda en, även om vi säger till varandra att vi aldrig skall ge upp. Vi har ju redan gett upp. (...) Man kan komma från spriten, men då måste man ha stark vilja. Jag tror att alkoholister i gemen har ett svagare psyke och sämre nerver och att de även annars är svagare människor. Medan de som är starkare orkar, de har förmåga att leva nyktra. (*Lauri*)

Lauri hade tidigt använt olika typer av droger och alkohol. Han har även haft tider då han minskat på missbruket, men säger sig nu ha en period då missbruket åter tilltagit. Han kopplar detta till det kollektiva boendet, samt att han tappat gnistan och gett upp.

Det framkom tydligt att även de övriga tre männen hade förlorat sin framtidstro och tron på livet överhuvudtaget och använde alkohol för att höja sig över vardagens hopplöshet, att kunna ha roligt för en stund, som *Jarmo* uttryckte saken.

Att bruka eller inte bruka alkohol var inte heller längre ett helt fritt val. De flesta av dessa män hade under åren utvecklat ett starkt psykiskt och fysiskt beroende av spriten.

Sammanfattning och analys

I början av vistelsen har många män fått nöja sig med relativt provisoriska boendeformer, ofta i manliga kollektiv i baracker, på båtar eller i gemensamma lägenheter. Det positiva har varit att man sluppit ensamheten i det nya landet, och i kollektivet har det ofta funnits män som kunnat hjälpa en på olika sätt. *Veli*, som läst lite svenska i Finland, kunde till exempel tolka och översätta för de andra.

Denna homosociala gemenskap var en mycket värdefull bas i livet för många finska män som saknade familj. Kamratskapet och banden mellan kunden kunde bli starka bland dem som både arbetade och bodde tillsammans, vilket ofta var fallet på resejobben och i barackboendet. Därför var det svårt för många att lämna denna gemenskap.

Men som vi ovan har visat fanns det många män i kollektiva boendeformer som ville leva ett mer skötsamt liv. Hur man lyckades med detta hade delvis att göra med hur stor andel av männen i omgivningen som hade en avvikande livsstil. Usko lyckades, med stöd av sina medboende, avhysa en störande granne. Men till exempel på servicehuset var antalet män med missbruksproblematik alltför stort. Även här fanns en stark homosocialitet och ett nära samarbete mellan, men det handlade främst om att förse sig själv och sina kamrater med sprit och droger.

De mekanismer och krafter som vi tidigare diskuterat i samband med homosociala grupper blir mycket tydliga i vissa boendemiljöer. Här fanns både uttalade och outtalade krav på likriktning och konformitet. De män som tidigt fått sin manlighet förknippad med arbete och homosocialitet, i en miljö där familjelivet, karriären och framtidsutsikterna inte haft en särskilt framträdande roll, var mer benägna att stanna i den här typen av boendeformer, medan de män som var mer heterosociala, familjeorienterade, individualistiska, eller hade bestämda ambitioner i livet, förr eller senare sökte sig från den här typen av destruktiva boendemiljöer.

När man jämför de marginaliserade och de integrerade männen kan man notera att de förstnämnda har fått en allt svagare position på bostadsmarknaden, medan de integrerade männen boendekarriär har varit mer positiv. Samtidigt kan konstatera att finländare i Sverige har haft en något sämre boendestandard än svenskarna. De äger sin lägenhet i mindre utsträckning (38%) än de infödda (59%).²⁰⁷ Man kan tänka sig att denna skillnad har att göra med att många finländare, speciellt i början av vistelsen i Sverige, har haft tankar om återflyttning. Det är kanske därför de känt sig osäkra inför uppgiften att köpa eller bygga ett eget hus till familjen i Sverige, något som är vanligt i Finland.

En man berättade att det område i västra Sverige, där han byggde villan, starkt liknar hemorten i Finland.

Jag hade funderat och funderat om jag ändå inte skulle flytta till Finland, men sen när jag byggde huset, och rent konkret borrhade djupa hål i berget, och när jag gjort det och rensat hällen som jag skulle bygga huset på, då kändes det att här är min plats.

Det kan tänkas att byggandet av ett eget hus både symboliskt och konkret kan betyda att man lämnat tankar om återflyttning, ett beslut som ibland kan vara svårt att ta.

Sammanfattningsvis kan man säga att boendemiljön har varit en viktig delfaktor i formandet av männens liv. I tidigare kapitel har vi även diskuterat den inverkan som männens arbetsfår haft på deras liv, och för att fullborda triangeln går vi nu över till männens familjeliv/relationer.

Familjeliv/relationer

När det gäller relationer till kvinnor finns det bland de intervjuade många olika samlevnadsmonster. Vissa har till exempel varit tillsammans med en och samma kvinna hela livet, medan andra har haft kortare relationer med flera olika partners och ytterligare några har valt att leva ensamma.

Hur kommer det sig att dessa skillnader uppstår? Handlar det om tidigt förvärvade mönster, eller är det fråga om relationsskicklighet och mognad respektive okunnighet och omognad, eller har relationsfrågorna med helt andra förhållanden att göra?

Ungkarlar för livet?

Eskos liv började i dramatiska tecken. Hans far blev dödad av sin far några månader innan *Esko* föddes. Modern blev då ensam med åtta barn. De äldsta av dem adopterades av bönderna på orten. *Esko* är yngst av syskonen och det enda barnet som flyttat till Sverige. Andra syskon bor i Finland med sina familjer.

Efter en fyraårig folkskola började han arbeta som dräng och efter militärtjänsten tog han värvning i en gränspatrull.

På frågan om han haft relationer med kvinnor, svarade han att det har varit många. Han har dock inte haft några längre förhållanden, därför att han alltid varit så rörlig och kvinnorna inte har hängt med i svängarna. En gång var han förlovad under en kortare tid, men bristen på lediga lägenheter hindrade dem att bo ihop.

Av de intervjuade är *Esko* den som vandrat mest. Hans liv har huvudsakligen formats kring de arbetskamrater som han träffat på skilda arbetsplatser. Dessa relationer har alltid varit flyktiga och utbytbara och ingenting som hållit kvar honom på någon ort. Det har varit själva resandet och omväxlingen som gett livet innehåll, samtidigt som även alkoholen på ett alltför starkt sätt varit kopplad till denna livsstil.

Idag är han rullstolsbunden och bor sedan åtta år tillbaka på ovan nämnda servicehus för manliga missbrukare.

En annan man, som också levt utan fasta och långvariga relationer, berättade att han haft ett mycket gott förhållande till äldre kvinnor. De har ofta hjälpt och stöttat honom i olika sammanhang. I övrigt har han inte haft speciella relationer till kvinnor.

Nej, jag har varit en enstöring hela mitt liv. Men jag var dock ute och dansade, jag älskade att dansa på min fritid, som jag dock inte hade så mycket av. Men annars har de där kvinnofrågor och karlfrågor, de har liksom blivit ihop, jag är inte så intresserad av det. Jag är inte sån att man skulle bo ihop eller gifta sig och skaffa en massa barn och sänt där. Det är jag inte, jag är helt frisinnad på allt. Så det har aldrig fallit mig in att jag ska... tvärtom det är underbart, jag är stark ensam. Det sex jag behöver, det skaffar jag vid sidan om, det är inget problem så att säga, inte det minsta lilla. Jag är väldigt frisinnad. Och alla mina vänner i kulturbranschen, man träffar alla sorters människor. Ingen som frågar vad du är för något, den är en fri zon, det är underbart egentligen.

Hans intresse för familjeliv och fasta relationer är mindre än hos de flesta andra i studien. Han föredrar att vara fri från alla krav och söka de relationer som han i stunden känner för. Han är frisinnad, som han säger, och reagerar starkt på de människor som är intoleranta och fyrkantiga i sin syn på olika sexuella inriktningar. Han har tidigt sökt sina egna vägar även i yrkeslivet. I kultursfären, där han varit verksam hela livet, har dock inte dessa val setts som avvikande. Här har länge funnits en frizon för "oliklevande" i vårt annars så strikta och regelstyrda samhälle.

Singlar med tidigare fasta relationer till kvinnor

Under denna rubrik presenteras män som haft en eller flera relationer, men som sedan en tid tillbaka inte haft något förhållande.

Tapani har en son i Finland som han fick i sextonårsåldern. Flickvännens far var företagsledare och godkände honom inte som pojkvän till dottern. Detta hade att göra med att fadern kände till *Tapanis* missbruksproblem. Förhållandet tog slut, men flickan var redan gravid. Pojken, som nu är drygt tjugo år, har aldrig fått veta vem fadern är.

I Sverige har *Tapani* varit gift två gånger. Han vill dock inte diskutera sina relationer utan säger bara kort att: ”Det sista äktenskapet var skit”.

Den kvinna som han var gift med hade även hon missbruksproblem.

Heikki var bara sjutton år när han emigrerade till Sverige. Han berättar kortfattat att den första kvinna han träffade här var alkoholist. Själv var han sällan hemma på fritiden. Han reste mycket med sina kamrater, bland annat till Polen, där han även fick ett barn med någon kvinna. Han har dock ingen kontakt med barnet. Därefter har han haft ett antal korta förhållanden, men dessa har alltid tagit slut av samma anledning – han har föredragit andra intressen före partnern. Inte ens då han bor själv klarar han riktigt av att sitta hemma:

Jag har aldrig vant mig vid att bo i stan, jag kan inte sitta inne i lägenheten, och man vill ju inte gärna vara i stenstaden. I naturen gillar jag att vara, kan ibland vara där i veckor. (*Heikki*)

Man kan fråga sig varför *Heikki* över huvud taget söker sig till relationer, när han ändå föredrar unkarstillvaron. Vad är kvinnornas funktion i så fall i hans liv?

Hos *Heikki* kan man skönja den dubbelhet som man kan se hos många män i studien, nämligen de olika sfärernas dragningskraft och kampen mellan familjelivet och livet utanför, ofta i homosociala miljöer. Allt som oftast valde *Heikki* livet utanför. Han arbetade mycket och på fritiden var han ofta på resande fot. I detta liv kom så småningom även alkoholen med i bilden och utgjorde sin egen dragningskraft och problematik.

Heikkis paradoxala förhållande till relationer kan tänkas ha att göra med hans traditionella uppväxt i en relativt patriarkalisk familj på traditionell landsbygd. Även om hans far kunde vara borta i veckor, till exempel på skogsarbeten, fanns frun och familjen kvar när han återvände. Familjen var en fast institution, där man inte på samma sätt behövde sköta relationerna som i en mer modern parbildning.²⁰⁸

Även om kvinnorna på något sätt varit viktiga för *Heikki* har de dock inte betydtt så mycket att han hade låtit dem inkräkta på sin rörelsefrihet.

Jarmo gifte sig i tjugoårsåldern i Finland. Fruns släktingar hade flyttat till Sverige och därför ville också hon emigrera. I början var *Jarmo* negativ till dessa planer men gav sedan efter, därför att han är en toffelhälte, som han själv beskrev saken.

Äktenskapet höll inte, därför att hon var en hora, var med andra. Hon var även gravid åt en annan, men turligtvis var det ett utomkvedshavandeskap så att hon fick skrapa bort det. Jag följde detta liv i ett år. I Finland bodde vi i samma hus som hennes föräldrar så hon var lugnare där, men med en gång när vi flyttade hit... (*Jarmo*)

Efter skilsmässan var *Jarmo* ensam ett par år. Därefter gifte han sig med en kvinna som hade två barn. Han hade själv fått mycket stryk hemma och gav därför aldrig barnen smisk. Istället stängde han in dem i ett rum när de varit olydiga. Barnen hade dock svårt att godkänna *Jarmo* och hans uppfostringsmetoder, vilket till slut ledde till separation. Därefter har *Jarmo* inte haft några längre förhållanden.

Han berättade att han alltid varit bra på att dansa och skapa relationer, i alla fall så länge han var någorlunda frisk. Under åren har hans hälsa dock försämrats på grund av omfattande bruk av alkohol. *Jarmo* berättade att så länge han var gift och samboende drack han bara under veckosluten, men när han skilde sig började han använda alkohol även under veckorna och till slut även på jobbet. Denna process ledde till en försämrad hälsa och förtidspensionering.

Olli suckar när vi börjar diskutera hans relationer till kvinnor. Han var tjugofem år när han ensam kom till Sverige. I början bodde han tillsammans med andra män.

Eftersom han inte kunde svenska besökte han främst de finska nöjesställen som då fanns i Göteborg. Här träffade han finska kvinnor som han oftast hade korta relationer med. Det var mer problematiskt att skapa kontakter med svenska kvinnor på grund av språksvårigheterna, samtidigt som han kunde uppmärksamma att kvinnorna ibland var intresserade av honom fast man fick prata med dem med en ordbok i handen, berättade han.²⁰⁹

I Sverige har *Olli* haft två längre relationer som sammanlagt varat i ca tio år. Han berättade att dessa helt enkelt så sakteliga tog slut. Han tillstår att även alkoholen kan ha spelat en viss roll i dessa separationer. Samtidigt som han säger att under de tio år som han arbetade på Volvo höll sig festandet inom rimliga gränser.

Under flera år hade *Olli* en relativt stabil period i Sverige. Han hade fast arbete och fungerande relationer. Under denna tid använde han inte alkohol mer än genomsnittligt. Men när han sedan bytte till resejobb ökade hans festande avsevärt. Även separationerna torde ha påverkat denna process. Orsakssambanden är dock svåra att utvärdera därför att *Olli* var ovanligt tystlåten om dessa händelser. Han hade dock inga barn, om vilket han sa:

Det är himla tur då jag knappast kan ta vara på mig själv. Eller om det hade funnits barn så kanske man hade haft en annan livsstil och annat sätt att se på saker och ting, om man hade haft någon man hade behövt att ta hand om. (*Olli*)

Efter den sista separationen har *Ollis* orientering mot manliga sfärer och subgrupper förstärkts, vilket i sin tur lett till konsekvenser på livets alla områden.

Även om *Risto* utövade idrott på elitnivå i tonåren, hade han tid att arbeta extra, gå i skolan och ha en flickvän. Hon stannade dock i Finland när *Risto* emigrerade i sextonårsåldern. Efter fyra år följde hon efter och de gifte sig i Sverige. Under dessa fyra år hade dock *Risto* hunnit träffa andra kvinnor och även fått två barn med en av dem. Om dessa relationer sa *Risto*: ”Det var självklart att man även hade andra”.

Risto var gift i över tio år och äktenskapet var enligt honom harmoniskt i början.

Frun kom till Sverige i tjugoårsåldern och familjelivet fungerade bra i början, men gick sämre sedan. Det hade att göra med att mitt liv började mer kretsa kring spriten. Men jag drack aldrig hemma, jag stack alltid och var borta en vecka eller två. Jag drack aldrig i barnens närvaro, de har aldrig sett mig full. (...) Det blev mer sånt när jag hade min firma, det var alltid någon kund som hade en bjudning. När jag till exempel gick till en speciell kund, var det knappt att man kom därifrån. (*Risto*)

De skilde sig, men är fortfarande vänner, och barnen hälsar på honom ofta. De får dock ringa och varsko innan de kommer, han vill nämligen inte vara berusad när han träffar dem.

I *Ristos* berättelse framskymtar ett relativt allmänt tema hos männen i studien. Viljan att ha familj, men ändå vara fri från de bojor och det ansvar som familjelivet innebär. Och friheten finner man främst i manliga sfärer. När *Risto* hade varit borta en vecka eller två, kunde han återgå till vardagen, till det uppfordrande arbetslivet med firman och till det kravfulla familjelivet. Idag har *Risto* varken arbete eller familj utan lever ensam, och den sociala gemenskap han har består främst av män som befinner sig i en liknande situation.

Män med en aktuell relation och erfarenhet av tidigare separationer

Osmos första förälskelse var i sextonårsåldern, men det var först i yrkesskolan som han blev mer allvarligt engagerad i en flicka, som han även presenterade hemma. Men sedermera kom det fram att hon redan hade ett barn med en annan man. Det dröjde dock inte länge innan *Osmo* träffade en kvinna som han gifte sig med och fick barn. Detta äktenskap höll i över tio år.

Det blev skilsmässa i denna fas och orsakerna till den var att vi hade vuxit isär. Frun kunde ingen svenska alls; vi var till exempel bekanta med en svensk familj och jag fick tolka hela tiden. Och så hade frun, och finska kvinnor som hade dagbarn på gården, sitt eget skvallergäng, så att så värst stora var inte hennes cirklar. (*Osmo*)

Osmo berättade vidare att innan skilsmässan hade han ganska länge hållit på att reparera en bil. Detta projekt tog, tillsammans med arbetet, ganska mycket tid i anspråk, samtidigt som han även använde en del alkohol.

”Till slut var det någon snickare som fick frun i sitt garn”, sa *Osmo*. Han menade dock att detta inte var den egentliga orsaken till separationen, utan att han och frun var så olika personligheter. Han var aktiv och utåtriktad, medan hon mer drog sig undan.

150

Ganska snart efter skilsmässan bekantade sig *Osmo* med en annan finsk kvinna och var samboende med henne i tre år, men förhållandet tog slut då hon hittade en annan man. *Osmo* flyttade till Finland och blev kär i en kvinna som han även gifte sig med. Men han upplevde att han blev alltför ensam i detta äktenskap, då frun var en engagerad yrkeskvinna och hennes arbete tog för mycket tid i anspråk.

Efter separationen var *Osmo* utan relationer under en längre tid, men har nu en fungerande sårrelation.

Osmo är en mycket social person med många järn i elden. I sitt yrkesliv har han ofta haft relativt fria och rörliga arbeten, samt varit upptagen med olika typer av projekt på fritiden. Dessutom har han ända fram till för ett par år sedan använt alkohol relativt frekvent. Alla dessa omständigheter har med all säkerhet påverkat hans relationer i negativ bemärkelse.

Osmo är en av de få personer som explicit uttrycker att invandrartillvaron haft en negativ inverkan på äktenskapet. Det handlade om fruns bristande språkkunskaper som försvårade deras umgänge med de personer som *Osmo* hade bekantat sig med.

I detta speciella fall var det mannen som var mer social och språkkunnig, i många fall är det tvärtom. Men oavsett om det är kvinnan eller mannen som utvecklas snabbast i det nya landet, kan dessa skillnader leda till olika typer av komplikationer i relationen.²¹⁰

Toivo flyttade ensam till en släkting i Kotka i fjortonårsåldern. Han hade sin första riktiga kärlek i sextonårsåldern. De gick dock skilda vägar efter knappt ett år. På frågan vad det var som hände svarade *Toivo* att felet helt och hållet var hans, är man reko mot en kvinna så blir det aldrig separation.

Han berättade vidare att han inte hade särskilt många kvinnor innan han gifte sig. Han lyfte dock upp ett kvinnoäventyr som han hade i det militära. Det var en gift kvinna, fru till en officer, som hade några älskare bland militärerna, och *Toivo* var en av dem. En gång råkade det bli dubbelbokning och *Toivo* ställde henne inför ett ultimatum. Hon fick välja mellan honom och den andre mannen. Detta föll till *Toivos* fördel.

Efter lumpen gifte sig *Toivo* och fick barn. Eftersom han kom från mycket fattiga förhållanden på landsbygden, var han van att göra alla förekommande arbeten på jordbruket, även hushållsgöromål. För honom var det självklart att sköta barnen och till exempel byta blöjor.

Det är ju självklart att mannen måste delta och tvätta bort skiten på samma sätt som en kvinna gör. Detta är ju helt naturligt och ingenting som är kvinnligt. (*Toivo*)

För *Toivo* var alla arbeten lika mycket värda oavsett vad de handlade om. Alla uppgifter skulle ju göras och vem som gjorde dessa hade mindre betydelse, i denna mening var han en jämställd man.

Efter åtta års äktenskap skildes *Toivo*. Han berättade att en bidragande orsak till emigrationen var hans saknad efter barnen. Han tänkte att det var bättre att helt bryta kontakten med dem. Under de följande tjugo åren ringde han inte till familjen mer än en gång och kontakten med barnen skedde endast brevledes. *Toivo* berättade att han ofta varit ledsen för separationen från barnen.

Relativt snart efter flytten till Sverige blev han ihop med en finsk kvinna, som han fortfarande har ett särboförhållande med. Under vissa tider kan de även bo tillsammans, men när hon blir alltför bekant, som *Toivo* uttrycker saken, bor han själv ett tag. Här måste även nämnas att *Toivo* emellanåt har perioder av missbruk, vilket påverkar bådas beslut att under vissa tider bo isär.

Toivo är en av de få äldre män i studien som uttryckt saknad efter barnen från tidigare äktenskap. Detta kan ha att göra med att han faktiskt deltog i skötseln av barnen, samt tog dem med sig i sitt arbete när han till exempel körde snö med sin traktor. Detta engagemang har medfört att relationen mellan *Toivo* och barnen förstärkts. Därför är hans nästan totala brytning av relationen med barnen svår att förstå. Denna strategi är relativt självcentrerad, och innehåller ingen reflektion och tankar om hur barnen eventuellt upplever att förlora kontakten med sin far.

Det tog ca tjugo år innan *Toivo* ringde till frun och barnen. När han berättar detta kan man uppfatta en viss bestämdhet och stolthet i hans röst som är något svårtolkad. Man kan tänka sig att denna reaktion har att göra med just den smärta separationen orsakat. Känslor av saknad gör honom svag och beroende och måste därför regleras och isoleras, annars hotar de hela hans manliga konstitution. Dessa känslor hämmar hans handlings- och rörelseförmåga, genom att de binder honom till något, som han ändå inte fullt ut kan få.

Men stoltheten kan också handla om att han var man nog att ta ett svårt beslut, som han även hållit, trots att smärtan var så svår. Han hade sagt till frun: ”Det kanske tar ett tag innan vi ses”. Han var en man som stod för sina ord, ett förhållnings sätt som har gamla anor i Finland, och som även förekommer i ordspråk:

Även en kort man måste stå bakom sina ord. (från Alastaro) Det är en man som står för sitt ord. (från Mäntyharju)²¹¹

Som vi tidigare beskrivit har Niilo under hela sitt yrkesverksamma liv huvudsakligen varit på resande fot. Han sa att han älskade resejobben och de många sociala kontakter som ingick i detta sätt att arbeta. Det första resejobbet var på sjön och hans första sexuella erfarenheter fick han i någon europeisk stad. Efter några år som sjöman blev han förälskad i en kvinna som ville att han skulle stanna i land. Detta ledde dock inte till att han också stannade hemma. Han berättade att han var borta så mycket att han knappt lärde känna sina barn.

Under en kortare tid försökte han att arbeta på ett och samma ställe nära hemmet, men lusten att resa tog sedan överhanden. Till slut ledde detta sätt att leva till en skilsmässa. Vid denna tid bekantade sig Niilo med sin nuvarande fru, som han också fick barn med. Tanken var också att Niilo skulle vara hemma mera. Dessa

planer höll dock inte särskilt länge och han var åter på resande fot. De har dock lyckats att ha en fungerande relation, trots hans rörliga yrkesliv.

Även Niilos relation till barnen från första äktenskapet har blivit bättre med åren. En av sönerna hade sagt att han först nu lärt känna sin far.

Niilo är en inbiten resenär, de fasta arbetena nära hemorten har inte passat i hans energiska livsstil. Priset för detta har varit en skilsmässa och en obefintlig relation till barnen. Han har dock förmått att utveckla förhållandena i nästa familj, trots sitt rörliga liv. Detta har förmodligen att göra med att han tillhört den grupp resande män som inte i övermåttan använt alkohol och att den nuvarande frun emellanåt själv kunde åka och träffa honom på den ort där han för tillfället befann sig.

I Niilos berättelse framträder åter tydligt den dragningskraft som arbetsfären kan utgöra. Det är där det egentliga livet finns, samtidigt som även familjen varit viktig för hans välbefinnande.

Idag är Niilo pensionär, men han är fortfarande lika energisk. Han fyller dagarna med allehanda fritids- och föreningsaktiviteter, men nu sker resandet främst inom Göteborgsområdet.

Det finns en man i studien vars första relation påminner om Niilos äktenskap i den meningen att familjen hamnade i skuggan av arbetslivet. Även denna man hade i början ett rörligt arbete. Men trots att han var gift levde han som en ungarl tillsammans med andra män. Männens liv var uppdelat i perioder och innehöll veckor av arbete och därefter en tids festande. Under åren vande han sig att leva på detta sätt och även om han senare arbetade nära hemmet fortsatte han att bruka alkohol som förr.

Bruket av alkohol ökade, jag tog även lite på jobbet. Fast jag klarade av jobbet och gjorde det även bra. Men sen började all fritid gå i dessa tecken. Men man klarade av detta på ett bra sätt då man hade så god fysik, men sen blev man nervös om man inte fick sprit. Skilsmässan berodde delvis på att jag hade en önskan att vara fri, men också på att jag ville att frun skulle få en ordentlig karl. Sânt här har jag fått uppleva. Sen flyttade jag till norra Sverige och jobbade på olika ställen och bodde på ungarlshotell. (...) Jag höll kontakt med barnen och fick sen höra att frun hade lämnat dom, då tänkte jag att detta vill jag inte acceptera och kom till Göteborg med det samma.

Han menar att det förmodligen var besvikelsen på äktenskapet och livet, som till slut ledde till fruns grava alkoholisering och till att barnen omhändertogs. Detta var en dramatisk händelse som starkt bidrog till hans beslut att helt sluta dricka. Även om barnen inte bött hos honom, har han på ett aktivt sätt tagit del i deras uppväxt.

Hans liv kan till stor del beskrivas som före och efter omhändertagandet av barnen. Faderns ansvar fick honom att försöka göra det bästa för dem. I denna process förändrades hela hans liv. Han blev en mer närvarande far och har idag en mer reflekterande och ödmjuk syn på livet och relationer än vid yngre år. Livets törnar har fått hans sköld att mjukna istället för tvärtom.

Arto berättade att han genom problematiska och smärtsamma relationer i vuxenlivet har utvecklat ett mognare förhållningssätt till kvinnor.

I hans barndomshem undertrycktes känslorna, bland annat sorg, och diskussioner om relationer och sex förekom aldrig. Detta ledde till att han upplevde de första sexuella kontakterna som starkt skam- och skuldbelagda situationer.

Arto kommer från ett fattigt hem, vilket innebar att han som ung man inte hade samma möjligheter att skaffa sig prylar och motorcyklar som många andra pojkar. Han upplevde detta som förnedrande och försökte kompensera denna statusförlust genom kvinnoerövringar:

Jag var ganska duktig på att dansa och prata och fick lätt kontakt med kvinnor. ”Ni har fina prylar, men jag har vackra kvinnor”, tänkte jag. Jag objektifierade dem (kvinnorna), och de behövde inte säga många tvära ord innan jag lämnade dem och skaffade en ny. Det var ett sätt att försöka lyfta sitt eget värde. (Arto)

Speciellt på landsbygden i Finland har det varit vanligt att gå ut och dansa vid veckosluten. Dessa vanor har de finska invandrarna även tagit med sig till Sverige. Den som kunde dansa bra hade också goda möjligheter att få sällskap för kvällen, vilket Arto oftast fick.

Det var först i Sverige som Arto på allvar blev förälskad i en kvinna. Hon kom från Finland. För henne var dock vistelsen i Sverige och även samvaron med Arto en stor besvikelse, vilket sedermera ledde till ett självmordsförsök. Denna dramatiska relation var omvälvande för Arto och blev början till en omorientering i hans relationer.

Efter trettioårsåldern har jag inte längre på ett så ytligt sätt sökt mig till olika relationer, mina krav har växt. De senaste åren har jag ofta valt ensamheten, även om jag varit på dansställen och haft sexuell lust. Under de senaste åren har jag inte följt med någon bara för att få älska eller tagit hem till mig. (...) Om man börjar en relation, så bör det först starta i huvudet och inte i de nedre regionerna. (Arto)

För några år sedan träffade Arto en kvinna med vilken relationen fick just denna utveckling. Idag har de har ett mycket givande särboförhållande.

Arto beskriver en utveckling från en kompensatorisk och objektiverande position gentemot kvinnor, till ett sökande efter en relation i vilken djupare delar av känslolivet är viktiga. För honom har denna process varit lång och även smärtsam, samtidigt som han starkt utvecklats genom dessa svårigheter och lärt sig att se sin egen roll i detta samspel. Från den relativt självsäkra ”kvinnojägaren” har han utvecklats till en ödmjuk man som försöker finna djupare värden i livet.

Även Antons relationsresa är kantad av olika typer av problem. Som ung man var han bästa vän med en jämnårig kamrat, som var mycket duktig på att skapa kontakter med kvinnor. Anton däremot var både blyg och osäker och lyckades sällan med denna bedrift.

Denna osäkerhet kan tänkas ha att göra med Antons komplicerade fadersrelation. En förtryckande och aggressiv far skapar ofta problem med självkänslan och den manliga identiteten. Även Usko hade liknande problematik.²¹²

Det var delvis kärleken som fick Anton att stanna i Göteborg och börja utbilda sig. Frun i det första äktenskapet blev dock svårt sjuk och dog. Därefter gifte Anton om sig, men hans intresse för familjelivet var mindre än engagemanget i olika projekt, verksamheter som inte heller gav tillräcklig ekonomisk trygghet för familjen. Det dröjde inte många år innan han åter var ensam. Därefter försökte han undvika djupare relationer, men blev snart kär igen.

Har det varit viktigt för dig att söka dig till ett nytt förhållande?

Jo, egentligen så fort som möjligt, men jag har också blivit vis av skadan, att nu skall jag välja rätt och avvakta lite, och vara lite så där att inte rusa in i ett förhållande, men passionen är så lätt tänd och omkullkastar alla planer, tjoff säger det bara. (Anton)

Anton beskriver att hans mognad har kommit gradvis och haft med motgångar att göra. Framförallt den andra frun visade tydligt sitt missnöje när han alltför lite var intresserad av familjelivet.

Detta har inte kommit gratis. Det här är det tredje äktenskapet, jag har nog försökt dom dåliga metoderna också. Det är inget som är medfött tror jag, utan det är nog en följd av en socialiseringsprocess i vuxen ålder. (Anton)

Anton beskriver sig själv som en monogam person som föredrar långa förhållanden. Idag är han mycket mån om sin relation och säger att utan det stöd han fått av den nuvarande frun under svåra tider ”hade livet förmodligen gått åt helvete”.

När Harri var femton var han tillsammans med sin bästa vän och dansade för första gången. Fem år därefter träffade han sin blivande fru, som han var gift med tills för några år sedan.

Harri söker inte orsaker till skilsmässan hos sin fru, utan kan se flera olika omständigheter som samverkat. En medverkande faktor, menar han, var det kamratliv och festande som var kopplat till resejobben.

Detta har inverkat på det hela, därför känner jag mig medskyldig. Frun har säkert fått intresse av att se även åt andra håll och... jag vet inte men jag vill inte göra mig oskyldig, det är livets gång. Hon är också i femtioårsåldern, barnen är stora och kvinnan har uppfyllt sin uppgift, det blir ett slags tomrum. Får man möjligheter och någon man är artig och öm både i ord och handling, något som den egna gubben glömt för länge sedan, då är det inte så konstigt att man faller lätt. Hela situationen är upplagd och det är just detta som hänt oss. Jag var nog den som satte igång det hela och sen började hon resa till Finland. (Harri)

Harri diskuterar fruns parallella relationer på ett reflekterande sätt. Hon kan se sin egen roll i processen, men också den betydelse som livets olika faser kan ha för samvaron. Han beskriver en inte så ovanlig situation för ett par i medelåldern; pas-

sionen har kanske för länge sedan slocknat och det enda gemensamma projektet, barnen, börjar bli självständiga.

Barnen har varit viktiga för Harri. Han slutade på resejobben för att kunna vara närmare familjen när barnen var små. Men även senare har han varit engagerad, bland annat i barnens fritidsverksamhet, som under många år har krävt både tid och ekonomiska resurser.

Efter skilsmässan var Harri ensam under ett par år, men har nu hittat en partner som han tänker dela det fortsatta livet med.

Harri är en ovanlig man i studien på det sättet att han självmant och på ett mycket ömt och varmt sätt berättade om sina barn. Relationen till barnen var viktig, samtidigt som även Harri var arbetsorienterad och lockad av homosociala sammanhang under sin fritid. En dubbelhet hos många män som vi även tidigare uppmärksammat.

Jussi kallar sig för en kvinnas man, men har varit involverad i ett antal olika relationer. Hur kan detta förklaras? Den första flickvännen blev religiös och sade upp bekantskapen med Jussi. Den andra kvinnan, som Jussi var gift med i tio år, fann en annan man. Och tre kvinnor som Jussi träffade därefter dog av olika anledningar. Den senaste kvinnan, som han träffade i Sverige för ca tjugo år sedan, är han fortfarande tillsammans med.

Jussi beskriver sig själv som en känslomässigt öppen person. Han berättar att han ofta varit mer villig att diskutera känslor än många av de kvinnor han träffat. I sina förhållanden har han alltid försökt fördjupa relationen genom ett aktivt känsloungagemang.

Förmodligen har detta, för många äldre män ovanliga engagemang och hans närhet i relationer, att göra med den varma och öppna atmosfär som fanns i Jussis barndomshem. Jussi upplevde fadern som en mycket förstående och omhändertagande man, som tog sig tid att förklara saker och stöttade honom vid olika typer av svårigheter. Men även de kriser som Jussi har genomgått har säkerligen bidragit till att han utvecklat ett mycket reflekterande förhållningssätt i relationer. Hans engagemang i medmänniskor har även kommit till uttryck genom kulturell och social verksamhet. Han har aktivt stöttat människor som haft det svårt.²¹³

Jussi är också en av de få män i studien som på ett aktivt sätt hållit kontakt med sina barn även efter skilsmässan. Nu när barnen är vuxna är de ofta i Sverige för att träffa sin far.

De långa relationernas män

Av de tjugoåtta intervjuade männen hade sex varit gifta och en sammanboende med en och samma kvinna under en längre tid, och var vid intervjutillfället fortfarande ihop med henne. Den yngste mannen hade varit sambo i sju år, medan de som var äldre hade ett samliv som i vissa fall varat i närmare fyrtio år. Två av männen hade svensk partner och fem av dem hade en finsk kvinna, som två av männen kände redan innan flytten till Sverige.

Arvo var tidigt intresserad av flickor, men ofta handlade det inte om annat än tränande på avstånd. Han berättade att han inte kände den osäkerhet som många arbetarklasspojkar hade inför de flickor som kom från medelklassfamiljer, eller herrarnas döttrar, som man också kallade dem för. Arvo menade att detta hade att göra med hans far, som genom sin ställning i fackföreningsrörelsen och genom sina handlingar visade att arbetare var lika mycket värda som alla andra.

Som vi tidigare diskuterat har den demokratiska och trygga atmosfären i hemmet med all säkerhet varit en viktig faktor i utvecklandet av en god självkänsla och en positiv manlig identitet.

Arvo flyttade till Sverige vid nitton års ålder och träffade sin blivande fru året därpå. De har nu varit gifta i närmare fyrtio år. De har fyra vuxna barn som alla flyttat hemifrån.

De flesta långa äktenskap blir under årens lopp utsatta för olika typer av prövningar. För Arvos familj handlade en av svårigheterna om en allvarlig sjukdom som frun drabbades av. Detta medförde att Arvo under en längre tid fick ta ett ökat ansvar för barnen och de praktiska göromålen. Efter att frun tillfrisknat har Arvo åter kunnat rikta sitt intresse mot arbetet och även engagera sig i olika typer av politiska frågor. Dessa intresseinriktningar har tagit mycket tid i anspråk och även påverkat hans möjligheter att delta i familjelivet. Detta har emellanåt väckt diskussioner hemma, sade Arvo.

Arvo berättade att han, liksom sin far, försökt att skapa ett demokratiskt och öppet diskussionsklimat hemma. Det har bland annat lett till att hans barn blivit duktiga på att argumentera och hävda sina åsikter. Det har även gått bra för dem i skolan och efter utbildningen har alla fått bra anställningar.

Det intressanta med Arvo är att den stabilitet och långsiktighet som han har i sitt äktenskap även går igen i hans arbetsliv. Han har länge arbetat och gjort karriär i ett och samma företag.

När Veikko beskriver sina barndomsförhållanden är det ett relativt soligt landskap som framträder, trots att han föddes under andra världskriget och familjen fick evakueras från Karelen. Modern blev en mycket viktig person för honom under de fem första åren, när fadern var i kriget och enbart sporadiskt besökte hemmet.

Veikko beskriver att han var ganska populär bland kvinnor, eftersom han var duktig på att dansa. Men redan i tjuugoårsåldern började han umgås med en kvinna som sedan blev hans fru. De flyttade till Sverige och bodde på ett antal olika orter, innan de till slut hamnade i Göteborg. Veikko har liksom Arvo haft ett långt och stabilt familjeliv, samt arbetat i samma företag länge.

Barnen har nu flyttat hemifrån och det är en ny fas i livet. Veikko har blivit färdig med det ansvar som han som far till hemmavarande barn har haft.

Jag har haft den fantasin att få flytta till landet, eller till den mörkaste skogen. Det finns en tjusning och lockelse i det. Fast jag har inte prövat detta och det är mer som en fantasi. Jag tror inte att en människa som länge levt i en storstad lyckas att leva så. Efter två månaders tystnad blir man väl tvungen att sticka därifrån. (Veikko)

Detta citat är ett uttryck för Veikkos önskan om att få leva ett liv där hans egen vilja och intresseinriktning har större plats. Önskan om att få mer privat utrymme har också att göra med att han länge vantrivits i sitt arbete.

Om de ovanstående männen i denna grupp både var säkra och lyckade på relationsmarknaden, beskrev Usko sig själv som en ohjälpligt blyg person. Han menade att om ansvaret för att träffa en kvinna bara hade legat på hans axlar, då hade han aldrig blivit gift. Turligt nog var både hans vänner och frun mer aktiva i denna fråga.

Fadern var en arbetsnarkoman och skulle alltid vara bland de främsta. Det var förmodligen därför han hade svårt att acceptera svagheter hos andra, även hos de mindre barnen, sa Usko. Han har hela livet fått kämpa med den osäkerhet och negativa självkänsla som faderns sänkningar orsakat honom.

Usko mobbades även i skolan och kallades för "valtioneivaivaseksi" statens fatighjon, därför att familjen uppbar frontmannapension efter att fadern stupat i kriget. I skolan fanns dock en lärare som gav Usko värdefullt stöd under de sista läsåren.

Efter den sjuåriga skolan började Usko att arbeta. Jag frågade vad han gjorde på fritiden som ungar, om han till exempel gick på dansrestauranger?

Nej, det blev ju ett problem när jag flyttade till Tammerfors. Det fanns så mycket folk att man knappt fick plats själv, och ändå var man alldeles ensam. Så jag tänkte att något måste jag göra åt saken och gick på biblioteket, tog några psykologiböcker och tänkte att på något sätt måste jag utveckla mig själv i dessa frågor, att så här kan det ju inte fortsätta. Jag var så ohjälpligt blyg, så jag nästan upplevde att jag gör något kriminellt när jag går och rotar i dessa frågor. Jag var tvungen att ta någon skräpbok, som jag hade på dom andra, så att ingen skulle upptäcka. Sen läste jag hela vintern, gick inte någonstans, bara läste. Jag kom från jobbet och började läsa och när ljudet från radiorna tystnade (han bodde i ett ungarshotell) märkte jag att även jag borde sova. Jag måste säga, att om inte jag hade gått genom denna kris, så hade jag blivit mycket förutan här i livet. (Usko)

Genom dessa självstudier, och med stöd av en omhändertagande äldre arbetskamrat, kunde Usko utveckla sig själv och bli en säkrare och mer självständig person. Samtidigt som livet varit en lång kamp mot faderns mobbning och fördömelse.

Det var så här att jag tänkte, att jag aldrig (skulle gifta mig)... därför att min far hade sagt att: "Det blir aldrig en karl av dig." Så jag tänkte att aldrig kommer jag klara av att ta hand om en familj, och ta det ansvar som följer med det, och det var detta som blev ett hinder för mig. Men jag har märkt att jag inte är sämre än någon annan. Man lever från dag till dag. (Usko)

Reaktion och opposition mot den förtryckande fadern, har varit viktiga teman som genomsyrat Uskos liv. Han har blivit en annorlunda person än sin far, samtidigt som han på ett sätt är lik honom. Även Usko har alltid varit duktig och strävsam

i sitt arbete. Och när det gäller förhållandet till sina barn, märker han emellanåt att han ställer lika hårda krav på dem, som fadern ställde på honom. Den stora skillnaden är dock att Usko är mer medveten om vad han gör, och i efterhand kan korrigera sitt beteende på olika sätt, vilket hans far inte hade förmåga till.

Usko har genom sitt agerande och ansvarstagande både på arbetet och gentemot familjen visat sin far, att även han är värd att benämnas med ordet karl.

Eero är trettio år och den yngste av de intervjuade. Han beskriver sig själv som en känslomässigt öppen och sensitiv person. Han har ofta varit mer intresserad av att prata om emotioner än sin sambo och många andra kvinnor han träffat. Han menar dock att denna öppenhet inte alltid välkomnats av kvinnor, som ofta inte gillat den typen av ”jämmer”. Även om Eero under flera år haft en relativt stabil relation med sin nuvarande sambo, har han en något pessimistisk syn på längre relationer. Detta har delvis att göra med att hans föräldrar och många i hans bekantkapskrets har skilt sig. Därför är han också mycket tveksam till att skaffa barn.

Eero tillhör en relativt modern storstadsgeneration, vars tilltro till långa relationer har påverkats av just skilsmässor och separationer, som är så vanliga i dessa miljöer. Framtidstron har på olika sätt fått sina törnar och gjort individer osäkra och tveksamma om den satsning som de gör i sina förhållanden. I vissa fall kan just denna rädsla leda till att man inte vågar att fördjupa relationerna. Ytliga förhållanden kan i sin tur bidra till att man vid konflikter går skilda vägar, vilket i sin tur visar att man hade rätt i sina farhågor...

I denna grupp finns en man, som på olika sätt har ett annorlunda liv, jämfört med männen ovan.

Lauri har haft en ovanligt komplicerad barn- och ungdomstid. Samtidigt som han berättade att han som ung kunde dansa bra och var relativt populär bland kvinnor. Hans rörliga och kaotiska liv har dock inte i början gått ihop med stadiga relationer. Därför kan man på ett sätt karakterisera *Lauris* långa samvaro med sin nuvarande fru som ett äktenskap mot alla odds. *Lauri* har missbrukat olika typer av droger sedan tonåren, och hans fru har varit psykiskt sjuk sedan länge. Eller kanske är det just på grund av dessa, på ett sätt gemensamma problem, som de kunnat hålla ihop så länge. Förståelsen och acceptansen av varandras egenheter är förmodligen större hos personer som har egna erfarenheter av ett problematiskt liv. Samtidigt som denna samsyn har svårt att utgöra en kraft mot just ett destruktivt sätt att leva.

Sammanfattning och analys

Även om intima relationer och kärlek visade sig vara mycket betydelsefulla för de flesta intervjuade männen, var det relativt få av dem som på ett öppet sätt berättade om sina tankar och känslor kring dessa frågor. Förmodligen har denna tystnad att göra med en ovana att överhuvudtaget närma sig dessa områden. Detta

har delvis att göra med den positionsbevakning som är vanlig i många homosociala, hierarkiska sammanhang. Man vill inte öppna sig och göra sig sårbar inför andra. Men tystnaden och osäkerheten har förmodligen också att göra med att intervjusituationen är en speciell kontext. Det är inte så lätt att öppna sitt innersta inför en helt främmande person, som också är en man.

När man jämför intervjuerna med självbiografierna kan man konstatera att när männen ensamma skriver i sina kammare kan de lättare lyfta upp sina bravader och besvikelser med kvinnor, än männen jag intervjuat. Samtidigt är det viktigt att nämna att beskrivningar av arbetslivet och av manliga sammanhang var mycket mer framträdande än diskussioner om relationer även i självbiografierna.

Därför är det kanske mer förvånande att så många av männen ändå vågade vara relativt frispråkiga vid intervjuerna. Och det intressanta var också att vissa av männen, bland annat Arto, Anton, Harri och Jussi, inte hade några som helst problem att även beröra mycket smärtsamma upplevelser. Genom dessa plågsamma erfarenheter har de lärt sig reflektera över kärleken och intimiteten och blivit något av relationslivets experter.

I ovanstående har männen indelats i olika grupper med utgångspunkt i den stabilitet och långvarighet som de haft i sina relationer. I studien finns det några män som huvudsakligen varit ungarlar, några som är ungarlar idag men som tidigare haft relationer, några män som separerat ett antal gånger men som har en fast relation idag, och några män som länge varit ihop med en och samma kvinna. Den viktiga frågan i detta sammanhang är hur dessa olikheter uppstår och vilken betydelse kärlek och intima relationer egentligen har för männen och deras sociala karriärer.

När man jämför männen i den marginaliserade och den integrerade gruppen, kan man se tydliga skillnader när det gäller hur stabila och långvariga relationer man hade, och framförallt hur man lyckades förändra sitt sätt att förhålla sig till familjelivet. Männen i den integrerade gruppen hade en mer självkritisk hållning och de kunde se sin egen roll i olika konflikter och vid separationer, en attityd som ledde till ökad reflexivitet i nästa förhållande.

IDENTITET OCH RELATIONER. Genom emigration har många finska män blivit utsatta för en snabb och omvälvande kulturell och social förändring. Dessutom har moderniseringsprocessen starkt förändrat världen under de senaste årtiondena. Redan ovan har vi konstaterat att har dessa processer inom arbetslivet bidragit till en del svårigheter, men att även förändringar inom relationssfären har varit omfattande. När man kopplar dessa frågor till den manliga identiteten, kan man konstatera att vid emigrationen har den historiska tiden i vissa fall tagit ett jättekälv, medan den personliga tiden inte påverkats nämnvärt. Krav på jämställdhet och relationsorientering inom ett modernt familjeliv har krockat med vissa mäns identitet och invanda föreställningar.

Detta ligger i linje med de resultat som Kortteinen och Sulkunen diskuterar i sina studier om det finska förortslivet. Den snabba kulturella förändringen, till

följd av migration, kom ofta till uttryck genom spänningar i familjelivet.²¹⁴ Men på samma sätt som många av männen i dessa förorter, kunde männen i denna studie finna konstruktiva lösningar på denna problematik, de blev mer familjeorienterade och jämställda. I alla dessa tre studier finns dock även män som haft svårt att ge avkall på sitt sätt att leva. De har dragits till manliga sfärer där traditionella föreställningar fortfarande var gångbara, till exempel på resejobben, eller på pubar och kvarterskrogar.²¹⁵

Det är mycket som tyder på att de finska kvinnorna i Sverige har sett vissa finska män i negativ dager och som inte särskilt attraktiva äktenskapspartners. Statistiken över giftermål bland finländare talar sitt tydliga språk. Av de kvinnor som var finska medborgare, och som inträdde i äktenskap 1995, gifte sig 25% med en finsk man. Av de finska männen gifte sig 40% med en finsk kvinna.²¹⁶ Med andra ord, de finska kvinnorna gifter sig oftare med män från andra länder, medan de finska männen i högre grad håller sig till finska kvinnor.

Rosenberg och Toukomaa intervjuade 1989 ett antal finska kvinnor i Eskilstuna om deras uppfattningar om finska män. Även frågan om alkohol lyftes upp och kvinnorna nämnde att visst finns det även några kvinnor som har dessa problem, men att det huvudsakligen är män som berörs av dessa svårigheter som även starkt inverkar på familjelivet.

... vi här på jobbet har pratat om den finska kvinnan och kommit till det resultatet att de finska kvinnorna klarar sig ganska bra när de sluppit sina män. De är vanligen oerhört starka, har sisu, är energiska och företagsamma och sköter sitt jobb bra och också sina barn. /.../ För dem har mannen varit den tyngsta bördan, genom att han super och förstör familjens ekonomi. /.../ Den finska kulturen är ju sån, att männen inte vågar visa sina känslor, och då blir alkoholen nån form av säkerhetsventil. /.../ Kvinnan är kanske på något sätt mera hel som människa, eftersom hon alltid haft rätt att visa sina känslor, hon får gråta och vara svag. Kanske är det så att kvinnorna inte får vara starka, eftersom de hör till männen, och det är därför svårt för männen om kvinnan är stark. /.../ Det är kanske sånt här gammalt kulturarv från krigstiden, då männen var ute i kriget, då måste kvinnorna vara starka och ta hand om allting hemma. /.../ Männen är på något sätt skörare. Om det blir skilsmässa, oftast på grund av spriten, så är det kvinnan som får barnen. Männen får liksom ingenting, och de blir oerhört ensamma.²¹⁷

I detta citat ges uttryck för en både traditionell och modern syn på relationer. Här nämns männens äganderätt över kvinnor, men också kvinnans styrka och självständighet. En kombination som lätt kan leda till problem, speciellt om männen inte tar sitt familjeansvar, utan är alltför orienterade mot manliga sfärer. Hon nämner också en annan mycket viktig fråga, nämligen männens oförmåga att visa sina känslor, att våga vara svaga. Detta menar hon är en viktig orsak till att alkoholen kommer med i bilden.

De finska kvinnorna har ofta upplevt migrationen som något positivt för sin identitetsutveckling och har därför haft lättare att ta till sig den nya livsstilen.

En annan sak som är intressant /.../ är att kvinnorna i allmänhet anpassar sig bättre här och åtminstone accepterar det faktum att man har flyttat hit och måste leva här. Kvinnorna när alltså inte lika ofta dagdrömmar om att flytta tillbaka till Finland. Kanske det beror på att kvinnorna är aktivare och männen känner av det tryck det innebär att de upplever att de borde vara familjens överhuvud som sköter allt. /.../ Nu är det ofta så att kvinnan, eftersom hon är mera utåtriktad, ofta lär sig språket bättre. Och då hon sköter en massa ärenden till banken, posten och olika ämbetsverk, såna som mannen alltid traditionellt har skött, så är det plötsligt kvinnan som tar hand om allt, och mannen tycker kanske därför att han är lite utanför, liksom. Och så börjar de fundera att om man bara kunde komma tillbaks till Finland så då skulle man igen börja ta hand om allt. Därför lever männen kanske mera i ett slags ingenmansland. /.../ Männens svaghet är att de dras med den här mansrollen, alltså att man är tvungen att klara av allt själv. Och då man råkar ut för nån krissituation, och alltså inte kan tala ut, så är det ju klart att det lättare uppstår alkoholproblem, och så är ju också männens självmordsrisk betydligt dystrare.²¹⁸

I detta citat pekar den intervjuade kvinnan ut den förlust av makt och ställning som mannen, på grund av emigration, gjort i familjesammanhang och de svårigheter som han har att hitta en ny roll i familjen. När kvinnan i det nya landet blir allt mer aktiv och kapabel och sköter de sysslor som mannen gjorde i Finland, kan konflikten mellan mannens könsidentitet och den aktuella situationen bli alltför stor. Om han inte förmår att ändra sina inre föreställningar och sin könsidentitet kan situationen till slut bli mycket destruktiv. Hon nämner att antal strategier som männen i denna situation kan använda sig av: att flytta tillbaka till Finland, använda alkohol, eller ta livet av sig.

Den här typen av negativa strategier har förekommit bland vissa finska män i Sverige. För en del har avståndet mellan könsidentiteten och den omgivande miljön varit alltför stort. Den rent fysiska emigrationen har varit lätt att genomföra, medan den mer psykiska flytten i vissa fall knappt har påbörjats.²¹⁹

Blickar man utanför den nordiska kontexten kan man nämna Faludi som också diskuterar manlighetens kris och många mäns oförmåga att hänga med i den strukturella och kulturella utvecklingen. De gamla rollerna som familjeöverhuvud och försörjare är inte längre gångbara i dagens USA, samtidigt som många män har svårt att hitta nya vägar, delvis på grund av sin ålder, men också för att de vuxit upp med en alltför endimensionell mansbild. Även för dessa män kommer problemen till uttryck på arbetsmarknaden och inom relationsfären.²²⁰

Resultaten i denna avhandling och i andra studier visar att västvärldens snabba utveckling från jordbrukssamhälle till industrisamhälle och vidare till tjänstesamhälle med informationsteknologi, har lett till att vissa grupper i samhället fått svårigheter både med arbets- och familjelivet. Framförallt gäller det män som starkt kopplat sin manliga identitet till arbete, vilket har varit vanligt i västvärlden, och inte minst för de finska männen i denna undersökning.

Förutom den här typen av kulturell eftersläpning kunde familje problemen även ha andra grunder. Männen som var uppvuxna i dysfunktionella familjer ut-

vecklade emellanåt liknande svårigheter i sina relationer som de mer traditionsbundna männen. Deras manliga identitet visade sig vara relativt stel och mindre konstruktiv. Även om många av männen tagit avstånd från faderns beteende, blev de ibland lika dem. *Tero* till exempel skriver i sin självbiografi: ”Redan som liten hatade jag superi och bråk som jag så mycket haft hemma. Nu var jag en likadan odåga som min far, även värre.” *Tero* lyckades dock sedan minska på sitt drickande, vilket gjorde honom mer sympatisk som farfar än han tidigare hade varit som far.

Den här typen av svårigheter framkom även bland de intervjuade männen. *Tapani* och *Jarmo* hade under sin barndom haft missbrukande fäder som de haft ett mycket konfliktfyllt förhållande till. I vuxen ålder utvecklade de själva en liknande missbruksproblematik, något som inte gick ihop med ett skötsamt familjeliv.

Sammanfattningsvis kan man säga att även om många män ville leva som ungarlar var en partner eller familj mycket viktig för dem. Detta visade sig framförallt efter separationen; männen som tidigare haft hög alkoholkonsumtion ökade kraftigt sitt bruk. Många sökte sig snart till nya relationer, eller till manliga grupper där det fanns andra män med liknande problematik.

I undersökningen har det också framkommit att familjelivet utgör ett skydd mot ett alltför kortsynt levnadssätt. Ansvar för barnen förutsätter en viss stabilitet och framförhållning i livsföringen. De män som inte har den här typen av förhållningssätt hamnar lätt i svårigheter, eftersom det är få kvinnor som vill ta hand om en ”bångstyrig vettvilling”, som genom sitt fria liv vill ge uttryck för sin självständighet och manlighet. Dessa kvinnor uttrycker ofta sin frihet genom att välja bort dessa män. I vissa fall kunde detta leda till en matriarkal familjebildning, vilket även Kortteinen diskuterar.

Den enda vägen tillbaka in i familjens centrum har för männen gått genom förhandling, kompromiss och förnyelse. Användandet av den manliga makten eller andra traditionella manliga fördelar, har bara lett till att man snart haft sina plastpåsar utanför dörren. Därför kan man också fråga sig om inte den patriarkala makten, som bland annat Kortteinen och Connell diskuterar, börjat krackelera på allt fler områden. I alla fall när det gäller familjelivet i Norden bör denna diskussion nyanseras.

RELATION TILL SVENSKA KVINNOR. Ovan har vi främst diskuterat de problem som en del av de finska männen hade med de finska kvinnorna. Sex av männen i studien hade aktuella förhållanden med svenska kvinnor. För många har det dock inte varit lätt att skapa relationer utanför sin egen etniska grupp. Detta hade delvis att göra med bristfälliga språkkunskaper, men också med den dåliga status och position de finska männen hade i Sverige. Vi har redan konstaterat att många finska män var lågutbildade, ofta tillhörde arbetarklassen, och kom från ett land vars medborgare man hade negativa föreställningar om.²²¹

Som vi tidigare diskuterat är den allmänna uppfattningen en viktig faktor när det gäller placeringen i den maskulina hegemonin. En alltför låg status i denna

ordning leder bland annat till att många kvinnor drar sig för ett närmare engagemang, inte minst när det gäller längre kärleksförbindelser.

I sin studie "Kärlek och kulturkonflikt" diskuterar Månsson invandarmäns möte med svenska kvinnor och de svårigheter som kan förekomma:

Att stå inför möjligheten att ha sexuell umgänge med en utländsk man kan förmodligen, både reellt och symboliskt, ställa saker och ting på sin spets. I bakgrunden ser kanske kvinnan sina föräldrar, vars inställning hon anar. Hon kan känna omgivningens reaktioner. Hon vet ju vad som sägs om utlänningar i allmänhet och utländska män i synnerhet: att vara tillsammans med en utländsk kille är detsamma som att ge upp sin frihet, osv.²²²

I vissa situationer kan dock främlingskapet och den "språkligt hjälplöse" mannen utgöra en speciell lockelse. *Olli* berättade att det inte var omöjligt att träffa svenska kvinnor, även om man ibland fick prata med dem "med en ordbok i handen". Månsson har intervjuat män med liknande erfarenheter:

- Upplevde du att du var speciellt intressant som utlänning?
- Absolut! Jag kände mig väldigt speciell, framför allt i början. Man var ju väldigt lockande för dom svenska flickorna. Man kunde inte språket och det var väldigt intressant. Men så småningom, när man lärde sig språket, då var man inte så attraktiv längre. Utan det var just i första början, när man var helt tom, utan ord... när man inte kunde säga någonting, då var man väldigt attraktiv... (Jugoslavisk man som flyttade till Sverige i tjugofemårsåldern i slutet av sextiotalet.)²²³

Den långa gemensamma historien och invandringen mellan Finland och Sverige har inneburit att fördomarna har minskat. Samtidigt som de etniska stereotyperna inte helt har försvunnit. Skall man bilda sig en uppfattning efter dessa föreställningar, kan man lätt förstå att den finske mannen som "super och slås" inte innebär en lockelse för den "sofistikerade" svenska kvinnan.

RELATION TILL ANDRA KVINNOR. Det var inte ovanligt att de finska männen på vissa avlägsna och isolerade arbetsplatser, på sjön eller i skogen köpte sexuella tjänster. Detta nämndes ofta i förbigående utan att man gjorde ett nummer av det hela.

Även prostitutionsforskningen ger vid handen att de resande männen och männen i ovan nämnda situationer är mer benägna att köpa sexuella tjänster.²²⁴ Man kan också konstatera att invandrarna i Sverige köper sexuella tjänster i större utsträckning än de svenskfödda männen.²²⁵ Detta kan delvis ha att göra med att man inte har framgång på den vanliga relationsmarknaden, men också med att man i sin ursprungskultur har ett annat förhållningssätt till köp av sexuella tjänster.

När det gäller andra kvinnoäventyr var det bara några få av de intervjuade männen som lyfte upp den här typen av upplevelser. Bland biografiskrivarna var det något vanligare. Man kan dock konstatera att relativt få män i dessa två studier kan betraktas som "kvinnokarlar", som genom sina kvinnoerövringar vill

beskriva sig själva, eller försöka höja sin manliga status. Förmodligen har detta att göra med den arbetsorientering, som varit och fortfarande är stark bland finska män. Självbilden och statuspositionen är främst kopplade till arbetsprestationer i manliga sfärer, och inte så mycket till hur framgångsrik man är i att belågra kvinnor.

Även Johansson menar att begreppet ”kvinnokarl” hade en negativ klang på landsbygden i början av seklet i norra Sverige. En riktig karl skulle ta ansvar för sig själv och sin familj och inte leva alltför lössläppt.²²⁶

I andra kulturella sfärer, som till exempel vid Medelhavet, har det varit mer vanligt att den manliga självbilden och statusen starkare varit kopplad till just kvinnoerövringar och inte till arbetsprestationer.

FÖRHÅLLANDET TILL BARNEN. Framförallt i de äldre männens berättelser har barnen varit ännu mer osynliga än kvinnorna, både vid intervjuerna och i biografierna. På ett sätt är inte detta så underligt; om man huvudsakligen ägnar sig åt arbete och andra projekt, lär man inte heller känna sina barn och får än mindre en relation till dem. Man är främst en biologisk far och försörjare, och inte så mycket annat. Detta är troligen en del av förklaringen till tystnaden. Det finns inte så mycket att berätta. Även Åström analyserar männens fåordighet om barnen i liknande termer.²²⁷

Men tystnaden kan också ha andra orsaker. En del av männen har varit engagerade i sina barn, men har efter en skilsmässa förlorat denna roll. Den smärta och längtan som separationen orsakat har vissa män hanterat genom att helt ta avstånd från dem bland annat genom att emigrera till Sverige, som *Toivo* gjorde.

Några få av männen berättade självmant om sina barn, men nästan aldrig om barnen som små. Berättelserna handlade mer om vad barnen hade studerat, vilket yrke de hade osv. Det var endast en man som beskrev hur det var att få barn, i övrigt lyste den här typen av berättelser med sin frånvaro.

Plantin och Månsson fick delvis annorlunda resultat i sin studie av fäder i södra Sverige. Många av männen upplevde att faderskapet var viktigt och gav dem nytt innehåll i livet. De upplevde också att de genom sina barn hade fått en utvidgad känslorepertoar.²²⁸ Forskarna kunde även konstatera skillnader mellan medelklassmän och arbetarklassmän. De senare var något mer konservativa, ett förhållningssätt som dels hade att göra med trycket från omgivningen, dels med socioekonomiska faktorer. I denna studie gjorde man även jämförelser med engelska män och kunde konstatera att de i sin tur var mer traditionella, jämfört med de svenska männen. Detta hade bland annat att göra med att staten i väldigt liten grad stöttade familjelivet ur jämställdhetsperspektiv. Det gemensamma för de svenska och engelska männen var dock att de var ytterst medvetna om de förväntningar på ett jämlikt föräldraskap som riktades mot dem.²²⁹

Även de finska männen var medvetna om dessa frågor. En del av dem hade genom en skilsmässa lärt sig att kvinnorna menade allvar med sina förväntningar.

Medan andra, och framförallt unga män, var mer familjeorienterade redan från början. Även andra undersökningar ger vid handen att männen av idag i större utsträckning vill "vara" familj och inte längre bara "ha" familj.²³⁰

I Björnbergs studie framkommer bland annat att de män som hon betraktade som familjeorienterade klarade av att balansera arbets- och familjelivet på ett bättre sätt än de män som var arbetsorienterade.²³¹

DET MODERNA FAMILJELIVET. Att ca femtiotusen gifta och samboende par årligen har gått skilda vägar i Sverige under nittioalet, visar med all tydlighet att det är det en komplicerad uppgift att få relationerna att fungera. Även män som vuxit upp i moderna miljöer hamnar lätt i svårigheter, därför att könen fortfarande ofta är i otakt med varandra, menar Bäck-Wiklund och Bergsten. Detta framträder bland annat i synen på könsideal och självuppfattning. Männens mans- och kvinnoideal är fortfarande mer traditionella än kvinnornas idealbilder av män och kvinnor. Och fortfarande är det oftare kvinnan som tar huvudansvaret för omsorgsfrågor, medan mannen är mer försörjningsinriktad.²³²

Det moderna familjelivet handlar mycket om gemensamt ansvarstagande i en jämbördig relation, och kräver både förhandling och handling. Det räcker inte längre att männen i "princip" håller med om att jämställdhet är en bra sak.²³³

Ovan har främst presenterats de problematiska relationernas män. Låt oss till sist diskutera de finska män vars identitet inte varit alltför låst och enkulturell.

I studien finns det en stor grupp män som haft det besvärligt i sina första relationer, men sedan lyckats etablera mer stabila förbindelser. En del av dem har förstått hur deras eget agerande påverkat relationen, och de har på ett aktivt sätt försökt att undvika liknande fallgropar i nästa relation.

Dessa fällor har bland annat handlat om en alltför stark orientering mot manliga sfärer, till exempel arbete och olika fritidsverksamheter, som båt och bil, samt fester med andra män. Anton och Arto berättade att de inte haft någon lätt väg till den mognad och insikt som de har idag, men att deras aktuella relationer har helt andra kvalitéer än de föregående.

Ett självreflekterande förhållningssätt handlar om en förmåga att se och värdera sin egen roll i olika händelser och sammanhang. Vissa av männen har erhållit denna förmåga genom kriser och självutveckling, men också genom en mer formell utbildning. Några av männen har fått den här typen av självkänedom i mer kollektiva former, till exempel genom gruppverksamhet i AA, som Harri och Kalle.

De män som vuxit upp med en modern och jämställd far, till exempel Eero, har haft en lättare väg. Glappet mellan den historiska tiden och den personliga tiden har varit minimalt även om han emigrerat. Detta har att göra med att det moderna familjelivet i Finland och i Sverige är mycket lika varandra.

Sammanfattningsvis kan man säga att relationer, närhet och emotioner för många mäns välmående är mer centrala och viktiga frågor, än de arbeten och projekt som de så gärna pratar om. Samtidigt som allt för få av dem på ett djupare

plan kan reflektera och diskutera dessa angelägna områden. Här finns en olycklig motsättning mellan den betydelse som nära relationer har för männen, och den okunskap och oskicklighet som många män har i dessa frågor.

Männen med stark traditionell och subkulturell orientering tillhör förlorarna i studien, medan de mer moderna männen, de som lyckats att utveckla öppenhet och ett självreflexivt förhållningssätt i relationer, på ett bättre sätt har kunnat hantera de oundvikliga problem och konflikter som framträder i alla relationer.

Etniska relationer – positiva och negativa erfarenheter

I början av sextioalet var finnarna de allra sämsta människorna (i Sverige). Alltid skrev dom i tidningarna ”En finne igen”.

Det hände en gång att en svensk man frågade mig om vi har TV-apparater i Finland. Då svarade jag att det har vi inte. Att vi hade en, men även den fick vi ge till ryssarna i krigsskadestånd... Sådana här föreställningar, som om det vore ett barbarland. Många har fortfarande den uppfattningen. Jag har sagt till dem att ni måste fatta att flyttvägen har vänt till Finland. Att en människa flyttar dit han trivs, och de flyttar tillbaka.

Jag kommer aldrig att flytta till Finland, jag trivs bra här. Men på något sätt ser jag den svenske mannen som en dubbelmoralisk amöba, ”löllö”, man kan mata honom med vad som helst och han tar inte tag i saker och ting. Till exempel i Finland tog de en hård linje, (när man vid den ekonomiska krisen i början av nittiotalet sparade statens utgifter) och visade friska tag. Här spelar alla partier sitt eget spel, och när folket alltid bara har fått, så har de inte lätt att börja spara när ekonomin går ner. Man ropar efter mer hela tiden. Man borde ha accepterat att nu är det kris.

Jag har varit väldigt lite i Finland. Jag vet inte men det var bra att somalierna kom (till Finland). Annars hade vi haft en sämre ställning. I första början var finländare aviga mot zigenare och alla utlänningar. Nu är vi som kommit till Sverige en illa sedd grupp, vi har inte samma värde som de (finländare i Finland).

Här är några uttalanden av en och samma man, Kalle. I dessa citat kan man avläsa den komplexitet som invandrare kan ha i sina relationer, både i inflyttnings- och utflyttningslandet. För att ytterligare komplicera bilden kan man nämna att när Kalle befinner i Finland, eller någon annanstans där han träffar finländare som bor i Finland, tar han ofta Sverige i försvar. Och när det gäller finländare i Sverige, brukar han ha både positiva och negativa åsikter om dem.

Det intressanta i Kalles berättelse är de olika etniska och kulturella identiteter som en invandrare kan bli berörd av under sin resa. Emellanåt är Kalle en finländare som försvarar sig mot svenskarnas fördomar, för att i nästa situation försvara Sverige inför finländare osv. Redan i Finland levde han i en etniskt oklar situation. Eftersom hans far var från östra Europa kallades Kalle för tattare i skolan, en benämning som han trots mobbningen tagit till sig och försökt att vara stolt över.

Hur skall man tolka denna mångfacetterade bild? Är dessa erfarenheter och uppfattningar vanliga bland de finska männen i studien, eller något som bara berör Kalle?

Man kan konstatera att inte så få av männen diskuterar liknande frågor som Kalle tar upp. Som finländare i Sverige är man i en speciell situation som har inverkan på alla relationer.

I detta kapitel diskuteras främst de finska männens möten med det officiella Sverige, och de kollektiva strategier som finländare har använt sig av i sin strävan att tillvarata sina rättigheter.

Media

Tidigare har vi diskuterat medias aktiva roll i stämplingen av finländare på sextio- och sjuttioalet. Dessa skrivelser minskade dock kraftigt efter att Finlands ambassadör i Stockholm diskuterat frågan med chefsredaktörerna för de största tidningarna.

Nu är den här typen av inslag borta, men många finska män upplever fortfarande att media diskriminerar finländare, genom att man blir åsidosatt i nyhetsbevakningen.

Jag vet inte riktigt, men jag har märkt att svenskarnas attityd mot finländare är ganska negativ. Till exempel denna sista sak, när Häkkinen vann Formel 1-tävlingen förra söndagen, så försökte jag att ... (lyssna), man hörde fan inget i radion. Jag vet inte vad de har sagt, men ingenting om detta. Jag lyssnade på nyheter i radion och det kom alla satans handikappresultat, men inget om sånt här. Man får lätt den uppfattningen att man förbigår finländare och finskhet. (...) Däremot har jag fått det bra här, (i Sverige) haft bra inkomster och om man sköter sig någorlunda, så fungerar allt så som det skall fungera, så jag kan inte heller beklaga mig. (Harri)

Harri var inte ensam om att beklaga sig över den dåliga bevakningen av finska sportbragder i svensk media. Det upplevdes som en medveten strategi från medias sida att inte göra finländare synliga.²³⁴

Männen har säkerligen rätt i sin kritik. Sportens och idrottens värld är inte ett värdeneutralt område, utan en sfär där just manlig hegemoni och hierarkier framträder i relativt avskalad form. Särskiljande och ranking är idrottens kärna tillsammans med ett starkt känslomässigt engagemang för de egna representanterna. Detta framkommer inte minst när två gamla rivaler möts ”på slagfältet”:

Mansfolket tittade nyss på ishockeylandskampen mellan Sverige och Finland... Ossi tyckte att finländare fick felaktiga domar mot sig, och alla tre nästan grät när Sverige lyckades få ett mål. När matchen sen var slut, skrek de som galningar och frågade mig om jag kunde gissa vem som vann matchen... Nog förstår jag att man håller på Finland när de spelar mot Sverige, men även om Sverige spelar mot någon annan, så stöder man inte Sverige. Även pojkarna som är födda och uppvuxna här är likadana som sin far... Synd att Marja-Liisa inte längre åker skidor. Hennes framgångar skapade stunder av lycka för oss finländare, och framförallt för oss sverigefinländare. (Kvinna ca 40 år. Flyttat till Sverige 1975.)²³⁵

Som citatet ovan visar är ishockeylandskamper mellan Sverige och Finland inte sällan mycket laddade tillställningar, inte minst för de finska män som bor i Sverige. Även Finnkampen, friidrottstävlingen mellan Finland och Sverige, omges av liknande rivalitet och starka känslor. Man kan tolka dessa möten som symboliska drabbningar mellan två maskuliniteter som haft en specifik historisk relation till varandra, och som accentueras för de finska män som i Sverige hamnat i en underordnad position.

Medias roll i det hela är just att förstärka den inhemska maskuliniteten, och framförallt till nackdel för dem som man länge rivaliserat med. När känslorna svallar som värst kommer även krigiska termer som "finndödare" och dylikt i användning bland sportjournalister. Ett medel i denna kamp kan tänkas vara underreportering av finländarnas framgångar.

Det finns dock en intressant dubbelhet i själva sporten, dels förstärkandet av olikheter, dels fördjupandet av kamratskap bland dem som deltar i sporten. Här försvinner ofta de ideologiska övertonerna och man möter varandra som individer.²³⁶

Det officiella Sverige

I detta avsnitt diskuteras de finska männens erfarenheter av olika myndigheter och av sjukvård i Sverige. Fokus här ligger främst på frågor som har med etnicitet att göra, till exempel myndighetsutövning som inte varit neutral, utan påverkats av att den riktats mot en person som inte är svensk.

– Hur har du trivts, har du nånsin varit offer för rasism?

– Aldrig, jag har aldrig behövt, till exempel när jag gått hos läkaren eller något sådant. Somliga påstår att finländare inte får bra vård därför att de är finländare. Det stämmer inte. (Du har aldrig upplevt det?) Nej, aldrig, att vi skulle ha blivit trakasserade i vårdsituationer eller hos myndigheter, det har jag aldrig märkt. Men ibland kan vissa svenskar vara såna att de inte vill förstå, de stannar inte för att lyssna noga, och tänker inte efter när man talar dålig svenska. Har man en god vilja så, men detta kan man inte kalla för rasism eller för något annat sånt. Det handlar om personligheten, men jag har inte lagt så stor vikt vid detta. (Niilo)

I detta citat diskuterar Niilo både sina egna och andras erfarenheter av sjukvården. Han menar att han alltid blivit bra bemött även om vissa andra finländare påstår motsatsen. Samtidigt som han beklagar sig något över vissa svenskar som inte lyssnar tillräckligt noga.

Som tidigare diskuterats hade Usko negativa upplevelser av sjukvården i Sverige. Han hade ju träffat läkare, som varit negativa mot finländare som inte kunde svenska. Inget i materialet tyder dock på att den här typen av bemötande skulle vara vanligt.

Socialtjänst

De män i studien som befann sig i en marginaliserad position hade alla erfarenheter av socialtjänsten.

*Tapani*s första möte med socialtjänsten var dramatiskt. Han berättade att han inte fick ett arbete som han hade sökt och därför gick till socialbyrån för att söka socialhjälp. Han fick avslag på sin ansökan, men blev erbjuden en biljett tillbaka till Finland. Han ogillade detta beslut och slängde därför ut skrivmaskinen genom fönstret, med den påföljden att han arresterades av polisen. Dagen därpå gick han åter till byrån och fick det ekonomiska biståndet beviljat. Han berättade vidare att på andra byråer har bemötandet varit mycket vänligare. Sammanfattningsvis säger *Tapani* att det beror på en själv hur man kommer överens med folk i Sverige.

Även andra män har negativa erfarenheter av socialtjänsten, men dessa är inte kopplade till männens etnicitet, utan handlar mer om frågor som även andra klienter kan bli berörda av, som till exempel avslag på ansökan osv.

Polis

En del av männen har också kommit i kontakt med ordningsmakten.²³⁷ *Esko*, som idag sitter i rullstol, berättade att han förlorade balanssinnet 1969 när polisen slog honom med batong.

Det var en varm sommardag och jag hade fått fylleslag. Kompisar hjälpte mig till parkbänken och gick sedan för att ringa efter en ambulans, men stack när de såg att polisen kom. I finkan sa polisen till mig att ”åk hem med dig din finnjävel”. De slog mig i mellangärdet, och två höll i mina armar och en slog mig i huvudet. Jag försökte att sparka honom i skrevet och svor och sa till honom att ”pojken, gå och åt lite så att du orkar slå”. När jag sedan kom ut var jag alldeles blodig överallt. Jag fortsatte att supa och gick aldrig till läkare. Därför har jag så dåligt balanssinne. (*Esko*)

Esko förknippar sina problem med balanssinnet med polisens misshandel, vilket naturligtvis kan ha haft betydelse. Men även ett långvarigt missbruk leder till liknande problem.²³⁸

Ytterligare några män hade erfarenheter av att ha blivit slagna av polisen. Detta hade skett i samband med att männen gjort motstånd vid gripanden. En av männen sa att poliser är mycket sakliga så länge man snällt följer med, annars får man garanterat stryk.

Det är svårt att säga vilken betydelse männens etnicitet har haft för polisens agerande. Det var bara i *Eskos* fall som detta blev tydligt.

En del av männen hade mer positiva erfarenheter av poliser. *Usko* hade stora svårigheter att hitta husrum när han emigrerade till Sverige.

Taxin åkte iväg, men de sa att det var fullt (på hotellet). (...) På dan hade jag träffat finska zigenare som sa att om du får problem gå till polisstationen, där finns en som talar finska, och han är en sån som hjälper. Jag gick dit och frågade om jag får övernatta där mot betalning, men de sa att detta är inget hotell. Jag sa att det finns inga

andra ställen. Han tolkade för de andra, och en polis hade någon bekant på hotellet. De körde mig med polisbilen till hotellet. Där fanns ett köksbiträde som tog mig hem till sig. Jag övernattade där och på morgonen fick jag kaffe på sängen, jag mätte som en kung. (Usko)

Ilmari i sin tur var i tjuugoårsåldern när han luffade i Sverige med sin kompis. De gjorde detta genom att tjuvåka på tåg, efter förebilder från amerikanska "tramps". Detta hände på femtiotalet.

Vi åkte fast och hamnade på polisstationen. Vi hade rest en vecka och var ganska hungriga. En kvinna kom med fin mat till oss på morgonen. Dörren var öppen, så jag gick ut och tittade i korridoren och där var en polis. Jag kunde lite skolsvenska. Han konstaterade att vi vaknat. Jag trodde att vi i alla fall skulle få fängelse för detta. Men han sa att "ni får gå, försök att skaffa jobb, det finns det gott om i Sverige". Så det händer inget med oss, frågade jag. "Nej, inte behöver man sova ute i Sverige, om ni hamnar i knipa, kom till polisstationen så får ni alltid sova här", sa han. (...) Men det får man inte idag, så mycket har saker och ting förändrats. Poliser var så fina på den tiden, och även idag, men den servicen man fick då! Men om de hade haft samma uppsättning idag så hade väl stationerna varit fulla av löst folk. (Ilmari)

Sammanfattningsvis kan man säga att det inte går att dra några långtgående slutsatser angående etnisk diskriminering från polisens sida. Detta har att göra med att materialet är litet och erfarenheterna så olika. Men man kan ändå skönja vissa intressanta omständigheter. Under tidigare årtionden och på orter där man haft få marginaliserade finländare har bemötandet varit sakligt och till och med vänligt. Men i Göteborg, där antalet marginaliserade finska män varit större, har toleransen förmodligen varit mindre.

I situationer då polisen använt våld, verkar de flesta av männen ta på sig ansvaret för detta; de hade ju varit besvärliga. Det förefaller vara helt i sin ordning att bli slagen om man är obekvä. Denna inställning kan man tolka som ett uttryck för viljan att vara en självständig individ. Man agerar medvetet och accepterar konsekvenserna av sina handlingar. Att välja en offerroll vore ett tecken på omanlighet, vilket skulle vara mycket värre än att bli halvt ihjälslagen, som fallet var med *Esko*.

Staten Sverige

Jag fick ett något överraskande svar när jag frågade Arvo om han upplevt rasism eller blivit diskriminerad:

Detta är en svår fråga att klargöra, men om man säger som så att detta gång här på jobbet... (svenskarna) att jag till stor utsträckning tillhör denna grupp. Man är inte annorlunda mot mig än mot andra och jag har den makt som denna ställning ger mig. Men med en gång när jag företräder finländare och verkar för deras sak, så möter jag ganska snart en vägg. Som jag sa, så gav mitt svenska jag mig möjligheten och rätten att ställa krav. Men det är helt klart att jag som finländare, eller finländare i allmänhet

blir diskriminerade i detta samhälle. Jag brukar säga att vi inte har andra rättigheter i Sverige än rätten till två timmars hemspråksundervisning. Det är den enda rättigheten som finns i lagen och som berör oss, som tillhör den fjärde socialgruppen, det vill säga en grupp som inte finns. Och det är därför som jag fortfarande är finsk medborgare, därför att den svenska lagen inte känner till svenskar som är finskspråkiga. Och jag tänker att det är en av mina rättigheter att bestämma vilket modersmål jag har. Med en gång när du ändrar på medborgarskapet så är du svenskspråkig. Men att jag hade blivit diskriminerad i arbetslivet, det kan jag inte säga. Det kan ju bero på det att man har ett visst sätt att vara redan från början, att där inte finns plats för den typen av reaktioner. (Arvo)

Arvo diskuterar här ett intressant fenomen som han uppmärksammat, nämligen de reaktioner som han fått av omgivningen beroende på vilken del av sig själv han använder: sitt svenska eller sitt finska jag. Som "svensk" blir han helt accepterad i alla sammanhang, men när han agerar som finsk och för finländarnas rättigheter i Sverige, blir motståndet och uppfattningen om honom helt annan.

Arvo har länge varit starkt engagerad i finska språk- och skolfrågor i Göteborg, och även på nationell nivå. I detta arbete har han mött mycket motstånd, framförallt från svenska rikspolitiker men också på den kommunala nivån. Samtidigt har detta värdefulla arbete under åren bidragit till ett antal viktiga framgångar, framförallt när det gäller finskspråkig utbildning och det finska språkets status i Sverige.

Det fanns inga andra män i studien som på detta tydliga sätt riktade sin kritik mot politikerna i Sverige. Det har bland annat att göra med att få av männen i studien var engagerade i frågor som berör just finländarnas rättigheter i Sverige.

Sammanfattning och analys

I studien har det framkommit att få av männen upplevt sig öppet och personligen diskriminerade i Sverige på grund av sin etnicitet. Konflikter med svenskar har förekommit, men som vi tidigare har beskrivit har dessa främst handlat om skilda sätt att förhålla sig till arbetet och med tiden har även dessa tvister minskat.

Några av männen uttryckte missnöje med medias bevakning av finska idrottsframgångar. En av männen upplevde detta som en medveten diskriminering.

När det gäller kontakter med myndigheterna och sjukvården har männen vissa negativa erfarenheter, men det är sällan dessa upplevelser är tydligt kopplade till frågan om männens etniska bakgrund. Samtidigt går det inte heller att uteluta att nationaliteten haft betydelse, framförallt under vissa årtionden, när även den allmänna uppfattningen om finländare var ganska negativ.

Fördomar men ingen öppen diskriminering

Hur går dessa relativt neutrala erfarenheter ihop med de negativa fördomar som svenskarna hade om finländare på sextio- och sjuttioalet? Förmodligen har detta att göra med att negativa uppfattningar inte nödvändigtvis behöver leda till diskriminerande handlingar.

Det finns fyra möjliga positioner när det gäller förhållandet mellan fördom och diskriminering: Att man varken har fördomar eller diskriminerar, att man har fördomar och diskriminerar, att man har fördomar men inte diskriminerar och att man inte har fördomar men diskriminerar.²³⁹

Att fördomarna inte nödvändigtvis lett till öppen diskriminering har delvis också att göra med det stora behovet av arbetskraft som Sverige haft under flera årtionden efter andra världskriget, och att finländare främst varit verksamma på arbeten som icke var särskilt eftertraktade bland svenskar.

I detta sammanhang bör man också nämna att många finländare som inte ingår i studiens egentliga målgrupp, med andra ord personer som kommit till Sverige i skolåldern, har berättat om svår mobbning i skolan på grund av sin etnicitet. Detta var framförallt vanligt på femtio-, sextio- och sjuttioalet. Vid ett av ”bastusamtalen” berättade en femtioårig man att han dagligen fick slåss i skolan för att kunna freda sig. Liknande erfarenheter diskuteras i en delvis självbiografisk bok av Jalava. Hannu, en av huvudpersonerna i boken, blev så allvarligt mobbad av sina klasskamrater, att han till slut såg sig tvungen att försöka bli så svensk som möjligt. Efter att ha lärt sig brytningsfri svenska fick han vara ifred.²⁴⁰

Kamp om kollektiva rättigheter

Så länge finländarna inte ställde kollektiva krav var inte heller konflikterna så framträdande, menar Jaakkola. När sedan den etniska mobiliseringen ökade, aktualiserades även olika typer av motsättningar. Framförallt hade man skilda uppfattningar om det finska språkets ställning i skolorna, vilket ledde till skolstrejker i Göteborg 1982 och 1985.²⁴¹ Det är bland annat den här typen av språkkonflikter som Arvo syftar på när han säger att det finns en systematisk diskriminering av finländare och deras rättigheter i Sverige.

Innan den etniska mobiliseringen tog fart på sjuttioalet tillhörde finnarna i Sverige en tyst delkultur som mer strävade efter att anpassa sig till rådande förhållanden än att förändra dem, enligt Jaakkola. När väl organiseringen tog fart ökade antalet finska föreningar i snabb takt. I början var dessa främst inriktade på social samvaro och kulturverksamhet, men sedan kom även politiska och etniska frågor på dagordningen.

Jaakkola menar att den ökade etniska mobiliseringen också hade att göra med att man i Sverige 1975 godkände nya riktlinjer för invandrar- och minoritetspolitiken, enligt vilken staten skulle trygga invandrarnas rätt att bevara och utveckla sitt språk och sin kultur som jämlika med ursprungsbefolkningen. Ett av de konkreta resultaten blev att invandrarna fick kommunal rösträtt samma år.²⁴²

Du kan bli en av oss

Arvos erfarenheter avslöjar ett intressant fenomen i det spänningsfält som uppstår när finländarna arbetar för ökad politisk makt och etniska rättigheter. När man som individ, och som ”svensk”, söker sig till en bättre social ställning möter man inte samma motstånd som när man som finsk agerar för det etniska kollektiv

man tillhör. Det är tydligt att den individuella statussträvan inte hotar systemet på samma sätt som mer kollektiva ambitioner. Förmodligen har detta att göra med att man lättare kan få en enskild person att acceptera spelets regler och bli en i systemet, än en grupp individer som kan stödja varandra i kampen för kollektiva rättigheter.

I denna situation finns det en uppenbar risk att de aktiva sugts in i det politiska och fackliga systemet och förlorar kontakten med gräsrotterna.

Those who actually reach positions in mainstream political life invariably lose contact with their own grassroots, for they are exposed to strong disciplinary pressure from their parties as well as from the many forceful corporative agents involved in the political process. Since the immigrants' own associations have merely been assigned the status of 'cultural' by a fairly generous, though strongly disciplinarian, Swedish subsidy system, they are usually not allowed to develop into genuine political pressure groups, or to provide efficient support for parliamentary politicians wishing to take a stand on 'immigrant question'.²⁴³

I detta citat syftar Schierup främst på utomnordiska invandrargrupper som ofta är små och därför har svårt att bilda stora intresseorganisationer. Finländarnas stora antal i Sverige har bidragit till att man kunnat bilda finskspråkiga enheter inom politiska partier. Detta har minskat risken för den konformitet och de krav på likriktning som lätt kan drabba en enskild individ från en mindre etnisk grupp.

Genom kollektiv aktion har de sverigefinska föreningarna på ett annat sätt än tidigare kunnat påverka det invandrapolitiska beslutsfattandet, bland annat genom den representation som de haft i olika kommittéer, delegationer och referensgrupper.²⁴⁴

Utvecklingen har gått från tystnad till kollektiv aktion, samtidigt som här även bör nämnas att det ofta är en relativt liten grupp aktivister som driver invandrapolitiska frågor, medan den stora andelen medlemmar i de finska föreningarna är passiva, eller endast deltar i sociala verksamheter som dans, bastukvällar eller liknande. Sverigefinländarnas låga deltagande i valen, både i Finland och Sverige, skildrar med all tydlighet att intresset för gemensamma angelägenheter är relativt svagt.

Männens förhållande till Finland och finländare i Sverige

Vissa män har en mycket positiv bild av Finland och uppfattar hemorten som en motvikt till arbetslivets och vardagens stress och frustration i Sverige. Denna känsla har också förstärkts med åren, därför att man huvudsakligen besökt Finland under sina ledigheter. Hemtrakten har allt starkare blivit förknippad med ett glatt och bekymmersfritt liv.

Olli berättade att en av hans arbetskamrater var så angelägen att snabbt komma till barndomshemmet i östra Finland att han redan i förväg hade packat allt klart i bilen. Efter den sista arbetsdagen rusade han hem och åkte iväg med familjen mot Haparanda. Han ville inte ta båten mellan Stockholm och Åbo, därför att då hade han förlorat en hel dag. Han tog hellre en omväg på ca tusen kilometer för att komma "hem" så fort som möjligt. Och resan tillbaka till Sverige gjorde han alltid på den allra sista dagen på semestern.

Detta förhållningssätt är inte ovanligt och har att göra med de positiva känslor som många finländare har för sina uppväxttrakter, barndomshemmet och föräldrarna. *Heikki*, till exempel, beskrev med värme och inlevelse hur hans far alltid förberedde bastun när han kom från Sverige, och hur den smuts och målarfärg som fastnat på jobbet rann bort under badets gång.²⁴⁵

De män som var uppvuxna i städerna berättade inte om sin barndomstrakt med samma värme och känsla som männen från landsbygden. Detta kan delvis ha att göra med att den aktuella omgivningen i Göteborg, med sina gator och höghus, liknar barndomsmiljön för stadsbor, medan inte mycket är sig likt för männen från landsbygden.²⁴⁶

Det intressanta är att det i många fall inte var själva landet Finland som man längtade till, utan just till hemtrakten och framförallt föräldrarna.

Under den första tiden när föräldrarna fortfarande levde, var jag i Finland varje sommar. När barnen var äldre turades vi med systemen om att hälsa på föräldrarna; människor i den åldern orkar inte så mycket. Nu är det bara systemen som finns kvar i Finland. Sonen var där och hälsade på med sin nya flickvän. (Harri)

Jag var i Finland för tre år sedan och hälsade på mor på sjukhuset. Nu har jag inget i Finland när föräldrarna är döda och släktingar kommer jag inte ihåg. Jag hade inte så mycket att göra med dem, jag skulle inte känna igen dem även om de skulle möta mig på gatan. (*Jarmo*)

Så länge föräldrarna är vid liv besöker man Finland relativt frekvent, i många fall två gånger om året: på semestern och vid juledigheten. När föräldrarna är döda minskar man ofta på finlandsbesöken, framförallt om man inte har andra kopplingar till Finland.

Omkring hälften av finländarna i Sverige har dock barndomshemmet kvar, eller har skaffat sig en annan typ av fritidshus i Finland.²⁴⁷ Santeri byggde sig en sommarstuga för att ha en starkare anknytning till Finland. Även Veli hade dylika planer:

Numera längtar jag inte till Finland, fast emellanåt i svagare stunder, kan det fortfarande riva ibland. Men det finns ingen realism i det. Kanske kunde man bygga sig en sommarstuga att åka till på äldre dar. Bygga den själv vid en sjö i hemtrakten, och en rökbastu, varför inte. Man kunde vara där då och då, och om man även fick sina barn att komma dit vore det bra. (Veli)

Att vara en semesterfinländare är en vanlig lösning på den finlandslängtan som många sverigefinländare bär på, en längtan som i många fall inte är så stark längre att den skulle föranleda en ytterligare emigration.

Finland, inte bara ett förlorat paradiset

”Jag har inga som helst sympatier för Finland. I Sverige är det bra att bo om man sköter sig”, svarade *Tapani* på frågan om vilket förhållande han hade till Finland och Sverige. Hans avståndstagande hade att göra med de negativa upplevelser och relationer han haft i Finland. Som vi tidigare beskrivit har *Tapani* haft en problematisk uppväxt och varit i fängelse flera gånger på den finska sidan. Han höll dock en viss kontakt med sina släktingar telefonledes. Av det som hände i Finland var han bara intresserad av att följa hemstadens ishockeylag.

Även andra män hade komplicerade relationer till sina släktingar. *Esko* berättar:

Mor var en fin människa, hon dog i nittioårsåldern. När jag ringde till Finland så sa systemen att mor hade dött för fyra dagar sedan. Jag gick aldrig på begravningen, systemen sa att det var bättre om jag inte kom. (Varför inte?) Minnesstunden hölls i en restaurang, och hon visste att jag tar en del alkohol. (*Esko*)

Tapanis och *Eskos* kontakter med Finland är karakteristiska för den grupp män i studien som hamnat i en marginaliserad position i Sverige.

Dels handlar det om att släktingarna inte vill veta av dem, som i *Eskos* fall, dels att männen själva inte upplever dessa kontakter som positiva. Dessa komplicerade relationer har i många fall en lång historia och är ofta svåra att reparera, speciellt när man så sällan träffar varandra.

Mäns ovilja att åka till Finland har förmodligen också att göra med den skam de känner för sitt misslyckande i Sverige. Fantasierna om att nå välstånd i det ”rika landet i väster” har kommit på skam, och man har ingen ny Volvo att visa upp vid besöket i Finland.

När *Ollis* sociala och ekonomiska situation var stabil reste han till Finland varje sommar. Men efter att han blev arbetslös har han inte besökt hemlandet.

För Santeri tog det tio år innan han fick ordning på sin sociala situation i Sverige. Under denna tid besökte han aldrig hemorten, men när han väl fick rättsida på livet, god ekonomi och en flickvän, reste han åter till sina hemtrakter och byggde sig även en sommarstuga där.

Dubbla känslor gentemot Finland

Vissa män hade ett dubbelt förhållande gentemot Finland och finländare; en längtan tillbaka till rötterna, men också en hel del kritik mot sina landsmän.

Man märker nog, när man träffar bekanta som länge har levt på födelseorten, man märker hur annorlunda de tänker. (Vilka är skillnaderna?) Nå, kanske kan man inte kalla det för nationalism, men en sån där idealisering av det egna landet, och det självförhållande som man kan höra från myndighetspersoner och politiker. Det är inte klokt när man följer detta. Men sånt har man även i Sverige, men jag har kommit ifrån det. Eller på ett sätt inte, när man till exempel är i Finland och tar en kaffehalva med någon, så är det alltid någon som börjar yra om att vara världsbäst. Det retar mig och gör mig arg, och jag känner att jag har kommit från det, att jag ser världen som lite större. I Göteborg har jag träffat många olika nationaliteter. Även som arbetskamrater har jag över åttio olika nationaliteter. (...) Jag har nog själv haft liknande förutfattade meningar men de har försvunnit. De är så lika oss så att man inte... ibland även trevligare än infödda på sitt sätt. Det har öppnat mina ögon och världen har blivit större, men i Finland är det lite annorlunda och jag kan bli irriterad av deras prat. Det är samma i Sverige, jag vet inte, jag tycker det är jobbigt. (Veikko)

I detta citat framkommer det tydligt att Veikkos syn på livet och andra individer är mindre etnocentrisk än folks uppfattningar på hans hemort i Finland. Detta har delvis att göra med att man på vissa orter inte möter personer från andra kulturer. Här konserveras ett enkulturellt synsätt, medan den som flyttar till ett annat land själv blir en främling. För en sådan resenär är det kanske inte så lätt att behålla en endimensionell världsbild.

Den här typen av snäva uppfattningar är mer frekvent förekommande på landsbygden än i storstäderna och handlar inte enbart om synen på människor i andra kulturer, utan också om föreställningar om hur man skall vara som människa.

Flytten till Sverige har inverkat positivt på mig, den sociala kontrollen har minskat, hemma fick jag leva som en spion. När man har det svårt, så får man inte vara i lugn och ro i hembyn, jag hade det svårt där. Om du till exempel är arbetslös i en liten by, så tycker de att det är ditt eget fel och frågar när du börjar att jobba. Det finns den här typen av attityder där. I hembyn finns en diktare som även haft schizofreni. I sina dikter har han beskrivit detta, han har haft det jobbigt. För mig har det varit en räddning att bo här (i Sverige)... släkten är värst. (Arto)

På vissa orter är traditionens makt fortfarande stark. Här har man svårt att framhäva andra livsstilar än de påbudna. För de män som velat utveckla nya sidor i

sin personlighet har flytten från hemorten varit en nödvändig förutsättning. Som vi redan tidigare diskuterat har inte minst synen på manlighet, hur en riktig man skall vara, varit starkt reglerad i vissa kulturella sfärer. De som inte riktigt passat in i dessa mallar har fått det svårt.

Även om Arto har den här typen av kritik besöker han gärna sin hemby. Nu är han dock friare i sin relation till de normer och regler som de kvarboende omgärdas av.

Med mössan i handen

En ytterligare kritik som vissa av männen riktade mot Finland var den hierarkisering som fanns i hemlandet. Usko blev glatt överraskad av den platta svenska arbetsorganisationen. På finska arbetsplatser var han van vid auktoritära och hierarkiska system där även "lägre chefer var stora herrar", som han uttryckte saken.

Även Eero, som tillhör den yngre generationen, diskuterade denna fråga och menade att han skulle ha svårt att flytta tillbaka till Finland, eftersom mentaliteten där är så annorlunda. Där finns fortfarande "titelsjuka och niande".

Relativt många finländare har dessa erfarenheter:

För många finländare var duandet mellan överordnad–arbetare något helt nytt. För de finländare som hade egna erfarenheter av arbetslivet i Finland var det en stor förändring. Det finska arbetslivet präglades då av klara skillnader mellan dels arbetare och chefer, dels förmän och högsta ledning.²⁴⁸

Dessa skillnader i arbetslivet och de högre lönerna kan tänkas ha bidragit till många finländares beslut att stanna i Sverige.

Att flytta till Finland?

Närmare nittio procent av de finländare som kommit till Sverige har haft tankar om en snar återflyttning till hemlandet. Något över hälften har återvänt av de cirka femhundra tusen som efter femtioalet emigrerat till Sverige.²⁴⁹

Bland de intervjuade fanns endast en man, Usko, som fortfarande hade allvarliga funderingar på att flytta tillbaka till Finland. I trettio år hade han närt dessa tankar och därför även negligerat sina språkstudier. En av de stora stötestenarna för flyttplanerna var dock att både frun och barnen trivdes bra i Sverige.

Fyra av männen har efter flytten till Sverige vistats i Finland, men sedan återvänt av olika anledningar. *Osmo* upplevde att Göteborg till slut var ändå mer bekant än Helsingfors, där han kände sig väldigt ensam efter skilsmässan. Även *Ilpo* hade liknande erfarenheter av en anonym tillvaro i Helsingfors.

Reino bodde ett tag hos sin bror i Finland, men blev utslängd eftersom han drack för mycket. Han kom tillbaka till Göteborg då han hade en del bekanta här.

Under åren har de flesta männen haft tankar om återflyttning, men av olika anledningar tvekat att ta detta beslut. En av anledningarna har varit bekantas negativa erfarenheter.

Olli berättade om en kamrat som flyttat till Finland men inte fått arbete. Han

hade känt sig som en utlänning och upplevde sig diskriminerad: ”Du som kommer från Sverige”, fick han höra hos var och varannan myndighet. *Olli* hade även en annan kompis som hade upplevt sin vistelse i Sverige som en belastning i Finland.

Dessa negativa erfarenheter har i någon mån påverkat *Olli* i hans beslut att inte flytta tillbaka. ”I Sverige är man en utlänning och förväntar sig inget annat, medan bemötandet i Finland är oväntat”, sa *Olli*.

Den här typen av erfarenheter är inte helt ovanliga. ”Kyllä routa porsaan kotiin ajaa”, ”när vintern nalkas kommer de förrymda grisarna åter hem”, är ett finskt ordspråk som vissa återflyttare fått höra i Finland.²⁵⁰

Även i Poutanens studie finns det finländare som inte alltid känt sig så väl mottagna i Finland.

Omständigheterna har tvingat mig att bli svensk, fast ändå inte riktigt. Men jag är inte längre finländare heller. Jag känner bara en bitter hemlöshet. Men vem skall jag skylla på? Jag är inte heller medveten om... I Sverige har jag emellanåt varit en ”finndjäväl”, i Finland har de några gånger kallat mig för ”saatanan hurri”, ”satans svensk”.²⁵¹

Detta är ett citat av en sextioårig kvinna, som varken känner sig hemma i Sverige eller i Finland. Man kan konstatera att den här typen av erfarenheter förekommer, men inte bör överdrivas. Forskning om återvändare visar bland annat att de flesta är nöjda med sitt beslut att flytta tillbaka till Finland.²⁵²

Att stanna

Med åren har allt fler män lämnat tanken på återflyttning. Och många har funnit sin plats i Sverige. Flytten till Finland skulle också ha inneburit att man åter fått bygga livet från grunden.

Det hade varit alldeles för stor förändring när man varit i Sverige i trettio år. Man hade fått skapa nya vänskapsrelationer och man vet inte om man hittar liknande hobbies. Här är jag också engagerad i olika föreningar. Man har på något sätt fått avstånd till Finland. (Jussi)

Jussi tycker också att Göteborgsområdet erbjuder en fin natur och fina fiskevatten, omgivningsfaktorer som har stor betydelse för honom. Även andra män trivdes med den frodiga västsvenska naturen och närheten till insjöar och till havet, två olika naturtyper som både tilltalade dem som kom från det finska inlandet och dem som var uppvuxna vid havet. Flera av männen hade ett stort naturintresse, bland annat i form av strövtåg, fiske och båtliv.

Relationer mellan finländare i Sverige

I Gamlestan, på sextioalet, när någon hade fest så var snart alla (finländare) med. Man kunde inte vara därifrån för man ville ju umgås med andra finländare. Även familjer som inte hade använt alkohol i Finland var med i sällskapet, och om man

inte hade starka principer så var man snart lik de andra. Det var också så att i Finland drack inte kvinnorna alls, men här fick de också vara med. Bruket av alkohol behövde inte vara överdådigt, men vissa fester kunde vara tråkiga för barnen att uppleva. De jämförde med svenska familjer där allt var mer vanligt. (Arvo)

Arvo berättade att den här typen av allmänna sammankomster med tiden förändrades till ett mer städat socialt umgänge i väl valda kretsar. De som inte passade in i dessa cirklar fick söka sig till andra sammanhang.

Det är tydligt att det i de finska kretsarna med åren skedde en stratifiering och social positionering, grundad bland annat på individers socioekonomiska tillhörighet. Enbart den gemensamma nationaliteten räckte inte längre till som en inträdesbiljett. Även Jaakkola beskriver i sin studie en liknande process bland finländare i Sverige.²⁵³

Kontakterna med andra finländare har för många varit en viktig förutsättning för att kunna skapa ett positivt liv i Sverige. Både informella och formella relationer var betydelsefulla i många mäns sociala nätverk. Samtidigt som dessa relationer inte alltid varit konfliktfria.

Konflikter

Inte bara ungängeslivet utvecklades med åren, utan också det mer organiserade föreningslivet. Som vi tidigare diskuterat har dock det politiska och praktiska arbetet kring vissa frågor även skapat konflikter. Det har bland annat varit heta diskussioner om hur den finska skolan bör drivas och av vem. Detta har lett till en polarisering mellan olika aktivister.

Man kan säga att det är väldigt tråkigt att vi haft denna skoldiskussion under tio års tid. Och vi har aldrig fått någon enhetlighet i detta, därför att olika rektorsområden har hanterat frågan på olika sätt. Till exempel fanns det på åttioalet finska klasser på alla nivåer i Bergsjön, och de förstod inte vad de andra bråkade om, därför att det var skolledningen som skötte denna fråga. I Angered, där det alltid varit hot om att lägga ner verksamheten, har det alltid varit bråk. Nu är läget sådant att man i Göteborg måste få en fungerande finskspråkig skola och till det har man underlag, men annars blir allt lidande. (...) Denna väldigt ensidiga strid skrämmer bort de finskspråkiga elever som går i kommunens skola, annars hade de redan kommit över till finskspråkig verksamhet. (Arvo)

Den konflikt som Arvo här diskuterar handlar om en uppsplitande strid mellan två olika grupper av finländare. Bland de intervjuade fanns även män som företrädde den andra sidan.

Meningen med denna studie är dock inte att ta ställning eller försöka att reda ut vad som egentligen har förekommit. Vilket troligen inte heller låter sig göras, eftersom denna långvariga tvist verkar vara lika komplicerad som den är känslomässigt engagerande. Men eftersom denna konflikt är ganska omfattande och allvarligt försvårar finländarnas gemensamma strävanden att tillvarata sina rättig-

heter är det viktigt att nämna frågan. En av konsekvenserna har blivit att ett antal finska föräldrar, fast de gärna skulle vilja, inte vågar placera sina barn i den finskspråkiga skolan. De är osäkra på hur konflikten kommer att inverka på barnens skolgång.

Här bör även nämnas att det inte bara är i skolfrågan som relationerna är infekterade, även inom det övriga föreningslivet kan man skönja liknande drabbningar mellan dessa olika fraktioner.

Det är svårt att reda ut orsakerna till den här typen av konflikter, samtidigt som man kan peka ut ett antal tänkbara faktorer.

Den finska gruppen är på intet sätt homogen. Den består av finnar, finlandssvenskar, zigenare, folk från städerna och landsbygden och från olika samhällsklasser. Det är inte alltid lätt att hitta en gemensam linje som alla godkänner.

I detta sammanhang är det också viktigt att nämna den roll som personer med höga positioner har i denna process. Striderna kopplade till olika ledare har varit tydliga inom de lokala organisationerna, men även på riksorganisationsnivå.²⁵⁴

Man kan också notera att den här typen av konflikter inte är ovanliga i olika invandrargrupper. Detta kan tolkas som uttryck för att dessa föreningar är utsatta för tryck både från medlemmarna och från storsamhällets sida.

Tyckt om andra finska män i Sverige

Osmo menar att många finska män ogärna söker hjälp för sina problem även om de skulle behöva det.

En (finsk) man ger inte upp, även om han skulle behöva hjälp. Fast jag vet inte hur det är idag. Men tidigare fick jag den bilden när jag talade med finska män, att socialen är det sista stället som de skulle kontakta. De frågade mig, vad jag trodde de var för några, att så svårt blir aldrig livet (att de skulle söka hjälp). ”I helvete heller, hellre hänger jag mig själv.” Sånt har jag också hört. (*Osmo*)

Osmo själv har sökt stöd för sina alkoholproblem. Hans erfarenhet är att de finska männen har svårare att ta den här typen av kontakter än svenskarna.

Även andra hade erfarenheter av finska ”machomän”:

Jag har träffat många finländare på fabriken. Många av dem tror sig vara hårda män, men är tvärt emot ganska mjuka. De rycker inte upp sig när de får svårigheter, utan börjar suppa när de har problem. På tio år har jag inte tagit en öl till annat än till glädje. (*Eero*)

Eero menar att de finska männens problemlösningsmodell inte kvalificerar dem för den roll som de försöker att bära, nämligen att vara tuffa män. Han anser istället att när problemen tränger sig på är det inte alls manligt att försöka lösa dessa med hjälp av sprit.

Även andra negativa sidor hos finska män diskuterades. En av männen tyckte att de är väldigt stela jämfört med män från andra länder. En annan menade att många finska män är manschauvinister och behandlar de finska kvinnorna på ett felaktigt

sätt. Därför lämnar kvinnorna dem ganska lätt när det uppstår problem. Han hade också erfarenhet av att många av de finska männen var ganska rasistiska.

Även Arto har liknande erfarenheter av finländare och speciellt av finska män i Sverige:

Många finländare är rasister – jag har tidigare varit det själv. Det vore hälsosamt att barnen skulle gifta sig med mörkare människor, så att föräldrarna kunde se människan bakom fasaden. Samma gäller även förhållandet till bögar. (...) Det kan hända att utländska män är närmare sina känslor än finska. En man sa att den finske mannen är som ett evigt barn, förut surrade han med sina leksaksbilar i sandlådan, och nu leker han med sin merca och båt, bara leksakerna har bytts. Av arbetsgalenskap och prylar formar männen livet, ”först då har jag rätt” (att leva)... Även andra män blir påverkade av detta tankesätt, till exempel om någon är sjuk eller gör ett dåligt jobb. (Arto)

Arto menade vidare att många män fortfarande i vuxen ålder bär den roll som de hade i tonåren. De får lätt svårigheter i relationer eftersom de inte kan prata om sina känslor, vilket kan bidra till separationer och ensamhet. För vissa av dem kan dock denna ensamhet vara positiv i den bemärkelsen att då blir man inte ifrågasatt, man är ensam kung i sitt rike.

Arto är en av de få män i studien som på ett djupt och nyanserat sätt reflekterat över sin manlighet och även kunnat förändra den. I denna utvecklingsprocess har han fått gå emot sina egna traditionella föreställningar om hur en riktig karl bör vara. Han har även fått ta avstånd från sina finska arbetskamrater, som ibland med hot om våld försökt att föra honom tillbaka till gruppen och de föreställningar som där råder.

Även Harri uppfattade många av de finska männen som han träffat på sina resejobb som relativt traditionella, samtidigt som han även kunde uppskatta deras positiva sidor. Han beskrev dem som äkta urfinnar, genomärliga män, som söp ihjäl sig. Den här typen av erfarenheter hade även Anton om männen i sitt ställningsbyggargång.

Sammanfattning och analys

I detta kapitel har vi diskuterat finska mäns förhållande till Finland och deras relationer med finländare både i Finland och i Sverige. Man kan konstatera att både positiva och negativa erfarenheter och känslor framträder i männens berättelser. De positiva tankarna om Finland finner man främst hos män vars sociala liv är i ordning. De har också mer frekventa kontakter med släkt och bekanta i Finland, medan män som har mer problematiska sociala situationer också har mindre kontakter med Finland. Detta har bland annat att göra med att männen redan vid emigrationen haft ansträngda relationer både med släkt och vänner, samt med de finska myndigheterna. Oviljan att ta kontakt med bekanta i Finland hade också att göra med att man misslyckats med att skapa ett bra liv i Sverige. I många fall var den socioekonomiska situationen sämre än den man hade haft i Finland. Detta var inget som man ville skylla på inför sina släktingar och bekanta.²⁵⁵

I detta sammanhang kan man dra paralleller till andra invandrare och deras situation. Det intressanta är att mexikanska män som emigrerat till USA har likheter med vissa finska män som kommer från mindre orter på landsbygden.

But once in the United States the accomplishment of masculinity and maturity hinges on living up to the image of a financially succesful migrant. If a man returns home penniless, he risks being seen as a failure or a fool. As one man explained: "One cannot go back without anything, because people will talk. They'll say 'oh look at this guy, he sacrificed and suffered to go north and he has nothing to show for it."²⁵⁶

En del av dessa mexikanska män var besvikna över sin vistelse i USA, även om de varit där i totalt år. En av männen i denna studie beklagade sig till exempel över att behöva arbeta så mycket. Och på samma sätt som vissa av de finska männen hade de förlorat en del av sin makt och blivit ifrågasatta i sitt traditionella sätt att vara en man.

Det är svårt att göra jämförelser mellan dessa studier, men det verkar som om de finska männen trivdes bättre i Sverige, eftersom bara en av männen hade tankar om att flytta tillbaka till Finland. De flesta hade rotat sig både socialt och mentalt och trivdes ganska bra. Arbetet, bekanta och vänner och i vissa fall även föreningslivet fanns här sedan länge, och flytten till Finland hade inneburit ett brott i alla dessa relationer. I många fall hade man även barnen här, vilket ytterligare knöt männen till Sverige. Situationen var liknande för de mexikanska männen.

I would like to return, but my sons are here, well that is what detains me here. Otherwise, I would go back to Mexico... Mexico is now in a very inflationary situation. People come here not because they like it, but because the situation causes them to do so, and it makes them stay here for years and years. As the song says, this is a cage made of gold, but it is still a cage.²⁵⁷

Skillnaderna i levnadsstandard mellan Mexico och USA är fortfarande stora, vilket också leder till ekonomisk migration. Levnadsnivån är idag dock lika hög i Finland och Sverige, vilket innebär att man inte behöver stanna på grund av ekonomiska incitament. Den "guldbur" som tidigare i viss utsträckning höll finländare kvar här finns inte längre.

Hegemonisk maskulinitet bland finländare i Sverige

Tidigare har vi diskuterat de finska männens kritiska tankar och konflikter med svenskarna. I detta kapitel har vi kunnat konstatera att männen är ännu mer kritiska och polemiserande mot finländare i Sverige. Hur kan detta förklaras?

Man kan tolka detta till synes paradoxala förhållningssätt genom två olika perspektiv, ett som berör emotioner och ett annat som har med makt att göra.

De finska männens kontakter med svenskarna har på grund av språksvårigheter och kulturellt avstånd varit relativt få förutom på arbetsplatserna. De flesta av männen i studien, och även andra finländare, har huvudsakligen umgåtts med sina landsmän. Detta har i sin tur inneburit att det främst är i de finska kretsarna

man fördjupat sina kontakter. Det är bland sina landsmän man gett uttryck för sina känslor: kärlek, vänskap och glädje, men också avund, hat och besvikelse.

Också frågan om makt kan kopplas till de gränser och fördomar som omgärdar den finska gruppen. Som invandrare blir man lätt isolerad och marginaliserad i relation till de hegemoniska maskulinitetsformer som finns i storsamhället. För den som ändå vill söka efter en social position utgör därför den finskspråkiga arenan det enda alternativet.

När jag frågade en man varför dessa konflikter uppstår bland finländare, svarade han. ”Det är så många som vill vara indianhövdingar.” Han menade vidare att även personer som kanske inte har så goda förutsättningar gärna vill vara med och styra. Han var själv en av de ledande personerna i de finska kretsarna i Göteborg.²⁵⁸

En viktig arena för den här typen av strävanden har just varit föreningslivet. Jaakkola kunde i sin studie för tio år sedan konstatera att det finska föreningslivet till stora delar var styrt av männen.

Trots att ca hälften av den sverigefinska befolkningen och av de finska föreningarnas medlemmar är kvinnor, är det stora flertalet av organisationens förtroendevalda män. Männens överrepresentation är som störst i organisationens topp och den sjunker när man kommer till föreningsnivån. I förbundsstyrelsen finns bara två kvinnor och samtliga distriktsordförande är män. Bland ledamöterna i föreningsstyrelserna är däremot nästan hälften kvinnor och av ordförandena var fjärde.²⁵⁹

Enligt Tarkiainen är den manliga dominansen inom styrelser av olika slag typiskt för det finska invandrarsamhället, liksom att kvinnorna i dessa organ är mer underrepresenterade än i svenskarnas föreningsväsen på lokalnivå.²⁶⁰

När det gäller socialgruppstillhörigheten kan man notera att ju högre upp i föreningshierarkin man befinner sig, desto högre utbildningsnivå har ledamöterna. Det är bara bland föreningarnas styrelseledamöter som andelen arbetare är över femtio procent (54%). Man kan dock konstatera att de flesta av de förtroendevalda har haft vanliga invandraryrken, som fabriksarbetare och serviceyrken. I grunden har de ofta haft en utbildningsnivå högre än grundutbildning: yrkesskola, realskola, gymnasium eller universitet. De flesta av dem har kompletterat sina studier i Sverige.²⁶¹

Jaakkola kunde också konstatera att många av dem har så kallade förmedlaryrken, med andra ord tjänster där man sköter relationer mellan svenskar och finnar, till exempel invandrarkonsulenter och invandrarlärare. Att ha kontakter med storsamhället har ansetts som mycket värdefullt för den finska minoriteten.

Av ovanstående kan man dra slutsatsen att fördelningen av högre positioner i sverigefinska kretsar liknar den som finns i det övriga samhället. Männen och de som har högre utbildning innehar de allra högsta positionerna.

Om man ser denna strategi ur ett maktperspektiv kan man tänka sig att vissa män i sitt statusökande gärna stannar på den finskspråkiga arenan därför att konkurrensen i storsamhället är så mycket större. Detta har att göra med att utbild-

ningsnivån bland svenskarna är högre, men också med att det etniska ursprunget sätter sina egna hinder på grund av marginalisering och diskriminering.²⁶²

Men man kan också tolka denna människans strävan som ett uttryck för solidaritet med sin egen etniska grupp. Man kan tänka sig att många engagerar sig och kämpar för finländarnas rättigheter, trots att de skulle ha goda individuella möjligheter även på den svenskspråkiga planhalvan.

Den mest verklighetsnära tolkningen är förmodligen att frågorna om makt och solidaritet är sammanvävda i det engagemang som många av dessa aktivister visar.

Andra finska män

Vid intervjuerna var det inte så få som diskuterade andra finska mäns negativa sidor. Framförallt tyckte man att männen från landsbygden inte hade förändrats särskilt mycket. De var bärare av en manlighet som var ganska traditionell, till och med manschauvinistisk, och i vissa fall även innehöll rasistiska inslag.

I vissa uttalanden kan man avläsa att man inte själv (längre) var en sådan man och att man aktivt tagit avstånd från traditionell maskulinitet, som trots sin otidsenlighet fortfarande fanns i många sfärer.

För ett antal män har utvecklandet av ny manlighet varit kantad med svårigheter. Att ta avstånd från sin tidigt grundade manliga identitet och utveckla något annat, har för många inneburit en mödosam resa. Som vi i inledningen diskuterade har könsidentitetens djupare delar en tröghet och är inte så lätt förändringsbara. I många fall har det varit starka krafter som separationer, självmordsförsök, missbruk eller liknande kriser som utgjort motorn i denna förändring.

I denna process är det inte enbart trögheten i ens manliga identitet som har utgjort svårigheten, utan också omgivningens reaktioner. De homosociala mekanismerna för konformitet har visat sig vara starka i en invandrargrupp, vilket bland annat Arvos erfarenheter visar. Man kan notera att även i dessa sammanhang är jantelagen verksam för att hålla tillbaka all förändring som hotar kollektivet och vi-andan.

För att komma ifrån den här typen av utvecklingshinder i den omgivande miljön har vissa av männen sökt sig till andra sammanhang. Dessa har till exempel varit politiska föreningar, där medlemmarna haft en mer modern syn på manlighet, könsblandade grupper, eller kvinnodominerade grupper som till exempel kulturföreningar.

En annan strategi för att komma från endimensionell gruppåverkan har varit att hålla sig till enstaka vänner och familj.

Alla dessa strategier har varit viktiga för att komma ifrån de bojor som den kollektivt socialiserade och kontrollerade manligheten innehåller, till att mer bejaka de delar av maskuliniteten som det moderna, individualiserade livet efterfrågar.

Sammanfattande och fördjupad analys av de finska männens liv och sociala karriärer

Det möte som jag hade för elva år sedan med en av mina plåtslagarkollegor från varvet, Kaarlo, väckte både känslor och ett antal frågor som jag inte hade några bra svar på. Min främsta undran var hur det kom sig att han och jag hade fått så olika liv, trots relativt lika situationer, i alla fall under en viss fas i livet. Vad var det egentligen som fick vissa finska män att hamna på parkbänken i Sverige, medan andra nötte sina kontorsstolar, som fallet var med Kaarlo och mig? Vilka var de omständigheter som formade våra liv och sociala karriärer? Vilken betydelse hade till exempel erfarenheter av livet i Finland respektive omvärldsfaktorerna i Sverige i denna process?

För att närma mig dessa frågor har jag genom livshistorieintervjuer följt tjuugoåttio mäns resor från deras tidiga barndom i Finland till invandratillvaron i Sverige. Som bakgrundsmaterial har jag också använt självbiografier av ett femtiotal finska män i Finland.

Det har visat sig att man egentligen borde skriva en studie för varje man för att kunna göra rättvisa åt det specifika i deras liv, samtidigt som man kan konstatera att man trots denna variation och unikheter kan skönja gemensamma drag i livsvillkor, erfarenheter och processer. Därför är det också möjligt att dra mer generella slutsatser av vad som varit konstituerande för männens liv och deras sociala karriärer.

De handlingar och strategier som männen använt sig av för att bemästra sina liv som invandrare kan ses som uttryck för mer grundläggande generativa mekanismer. Den här typen av strukturer uppstår i förhållanden där makt finns med som en viktig aspekt, som till exempel vid köns-, klass- och etniska relationer. Makten är i sin tur kopplad till konkurrens om olika typer av symboliska och materiella resurser. En av de viktigaste frågorna i denna avhandling handlar just om hur de finska männen klarat sig i denna konkurrens.

Den huvudsakliga teoretiska tolkningsramen i studien har varit sociologisk och framförallt berört ovan nämnda relationer. Men det har visat sig att även individinriktade förståelsemodeller har varit användbara vid analysen av männens liv.

När det gäller frågan om bruk och missbruk av alkohol, och i vissa fall droger, har denna belysts genom sociologiska och psykologiska teorier, samtidigt som missbruket i vissa fall följer en logik som kräver mer fysiologiska förklaringsmodeller. Dessa faller dock utanför ramen för denna avhandling.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att det finns ett antal perspektiv och teman varigenom jag har närmat mig de finska männens liv och sociala karriärer. De tre huvudsakliga perspektiven i denna studie är: könsperspektivet, klassperspektivet och etnicitetsperspektivet, vilket också är kopplat till frågan om migration.

I nedanstående kommer jag att diskutera varje perspektiv för sig, samt deras inbördes relationer.

Migration/eticitet

Migration uppstår ”Då en eller flera individer förflyttar sig från ett geografiskt område till ett annat. Sociologiskt betyder denna förflyttning vanligen att individen får kontakt med en från kulturen i ursprungsområdet avvikande kultur i det nya området vilket kan leda till anpassningssvårigheter.”²⁶³

Denna definition av migration kan användas både för att beskriva en förflyttning inom ett land och för utvandring, emigration. I Kortteins studie handlade det om migrationen inom Finland, i många fall från landsbygden till förorterna. Även den finska invandringen till Sverige har från femtio- till sjuttioalet uppstått ur samma strukturella orsaker och främst berört samma befolkningsgrupper: relativt unga människor som huvudsakligen av försörjningsmässiga och ekonomiska orsaker flyttat från hemorten. I denna studie visade sig dock motiven till emigration till Sverige vara mycket varierande, alltifrån arbetslöshet och ekonomisk förkovran till flykt, äventyr, studier och kärlek.

Tanken med denna undersökning har dock inte varit att utröna vilka orsakerna till flyttningen har varit, utan hur männen har hanterat den nya situationen.²⁶⁴

Ser man på de kulturella skillnaderna mellan ut- och inflyttningssorten i denna undersökning kan man konstatera, att den längsta kulturella resan har de män gjort som flyttat från en traditionell landsbygd. Den allra kortaste de som tidigare bott i städerna och tillhört modern arbetarklass eller medelklass. Det har också visat sig att ju längre resan varit, desto större aktivitetsnivå har det krävts för att kunna hantera de nya omständigheterna. Med andra ord, vissa har haft ett ordentligt försprång i denna bemärkelse.

Vilka är då förändringarna som skett vid emigrationen, vad är det för slags resa man gjort och vad är det för vinster och förluster som varit kopplade till denna färd?

Det positiva utfallet av emigrationen

De flesta männen i studien har förbättrat sin ekonomi genom att flytta till Sverige. Efter kriget och fram till åttiotalet var lönerna i Sverige högre än i Finland samt arbetsmarknadsläget mer gynnsamt, omständigheter som utgjorde en kraftfull pull-faktor till Sveriges fördel. Många av männen menar också att i Sverige var förhållandet till överordnade mindre hierarkiskt än det var i Finland.

Även om flera av männen i början av vistelsen fick bo i baracker och andra kollektiva former, var även bostadssituationen relativt bra jämfört med södra Finland, där man ännu inte på sjuttioalet hade hunnit att bygga tillräckligt många bostäder. För många emigranter innebar en förbättrad ekonomi och ett bra boende en ordentlig höjning av levnadsstandarden.

Flytten till Sverige har för vissa också inneburit frihet från en trångsynt och hierarkisk kultur, samt den sociala kontroll som i vissa fall funnits på hemorten, samtidigt som en viss typ av sociala kontrollstrukturer även kan formas i nya förorter, som Kortteinen och Sulkunen påpekar.

Den minskade sociala kontrollen och mötet med nya kulturer och människor från olika länder har av några nämnts som positiva och utvecklande faktorer i deras invandratillvaro.

Man kan också konstatera att de flesta av männen i studien har bott i Sverige i årtal och att bara en av dem hade tankar på att flytta tillbaka till Finland. Detta kan tolkas som att de positiva faktorerna överväger de negativa i Sverige. Vid dessa överväganden ingår dock också förvissningen om att man vid en flyttning till Finland åter skulle befinna sig i något slags invandrarsituation, genom att man fick bryta med allt man under åren byggt upp här.

Det problematiska kring invandring

De som inte behärskade det svenska språket upplevde ett drastiskt bortfall av förmågan att kommunicera med invånare och myndigheter i storsamhället. De blev osjälvständiga samhällsmedborgare som alltid var beroende av någon som tolkade åt dem.

Bortfallet av språket ledde också till att männen huvudsakligen blev hänvisade till arbeten där kommunikationsförmågan inte var alltför viktig. Därför fick en del av dem börja på arbeten som inte motsvarade deras utbildning eller yrkeserfarenhet. Vilka arbeten man fick hade också att göra med finländarnas rykte om att ha "sisu", att inte ge upp i första taget, även om jobben var skitiga, tunga och farliga.

Brottet med det tidigare sociala nätverket har i vissa fall upplevts som positivt, samtidigt som många saknade sina grannar, släktingar och vänner som stannat kvar i Finland. Men eftersom det geografiska avståndet länderna emellan inte är så stort har finländare haft goda möjligheter att besöka sina närmaste, vilket också många årligen har gjort.

På grund av språksvårigheter och etnicitetsbarriärer har finländare främst varit hänvisade till varandra i sökandet efter nya vänner och bekanta. I början av vistelsen umgicks alla med varandra utan att ta större hänsyn till socialgruppsstillhörighet, för att sedan differentiera umgänget till att främst inbegripa personer som tillhörde samma kategori, en utveckling som även skedde i förorten som Kortteinen studerade i Finland. Skapandet av nya sociala nätverk har inneburit en viss prövning och man har haft svårt att knyta djupare sociala kontakter med svenskarna.²⁶⁵

Ett annat problem som har funnits i relationerna mellan finländare och svenskar är stereotyper och negativa uppfattningar om varandra. Den här typen av föreställningar har delvis att göra med de etniska relationer som under århundraden utvecklats mellan Finland och Sverige. Dessa maktförhållanden har främst kommit till uttryck i konkurrensrelationer mellan finska och svenska män.

Maskulinitet och etniska relationer

En av de stora förlusterna som många finländare, och framförallt de finska männen, gjorde vid flytten till Sverige, var den kraftiga minskningen av deras sociala status och värdighet. Från att ha varit bedömd efter sina handlingar och sin yrkesstatus blev man plötsligt en "finne", med vissa bestämda egenskaper. Den här typen av stereotypisering förekom framförallt på sextio- och sjuttioalet. Därefter har dock finländarnas sociala status höjts, samtidigt som vissa föreställningar och myter segt lever kvar, även i mer lärda och akademiska kretsar.

Denna diskussion om etniska relationer kan vi koppla till Connells modell om hegemonisk maskulinitet, men med hänsyn tagen till den i början av avhandlingen diskuterade modifieringen, nämligen att konkurrensen om hegemonin kan ske i olika och relativt självständiga sfärer. Men andra ord om en man får en dålig position i den allmänna hegemonin, kan han söka sig till en mer avgränsad sfär för att få en bättre ställning.

Varför just de finska männen och inte kvinnorna var i skottgluggen kan också förstås genom denna modell. Kvinnorna var mindre farliga, de gjorde ju inte anspråk på positionerna i de manliga hierarkierna, medan de mytiska finska männen var ett större potentiellt hot.

I detta sammanhang är det dock viktigt att nämna att efter åttiotalet har finländarnas status i Sverige avsevärt höjts, och även finländarnas uppfattningar om svenskarna har nyanserats. Detta har förmodligen att göra med en tillvänjnings-effekt. Med tiden har man i olika sammanhang kommit i kontakt med varandra och uppfattat att olikheterna inte alls är så stora som det förespeglats i myterna.

Denna förändring kan även förstås genom teorin om relativ deprivation. I jämförelse med de andra invandrarna i Sverige, med annan hud- och hårfärg, samt religion, ter sig plötsligt europeiska och nordiska invandrare inte alls så främmande och annorlunda. Även bland finländare i Sverige kan dessa grupper upplevas som exotiska och som riktiga utlänningar.

Statusförlusten har varit olika stor för olika män

Alla finska män blev inte utsatta för samma grad av social degradering vid emigrationen. Vilken förlust man gjort har varit beroende av individens bakgrund samt omständigheterna i Sverige.

De finlandssvenska männen kunde ofta genom sina språkkunskaper få uppskattning i Sverige. De var värdefulla som förmedlare och tolkar mellan finländare och svenskar. Ofta fick de också positioner som arbetsledare för finländare

i olika företag. Även kulturellt hade finlandssvenskarna ett slags mellanställning. Myterna om finnarna berörde inte dem i samma utsträckning.

De män som redan i Finland hade lägre social status har på grund av denna dåliga utgångspunkt inte heller gjort en större förlust. Från de lägre positionerna i samhället har de hamnat i en annan låg position. Dessa män har i vissa fall kunnat kompensera den dåliga status de haft i storsamhället genom att bli duktiga och uppskattade inom arbetsfären och i grannskapet.

I studien finns det dock män som inte nöjt sig med att bara bli accepterade i en specifik sfär, utan även sökt godkännande i mer allmän mening i Sverige. Den allra största initiala förlusten har de män upplevt, vars familj haft en god allmän social position i Finland och som på grund av fördomar och språksvårigheter inte kunnat uppnå samma ställning i Sverige.

Hur man har reagerat och vilka strategier man använt sig av för att motverka statusförlusten vid emigrationen, har haft att göra med vilken överensstämmelse det funnits mellan den nya situationen och den självbild och manliga identitet som man är bärare av, samt vilka möjligheter man har haft att korrigera sin status.

Man kan dela dessa strategier i två kvalitativt olika förhållningssätt, flykt och kamp.

Flyktstrategier

Eftersom det länge funnits relativt många finländare i Göteborg har det varit möjligt att dra sig undan konfrontationer genom att huvudsakligen umgås med sina egna landsmän. I detta helfinska sällskap har man inte behövt tampas med fördomar eller skämmas för sin dåliga svenska.²⁶⁶ Med andra ord, man har undvikit mycket obehag och besvärliga situationer, samtidigt som man allvarligt försämrat sina möjligheter att förbättra sin position i den allmänna hierarkin, och därigenom även på arbetsmarknaden.

Motivet för att söka sig till finska kretsar behöver dock inte alltid handla om en flykt, utan kan också vara uttryck för ett aktivt val. Det kan handla om att man faktiskt fått en mycket god ställning i dessa kretsar, en status som man på grund av större konkurrens har svårare att nå i de svenskspråkiga sfärerna.

Det kan också handla om att man helt enkelt inte brytt sig om att befatta sig med det övriga samhället mer än nödvändigt. Tankar om en snar återflyttning till Finland har ofta varit ett viktigt motiv till den här typen av förhållningssätt.

En annan flyktstrategi handlar om att göra en motsatt resa, en färd rätt in i "fiendeledden". Denna strategi är viktigt att ta upp även om få av männen i studien var så starkt berörda av den.

I sin delvis självbiografiska bok "Asfaltblomman" berättar Jalava om Hannu, som i skolan blev så starkt mobbad på grund av sin finskhet att han till slut valde att helt utplåna sin finska identitet. Genom idog träning lärde sig Hannu bland annat att tala brytningsfri svenska, och som en "svensk" fick han till slut vara i fred.

Den här typen av ofrivilliga etniska byten kan vara skadliga för individen, därför att man får förneka stora delar av sin bakgrund och identitet, och inte bara

förneka, utan uppfatta den som något negativt och farligt, något som absolut inte får komma till uttryck. Denna utplåningsstrategi kan leda till olika typer av självdestruktivt beteende, som i fallet med Hannu.

Kampstrategier

KOLLEKTIV AKTION. Ett motsatt förhållningssätt är att försöka hävda sin kulturella identitet, vilket naturligtvis inte är lätt om man är en ensam liten pojke i skolan som Hannu var. Som vuxen har man mycket bättre förutsättningar att hävda sin rätt, och framförallt har man i kollektiva former, bland annat genom olika finska föreningar, kunnat verka för dessa frågor i Sverige. Man har ställt krav på finskspråkig utbildning och även arbetat för andra frågor som förstärkt den kulturella identiteten. Genom denna process har finländare i Sverige gått från tysthet till värdighet, som Jaakkola uttrycker saken.²⁶⁷

INDIVIDUELL KOMPENSATION. Individuell kompensation har huvudsakligen skett genom hävdandet av manlighet, men också genom förändringar i utbildningsnivån och/eller klasstillhörigheten.

Man kan i viss mån tolka utbildning eller klassresa som en kampstrategi. Genom studier och förkovran har man nått en bättre social position och på det viset kunnat kompensera sig för den etniska statusförlusten. Frågan är bara om inte konkurrensen om positioner är än hårdare i de övre klasserna. Det är allmänt känt att andelen kvinnor och invandrare blir allt färre ju närmare olika maktpositioner man befinner sig.

Denna strategi är dock konstruktiv i den bemärkelsen att man blir mer självständig och har mycket lättare att hålla jämna steg med utvecklingen på arbetsmarknaden och i samhället i övrigt.

Kompensation genom maskulinitet har skett på olika sätt, bland annat genom att bli en ännu bättre arbetskarl än man var i Finland. Genom att jobba hårt har de finska männen fått ett visst erkännande både på arbetsplatserna och i det allmänna medvetandet i Sverige.

De negativa följderna av denna strategi har dock varit att männen ibland kunde komma i konflikt med de svenska arbetskamraterna och facket om förstörda ackord. Denna höga arbetstakt har även lett till förslitningar och andra arbetsskador. Till saken hör också att finländarna på grund av sitt rykte ofta fick de mest slitsamma och farliga jobben. De hade ju "sisu" och gav inte upp i första taget, vilket bidrog till att man lätt fick arbete. Man måste dock fråga sig vilket värde "sisu-myten" egentligen hade när man knappt kunde kommunicera med sina svenska arbetskamrater eller storsamhället. Att leva upp till sitt rykte har lett till ett slags moment 22-situation och till en förstärkning av de historiska myterna om finländare, som bland annat symboliseras i berättelser om Sven Duva, som var en modig man, men "klen och arm i förståndet".²⁶⁸

Om man inte kombinerade detta förhållningssätt med andra taktiker för att förbättra sin situation, var denna strategi inte särskilt konstruktiv när det gäller

männens liv och sociala karriärer.

Den här typen av kompensatoriska strategier på arbetsplatser visar att den manliga kroppen kan utgöra en tillgång och kapacitet på många olika sätt. Delvis har maskulinitet kopplingar till socialgruppstillhörighet, men genom den kroppsliga dimensionen har den även en klassöverskridande dimension. I olika sociala skikt har man, dock i varierande grad, uppskattat egenskaper som är kopplade till den manliga kroppen: styrkan, vigheten, snabbheten, uthålligheten och så vidare. Välbetalda idrottsmän, som kommer från fattiga förhållanden, visar att kroppsligheten inte bara är en resurs i vissa specifika manliga sfärer, utan även har ett värde i det allmänna medvetandet.

De finska männen utnyttjade sin kroppsliga kapacitet på olika arbetsplatser, men den fysiska delen av manligheten kom även att få kompensatorisk betydelse på fritiden, bland annat genom idrott och sport, som många av de finska invandrarna utövade.²⁶⁹ Men kroppsligheten och kampen mellan den finska och svenska manligheten har även kommit till uttryck i mer symboliska former, bland annat genom den årligen återkommande friidrottstävlingen Finnkampen och de klassiska landskamperna i ishockey.

Den laddning som fortfarande finns i dessa landskamper kan ses som en status-tävling mellan två etniska maskuliniteter, som under den långa gemensamma historiens gång, och även senare som grannländer, haft olika strider om rangordningen.

De bittra förlusterna, eller de härliga vinsterna, är dock bara kortvariga upplevelser och vardagen gör sig snart påmind. I verkligheten är det ingen atlet som för ens kamp vidare när det gäller att få erkännande och en acceptabel social position.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att männen använt sig av olika strategier för att skaffa sig en social position i Sverige som är förenlig med deras självbild och manliga identitet. Den upplevda skillnaden mellan den status och det värde man hade i Finland och den man fick i Sverige, samt ens egen personliga kapacitet och attityd, har varit viktiga komponenter i valet av strategi: flykten eller kampen.

Dessa strategier har haft olika konsekvenser för männen. Som vi ovan diskuterat har flyktstrategierna lett till vissa kortvariga vinster, men inte gynnat männens sociala karriär i förlängningen.

Den maskulina compensationen på arbetet har även den medfört kortvariga fördelar, men ofta inte varit långsiktigt hållbar. Däremot har compensationen genom studier och förkovran lett till en starkare ställning i den allmänna sociala hierarkin och på arbetsmarknaden.

Kampstrategierna – kollektiv aktion, studier, och klassresa – har visat sig vara de mest konstruktiva för männens liv och sociala karriärer. De har dock krävt vissa kapaciteter och en specifik attityd till både personlig och kollektiv utveckling.

Hur dessa olika kapaciteter och attityder utvecklats har i sin tur att göra med männens klassbakgrund, i vilken ingår de kulturella förebilder och modeller de införlivat när det bland annat gäller frågan om maskulinitet.

Klass, maskulinitet: klassmaskulinitet

Begreppet klass kan definieras på olika sätt. Enligt marxismen grundar sig denna uppdelning på makt- och äganderättsförhållanden och man kan skilja mellan borgerskapet, proletariatet samt medelklassen. Man kan också differentiera klasserna enligt andra kriterier: inkomst, utbildning, yrke, social status och bostadsort. Denna uppdelning kan diskuteras i former av över-, medel- och underklass. Denna definition närmar sig begreppet socialgrupp, som utgår från yrkesgrupper och i sin tur faller ut i tre socialklasser: den högre klassen, medelklassen och kroppsarbetarnas klass.²⁷⁰

Gemensamt för alla dessa tre definitioner är att klasserna och socialgrupperna differentierar sig från varandra på flera olika punkter, bland annat genom vilken tillgång man har till olika typer av resurser: ekonomiska medel, social status och samhällelig makt. Dessa grupper skiljer sig också från varandra när det gäller kulturella uttryck, till exempel i synen på kön och könsrelationer.

Frågan om klass- och socialgruppstillhörighet har öppnat intressanta förståelsehorisonter i denna studie. Den tredelning som finns i de ovanstående definitionerna är dock inte tillfredsställande i sin nyansering. Detta har bland annat att göra med att maskuliniteten som kommer till uttryck inom dessa olika klasser och socialgrupper följer ett mer finstilt mönster av social och kulturell differentiering.

En viktig fråga i detta sammanhang är inte bara männens socialgruppstillhörighet i vuxen ålder, utan framförallt deras klassbakgrund och uppväxtförhållanden. Man kan konstatera att de socialiserats i relativt olika kulturella och materiella miljöer. Här finns män som är uppvuxna på traditionell och fattig landsbygd med jordbruk och skogsbruk som huvudnäringar, men också landsbygdsmän som har erfarenhet av en mer heterogen och modern produktion, med jordbruk och skogsbruk, kombinerat med till exempel industriarbete. När man analyserar tätorternas arbetarmiljöer kan man urskilja minst två kvalitativt olika grupper: de med kvalificerade yrken, övre arbetarklass, och de som främst hade diversearbeten, lägre arbetarklass. Bland de intervjuade fanns det även några män som var socialiserade i medelklassmiljöer.

Den mest intressanta frågan i detta sammanhang är att i dessa skilda miljöer premierades olika typer av kapaciteter och attityder i ett antal frågor som sedermera hade stor betydelse för männens förmåga att bemästra och hantera livet som emigranter och invandrare. Det visade sig att en del av de kapaciteter och attityder som varit ändamålsenliga i uppväxtmiljön var mindre funktionella i en ny situation, medan andra förmågor och förhållningssätt utgjorde en viktig resurs och underlättade livet i Sverige.

Historien i nuet – den primära socialisationens betydelse

Kortteinen och Sulkunen har i sina studier av förortslivet i Finland diskuterat den kulturella eftersläpning som uppstår vid flyttning från en kulturell miljö till en annan, samt de konsekvenser den har för arbetslivet och framförallt när det gäl-

ler familjerelationer. De menar att männens olika strategier och förhållningssätt har med deras manlighet och klassstillhörighet att göra. De har dock inte närmare diskuterat hur denna fördröjning sker eller hur denna process ser ut.

I min förstudie om finska män i Sverige kopplades denna fördröjningseffekt till männens habitus, deras kroppsliga och psykiska konstitution som huvudsakligen är formad i den primära socialisationen och som är relativt motståndskraftig mot förändring.

I denna undersökning diskuteras samma fråga utifrån männens tudelade identitet. Den könsinfluerade identiteten finns i djupare lager av personligheten och är mer trögrörlig än identitet som kön, som är mer påverkad av den aktuella kontexten. Mellan dessa tre nivåer, den omgivande miljön, samt den ytligare och mera djupliggande identiteten, kan det finnas en god överensstämmelse, vilket innebär att inga spänningar uppstår. Men mer vanligt är, framförallt vid migration och i den snabba moderniseringsprocessen, att det uppstår inkongruens mellan dessa skilda nivåer. Individerna ställs inför en konfliktfylld situation som på något sätt måste lösas. Denna problematik förstärks ytterligare vid utvandring till ett annat land. I en invandrarsituation är det inte bara den främmande kulturen som är det problematiska, utan också försämring av kommunikationsförmågan och de komplikationer och spänningar som uppstår i mötet med majoritetsbefolkningen.

Som vi redan ovan har diskuterat har männen använt sig av olika tillvägagångssätt som i vissa fall varit mycket konstruktiva för deras liv och sociala karriärer, men också strategier som varit mindre positiva och som bidragit till deras marginalisering. Varför männen väljer vissa strategier och inte andra har med miljön att göra, men också med deras bakgrund och identitet.

Primär socialisation och klassmanlighet

TRADITIONELL LANDSBYGD. I studien finns det ett antal män som är uppvuxna på traditionell landsbygd. Deras fäder har varit småbönder och skogsbrukare.

I denna ofta fattiga miljö premierades fysiskt starka män, arbetskarlar som inte var rädda att hugga i. Dessa var riktiga karlar, medan männen som inte hade dessa förutsättningar inte fick samma uppskattning och hamnade längre ner i hierarkin. Det intressanta är att vägarna ut ur den här typen av manlighet var mer öppna för just män som hade sämre status. De var inte lika värdefulla och uppskattade som män och arbetskraft och hade även själva lite att förlora om de lämnade denna fysiskt orienterade manliga hierarki.

Möjligheten till skolgång var begränsad på grund av ekonomiska och praktiska hinder, till exempel geografiska avstånd, men även attityden mot psykisk förkovran var ofta ifrågasättande. Skolkunskaperna ingick inte i den allmänna bilden av hur en riktig karl skulle vara.

Denna maskulinitet var traditionell, den cirkulära tidsuppfattningen hade ännu inte gett vika för den linjära tiden. Historien och traditionen var viktigare än framtiden och utvecklingen.

MODERN LANDSBYGD. På en mer modern landsbygd ökade behovet av män som klarade av att tolka den föränderliga och komplexa världen samt möta de välutbildade arbetsgivarna och deras representanter. Dessa kunde vara storbönder på orten eller företag som hade industrier på landsbygden, till exempel sågverk.

Arbetarklassen formerade sig även på landsbygden. Bredvid det fysiska manliga idealet kom en mer psykiskt orienterad maskulinitet att ta allt mer plats och männen med den här typen av kapacitet blev ofta ledande i arbetarkretsar.

I denna miljö fanns det fler alternativ att skapa sig en position i manliga hierarkier än på traditionell landsbygd. Attityden mot andlig förkovran var inte längre lika negativ, utan man började uppskatta den här typen av färdigheter allt mer.

Den cirkulära tidsuppfattningen började ge vika för den linjära, som även innehöll en viss typ av karriärtänkande i form av en kollektiv dröm om arbetarklassens speciella ställning i ett framtida idealsamhälle. På den moderna landsbygden fanns även plats för individuella karriärer som grundade sig på intellektuellt arbete, både inom facket och i politiska partier.

STÄDER OCH TÄTORTER. I städerna och tätorterna har produktionen helt och hållet skilts från hemmet, och i denna process har männen blivit försörjare och så kallade frånvarande fäder. Detta har lett till ett socialisationsbrott i mansled, men också lämnat plats för andra att ha större inverkan på utformningen av den manliga identiteten: modern i familjen, skolan, kamraterna och massmedierna. De manliga idealen var inte längre så starkt kopplade till de lokala hjältarna, utan kunde till exempel hämtas från serietidningarnas sidor eller från andra medier.

LÄGRE ARBETARKLASS. När det gäller arbetarklassen i städerna och i tätorterna kan man på liknande sätt som på landsbygden se en tudelning i två kvalitativt skilda socialisationsmiljöer.²⁷¹

I den lägre arbetarklassen fanns det fäder med okvalificerade, lågavlönade arbeten, män som hade dålig ställning på arbetsmarknaden. Även i de manliga hierarkierna på arbetsplatserna hade de ofta en mycket svag position.

Denna osäkra ställning kunde även påverka situationen i hemmet. Detta hade också att göra med att en del av dessa män inte var särskilt familjeorienterade, utan hellre sökte frihet från dessa band och fördrev sin tid i homosociala sammanhang, bland annat på krogar.²⁷²

Vilken typ av manlig identitet som sönerna utvecklat i den lägre arbetarklassen har delvis haft att göra med hur skötsam familjen i övrigt varit. I vissa fall har modern ensam fått stå för stabiliteten och tryggheten.²⁷³

När det gäller de intervjuade fanns det få män som kom från den här typen av familjer. Men i vuxen ålder var dessa män väl representerade i studien. Detta har att göra med att männen som kom från traditionell landsbygd ofta var duktiga och mångsidiga arbetskarlar, men inte sällan saknade yrkestillhörighet. Det var inte heller lätt att i vuxen ålder skaffa sig en formell yrkesutbildning.²⁷⁴

Livsstilen och attityden till framtid, utveckling och förkovran i dessa familjer och

miljöer påminner om den på traditionell landsbygd. Man prioriterade nuet och tidsuppfattningen var mer cirkulär än linjär. Detta har med de osäkra omständigheterna att göra, men också med att dessa män ofta kommit från traditionell landsbygd.

ÖVRE ARBETARKLASS. Fäder som var yrkesmän eller fackutbildade arbetare har däremot haft en relativt stark ställning på arbetsmarknaden och i de hierarkier som funnits på arbetsplatserna. Inte så få av dem hade också anammat den framtidssyn och det karriärtänkande som har varit typiskt för *medelklassen*, som några av männen i studien tillhörde. I denna ingår bland annat skötsamhet, planering för framtiden, sparsamhet, samt satsningen på barnen och deras framtid, bland annat genom utbildning.

Om sonen i dessa arbetarklassfamiljer har följt den utstakade vägen har det i många fall lett till att han uppnått en god social position, samtidigt som denna klassresa kan ha inneburit att han, både geografiskt och ideologiskt, helt lämnat sina rötter.

I populära sammanhang, men även i många vetenskapliga studier, har man alltför enkelt satt likhetstecken mellan traditionell manlighet och arbetarklass. I förstudien gjorde jag samma förenkling när jag kopplade samman traditionell manlighet med män som kommer från landsbygden. I denna undersökning har det visat sig att dessa inte utgör en homogen grupp i denna bemärkelse.

I detta sammanhang kan man åter diskutera vad som menas med traditionell manlighet, ett begrepp som sällan definieras. När begreppet används i denna studie, menas maskulinitet som är konservativ, tillbakablickande och i mindre grad utvecklings- och framtidsorienterad. Denna definition är inte nödvändigtvis kopplad till någon specifik klass, samtidigt som det visat sig att männen i vissa socialgrupper i större utsträckning är moderna, det vill säga mera framtidsorienterade och öppna för förändring.

Det har framkommit att männen från modern landsbygd, övre arbetarklass och medelklass hade en bättre utbildningsbakgrund än männen som kommer från traditionell landsbygd och lägre arbetarklass. Denna olikhet kan delvis förklaras att männen i de förstnämnda grupperna hade lättare att ta till sig nya kunskaper. Men det är också viktigt att notera att de flesta av dessa män också hade en mer positiv attityd till förkovran och utbildning, vilket bland annat dessa mäns positiva förhållande till språkinlärning tydligt visade. De hade influerats av en livsstil, i vilken det fanns ett helt annat förhållningssätt till framtiden och till tiden överhuvudtaget, jämfört med tidsuppfattningen på den traditionella landsbygden och i den lägre arbetarklassen.

Ett av det traditionella samhällets kännetecken var just ett specifikt förhållande till tiden, menar Jonas Frykman. Till skillnad mot det moderna framtidstänkandet och den linjära tidsuppfattningen blickade man på landsbygden mot historien och traditionen och hade en cyklisk tidsuppfattning efter naturens kretslopp. Tid och rum hörde samman.²⁷⁵

Även Giddens diskuterar frågan i liknande ordalag och menar att just uppfinnandet av det mekaniska uret var en förutsättning för att kunna skilja tiden från geografiska sammanhang. Den exakta mekaniska tidmätningen utgjorde en av grunderna för utvecklandet av den moderna industriproduktionen.²⁷⁶ I moderniseringsprocessen har den cirkulära och rumsliga tidsuppfattningen fått ge vika för en mer abstrakt och linjär tideräkning. Världen går inte längre bara runt, utan här har tiden en riktning, framåt, och framtiden har fått sin givna plats.²⁷⁷

Om man kopplar den linjära tidsuppfattningen till arbetslivet och karriärtänkandet kan man se tidslinjen som en uppförsbacke. Här finns det alltid en högre nivå när man blickar framåt och en lägre när man ser bakåt. Den moderna människan befinner sig på ett sluttande plan där det krävs kontinuerliga ansträngningar för att hålla sig kvar på sin position eller för att klättra uppåt. Den oerhört snabba utvecklingen av till exempel informationsteknologin har ytterligare komplicerat situationen. Det sluttande planet, själva grunden, har även det satts i rörelse.

Emigrationen och moderniseringsprocessen har ställt alla män inför nya prövningar och det har visat sig att männen har haft skiftande förmåga att bemästra och hantera omständigheterna. I tider då det fanns gott om okvalificerade arbeten, inom vilka man varken behövde formell yrkesutbildning eller språkkunskaper, hade även de med lägre utbildning goda möjligheter på arbetsmarknaden.²⁷⁸ Därefter har utvecklingen gynnat dem som förmått att hänga med i progressionen, män som socialiserats i utbildnings- och karriärvänliga miljöer och som ofta även i vuxen ålder har haft denna attityd till utveckling. När det gäller konkurrensen om kvalificerade och bättre betalda arbeten har de haft bättre förutsättningar att hävda sig i tävlan med andra män. Speciellt viktig har den här typen av attityd varit i en invandrarsituation, som ytterligare förstärkt konkurrensen mellan och inom socialgrupperna, men också mellan olika etniciteter.

PRIMÄR SOCIALISATION – EMOTIONELLT BARNDOMSKLIMAT. I studien har det även framkommit att det emotionella klimatet i barndomshemmet har utgjort en bidragande faktor i formandet av människans liv. I detta sammanhang är det dock viktigt att nämna att funktionella respektive dysfunktionella hemmiljöer förekommer i alla socialgrupper.

I stor utsträckning kan de spänningar som ligger bakom problematiska familjeförhållanden kopplas till yttre stress, som fattigdom och krig, men också till psykisk instabilitet hos föräldrarna i form av missbruk eller psykisk sjukdom. Vilka konsekvenser dessa omständigheter haft för barnen har att göra med vilken grad av psykiskt och fysiskt våld de blivit utsatta för och vilket stöd de kunnat få från personer i sin omgivning.

I problematiska familjer har det ofta varit fäder som inte fungerat i sin roll som goda pappor, vilket inneburit att sönerna fått söka sig andra identifikationsobjekt för att bryta det sociala arvet. Alla har dock inte lyckats bli så mycket annorlunda

än sina fäder, vilket också verkat menligt på deras liv och sociala karriärer. Detta har bland annat att göra med att de utvecklat en psykisk skörhet och att tron på en positiv framtid har fått en allvarlig törn.

I detta sammanhang är det dock viktigt att nämna att kunskaper om så kallade maskrosbarn har visat att det även i de allra besvärligaste förhållanden alltid finns några som klarar sig, individer som inte bara överlever utan utvecklar ett fullvärdigt liv.²⁷⁹ Med andra ord, det går aldrig med säkerhet att spå en individs framtid utifrån vissa speciella miljöomständigheter, samtidigt som resultaten i denna under-sökning visar att ett demokratiskt, kärleksfullt, stödjande och kunskapsbefrämjande barndomshem utgör en bättre växtmiljö än en familj där det finns ett motsatt förhållningssätt gentemot barnen.

Homosocialitet och andra orienteringar

Förutom etniska relationer och frågor som berör socialgruppsstillhörighet har det visat sig att den interaktion som skett inom och mellan könen har haft stor betydelse för hur livet format sig. Det är inte bara de yttre sociala relationerna som påverkats av migration, utan också familjens inre angelägenheter, framförallt förhållandet mellan könen. Som Rosenberg och Toukoma, liksom Kortteinen och Sulkunen, visar har denna process lett till maktförskjutningar mellan makarna och ökade krav på männens deltagande i familjelivet. Dessa förändringar har dock inte bara med migrationen, utan också med moderniseringsprocessen att göra.

I studien har det tydligt framkommit att många män på olika sätt varit orienterade mot manliga sfärer: manliga arbetsplatser, boende med andra män eller fritidssysslor med andra män. Styrkan i denna involvering har dock varit skiftande. Vissa har varit starkt homosocialt inriktade, medan andra har sökt sig mot andra sfärer, bland annat till familjen. Även orientering mot traditionellt kvinnliga områden, samt individuella inriktningar har förekommit, men inte varit lika vanliga.

Den homosociala orienteringen har förstärkts i en invandrarsituation eftersom gruppen har stått för viktiga sociala och maktmässiga funktioner. De manliga banden har också blivit ovanligt starka när männen arbetat, bott och spenderat sin fritid tillsammans, som fallet var på resejobb.

Vi har tidigare diskuterat att den homosociala gruppens inre interaktion bygger på maktrelationer men också på solidaritet. Männen har olika positioner i gruppen, men försvarar också gruppens intressen gemensamt. Här finns det ofta en relativt stark intresse- och värdegemenskap och de nya medlemmarna socialiseras till dessa förutsättningar. Vilka konsekvenser den homosociala orienteringen har lett till i männens liv har haft att göra med vilket innehåll och vilken inriktning som gruppen haft, samt hur beroende männen har varit av den.

Man kan se två principiellt olika typer av manliga sammanslutningar: skyddsbastion och språngbräda.

Skyddsbastion

I denna studie har det framkommit att män som har haft erfarenhet av traditionella och/eller dysfunktionella uppväxtvillkor, ofta har haft en stark homosocial orientering. Denna kombination har inte sällan bidragit till svårigheter i form av missbruk, vilket i sin tur lett till problem i arbetet och familjelivet.

Dessa män använde inte den manliga gruppen till att förbättra sin sociala och yrkesmässiga status, som fallet var för många andra män i denna undersökning och för läkarna i Lindgrens studie.²⁸⁰

Männen sökte sig till varandra främst av sociala och identitetsmässiga skäl. De homosociala strategierna i gruppen var dock liknande de som man finner i många andra manliga sammanslutningar. Här fanns en intern hierarkisering och konkurrens om positioner, samt känsloreglering och viss objektivering av kvinnor. Här fanns också en likriktning av männens beteende. Till exempel i gemensamt boende, på resejobb, på sjön och på skogarbetsplatser kunde den kollektiva orienteringen vara relativt stark. I vissa sammanhang kunde detta bland annat leda till att även de mera familjeorienterade männen och ”mammans pojkar” började leva efter dessa mönster. I dessa sammanhang uppfattades individualiteten ofta som ett hot mot kollektivets maskulinitetsideal och sätt att leva.

Vilka konsekvenser livet i homosociala grupper hade för männen hade också att göra med målen i livet. Som vi tidigare har diskuterat hade män från traditionsbundna och/eller dysfunktionella miljöer mindre framtidsvisioner än män från andra, mer moderna och skötsamma sammanhang, och istället för sparsamhet, nit och framtidsorientering var det slösaktighet och glatt leverne i sus och dus i nuet som ofta premierades. Häftiga och ovanliga bravader kunde ge meriter och hög status i gruppen. Genom den här typen av handlingar tog männen avstånd från medelklassidealen och gav uttryck för sin klassmanlighet och identitet, inom vilken både frihet från familjebanden och motstånd mot karriärtänkandet var viktiga beståndsdelar.²⁸¹

I förlängningen ledde dock denna livsstil inte bara till problem inom arbetsfären utan också i männens familjerelationer. Detta har delvis att göra med att männen införlivat förhållningssätt och strategier som främst är anpassade för strävan efter positioner i manliga sfärer, där känslösamhet likställs med svaghet och närhet är detsamma som att sänka garden och göra sig sårbar. I studien har det tydligt visat sig att om männen inte lyckats utveckla en annan typ av förhållningssätt och strategier för de mer intima sfärerna, har de fått allvarliga problem i sina relationer till kvinnor. I ett modernt äktenskap bejakar man relation istället för position och känslösamhet; närhet och kommunikation är vitala delar av relationens inre liv.²⁸²

Vi har även diskuterat familjens konstruktiva inverkan på männens liv. Detta har inte bara med emotioner att göra, utan också med att familjelivet ofta har en koppling till framtiden, till skötsamhet, planering och ansvar, medan ungdomslivet och livet i homosociala sammanhang ofta har ett mer kortsiktigt perspektiv.

För de av männen där den här typen av orientering och livsstil varit kopplade

till bruket av alkohol eller droger, har skyddsbastionen under åren förvandlats till en sjunkande flotte.

Språngbräda

I studien finns det några män som varit relativt traditionella och starkt homosociala på liknande sätt som männen ovan, men som sedan kunnat utveckla en större självständighet och individualitet gentemot dessa ibland så destruktiva sammanhang.

Denna utveckling har dock inte alltid skett utan uppoffringar och den har ofta varit kopplad till starka existentiella kriser, till exempel skilsmässor. En del av männen har kunnat utveckla sig själva bland annat genom självstudier i psykologi, eller annan typ av självreflexion, medan andra har sökt sig till kollektiva sammanhang, till exempel Anonyma Alkoholister, för att komma ifrån missbruket och få stöd för sin självutveckling. Den mognad och förkovran som varit resultatet av denna process, har inte bara inverkat positivt på männens arbetskarriärer, utan också på deras familje- och relationsliv.

Men även bland de mer moderna och skötsamma männen har det ibland funnits en stark homosocial orientering. Hos dessa män kunde dock den manliga orienteringen ofta handla om vänskapsförhållanden. Även om dessa relationer inte helt utesluter konkurrens²⁸³ eller känsloreglering, finns här ändå mindre av den negativa kontroll som inte är ovanlig i större manliga grupper.

Dessa män har kunnat använda homosociala grupper som en resurs på arbetsplatsen. På liknande sätt som Kortteinens medelklassmän, har de män i studien som haft en viss social position att bevaka, sökt gemenskap med män som haft liknande ställning och ambitioner. De har kunnat använda gruppen som en språngbräda för sin arbetskarriär. Dessa arbetsorienterade mäns familjerelationer har dock emellanåt varit mindre lyckade, samtidigt som de flesta av dem genom "trial and error" till slut har funnit vägar till ett fungerande relationsliv.

Sammanfattningsvis kan man säga att många av dessa män var homosociala, dock inte lika starkt och på samma sätt som männen från de traditionella eller dysfunktionella miljöerna. De hade ett annat förhållningssätt till framtiden och familjelivet och många av dem trivdes med de utmaningar som migrationen och den föränderliga världen ställde dem inför.

Utanför homosociala band

De kanske mest moderna männen i denna studie är de som haft ett relativt självständigt förhållande till homosociala sammanhang. För dem har det individuella livet och utvecklingen stått i förgrunden, och det har huvudsakligen skett utanför manliga sfärer, i mer könsblandade sammanhang.

Denna självständighet har dock haft sitt pris, speciellt för de män som under sin barndom vuxit upp i en miljö med traditionell mansorientering. Att bryta dessa band har inneburit ett slags hemlöshet och ett sökande efter en ny identitet. De tidigare kamraterna, som inte själva velat lämna dessa positioner, har ofta rea-

gerat starkt och genom förlöjligande, och till och med genom hot om våld, har de velat föra tillbaka dessa frifräsare till gruppen. Här har jantelagens paragrafer varit mycket aktuella: ”Du skall icke tro du är något...”

Denna konformitet och dessa motstrategier har riktats mot dem som velat lämna sin klass eller socialgrupp, men framförallt mot dem som velat lämna de homosociala världarna till förmån för mer könsblandade, eller till och med traditionellt kvinnliga sfärer. För dessa män har flyttningen från enkulturella barndomsmiljöer inneburit en frigörelse från traditionens band och ensidig maskulinitet, samt öppnat möjligheter att utveckla nya former av manlig identitet och socialt liv.

För män som haft moderna, jämställda fäder, eller för män som haft aktiva utåtriktade mödrar, som männen kunnat identifiera sig med, har resan varit mycket enklare.²⁸⁴

Dessa ”senmoderna” män har utvecklat ett reflekterande förhållningssätt till livet och sig själva. De har fått närmare kontakt med sina känslor och intimare relationer än de traditionella och starkt homosociala männen, vars relationer till kvinnor ofta var mer objektiviserande.

Ziehe har i sina studier diskuterat relationen mellan det traditionella och det moderna livet:

Moderniseringen av alla våra livsområden verkar skrida framåt oemotståndligt. Den innehåller djupgående omdaningar av teknologisk natur, inom mediasystemen och arbetslivet. Konsekvenserna är uppenbara, de berör vårt dagliga liv. Därför är moderniseringen inte bara ”samhällelig” utan också, i lika hög grad ”kulturell”.²⁸⁵

Gamla traditioner och normer har nöts ner i allt snabbare takt. Detta har lett, menar han, till en kulturell friställning och möjlighet för individerna att utveckla ett *reflexivt* förhållningssätt både när det gäller det omgivande samhället och det egna jaget. Det skapas potential till formning och förändring av självet och planering av en personlig stil på olika fronter; livet blir både *individualiserat* och *görbart*. Moderniseringsprocessen och avtraditionaliseringen skapar frizoner för individen som innehåller aspekter av kulturell och individuell rörlighet.²⁸⁶

Friheten från traditionella band har just inneburit att en av de finska männen kunnat bejaka sitt val för en annan sexuell inriktning än den heterosexuella. Han har dock inte heller bundit sig för den homosexuella positionen utan valt kärleksobjekt utan att se till könstillhörigheten.²⁸⁷

När Giddens studerar moderna kärleksförhållanden berör han just den här typen av relationer, som han diskuterar i termer av sammanflödande kärlek. Med detta menar han en demokratisk relation som inte nödvändigtvis är monogam eller heterosexuell, utan som handlar om emotionell kommunikation människor emellan i ett jämlikt förhållande, oavsett könsgränser.²⁸⁸

När Holter betraktar de aktuella och framtida relationerna, ser han kanske inte lika ljus på frågan som Giddens. Holter menar att även om de öppet auktoritära relationerna försvunnit är inte de nutida förhållanden, som präglas av marknadsideologi och förtingligande, på något sätt problemfria. Samtidigt menar han, likt

Giddens och Ziehe, att när inte traditionen längre sätter gränser finns här ett nytt slags frihet och en individualisering som kan ta olika vägar.²⁸⁹

En intressant fråga i detta sammanhang är vilken eller vilka inriktningar denna moderniseringsprocess tar. Förmodligen innehåller den både progression och regression. Nilsson har till exempel i sin studie om det homosexuella livet i Göteborg visat ett slags tillbakagång från relativt fria sexuella kontakter mellan ”såna” och ”riktiga karlar”. Det vill säga mellan de som identifierade sig som homosexuella och arbetarklassmän som inte hade denna identitet, men som utövade homosexuella handlingar. Från mitten av seklet skedde en heterosexualisering av relationerna, vilket ledde till en uppdelning av männen i ”homosexuella” och ”heterosexuella”.²⁹⁰

Sammanfattningsvis kan man konstatera att fördelen med att befinna sig utanför alltför starka homosociala band och kulturella budskap är att möjligheterna på arbetsmarknaden blir fler om man, utan att behöva ta hänsyn till vad som är klassmässigt eller könsmässigt tillåtet eller gångbart, fritt kan utbilda sig och söka sig till områden där det finns arbete.

Inom relationssfären är denna frihet minst lika värdefull. Det är viktigt att aktuella förhållanden och omständigheter får styra emotioner, handlingar och förhandlingar, istället för traditioner och andra mönster som inte längre är gångbara i en ny livssituation.

Den flexibla och självreflexiva mannen är ett slags idealtyp när det gäller att anpassa sig till den snabbt föränderliga världen. Man kan dock fråga sig om all typ av flexibilitet och rörlighet är konstruktiv för individen och omgivningen.

Männens förhållande till alkohol och droger

När man diskuterar de finska männens marginalisering och sociala karriärer i Sverige kan man inte bortse från den roll som bruket av alkohol haft i denna process. Det är inte bara i myterna som alkoholen och de finska männen i Sverige nämns i samma mening. Som jag tidigare konstaterat pekar även mer seriösa kunskaper i denna riktning. Därför är det viktigt att sammanfatta och diskutera den roll som alkoholen och även drogerna har haft för männen i studien. Här bör man dock nämna att bara två av de tretton marginaliserade männen har använt narkotika.

En av de viktiga frågorna i denna studie handlar om hur dessa olika förhållningssätt till alkoholen/drogerna har uppstått. Det har framkommit att följande variabler och omständigheter har haft betydelse när det gäller frågan om missbruk. Samtidigt som man inte bör se dessa omständigheter som determinerande, utan som medverkande variabler som för olika individer har haft olika stor betydelse vid utvecklandet av ett missbruk eller en mer skötsam livsstil.

Den primära socialisationsmiljön har visat sig ha betydelse. Den kan på olika sätt ha varit alkohol- och drogfrämjande, eller tvärtom. Familjer där det förekommit missbruk och/eller psykiskt eller fysiskt våld, har visat sig vara miljöer som främ-

jar männens eget missbruk. Detta gäller även miljöer och socialgrupper där bruket av alkohol kopplats samman med manlighet: traditionell landsbygd och lägre arbetarklass. Medan man i socialgrupper som berörts av skötsamhets- och karriär-ideologin inte har haft samma förhållande till alkoholen.

Bruket av alkohol, och framförallt ruset, kan uppfattas som en njutning av och i nuet, och ligger därför långt ifrån den övre arbetarklassens och medelklassens livsstil och ideal. Förhållningssättet till alkoholen utgör också en identitetsmarkör för klassmaskulinitet. Från båda sidor av klassgränsen blickar man mot den andre, vars alkoholvanor man står främmande inför.²⁹¹

När man i denna belysning ser på resultaten, kan man konstatera att tio av de tretton marginaliserade män, som söktes till studien genom olika missbruksenheter, hade erfarenhet av dysfunktionella familjeförhållanden och/eller kom från traditionell landsbygd respektive lägre arbetarklass, medan fyra av femton i den integrerade gruppen hade en dysfunktionell familjebakgrund och/eller kom från traditionell landsbygd eller lägre arbetarklass.

Alkoholism finns i alla samhällsklasser, men den är vanligare i arbetarklassen än i medelklassen.²⁹² På grund av materiella och kulturella skillnader leder också denna problematik till olika konsekvenser, när det till exempel gäller frågan om marginalisering, men även när det handlar om rehabilitering. I studien var det tydligt att de tre män i den marginaliserade gruppen, som kom från övre arbetarklass och medelklass och hade haft bra hemförhållanden, också hade en bättre social situation än de övriga i denna grupp. Två av dem hade också varit utan alkohol under en längre tid.

Migrationen och de påfrestningar som den fört med sig har också varit en missbruksbefrämjande faktor. Innan en differentiering skedde i olika socialgrupper bland finländare i Sverige var allmänna sammankomster vanliga. Vid dessa träffar formades förhållandet till alkoholen efter majoriteten, som ofta kom från landsbygden och från arbetarklassen, där alkoholkulturen varit mer berusningsökande än till exempel i medelklassen.²⁹³

Man kan också konstatera att *etniska spänningar* har bidragit till att en del av männen isolerat sig från storsamhället och sökt sig till *homosociala grupper* där användning av alkohol varit vanligt.

Det har även visat sig att *boendemiljön* har haft betydelse i missbruksfrågan. I början av vistelsen i Sverige kunde männen hamna i miljöer där det var vanligt med missbruk i omgivningen. Det kunde handla om hela kvarter i vissa bostadsområden, men också en viss typ av boende som till exempel baracker, husbåtar, ungarshotell eller andra manliga kollektiv. Inte så få av männen som stannade i dessa manliga sammanhang var starkt orienterade mot ”ungkarlsliv”, inom vilket en relativt hög konsumtion av alkohol var en naturlig del av tillvaron. Ett mer självständigt boende och familjeboende har däremot inneburit en motverkande faktor till den här typen av tendenser.

Det har också visat sig att vissa typer av *arbetsplatser* har varit mer förknippade med alkohol än andra: arbeten på sjön, i skogen, på restauranger, researbeten, representationsverksamhet och arbeten i så kallade klassningsfirmor. Medan arbeten med högre kvalifikationskrav och krav på ansvar, samt arbeten närmare hemorten, har varit mer skonade från denna utveckling.

Familje- och kärleksrelationernas roll i denna fråga är betydelsefull och har utgjort en motkraft mot det ”glada fria livet i manliga gemenskaper”, sällskap som dragit vissa män till sig likt en stark magnet. De män som redan tidigt varit familjeorienterade har inte gjort den typ av äventyrliga resor som en del av de mer homosociala männen gjort. Som vi tidigare har diskuterat har familjens skyddande funktion mycket att göra med det ansvar och den framtidsorientering som är nödvändig när man till exempel har barn.

De marginaliserade och de integrerade männen – olika sociala karriärer

Till studien rekryterades män med problematiska respektive mer lyckade sociala karriärer. Detta definierades utifrån männens förhållande till arbetsmarknaden, relationssfären och bostadsmarknaden och männen kategoriserades antingen som marginaliserade eller integrerade.

Under analysens gång har det visat sig att marginalisering eller integrering sålän är helt rätlinjiga processer, utan innehåller både regression och progression. Om man sammanfattar resultaten i denna undersökning kan man se fyra olika typer av sociala karriärer.

De tretton marginaliserade männen

1. MÄN MED TIDIG MARGINALISERING. Det har framkommit att vissa mäns marginalisering har att göra med en otrygg och ibland även traumatisk barndom, som ofta varit kopplad till faderns missbruk, våld eller negativa förhållningssätt gentemot barnen. Detta har inverkat menligt både på den manliga identiteten, kapaciteten och tron på en positiv framtid. Männen har haft svårt att göra sig gällande i allmänna manliga hierarkier. Därför sökte sig två av männen redan vid unga år till subgrupper. I denna homosociala värld förstärktes ytterligare deras utanförskap.

2. MÄN MED ÅR AV INTEGRERING FÖLJD AV MARGINALISERING. Tre av männen med ovan beskrivna negativa erfarenheter lyckades dock att komma in på arbetsmarknaden på ett bra sätt och skapa relativt långvariga relationer till kvinnor. Man kan dock konstatera att även dessa män burit ett slags skörhet inom sig och inte riktigt lyckats att hantera invandrartillvarons och livets olika svårigheter, framförallt inom relationssfären. Efter skilsmässan har männens homosociala orientering och bruket av alkohol ökat, en process som i förlängningen lett till en permanent marginalisering, både när det gäller arbets- och bostads-

marknaden, samt svårigheter i att skapa relationer till kvinnor utanför missbrukarkretsar.

De fem marginaliserade män som kommer från traditionell landsbygd och lägre arbetarklass hade en liknande process. Dessa män var relativt lågutbildade, men starkt arbetsorienterade och hade i början av vistelsen i Sverige en bra ställning på arbetsmarknaden, samtidigt som deras konkurrenskraft i det allt modernare arbetslivet försvagades med åren, bland annat på grund av bristfälliga språkkunskaper. Både i arbetet och på fritiden var de tidigt homosocialt orienterade. I dessa skyddsbastioner kunde alkoholen med åren få en allt viktigare roll. I denna process har även relationslivet blivit allt mer problematiskt och de flesta av dem var utan sällskap vid intervjutillfället.

Tre av männen i den marginaliserade gruppen berättade om en trygg barndom i övre arbetarklass- och medelklassfamiljer. De hade yrkesutbildning och en av männen hade svenska som modersmål, omständigheter som bidrog till en stark ställning på arbetsmarknaden. Man kan fråga sig varför män med dessa kapaciteter har fått en negativ social karriär? En gemensam nämnare är männens starka orientering mot manliga sfärer, deras homosocialitet, samt att alla har arbetat, inte bara på alkoholtoleranta, utan på alkoholbejakande arbetsplatser, på sjön, researbeten och med representation.

Det visade sig dock att dessa tre vid intervjutillfället hade en relativt bra social situation, jämfört med de andra i den marginaliserade gruppen. Två av dem hade varit nyktra under en period, två hade eget boende och en av dem var särboende.

De femton integrerade männen

3. MÄN MED EN SVACKA I DEN SOCIALA KARRIÄREN. Det var något överraskande att det bland de femton integrerade männen fanns fyra män vars sociala karriärer började konstruktivt, men sedan hamnade i en svacka, för att återigen vända till mer positiv riktning. De kommer från modern landsbygd, lägre arbetarklass, övre arbetarklass och medelklass. Ingen av dessa män berättar om svåra barndomsförhållanden. Tvärtom har livet under de första åren varit ganska tryggt, även om det ibland varit fattigt.

De har börjat sin arbetskarriär ganska tidigt och har under en period i livet haft arbeten där bruket av alkohol varit vanligt i homosociala sammanhang. Alla utom en har dock arbetat utan avbrott, trots ganska hög konsumtion av alkohol, och det är främst männens familjeliv som hamnat i en svacka.

Det gemensamma för dessa män är att de helt kunnat lämna alkoholen och varit nyktra under två till tre årtionden. Det intressanta är att alla sökt stöd för sitt missbruk hos Anonyma Alkoholister. Efter att männen ändrat sin livsstil har de blivit mer aktiva, bland annat inom politiken, men också på fritiden. Situationen vid intervjun var den att två hade arbete och två var pensionerade. Alla hade självständigt boende och så kallade särboförhållanden.

4. MÄN MED POSITIV SOCIAL KARRIÄR. Elva av männen i den integrerade gruppen har haft en huvudsakligen positiv social karriär och saknar ovan beskrivna större svackor och negativa vändningar. Även dessa män är uppvuxna i skilda miljöer, två på traditionell landsbygd och nio på modern landsbygd, övre arbetarklass och medelklass. Även bland de integrerade männen fanns det två med problematisk relation till fadern, men de hade dock haft ett bättre stöd i omgivningen.

Flera av dessa män hade en relativt god utbildningsbakgrund samt bra kapacitet och positiv attityd till vidare förkovran. Även i denna grupp finns det män som varit homosocialt orienterade, men de har ofta kunnat använda den manliga gruppen som en språngbräda. Även heterosociala och individuella orienteringar är vanligare bland dessa män.

Här fanns även de som sökte sig från traditionellt manliga jobb till mer könsblandade sfärer, män med flexibel och modern manlighet, som inte var rädda att passera varken klass- eller könsgränser.

Man kan vidare konstatera att bland dessa män fanns de som hade de längsta och mest stabila relationerna, men också män som genom kriser i relationer lärt sig att reflektera över sin egen roll i skapandet av relationer och blivit något av samlivets experter.

Slutord – åter till frågan om maskulinitet

Skall man förstå en människas levnadslopp och den komplexitet som det innehåller bör man närma sig det genom teorier på individnivå, gruppnivå och strukturell nivå. I denna studie har detta, så att säga socionomiska angreppssätt använts.

Teorier om kön och könsrelationer har utgjort huvudperspektivet i studien. På den strukturella nivån och interaktionsnivån har Connells diskussion om hegemoni, hierarkier och makt utgjort en viktig utgångspunkt vid analyser av de relationer som funnits mellan finska män, mellan finska och svenska män, samt relationer till finska och svenska kvinnor. Det har varit tydligt att i många av dessa förhållanden har de av Connell diskuterade variablerna – generation, klass och ras/etnicitet – haft en viktig, och inte sällan marginaliserande inverkan. Resultaten i denna studie har dock visat att Connells modell av hegemonisk maskulinitet behöver diskuteras.

När Connell diskuterar hegemonin är det uppenbart att han syftar på den allmänna hegemonin i storsamhället. I vårt postmoderna samhälle och ökande mediabrus är det dock allt svårare att finna understöd för *en* allmän hegemonisk maskulinitet.²⁹⁴ En annan fråga som framkommit i studien och som komplicerar bilden, är de grupper som bildar samhällen i samhället,²⁹⁵ ett fenomen som kan uppstå när stora invandrargrupper befinner sig i ett marginaliserat förhållande till storsamhället. I studien har det visat sig att inte så få finska invandrare ingår i sådana relativt isolerade grupper, som kan ha olika syften med sin verksamhet. Det är tydligt att det i många av dessa råder liknande maktrelationer som i storsamhället, men grunderna för de hegemoniska positionerna är mer lokala.

Den mest intressanta frågan i detta sammanhang är hur självständiga dessa sfärer är och kan bli i förhållande till samhället. Förmodligen är beroendet relativt starkt när det till exempel gäller de ekonomiska frågorna, samtidigt som självständigheten är stor när det handlar om den kulturella och symboliska utformningen av gruppernas inre liv. Detta öppnar möjligheter att skapa egna institutioner och värdeskalor inom gruppen, vilket också banar väg för utvecklandet av egna hegemonier. Man kan dock konstatera att det i många fall handlar om liknande maskulina hierarkier som i samhället i övrigt.

När man ser på de hegemoniska strukturerna i storsamhället och i de mer avgränsade grupperna kan man konstatera att männen ofta har fördel av sin köns-tillhörighet. I denna bemärkelse kan man se att patriarkala strukturer fortfarande lever kvar. Samtidigt visar studien att männens makt över kvinnorna inom privatlivet är en komplex fråga. Eftersom de institutionella och materiella förutsättningarna inte längre stödjer en viss typ av relationer är den makt som är kopplad till dessa i gungning. När Connell till exempel säger att det i relationen mellan kvin-

nor och män råder en enkel fakticitet, männens överordning över kvinnor, bör detta tolkas som en allmän utgångspunkt, men med lokala avvikelser, framförallt i privatlivet. Kortteinen till exempel är beredd att kalla vissa familjeformer, där männen både ekonomiskt och funktionsmässigt blivit marginaliserade, för matriarkat. Denna kvinnans maktposition är dock relativt avgränsad och ger inte automatiskt kvinnorna samma möjligheter i samhället.

I denna studie har det också framkommit att homosocialitet är ett mycket innehållsrikt och viktigt begrepp i förståelsen av maskulinitet. Genom resultaten i denna och andra undersökningar har jag försökt att skapa en nyanserad bild av vad homosocialitet kan innebära för olika män och under olika omständigheter. Det visade sig att denna orientering kunde ha olika konsekvenser beroende på vilken typ av homosocialitet det var frågan om.

Det intressanta i detta sammanhang är också att det verkar som om manligheten allt oftare konstrueras i heterosociala och individuella sammanhang, en utveckling som öppnar möjligheter för män att vara män, och framförallt männskor, på ett antal skilda sätt och i olika sfärer.

Till slut kan man konstatera att könsperspektivet har varit en givande förståelsehorisont för att förstå de finska männens liv och sociala karriärer, samtidigt som man måste fastslå att utan koppling till frågan om klass hade analysen blivit relativt tunn. Båda perspektivens överlappning, klassmaskulinitet, har nyanserat bilden på ett påtagligt sätt. Samtidigt som man kan konstatera att könsliga strukturer har en klassöverskridande dimension och tvärtom. Båda perspektivens självständighet och överlappning är viktiga att ta hänsyn till i olika studier av kön och könsrelationer. Samma gäller när man kopplar kön och klass till frågan om etnicitet.

Under studiens gång har jag blivit alltmer intresserad av detta mångfacetterade forskningsperspektiv, som varit så givande när det gäller de finska männen, och frågar mig om det även skulle vara fruktbart när man studerar de finska kvinnorna i Sverige. Överhuvudtaget har min nyfikenhet väckts på dessa ofta så starka och självständiga kvinnor, som jag huvudsakligen bekantat mig med genom männens berättelser; hur har deras liv och sociala karriärer formats? Detta är en fråga för en mycket angelägen framtida studie om finska kvinnor, en undersökning som på ett bra sätt skulle komplettera och nyansera den bild av finländare i Sverige, som i denna avhandling huvudsakligen förmedlats genom ett antal finska mäns levnadsbeskrivningar.

Appendix

Förhållandet mellan Finland och Sverige

Tarkiainen menar att förutom arkeologiska fynd bär även det finska språket vittnesmål om västligt inflytande. Även vissa ortnamn som Satakunta och Österbotten har en fornskandinavisk klang.

Samröret mellan Sverige och Finland har under överskådlig forntid varit mycket livligt. Redan under förhistorisk tid blev Finland kulturellt en del av det skandinaviska Norden. Arkeologerna har kunnat belägga en rad västliga kulturinflytelser i Finland från förkristen tid, men om egentliga befolkningsflyttningar ägt rum och i vilken omfattning, därom yttrar de sig mycket försiktigt.²⁹⁶

Det var först på 1100-talet som det Egentliga Finland fick sin svenska befolkning och på 1200-talets början kom svenskarna även till Nyland och Österbotten. På detta sätt knöts Finland i etapper till Sverige och den svenska och delvis även tyska eller allmänt utländska överklassen trängde undan den inhemska storbondeklassen. Genom denna process kom den största delen av det finländska frälset att ha svenska eller utländska rötter. Samtidigt kom denna överklass med tiden att ta till sig finska särdrag och formade sig därigenom till en specifik grupp inom den svenska adeln.

Tarkiainen beskriver även ett antal olika faktorer som under historisk tid har påverkat flyttningsrörelser mellan Finland och Sverige: kolonisation, flykt, efterfrågan på innovatörer, handel, efterfrågan på arbetskraft och statlig planering.

Stockholm

Redan under senmedeltiden utgjorde Stockholm en lockelse och spelade en central roll för finsk flyttning inom det gemensamma riket. Under 1500-talets mitt var finnarnas antal så stort i huvudstaden att de hade en egen församling och kyrka.

Det var främst tjänstefolk och arbetare som flyttade till Stockholm, vilket också ledde till att man i slutet av 1800-talet bildade en finsk arbetarklubb i Stockholm. 1894 bildades även en finsk förening i Stockholm, som året därpå samlade 59 medlemmar.²⁹⁷

Mellansverige

Även de mellansvenska jordbruksbygderna drog tidigt till sig finnar, framförallt under arbetsintensiva säsonger.

Redan innan de så kallade svedjefinnarna i stora skaror befolkade de mellansvenska skogarna, lockade gruvnäringen, bland annat Nya Kopparberget och sil-

vergruvorna i närheten av Grythyttan och Hellefors, arbetare från rikets östra delar. Även ett antal ursprungliga skogsfinnar i Sverige tog dessa jobb.²⁹⁸

Svedjefinnarnas kolonisation av mellansvenska skogsbygder började på allvar i slutet av femtonhundratalet. Denna process var specifik i den bemärkelsen att finnarna från östra delarna av riket, från Savolax, inte tidigare flyttat i samma utsträckning. Det finns inga säkra siffror om deras antal, men enligt vissa källor fanns det ca 5 000 finnar i Värmland i början av 1700-talet.²⁹⁹ I hela Mellansverige har deras antal varit uppemot 20 000 i slutet av 1600-talet.³⁰⁰ Vid 1800-talets början kunde man påträffa finnar i över hundra socknar i Mellansverige och deras antal uppgick till ca 50 000, varav hälften fortfarande kunde finska.³⁰¹

På dessa orter fanns det en acceptans gentemot det finska språket, men även andra förhållningssätt förekom:

Men vid sidan av språklig tolerans kunde också en del former av intolerans ibland göra sig gällande. Särskilt bråkigt tycks det ha varit vid mitten av 1600-talet på olika håll i de områden där skogsfinnarna hade slagit sig ner. På Frykdals häradsting deklarerare man 1646, att varje finne, som inte ville lära sig svenska, skulle få sitt torp nedbränt. Denna attityd nådde sin yttersta tillspetsning i kungabrevet den 7 december 1682, där Karl XI förklarade, att finnar, som inte lärde sig svenska eller undervisade sina barn svenska språket, helt borde utvisas från Hälsingland.³⁰²

Hur effektiva dessa metoder har varit, redovisas dock inte.

Västerbotten

I slutet av 1800-talet började österbottningar även blicka rakt över Bottenviken och inte enbart mot Stockholm. Medelpad och Ångermanland blev intressanta områden på grund av att där utvecklades Europas största och mest koncentrerade träindustridistrikt. Ängsågverk möjliggjorde för första gången massavverkning av Norrlands skogar.³⁰³ Vad gäller officiella inflyttningar i Västernorrlands län åren 1875–1890, handlade det om ca 1000 finländare. Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att många av arbetskraftsvandrarna aldrig inskrevs i offentliga register.

Flykt

Det har inte bara förekommit arbetskraftsrörelser mellan östra och västra delarna av riket, utan också flykt undan olika konflikter som förekommit i området.

I början av 1700-talet, vid det stora nordiska kriget, flydde ett stort antal välbärgade individer undan det kaotiska läget i Finland, framförallt efter ryssarnas erövring av Viborg och Åbo. Men även grupper av allmoge från Österbotten och Åland kom till Sverige.

Liknande flyttningsrörelser fanns även under hattarnas krig 1742–1743 och under finska kriget 1808–1809. Under mer modern tid, vid finska inbördeskriget 1917–1918, var det ett antal röda flyktingar som sökte sig till Sverige.³⁰⁴ Under vinter- och fortsättningskriget, samt under kriget mot tyskarna, 1939–1945, tog sig stora skaror tillfällighetsflyktingar från Finland till Sverige: ca 5 000 krigsinvalid,

211

70 000 krigsbarn, varav ca 6 000–10 000 stannade i Sverige,³⁰⁵ samt 55 000 finnar som flydde över gränsen vid Lapplandskriget mot tyskarna.³⁰⁶

Studier

Även studier har tidigt lockat finlandsfödd befolkning att söka sig till Sverige. Efter-
som Finland fram till grundandet av Åbo akademi 1640 saknade eget universitet,
hade man sänt sina studenter till kontinenten och i slutet av 1500-talet framförallt
till moderlandets lärdomscentrum, Uppsala universitet. Vid mitten av 1600-talet
var de finska studenterna så många att de bildade egna nationer. Deras vistelse i
Sverige avslutades ofta när studierna var klara och de återvände till Finland.³⁰⁷

Krig

Män från Finland har tidigt deltagit i de otaliga krig i vilka Sverige varit involverat,
men det var först under den ryska fejden 1555–57 som finnarna stred under egna
fanor. På 1600-talet blev finnarna kända för sitt mod och kallades för ”Agmen hor-
rible haccapelitorium”, Hakkapeliternas fruktansvärda hop. Detta namn kommer
från finnarnas stridsrop ”hakkaa päälle” vilket betyder hugg in, slå på eller gå på.
Ett stridsrop som man fortfarande använder i sportsammanhang.³⁰⁸

Den här typen av föreställningar om det egna folket, som lidande men ändå på
olika sätt heroiskt, odlades av finnarna själva men också av svenskarna:

Sålunda beskrev lektorn i matematik vid Borgå gymnasium Magnus Alopeus – son
till ovannämnde Magnus Jacop Alopeus – i ett tal 1805 finnarnas vedermödor i sitt
kalla, ofruktbara land. Man fick där ofta nöja sig med barkbröd och det lilla, som den
ogästvänliga naturen gav. Men kölden och knappheten hade samtidigt fostrat och här-
dat finnarna till hårda krigare, som saknade rädsla: ”Finland var hjältarnas fosterland.”
Kallblodigt, förlitande sig på sin kung och älskade sitt land, anföll de sina fiender och
spred fruktan bland motståndarna ute i Europa. (...) I Alopeus’ ord klingar redan
tonerna från ”Bonden Paavo” och ”Björneborgarnas marsch”. Denna syn på finnarna
hör emellertid mera hemma i det begynnande 1800-talet än hos moderlandets opini-
onsbildare under den gemensamma tiden.³⁰⁹

En av dessa finska krigshjältar var ”Sven Dufva” i Johan Ludvig Runebergs dikt
från 1848. Denna diktens hjälte var en storsvuxen och ganska enkel man som inte
ens kunde lära sig gevärsgreppen. Han var dock tålig och modig och blev hjälteför-
klarad vid en strid då han ensam stoppade horder av ryssar att komma över bron.
Det bevingade ordet ”släpp ingen djävul över bron” kommer från just denna dikt.
Sven Duva stupade dock vid bron och generalen utbrast: ”Den kulan visste hur
den tog”. Han syftade på att kulan tog i hans ädla tappra barm och sparade hans
panna: ”ty den var klen och arm”.³¹⁰

Tiden efter 1945

Ovan har främst diskuterats finländarnas flyttningar västerut under historisk tid.
Men det var främst efter andra världskriget som emigrationen till Sverige på allvar

tog fart. Detta hade att göra med ett antal pull- och pushfaktorer som utföll till Sveriges fördel.

Ovan har redan nämnts de konflikter som Finland varit involverat i under 1900-talet. Krigsförlusten mot Sovjetunionen 1945 var en tung börda för Finland på olika sätt. Under kriget stupade ca 90 000 och 57 000 invalidiserades svårt. Den östra gränsen drogs om, vilket innebar att Finland fick avträda stora områden i Karelen och Petsamo. Detta innebar en flyktingström av ca 400 000 personer som skulle placeras i andra delar av Finland. Detta gjordes huvudsakligen genom att tilldela dessa flyktingar mindre jordlotter, som man egentligen inte kunde leva på utan binäring. Finland fick också betala ett krigsskadestånd till Sovjetunionen som var det högsta i världen räknat per capita.³¹¹

Snabb strukturomvandling

Till denna bild bör läggas att Finland och Sverige tillsammans med Italien i slutet av 1800-talet var de tre mest agrara länderna i Europa. Sveriges industrialisering hade dock ett snabbare förlopp, delvis beroende på den långa tiden av fred. För Finlands del skedde denna strukturutveckling något senare, men den var både snabb och omvälvande.

Finland genomgick under 1960- och 70-talet en av de snabbaste strukturförändringarna i Europa. En flyttningsrörelse från lantbruket och dess binärningar som i de övriga nordiska länderna inträffat tidigare, skedde under dessa årtionden med stor snabbhet och häftighet. (...) Ännu år 1960 var hela 36% av arbetskraften i Finland sysselsatt i jord- och skogsbruk. Den siffran hade passerats i Sverige mellan 1930 och 1940. Man har sagt att Finland först på 1960- och 1970-talet blev ett industrialiserat samhälle. Ännu vid andra världskrigets slut 1945 fick över hälften av landets befolkning sin utkomst från jordbruket och dess binärningar. Sverige hade lämnat den nivån redan på 1910-talet och Norge faktiskt i slutet av 1800-talet.³¹²

På grund av dessa historiska och strukturella olikheter blev Sverige i snabbare takt en stark industrination och jämfört med Finland ett land med en relativt hög levnadsnivå.

Sverige hade också en ganska jämn ekonomisk utveckling jämfört med Finland, som drabbades av ekonomiska svackor, till exempel 1948–50, 1953–54, och i slutet på sextiotalet. Dessa ekonomiska nedgångar ledde till arbetslöshet, medan Sverige behövde alltmer folk i sina industrier efter kriget.

Den socialdemokratiska regeringen tillsatte därför i augusti 1946 ”Beredningen av utländsk arbetskraft”, för att kartlägga vilka potentiella arbetskraftsresurser, som fanns tillgängliga i Sverige och även inventera läget i Europa och möjligheterna att rekrytera arbetskraft från kontinenten. Beredningen föreslog att det skulle ske en organiserad överföring av arbetskraft från utomnordiska länder. Den dåvarande arbetskraftskommissionen fick i uppdrag att förhandla med Italien, Ungern och Österrike om arbetskraftsrekrytering och avtal slöts med dessa länder år 1947.³¹³

Både italienare och finländare rekryterades till Sverige. För att underlätta denna process hade man redan 1943 avskaffat arbetstillståndsplikten för nordiska medborgare i Sverige. När man sedan 1949 tog bort visumtvånget, och 1954 helt öppnade den nordiska arbetsmarknaden för nordbor, ökade också antalet finländare som sökte sig till Sverige. Att man 1955 även likställde andra nordbor med svenskar angående social trygghet, inverkade också positivt på emigrationen.³¹⁴ Genom aktiv rekrytering och självemigration kom det ca 100 000 finländare till Sverige på femtiotalet.³¹⁵

I början kom denna invandring från svenskspråkiga kustområden och Österbotten. Dessa tvåspråkiga personer hade lätt att anpassa sig i Sverige. Även de finska kvinnorna flyttade till Sverige mer frekvent än männen på femtiotalet. Senare har dock detta jämnat ut sig och under vissa tider har männen varit i majoritet.³¹⁶

Antalet emigranter

På 1930-talet bodde knappt 10 000 finskfödda personer i Sverige. År 1950 var denna siffra 45 000 och år 1980 ca 250 000. Även tillbakaflyttningen har varit omfattande. Under perioden 1945–1990 har drygt 500 000 flyttat till Sverige och 275 000 flyttat tillbaka.³¹⁷ Efter 1980 har tillbakaflyttningen varit större än emigrationen hit, vilket lett till en minskning av den finländska populationen i Sverige.³¹⁸

Om man även räknar in andragenerationens finländare, det vill säga personer som är födda i Sverige och som har minst en förälder som är född i Finland, kan man uppskatta att det bor ca 450 000 finländare i Sverige. Omkring hälften av dem kan tala finska.

När man studerar dessa siffror närmare kan man notera en mycket omfattande flyttning av relativt unga finländare vid åren 1969–1970. Under dessa två år flyttade ca 80 000 finländare till Sverige, deras genomsnittsålder var ca 23 år. Denna omfattande flyttningsrörelse hade delvis att göra med att Finland åren innan haft en ekonomiskt svag period, men också med att de stora barnkullarna efter kriget nu hade nått arbetsför ålder. Många av dessa invandrare var lågutbildade och kom från avfolkningsbygderna i norra Finland. En del av dessa flyttade till södra Finland, men infrastrukturen i form av bostäder och skolmöjligheter för barnen var inte tillräckligt utbyggd för detta stora antal människor.³¹⁹

Levnadsstandard

En viktig pullfaktor i Sverige var, förutom arbete, en bättre levnadsstandard, som bland annat kom till uttryck i högre löner. Denna kontrast blev än större för dem som flyttade till Sverige från landsbygden.

I undersökningar gjorda på 1970-talet anger 65–75% av finländarna ekonomiska motiv som främsta orsak till emigrationen, ca 10% anger familjerelationer och lika många äventyret som motiv till flytten. Man kan dock konstatera att flyttmotiven förändrats under senare årtionden och ofta handlar om släktanknytning och studier.³²⁰

Reglering och styrning av emigrationen

Både Sverige och Finland har under vissa år försökt att minska på emigrationen och främja återinvandring. 1973 års lag om 240 timmars svenskundervisning på arbetsgivarens bekostnad kan delvis ses i denna belysning. Och framförallt försökte man genom det så kallade kanaliseringsavtalet minska på en alltför oreglerad värvning av arbetskraft till Sverige. Man försökte styra emigrationen genom statliga arbetsförmedlingar.³²¹

Vilka är emigranterna

Det är viktigt att påpeka att de finska invandrarna inte är en homogen grupp, utan består av ca en fjärdedel finlandsvenskar och tusentals finska zigenare.³²²

Vad gäller civilståndet bland finska emigranter kan man nämna att andelen frånskilda har ökat under åren och i början av 1990-talet nådde nästan tio procent av den årliga invandringen från Finland, vilket var mycket högre än andelen frånskilda i den finska befolkningen. Med andra ord, separation kan tänkas vara en faktor som påverkar beslutet att emigrera.³²³

När Leiniö jämförde finska invandrare med svenskarna 1981, kunde hon konstatera att gruppen finländare var 5,3 år yngre än totalbefolkningen mellan 14 och 75 år.

Hon noterade också att en större andel av finländarna än svenskarna tillhörde socialgrupp III, 71% respektive 50%, en mindre andel socialgrupp II, 23% respektive 40%, och likaledes mindre andel socialgrupp I, 6% respektive 10%.³²⁴ Leiniö kom också fram till att finlandsvenskarna hade klart längre utbildning än sina finskspråkiga landsmän och att även deras sociala och ekonomiska situation var bättre.³²⁵

Regional fördelning av finska emigranter

När man studerar finländarnas flyttningsmönster under de senaste årtiondena kan man konstatera att Stockholm åter dragit till sig den mesta invandringen, i alla fall antalsmässigt. Men när man ser till andelen finska medborgare och i Finland födda personer som 1990 fanns på olika orter, hamnar Västmanlands län i topp med 5,9%. På andra plats var Stockholms län med 5,0%. Sedan följer Södermanlands län med 4,9%, Norrbottens län med 4,7%, Uppsala län med 3,2%, Kopparbergs län med 2,4%, och Göteborgs och Bohus län med 2,2%.³²⁶

När det gäller antalet finlandsfödda personer i själva Göteborg kan man konstatera att det skett en minskning med 27% mellan åren 1985 och 1998, från 12 972 till 9 474 personer 1998.³²⁷

Summary

The issue being discussed in this survey is how different social careers, marginalization and integration respectively, have evolved among emigrated Finnish men in Sweden.

Background

For centuries, there have been different types of population migrations between Finland and Sweden, e.g. colonization, exile, and a demand for innovators, commerce, a demand for manpower and governmental planning.

As for the 20th century, the fact is that approximately 10 000 Finnish-born persons lived in Sweden in 1930. In 1950, the number was 45 000 and in 1980 approximately 250 000. The cases of immigrants returning home have also been numerous. During the period 1945–1990 slightly more than 500 000 emigrated to Sweden and 275 000 returned.³²⁸ After 1980, the number of returning immigrants has been greater than the number of emigrants coming to Sweden, which has resulted in a diminished Finnish population in Sweden.³²⁹

A considerable emigration of Finns to Sweden took place during the years 1969–1972, when approximately 100 000 relatively young Finns – their average age being 23 years – moved to Sweden. This great emigration was partly due to the fact that Finland was going through an economically weak period and partly due to the fact that the ones born during the post-war baby boom became of working age. Many of these immigrants had a low level of educational attainment and came from depopulated areas in the north of Finland.³³⁰

This considerable immigration of young people contributed to the augmentation of the social problems, mainly among Finnish men in Sweden, which resulted in social measures in Finnish on behalf of the local governments, e.g. in Stockholm and Gothenburg.

Even if these problems have diminished over the years, my examination of the situation in Gothenburg in 1996 showed that Finnish men are still over-represented on the substance misuser wards in the social care. It is, however, no longer younger but middle-aged men, who in many cases arrived in Sweden some decades ago.

At the same time, I have observed that even though comparatively many Finnish men have been marginalized in Sweden the absolute majority of them are integrated.

To understand how these different lives and social careers have been shaped, I have made a comparative survey. The objective has been to describe and analyse different types of experiences, living conditions and processes, which have influ-

enced the men both in Finland and in Sweden, and the resources and strategies that the men have used to handle and control their lives as immigrants. An important issue has been whether you may connect these separate social careers, marginalization and integration, with the different living conditions and circumstances that have influenced the men in Finland and in Sweden respectively.

To look closer into these issues, I have interviewed 13 marginalized and 15 integrated men on their life history, and thus followed their journey from early childhood in Finland to a life as immigrants in Sweden. The marginalized men in the study were found on different social care wards in Gothenburg and the integrated men through various contacts and newspaper ads.

The interviewees were born between 1920–1960 and their average age at the time of the interviews was 53 years. A majority had moved to Sweden in the 1960s and the 1970s.

As background material, I have also used autobiographies by Finnish men living in Finland.

Three main theoretical perspectives are used in this survey: the gender perspective, the class perspective and the ethnic perspective. To these perspectives, issues concerning migration and alcohol have been connected.

The results

The results of this study show that by emigrating to Sweden people's living conditions have changed considerably. In many ways, life has become easier, among other things owing to a good supply of well-paid jobs, and at the same time this prosperity has taken its toll. Those who did not have a good command of Swedish experienced a dramatic reduction of their ability to communicate with other citizens and authorities in metropolitan areas. They became citizens lacking in independence, always relying on others to interpret for them.

The loss of language also had as a consequence that the men were mainly offered jobs where the ability to communicate was of less importance. Some of them had therefore to accept jobs, which were below their qualifications or professional experience. What kind of jobs they were offered was also connected with the reputation of Finns as having a never-say-die spirit ("sisu"), i.e. never to give up easily, even if the jobs were dirty, hard and dangerous.

Because of the difficulties in speaking and understanding Swedish and the ethnic barriers, the Finns had no other option than to seek new friends and acquaintances among fellow Finnish emigrants. To create new social networks has been a slight tribulation and it has been hard to establish profound social contacts with the Swedish population.³³¹

One of the greater losses that many Finns and mainly the Finnish men suffered from emigrating was the considerable decline in social status and dignity. The general image of Finns in Sweden was negative during above all the 1960s and the 1970s.

How they reacted and what strategies they used to compensate the loss in status when emigrating depended on the degree of concordance between the new situation and their self-image and male identity and what opportunities they had to revise their status. These strategies may be split in two qualitatively different attitudes: escape and attack.

Escape strategies

Since the Finnish population is relatively large in Gothenburg, it has been possible to avoid confrontations by mainly seeing one's own fellow countrymen. One has avoided trouble and difficult situations, at the same time as one has seriously deteriorated the possibilities to improve one's position in society and thereby also on the labour market.

Another escape strategy is to make a journey in the opposite direction, a trip behind "the enemy lines", and allow oneself to be assimilated both culturally and linguistically.

This type of involuntary ethnic exchange is harmful to the individual because he has to deny a large part of his identity, and not only deny, but also to experience it as something negative and dangerous, something that must definitely not be expressed. Self-destructive behaviour may be one of the consequences of such a strategy.

Attack strategies

COLLECTIVE ACTIONS. An opposite attitude is to try to defend and assert one's individual character. Finns have through their associations demanded education programmes in Finnish and have also worked with other issues to reinforce the cultural identity. Through this process, the Finns in Sweden have gone from silence to dignity, as Jaakkola expresses it.³³²

INDIVIDUAL COMPENSATION. Individual compensation has mainly taken place by asserting manly behaviour, but also through changes of the level of educational attainment and class belonging.

To a certain extent, one may interpret education or social ascension as attack strategies. Through studies and improvement one has reached a higher social position and has in this way been able to compensate the loss in status. The question is if the competition about different positions is not rougher in the upper classes. It is common knowledge that the number of women and immigrants diminishes the closer you get to different leading positions.

This strategy is, however, constructive in the sense that one becomes more capable and independent and has much easier to keep up with the evolution on the labour market and in society at large.

Compensation through masculinity has taken place in different ways, for instance by working even harder than they did back in Finland. By working hard, the Finnish men have gained a certain recognition both in their work-places and in the public consciousness in Sweden.

The negative consequences of this strategy have, however, been that the Finns sometimes came into conflict with their Swedish work-mates and labour union due to ruined piecework. This high working pace has also led to mental and physical weariness and other industrial injuries. It is also to the point that the Finns, due to their reputation of being hard-working and tenacious, were often offered the most laborious and dangerous jobs. If they could not combine this attitude with other tactics in order to improve their situation, this type of compensatory strategy was not particularly constructive concerning the men's lives and social careers.

To summarize, I have observed that these strategies have had different consequences. As shown above, the escape strategies imply certain gains but are not often favourable to the men's lives and social careers in the end.

The masculine compensation at work has also resulted in short-term advantages, but not often durable in a long-term perspective.

Attack strategies, collective action, studies and social ascension have been the most constructive strategies to the men's lives and social careers. However, they have demanded certain capacities and a specific attitude toward both personal and collective development.

How these different capacities and attitudes develop has in turn to do with the men's social background, which contains the cultural models they have assimilated, for instance the issue on masculinity.

Primary socialization, class and masculinity: class-masculinity

The Finnish male immigrants are not a homogenous group, but have been socialized in different cultural and material environments.

An interesting point is that in these separate environments different types of capacities and attitudes toward a number of questions were encouraged, which later on have been of considerable importance for the men's ability to control and handle their lives as emigrants and immigrants. It was obvious that some of the capacities and attitudes that were well-adapted to their childhood environments were less functional in a new situation, while yet other abilities and attitudes constituted an important resource and facilitated a life as immigrant.

Traditional countryside

In the study, there are a number of men who grew up on the traditional countryside. Their fathers worked as small farmers and in forestry.

In this often poor environment physically strong men were held in higher esteem, i.e. hard-working men who were not afraid to make a real effort. These were real men, while the men who did not possess these prerequisites were not shown the same esteem, and ended up on a lower level in the hierarchy. The interesting point is that the ways out of this type of manliness were more open to the men who had a lower status. They were not as valuable and appreciated as men and manpower, and had little to lose by leaving this physically oriented male hierarchy.

The schooling possibilities were limited because of economic and practical obstacles, e.g. geographical distances, but even mental improvement was often questioned. Schooling was not a part of the general picture of what a real man should be like.

This masculinity was traditional in the sense that the circular notion of time had not yet yielded to the linear notion of time. History and tradition were more important than future and evolution.

Modern countryside

On the more modern countryside, the need increased for men who managed to interpret the changing and complex world and confront well-educated employers and their representatives. Side by side with the physical male ideal a masculinity more oriented towards mental capacities emerged and spread. The men with this latter type of capacity often took leading positions in professional environments.

In this environment there were more alternatives to attain a position in the male hierarchy than on the traditional countryside. The attitude toward mental improvement was no longer negative. Instead these types of skills began to be more appreciated.

The circular notion of time began to be replaced by the linear notion of time, which also contained a certain type of career mentality, in the form of a collective dream of the working class' special position in a future ideal society. On the modern countryside, there was also room for individual careers based on mental work both within the labour union and in political parties.

Lower working class

As for the metropolitan and suburban working class, you may in a similar way as on the countryside observe a division into two qualitatively different socialization environments.³³³

In the lower working class, there were fathers with unqualified low-paid works, men with a bad position on the labour market. Even in the male hierarchies on the work-places, they often had a very weak position.

This unstable position could also influence the home situation. This was also due to the fact that some of these men were not particularly family oriented but rather attempted to liberate themselves from these ties and spend more time in homosocial contexts, e.g. in pubs.³³⁴

The type of male identity the sons have developed in the lower working class depends in part on how stable the family was in other respects. In some cases the mother alone has represented stability and safety.³³⁵

The life style and the attitude toward future development and improvement in these environments resemble those of the traditional countryside; i.e. they gave priority to the present and the notion of time was more circular than linear. This has to do with the uncertain circumstances but also that these men more often than not originate from a traditional countryside.

Upper working class

Fathers who have been craftsmen or professionally skilled workers have on the other hand held a relatively strong position on the labour market and in the existing hierarchies on work-places. Many of them had also adopted the vision of the future and the career mentality, which were typical for the *middle class* that some of the men in the study belonged to. This includes such characteristics as conscientiousness, planning for the future, economy and investing on the children and their future, for instance through education.

When the men in these working class families have followed the outlined path they have in many cases reached a good social position and at the same time this social ascension may have meant an abandoning of their roots, geographically as well as ideologically.

Dysfunctional childhood environments

The study also shows that the emotional climate in the family during the childhood years constituted a contributory factor in the shaping of the men's lives.

The tensions behind a dysfunctional childhood environment may largely be connected to external stress such as poverty and war, but also to the parents' mental instability in the form of substance misuse or mental illness. Which consequences these circumstances have had on the children depend on the degree of mental and physical violence they have been exposed to and what kind of support they have received from their immediate entourage.

In problem families, it has often been the fathers who have failed to fulfil their roles as good parents, which has meant that the sons have had to seek other identification objects to break off the social inheritance. However, not all of these men have succeeded in becoming dissimilar from their own fathers, which has also had an injurious effect on their lives and social careers. This is partly due to the fact that they have developed a mental vulnerability and that their belief in a positive future has been seriously stifled.

To summarize, the emigration and modernization process may be said to have put all these men through new tests and it is obvious that the men have been differently equipped to control and handle the rapidly changing circumstances. During the period when qualified jobs were available, in which no formal professional training or knowledge of language was demanded, even the less educated men had good possibilities on the labour market. After that, evolution has favoured those who have managed to keep up with progress, i.e. men who have been socialized in positive education and career friendly environments and who generally have kept this attitude toward evolution in their adulthood. Concerning the competition for qualified and better-paid jobs, they have had better conditions to assert themselves than other men. This type of attitude has been of particular importance in an immigration context, which has further reinforced the competition between and within social groups but also between different ethnic groups.

221

Masculinity, homosociality and other inclinations

In addition to ethnic relations and questions relating to class belonging, this study indicates that the interaction, which has taken place within and between genders, has played an important part in the shaping of the men's lives.

In this study, it is manifest that several men have been inclined toward male spheres, e.g. male work-places, cohabiting with other men or sharing recreational activities with other men. However, the amplitude of this involvement has differed. Where some have been strongly inclined in a homosocial direction, others have also sought other social spheres, e.g. the family sphere. Inclinations toward traditionally female areas and in individual directions have also been observed but have been less frequent.

The homosocial inclination has been reinforced in the context of immigrants, since the group has represented vital social and power-related functions. The male ties have also become unusually strong when the men have cohabited, worked and spent their leisure time together as is the case in professional travelling.

You may discern two principally different types of homosocial groupings: the shelter and the springboard.

The shelter

This study shows that men with experiences from traditional and/or dysfunctional conditions during their childhood often had a strong homosocial inclination. This combination has often contributed to difficulties such as substance misuse, which in its turn has caused problems at work and in family life.

These men did not use the male group to improve their social and professional status but sought each other's company mainly from social or identity-related reasons. At the same time, the introverted homosocial strategies were the most frequent. Here was an internal hierarchization and competition for positions, a regularization of emotions and a certain objectification of women. Here was also a standardization of male behaviour. In, for instance, cases of cohabitation and professional travelling, the collective inclination could be relatively strong. In some contexts, this could also have as a result that even the most family-inclined men and "mother's boys" started living the lives of free bachelors. In these contexts, individuality was often perceived as a threat against the masculinity ideal and the way of life of the group.

What the consequences of living in homosocial groups were for the men also depended on their individual goals in life. Men from traditional and/or dysfunctional environments had a vaguer vision of the future than men from more modern and steady contexts and instead of economy, verve and future prospects it was lavishness and a wild and merry time of life in the present that was encouraged. Violent and unusual doings could give additional merit and status. Through these types of actions the men dissociated themselves from middle-class ideals and expressed the identity and manliness of their social class, within which both freedom from family ties and resistance against career thinking are important components.³³⁶

This life style resulted in the end not only in problems within the work-sphere but also in the men's family relations. This was partly due to the fact that the men assimilated attitudes and strategies, which were mainly adapted to the striving after positions within male spheres, where emotion equals weakness and closeness equals lowering one's guard and making oneself vulnerable. In the study, it is manifest that if the men have not succeeded in developing another type of attitude and strategy for the more intimate spheres, they have encountered serious problems in their relationships with women. In a modern marriage, you value the relationship higher than social standing, and emotion, closeness and communication are vital components to the inner life of the relationship.³³⁷

To those of the men for whom this type of inclination and life style has been connected to the misuse of alcohol or drugs, the shelter has over the years turned into a sinking lifeboat.

The springboard

In the study, there are some men who have been relatively traditional and deeply homosocial, in similar ways as the men mentioned above, but who then have been able to develop a larger independence and individuality with regard to these sometimes so destructive contexts.

This evolution has, however, not always taken place without sacrifices and it has often been associated with crises such as divorces. Some of the men have been able to evolve by themselves through psychological self-examination or some other type of self-reflection, while yet others have sought collective contexts, such as Alcoholics Anonymous, to rid themselves of their addiction and to get support in their self-development. The resulting maturity and improvement from this process did not only have a positive effect on the men's professional careers but also on their family life and relationships.

Men with a certain social standing to defend have often sought the fellowship of other men in similar positions and with similar ambitions. The men in these homosocial contexts have been able to use the group as a springboard in their development, which has contributed to positive professional careers.

To summarize, you may say that several of these men were homosocial, however, not as deeply and not in the same way as the men from traditional or dysfunctional environments. Furthermore, they also had a different attitude toward future and evolution.

Outside homosocial ties

Perhaps the most modern men in this study are the ones who have had a relatively independent relation toward homosocial contexts. To them, individual life and development have been in the forefront, and this has mainly taken place outside male spheres in more gender-mixed contexts.

However, this independence has not been without costs, particularly not to the men who during their childhood grew up in an environment of traditional

male standards. To break loose from these restraints has meant a sort of homelessness and search for a new identity. Former friends who were themselves unwilling to abandon these positions often reacted strongly and ridiculed them and even tried, with threats of violence, to force these freebooters back into the group.

This conformity and these counter-strategies have been directed against those who have wanted to leave their social group but most of all against those who wanted to leave their homosocial world in favour of a more gender-mixed one or even a traditionally female sphere. To these men the migration from unicultural and homosocially inclined childhood environments has meant a liberation from the bonds of tradition and the one-dimensional masculinity and has also opened up the possibility to develop new forms of male identity and social life.

These “post-modern” men have developed a reflective attitude toward life and themselves. They have closer contact with their own feelings and more intimate relationships than the traditional and deeply homosocial men who tended to have a more objectifying attitude in relation to women.

To summarize, I have observed that the advantage of staying independent from a certain type of homosocial ties and cultural messages is that there are more possibilities on the labour market if you, regardless of what is allowed or current on a class or gender basis, may choose education freely and move to areas where work can be found.

Within the relationship sphere, this freedom is just as valuable. It is of importance that the contextual circumstances may direct emotions, actions and negotiations instead of traditions and other patterns no longer of current use in a new life situation.

The men’s relation to alcohol and drugs

When you discuss the Finnish men’s marginalization and social careers in Sweden, you cannot ignore the role of alcohol consumption in this process. It is not only a myth that alcohol and Finnish men are associated in Sweden, more serious data also points in this direction. In this context, I should mention that only two of the 13 marginalized men used narcotic substances.

One of the important issues in this study concerns the emergence of these different attitudes toward alcohol/drugs. The results show that the following variables have been of a varying importance in the development of a substance misuse or a steadier life style.

The primary socialization environment may in different ways “encourage” alcohol or drug misuse, or the opposite. A family background with problems of substance misuse and/or mental or physical abuse has shown to be an environment which encouraged the men’s personal misuse. This is also true of the cultural environment where the use of alcohol is connected to manliness, for instance on the traditional countryside and in the lower working class. In the social groups that

224

were influenced by conscientiousness and career ideology, they had a quite different relation to alcohol.

The use of alcohol and above all the inebriation may be interpreted as a hedonistic enjoyment of the present and is therefore far from the life style and ideal of the conscientious workers and the middle class. The attitude to alcohol also constitutes an identity marker for class masculinity. From both sides of the class barrier, they observe each other's alcohol habits and are mutually alien to what they see.

Alcoholism is found in all social classes but is, however, more frequent in the working class than in the middle class.³³⁸ Due to economic and cultural differences, this problem also has different consequences, e.g. regarding the issues on marginalization and rehabilitation.

When you look at the results in this light, you observe that 10 out of the 13 marginalized men had experiences from dysfunctional family conditions and/or originated from traditional countryside and lower working class, while 4 out of 15 from the group of integrated men had a dysfunctional family background and/or originated from traditional countryside or lower working class.

Migration and the stress it entails have also been encouraging factors to substance misuse. Before the Finns in Sweden adjusted into different social groups, general gatherings were current. At these meetings, the relation to alcohol was decided by the majority, who often originated from the countryside or the working class, where alcohol culture had been more aiming at a state of intoxication than in the middle class.³³⁹

You may also observe that *ethnic tensions* is one reason why some of the men have isolated themselves from society at large to seek the contact of male groups, where the use of alcohol has been frequent.

The *housing environment* has been an important factor in the substance misuse issue. In the beginning of the sojourn in Sweden, the men could end up in milieus with a frequent substance misuse. This could, for instance, be a whole neighbourhood in certain housing areas, but also special housing such as barracks, houseboats, common lodging houses or other types of male collectives, where the consumption of alcohol was frequent. A more independent housing and family life have, however, a counterbalancing effect on this type of tendencies.

Certain types of *work-places* have been more associated with alcohol consumption than others, e.g. jobs at sea, in forestry, in the catering trade, in professional travelling, in representation activities and in jobs in companies which mainly employed casual labourers. On the other hand, the jobs which demanded higher qualifications and responsibility and the jobs closer to the place of residence have been spared this evolution.

Family and intimate relationships have played an important role in this issue in counterweighing the "merry and carefree life in male fellowship"; a company which has attracted some men like a powerful magnet. The men who were family inclined at an early stage in life have not made the kind of adventurous travels

some of the more homosocial men have done. The constructive influence from the family has not only to do with emotions, but is also due to the fact that family life is often connected to the future, steadiness, planning and responsibility, while bachelor life and the life in certain homosocial contexts often have a more short-term perspective.

Marginalized and integrated men – different social careers

For this study, I recruited both men with problematic and more successful social careers. The careers were defined according to the men's situation on the labour market, the housing market and their sphere of relationships and thereafter they were categorized as either marginalized or integrated.

In the course of the analysis, it has shown that neither marginalization nor integration are totally rectilinear processes but contain both regressive and progressive phases. To summarize the results in this survey you may distinguish four different types of social careers.

The 13 marginalized men

1. **PRECOCIOUSLY MARGINALIZED MEN.** The results show that the marginalization of some men was due to an unsafe and, in some cases, also traumatic childhood in connection with the father's substance misuse, abuse or negative attitude toward the children. This had an injurious effect both on the male identity, the capacity and the belief in a positive future to these men who had general difficulties in asserting themselves in male hierarchies. This is why two of these men at an early age resorted to subgroups. In this homosocial world, they further reinforced their standing as outsiders.

2. **MEN WITH A LONG PERIOD OF INTEGRATION PRECEDING A RELAPSE INTO MARGINALIZATION.** Three of the men with the above described negative experiences succeeded, however, to enter the labour market in a satisfying manner and to create relatively durable relationships with women. Note, however, that also these men have carried around an inner fragility and have not quite succeeded to handle the existence as an immigrant and other difficulties in life, above all relationships. The consequences of a divorce have been that the men's homosocial inclination and the consumption of alcohol have augmented. This process has in the end lead to a permanent marginalization both on the labour and the housing market in addition to difficulties to create relationships with women outside substance misuse circles.

The five marginalized men who originated from the traditional countryside and the lower working class went through a similar process. These men were relatively ill-educated, but deeply work-oriented and had in the beginning of their sojourn in Sweden a good position on the labour market at the same time as their competitiveness weakened over the years in the increasingly modern working life

226

due to lacking language skills among other things. Both at work and on their leisure time they were homosocially oriented at an early stage. In these sheltering environments, alcohol played an increasingly important role over the years. In this process, their relationships grew also increasingly more problematic and most of them did not have steady relationships at the time of the interviews.

Three of the men in the marginalized group described their safe and secure childhood in upper working class and middle class families. They were professionally qualified and one of them had Swedish as his mother tongue, circumstances that contributed to a strong position on the labour market. The question may be asked as to why men with these capacities have had a negative career. Common denominators are the men's strong inclination toward male spheres, their homosociality and that all have worked on work-places where alcohol consumption was not only tolerated but furthermore encouraged, e.g. at sea, professional travelling and representation.

However, these three were in a relatively good social position at the time of the interview compared to the others in the marginalized group. Two of them had been sober for some time, two were living in individual housing and one of them had a so-called separate housing relationship.

The 15 integrated men

3. MEN WITH A DOWNSWING IN THE SOCIAL CAREER. It was somewhat surprising to find that among the 15 integrated men there were four whose social careers started in a constructive way, then had a downswing to finally return in a more positive direction. They originate from the modern countryside, the lower working class, the upper working class and the middle class. None of these men described any hard childhood conditions. On the contrary, their lives have during the first years been fairly safe and secure even if it sometimes was poor.

They have begun their working careers rather early and have during a period in life been working in places where alcohol consumption was a frequent habit in homosocial contexts. All except one have nevertheless worked without any interruption despite a rather high consumption of alcohol and it is mainly the men's family life, which has got into a downswing.

These men have that in common that they have been able to give up alcohol to be sober for two to three decades. An interesting point is that they all have sought support at Alcoholics Anonymous. After changing their lifestyle, the men have become more active, not only in politics but also on their leisure time. At the time of the interview, two of the men had work and two were retired. All lived in independent housing and had separate housing relationships.

4. MEN WITH POSITIVE SOCIAL CAREERS. Eleven of the men in the integrated group have had a mainly positive social career without any of the downswings or negative turns described above. Even these men grew up in different environments, two on the traditional countryside and nine on the modern countryside,

in the upper working class and in the middle class. Even among the integrated men there were two who had problematic relationships with their fathers, however they did get better support in their immediate entourage.

Several among these men had relatively good educational backgrounds and had a good capacity and positive attitude to further improvement. In this group as well, there were men who had been homosocially inclined, but they had generally used the male group as a springboard. Even heterosocial and individual inclinations are more frequent among these men. In this group, there were those who avoided traditionally male jobs in favour of gender-mixed spheres. These men were flexible and of a modern manliness and were not afraid to pass both class and gender barriers.

In addition, it is worth observing that it was in this group that they had the most durable and steady relationships, but there were also men who through crises in their relationships had learnt to think about their own role in a relationship and who had become something of cohabitation experts.

Translation: Per Johan Landqvist

Noter

- ¹ Femmans torg är ett inbyggt kommersiellt centra med hundratals affärer, bland annat ett Systembolag. Torget är varmt även under vinterhalvåret och lockar till sig hemlösa och andra marginaliserade individer.
- ² I denna studie används begreppet finländare, vilket är ett samlingsbegrepp för både finsk- och svenskspråkiga personer från Finland. Finnar är finländare vars modersmål är finska och finlandssvenskar är finländare vars modersmål är svenska. Sverigefinländare är både finskspråkiga och finlandssvenska förstagenerationens invandrare och deras ättlingar i Sverige. Se diskussion om dessa definitioner hos Lainio (1996a, sid. 15).
- ³ Med marginalisering menas här en partiell socioekonomisk delaktighet som huvudsakligen handlar om männens förhållande till arbetsmarknaden, bostadsmarknaden och relations- och familjelivet. Se diskussion om marginalitet i Svedberg 1994.
- ⁴ Hormia m.fl. 1971:45–46.
- ⁵ Socialtjänsten Stockholm 1994.
- ⁶ Kihlström 1984.
- ⁷ Kuosmanen 1989.
- ⁸ Kihlström 1984:29–30. Lillhagens sjukhus var en psykiatrisk enhet och hade bland annat en avdelning för avgiftning av missbrukare.
- ⁹ Jaakkola 1976:16.
- ¹⁰ Jaakkola 1976, 1984.
- ¹¹ Rosenberg & Toukoma 1994.
- ¹² I appendix finns en kort historisk beskrivning av relationerna mellan Finland och Sverige.
- ¹³ Denna kartläggning gjordes genom att tala med olika nyckelpersoner: finländare som hade god kännedom om fältet, samt socialsekreterare som arbetade med denna grupp.
- ¹⁴ Även statistik som speglar dödligheten visar tydligt att de finska männen i Sverige skiljer sig från de infödda männen. I en studie av dödligheten i Sverige mellan 1987 och 1994 framkom att de finska kvinnornas dödlighet var 10–20 procent högre än de infödda kvinnornas, medan de finska männens dödlighet var ca 70 procent högre än de infödda männens. När det gäller alkoholrelaterad dödlighet hade de finska kvinnorna en 150-procentig överdödlighet jämfört med de infödda kvinnorna och de finska männen hade en överdödlighet på 250 procent jämfört med de infödda männen, enligt Ringbäck Weitof & Gullberg & Rosén (1998). Finländarnas rikliga användning av alkohol i Sverige har även diskuterats i andra studier, Theorell m.fl. (1980), Ågren & Romelsjö (1992) och Leiniö (1991).
- ¹⁵ Begreppen manlighet och maskulinitet är synonyma i denna studie. Med begreppet traditionell manlighet menas maskulinitet som är mer konservativ och tillbakablickande än den så kallade moderna manligheten som i högre grad är framtidsorienterad och öppen för förändring.
- ¹⁶ Kuosmanen 1997. Kuosmanen 1998 a. Kuosmanen 1998 b.
- ¹⁷ Kortteinen 1982. Sulkunen m.fl. 1985.
- ¹⁸ Jokinen 1999:23.
- ¹⁹ Lammi-Taskula 2000.
- ²⁰ Invånarna på den undersökta förorten var unga och tillhörde i hög utsträckning generationerna födda på fyrtio- och femtiotalet, enligt Kortteinen (1982). 1985 bodde ca en miljon invånare i förorter i Finland, enligt Jokinen (1999:23–25).

- ²¹ Enligt Kortteinen (1982) hade de som hade flyttat från landsbygden också det största umgänget med grannarna i förorten, något som även var naturligt på landsbygden. Arbetarklasskvinnor tenderade att ha en annan typ av väninnehållanden och medelklasskvinnorna använde kvinnorna i släkten som en stödpunkt.
- ²² Den här typen av påfrestningar på relations- och familjelivet är kanske än mer vanliga vid en invandrarsituation. Månsson (1984) visar på liknande försök från männens sida att bemästra situationen, som förekommer i Kortteins studie. Månsson menar att drömmen om återflyttning till det gamla landet bland invandrare kan hindra utvecklingen av nya och mer jämställda familjeformer.
- ²³ Även Frykman & Löfgren (1979) analyserar familjelivet i både traditionella och mer moderna sfärer. De menar att parbildningen i det gamla bondesamhället snarare var ekonomisk än emotionell och makarna utgjorde ingen tvåsamhetens ö. Båda könen uppträdde mer som ett kollektiv än som ett par. Äktenskapet handlade om ett slags produktionsgemenskap. Även den tidiga arbetarklassen i städerna hade ofta en nära koppling till dessa agrara mönster. I många fattiga förhållanden var också en arbetarfamilj en produktionsenhet, där alla genom sitt arbete bidrog till försörjningen. Barn, kvinnor och män umgicks huvudsakligen var för sig och familjeumgänget var sparsamt förekommande. Men även likheter med den borgerliga familjen började framträda. I arbetarfamiljer i städerna fanns, liksom i den borgerliga familjen, en frånvarande fader och en moder som hade en central ställning i hemsfären.
- ²⁴ Att arbetarklassen och framförallt männen samlats på utskänkingsställen har varit vanligt i Europa. De traditionella engelska pubarna är ett bra exempel på detta. Dessa är fortfarande en viktig samlingspunkt för småstadens arbetarbefolkning. Arbetarklassen har huvudsakligen liknande dryckestraditioner över nationsgränserna. Det typiska är att man konsumerar alkohol på veckosluten och under okonstlade former och söker en viss nivå av berusning, samtidigt som den sociala gemenskapen har en viktig betydelse, enligt Sulkunen m.fl. (1985).
- ²⁵ Sulkunen m.fl. 1985:35. Detta och övriga citat från finska studier är mina översättningar.
- ²⁶ Sulkunen m.fl. 1985:169.
- ²⁷ Sulkunen m.fl. 1985:183.
- ²⁸ I engelska studier har man konstaterat att det viktigaste motivet för männens pubbesök var att komma ifrån kvinnor och barn, enligt Sulkunen m.fl. (1985).
- ²⁹ Benämningen "berättarklubben" är en översättning av "turinakerho", som i rak översättning betyder småpratsklubben.
- ³⁰ Sulkunen m.fl. 1985:275.
- ³¹ Sulkunen m.fl. (1985) menar att om man skall förstå de symboliska betydelser som alkoholen har för arbetarklassen i Finland, är det viktigt att känna till dess kulturhistoriska rötter. Även om arbetarrörelsen var med och röstade för ett totalt alkoholförbud efter inbördeskriget 1917, blev inte förbudet särskilt populärt bland den breda allmänheten, tvärtom, spritsmugglarna blev snart folkets hjältar och supandet uppfattades som en protest mot myndigheter och det vita Finland. Till slut var man tvungen att lätta på restriktionerna för att få slut på smuglingen. Men även därefter hade motståndet mot överhögheten kopplingar till alkoholen och de restauranger som arbetarklassen använde som mötesplatser. Många av dessa ställen stängdes därför under kriget.
- ³² Översättning av "vallaton hullu".
- ³³ Lammi-Taskula 2000. Se även Kimmel (1987).
- ³⁴ Se bland annat Pleck & Sawyer (1974).
- ³⁵ Sabo & Gordon 1995:6.
- ³⁶ David & Brannon 1976:1-45.
- ³⁷ Arbetsmarknadsdepartementet 1984.

- ³⁸ Kulturdepartementet 1992. När det gäller klass och hälsa, se Haglund & Svanström (1992), och kön och hälsa Östlin m.fl. (1996).
- ³⁹ Garrigan, Connell & Lee 1985. Bengtsson & Frykman 1987. Connell 1987, 1995.
- ⁴⁰ Med social karriär menas här en sammanvägning av arbetskarriär, familjeliv/relationer och boendekarriär. Tyngdpunkten i denna syntes ligger på arbetskarriären.
- ⁴¹ Andersson 1976. Inom prostitutionsforskningen diskuteras traumatisering under barn-
domen som en av de viktiga faktorerna bakom kvinnornas senare prostitutionsinträde; se genomgång av detta i Hedin & Månsson (1998).
- ⁴² Lönnroth 1990.
- ⁴³ Med begreppet samhällskapacitet menas här kunskaper, färdigheter och förmågor för att kunna orientera sig i och hantera omvärlden.
- ⁴⁴ Connell 1987, 1995.
- ⁴⁵ Rosenberg & Toukomaa 1994.
- ⁴⁶ Begreppet klass definieras i denna studie genom utbildning, yrke, social status och bostads-
ort. Denna definition ligger nära begreppet socialgrupp; Bengtsson & Hjern (1973).
- ⁴⁷ Annonser trycktes gratis som bidrag till forskning om finländare, tack.
- ⁴⁸ Denna förening var främst inriktad mot kulturell verksamhet.
- ⁴⁹ Se bland annat Leiniö (1984) och Reinans (1996).
- ⁵⁰ Följande böcker är skrivna med dessa biografier som grund: Roos & Peltonen (1994), Sil-
tala (1994), Siimes (1994).
- ⁵¹ Connell 1995:89.
- ⁵² Även Atkinson (1998) ser liknande fördelar med "life story interview". Han menar att inga
andra metoder på samma sätt och samtidigt kan både greppa livet som helhet och finna
djupet i det individuella livet.
- ⁵³ Öberg 1997.
- ⁵⁴ Svensson (1996:402) har till exempel i sin studie av narkotikamissbrukare utförligt beskrivit
kontextens betydelse för olika berättelser. Han nämner åtta olika arenor, bland annat frivär-
den, inom vilken klientens, berättarens mål var att undgå repressalier från frivårdsassistent
och arbetsledare. Målet för berättaren var att framstå som så oskyldig som möjligt.
- ⁵⁵ Se bland annat Haavio-Mannila (1995).
- ⁵⁶ Roos 1992:195.
- ⁵⁷ Diskussionen om kritisk realism i denna studie grundar sig på den tolkning av teorin som
presenteras i boken "Att förklara samhället" av Danermark m.fl. (1997).
- ⁵⁸ Se Ödman (1988) och Molander (1992).
- ⁵⁹ Bengtsson & Frykman 1987:20.
- ⁶⁰ Connell 1987.
- ⁶¹ Danermark m.fl. 1997.
- ⁶² Med begreppet livshistorieintervju menas här en kombination av individens spontana be-
rättelser och historier kring olika teman, och mer styrda svar genom intervjuarens frågor.
Begreppet livshistoria brukar man i vanliga fall koppla samman med en beskrivning av
en individs liv där man även använt sig av registeruppgifter och dylikt material. Se till
exempel Bernler & Bjerkman (1990).
- ⁶³ En av männen hade haft en längre period av missbruk och var ännu inte riktigt rehabilite-
rad, den andra var tyst av andra orsaker.
- ⁶⁴ Lantz 1993, Kvale 1997.
- ⁶⁵ Den här typen av flerfasintervjuer är vanliga i olika sammanhang, till exempel vid kliniska
intervjuer gjorda av psykologer och psykiatriker, samt av socialarbetare. Vid levnadslopps-
studier rekommenderas minst två intervjuer; Thompson (1981).
- ⁶⁶ Riessman 1997.

- ⁶⁷ Thomson (1981) diskuterar just denna kombination och dess fördelar vid studier av livshistorier.
- ⁶⁸ Gadamer 1997:137–155. Ödman 1988:77–85. Molander 1992:232–237. Danermark m.fl. 1997:229–231.
- ⁶⁹ Miles & Huberman 1994:245–285.
- ⁷⁰ Se vidare under rubriken ”Kön, klass och ras/ethnicitet”.
- ⁷¹ Svenska Akademiens ordlista över svenska språket 1986.
- ⁷² Danermark m.fl. 1997:123–172. Begreppet transfaktisk syftar på grundläggande strukturer och generativa mekanismer som inte direkt kan iakttas på empirins nivå.
- ⁷³ Kvale 1997:213.
- ⁷⁴ Lübcke 1988:467.
- ⁷⁵ Kvale 1997:190–228.
- ⁷⁶ Även vetenskapssamhället har deltagit i denna valideringsprocess genom de sedvanliga kontrollfunktioner som finns i systemet: handledning, referensgrupp och seminarier.
- ⁷⁷ Larsson 1994:185–186.
- ⁷⁸ Lipman-Blumen 1976:16.
- ⁷⁹ Lindgren 1996:5.
- ⁸⁰ Kimmel 1997.
- ⁸¹ Connell 1987, 1995.
- ⁸² Bird 1996:10.
- ⁸³ Lindgren 1996.
- ⁸⁴ Även Kimmel (1997) menar att männens relationer inte enbart handlar om sökande efter makt, utan framförallt om undvikandet av andras makt.
- ⁸⁵ Lagergren 1998:79–81. Angående loger och andra manliga sammanslutningar, se även Fausing & Kiselberg & Clausen (1987:102–120).
- ⁸⁶ Bjerrum Nielsen & Rudberg 1994.
- ⁸⁷ Liljeström 1981:125.
- ⁸⁸ Chodorow (1988) diskuterar just den tidiga socialisationens betydelse för bland annat modersfunktionen och för pojks och flickors utveckling. Se även Bjerrum Nielsen & Rudberg (1991).
- ⁸⁹ Bjerrum Nielsen & Rudberg 1994.
- ⁹⁰ Connell 1987, 1995.
- ⁹¹ Nordberg 2000.
- ⁹² Sipilä 1994.
- ⁹³ Willis 1981.
- ⁹⁴ Kortteinen 1982. Se även Bourdieu (1999).
- ⁹⁵ Begreppet ethnicitet uppfattas här på samma sätt som begreppet kön, nämligen som en social konstruktion som skapas och omskapas i socialt liv. I denna mening kan man uppfatta ethnicitet som en analytisk konstruktion, samtidigt som denna struktur i många sammanhang och situationer är högst verklig i sina konsekvenser, Arnstberg (1996:8–10).
- ⁹⁶ Bland dessa kan man räkna mytopoeter, som är inspirerade av Jungs teorier. Poeten Robert Bly tillhör en av de mest tongivande och blev oerhört populär genom sin bok *Iron John – A Book about Men* (1990). Boken kom även ut på svenska (1991), *Järn Hans – En bok om män*. Även de så kallade psykobiologisterna företräder en essentialistisk syn på kön och könsrelationer. Vissa religiösa mansrörelser som ”promise keepers” och det muslimska brödraskapet i USA vill uppfatta könsrelationer som av Gud givna, dvs. något som människan inte bör ändra. Se bland annat Faludi (2000).
- ⁹⁷ Se appendix.
- ⁹⁸ Se bland annat Holter & Aarseth (1994) och Ahponen & Järvelä (1983).

- ⁹⁹ Allardt 1996:17–36.
- ¹⁰⁰ Se appendix.
- ¹⁰¹ I sin undersökning av finska krigsbarn som stannat i Sverige, kunde Lagnebro (1994) konstatera att många som vuxna upplevde rädsla för separationer och hade ett patologisk behov av kontroll.
- ¹⁰² Den här typen av kompensatorisk maskulinitet var vanlig för män i studien som socialt eller i övrigt befann sig i en svag position. Även Messner (1996) ser den här typen av drivkraft bakom sportutövning i de lägre klasserna.
- ¹⁰³ Peltonen 1994.
- ¹⁰⁴ Holter & Aarseth 1994.
- ¹⁰⁵ Vid mina samtal med kvinnliga finska socialarbetare som haft finska klienter i flera år, framkom att männen först efter en längre tid vågar öppna sig och tala om sina innersta känslor. I dessa berättelser framstår modern som en mycket viktig person.
- ¹⁰⁶ Ahponen & Järvelä 1983:33.
- ¹⁰⁷ Se till exempel klassikern Jonsson (1973) om problemfamiljer i barnbyn Skå. Vid en uppföljning av dessa familjers söner framkom, enligt Andersson (1976), att när det gäller dödlighet, hälsa, utbildning, social och ekonomisk position och samhällsengagemang hade Skåpojnkarna sämre levnadsförhållanden än normalgruppen. Eriksson (1986) diskuterar de problem som kan uppstå vid människans utvecklingsfaser, under människans åtta åldrar från barndom till ålderdom: 1. tillit–misstro 2. självständighet–blygsel/tvivel 3. initiativ–skuldskänslor 4. arbetsflit–underlägsenhetskänslor 5. identitet–splittring av rollerna 6. närhet–isolerings 7. produktivitet–stillastående 8. jagets integritet–förtvivlan.
- ¹⁰⁸ Antonovsky 1991:39.
- ¹⁰⁹ Antonovsky 1991:40.
- ¹¹⁰ Antonovsky 1991:41.
- ¹¹¹ Inom den kritiska realismen diskuterar man den här typen av erfarenheter i termer av tendenser. Man menar att i varje aktuell situation finns det ett antal olika generativa mekanismer som kan medverka, men också motverka varandra, vilket innebär att alla tendenser inte kommer till uttryck på händelsernas nivå, enligt Danermark m.fl. (1997).
- ¹¹² Lange & Westin 1981.
- ¹¹³ Mead 1995.
- ¹¹⁴ Bengtsson 1990, 1991.
- ¹¹⁵ Denna diskussion hämtar sin inspiration från Bourdieus analys av olika typer av kapital och deras gångbarhet på olika fält, Broady (1990).
- ¹¹⁶ Grozier & Friedberg 1977.
- ¹¹⁷ Över hälften av de intervjuade männen i studien som är uppvuxna på landet har arbetat inom skogsnäringen direkt efter skolan.
- ¹¹⁸ Samma typ av arbetsorientering och uppvärdering av arbetet har även funnits i Sverige, se till exempel Johansson (1994) och Nilsson (1999).
- ¹¹⁹ Connell 1987, 1995. Se även diskussionen om homosocialitet i inledningen av denna undersökning.
- ¹²⁰ Förväntningar på att de äldsta sönerna skulle ta över kunde i vissa avfolkningsbygder leda till att man till slut blev ensam på gården. Se till exempel Nilsson (1999).
- ¹²¹ Väinö Linna har i sin trilogi ”Täällä pohjan tähden alla” på ett levande sätt beskrivit de spänningar som fanns mellan olika samhällsklasser i Finland. Dessa konflikter ledde bland annat till inbördeskriget 1917.
- ¹²² I vissa finska ordspråk diskuteras manligt och kvinnligt prat. Mannen bör prata så att han kan stå för sina ord, medan kvinnornas pratsamhet främst leder till att alla snart vet vad som är i görningen, SKS (1984).

- ¹²³ Se till exempel Lewis (1965).
- ¹²⁴ På traditionell landsbygd var skogsarbetet och arbetet på gården vanligt förekommande. Bland männen i tätorterna var det istället populärt att ta hyra på båtar, framförallt gällde detta männen som levde i kuststäderna. De som inte började i skogen eller på båtarna kunde i stället ha olika typer av lärlingsjobb.
- ¹²⁵ Ambjörnsson 1996.
- ¹²⁶ I Finland har man använt sig av tiogradig skala i skolan. På prov kan man få allt från 1 till 10, men i betyget används skalan från underkänt 4, till 10.
- ¹²⁷ Johansson (1994) menar att genom skogsarbete och penningekonomi infördes den moderna världens tänkande och sociala relationer på landsbygden.
- ¹²⁸ Se även Frykman (1998).
- ¹²⁹ Se även Trondman (1991).
- ¹³⁰ Frykman 1998:141.
- ¹³¹ Det är intressant att konstatera att arbetsdelningen fortfarande är relativt traditionell även på den moderna landsbygden. Typiskt manliga domäner är traktorn och skördetröskan, Genus (1999, nr 4).
- ¹³² Connell 1995.
- ¹³³ Kortteinen 1992.
- ¹³⁴ Detta förhållningssätt påminner om det som en ”self made man” har till livet i Kimmels (1997) studie om amerikanska män.
- ¹³⁵ Siltala 1994.
- ¹³⁶ Johansson 1994:158.
- ¹³⁷ Nisson 1999:151–152.
- ¹³⁸ Broady 1990.
- ¹³⁹ Ambjörnsson 1988. Se även Sulkunen m.fl. (1985).
- ¹⁴⁰ Blomberg 1995:316.
- ¹⁴¹ Blomberg 1995.
- ¹⁴² Arvastson 1987:55–56. Även Brembeck (1988) beskriver en liknande social struktur bland arbetarbefolkning under 1800-talets sista decennium.
- ¹⁴³ Frykman & Löfgren 1979:125–126.
- ¹⁴⁴ Lewis 1965.
- ¹⁴⁵ Se till exempel Connells (1995) diskussion om hegemonisk maskulinitet och ålderns inverkan på underordning.
- ¹⁴⁶ Ambjörnsson 1990.
- ¹⁴⁷ Jokinen 1996:124.
- ¹⁴⁸ Faludi 1999.
- ¹⁴⁹ Bengtson 1991.
- ¹⁵⁰ Messner 1997.
- ¹⁵¹ Leiniö 1984:11–16.
- ¹⁵² Laakkonen 1996:119.
- ¹⁵³ Undertecknad ingår i denna grupp emigranter.
- ¹⁵⁴ Läs om olika rekryteringsmetoder i Laakkonen (1996).
- ¹⁵⁵ Laakkonen 1996:119.
- ¹⁵⁶ Poutanen 1996. Bara ca tio procent av finländarna har redan vid flytten haft tankar om att stanna i Sverige.
- ¹⁵⁷ Leiniö 1984. Laakkonen 1996.
- ¹⁵⁸ Savolainen 1987. Jaakkola 1984.
- ¹⁵⁹ I en studie om svensk och finsk mentalitet kunde Daun (1989) notera att finländare är mer socialt osäkra.

- ¹⁶⁰ Finländarnas jämförelsevis dåliga självkänsla diskuteras även av Virta (1994:43): "En nationell självkänsla präglad av mindervärdeskänslor skulle inte vara en oväntad konsekvens av Finlands historia, som till stor del har varit underkastelsens historia."
- ¹⁶¹ Enligt Leiniö (1984) har de finlandssvenskar som flyttat till Sverige under tidigare årtionden en mycket högre utbildningsnivå än de övriga finska invandrarna, men även högre än de infödda svenskarna i samma åldersgrupper.
- ¹⁶² Lainio & Wände 1996:318–319.
- ¹⁶³ Savolainen 1987:103.
- ¹⁶⁴ Landén & Trankell 1975:41.
- ¹⁶⁵ Denna diskussion om möjlighetskostnader är hämtad från Danermark m.fl. (1997:109–112).
- ¹⁶⁶ Laakkonen 1996:123.
- ¹⁶⁷ Balans är ett antal arbetsmoment som man gör vid en station vid det löpande bandet.
- ¹⁶⁸ Undertecknad ingår i den sistnämnda gruppen. Under ferierna arbetade jag på Ernia.
- ¹⁶⁹ Om man jämför finska och svenska stereotypier om manlighet finner man här helt motsatta bilder; den feminina och till och med homosexuelle svenske mannen, ställd mot den något enkle och råbarkade finske busen. Det är intressant att konstatera att liknande föreställningar även finns mellan medel- och arbetarklassmän, både i Sverige och i Finland.
- ¹⁷⁰ Se bland annat Vuonokari & Pelkonen (1989).
- ¹⁷¹ Ålund 1985:76.
- ¹⁷² Kortteinen 1982. Sulkunen m.fl. 1985.
- ¹⁷³ I två engelska filmer om arbetslösa kolgruvearbetare, "Allt eller inget" och "Brassed off", diskuteras de hinder som klass- och könsgränser utgör i samhällen där en endimensionell, fysiskt inriktad arbetarmaskulinitet funnits sedan länge och där man i den homosociala gemenskapen, bland annat i pubar, fört traditionen vidare från en generation till nästa. Det visade sig vara svårt att gå över dessa gränser.
- ¹⁷⁴ Vuonokari & Pelkonen 1989.
- ¹⁷⁵ Högnäs 1995:19.
- ¹⁷⁶ Laakkonen 1996:127.
- ¹⁷⁷ Schwarz 1973:76.
- ¹⁷⁸ SOU 1974:70.
- ¹⁷⁹ Laakkonen 1996:127. Uppfattningar om finländare har ändrats med åren, samtidigt som vissa föreställningar är seglivade. Även idag finns det stereotypier om finländare som att de är inåtvända och tysta och att de har lätt att ta till flaskan. Det intressanta med den här typen av föreställningar är att de finländare som betar sig i enlighet med fördomarna verkar ha en djupare inverkan på betraktaren än de otaliga personer som inte passar in i bilden.
- ¹⁸⁰ Al-Issa 1997:25.
- ¹⁸¹ Al-Issa 1997.
- ¹⁸² Med graden av integration menas här i vilken omfattning man lärt sig att förstå språket och kulturen och närmat sig den allmänna standarden för utbildning, arbete, boende och utnyttjande av det sociala servicesystemet. Integration i denna bemärkelse skiljer sig från assimilation, som mer handlar om sammansmältning och anpassning till de normer och regler som finns i majoritetskulturen. Integration i denna mening ger möjlighet att även bejaka sin egen kulturella särart, att vara tvåkulturell. Se bland annat Lange & Westin (1981).
- ¹⁸³ Arvastson 1987:122–123.
- ¹⁸⁴ Arvastson (1987) menar till exempel att självinsikten som fattig i staden ledde till att man tog på sig rollen som social underklass. En roll som hade dubbla ansikten, den ena förvärvad i stadsdelen, och den andra handlade om omgivningens reaktioner som man revolterade mot på olika sätt.

- ¹⁸⁵ Tarkiainen 1990:5.
- ¹⁸⁶ Arvastson 1994.
- ¹⁸⁷ Zinn 1998.
- ¹⁸⁸ Se även Willis (1981) och Canaan (1996) om liknande konstruktion av maskulinitet i arbetarklassen. När möjlighet till institutionell makt är avskuren blir de individuella resurserna viktiga, även i form av fysisk styrka och tuffhet.
- ¹⁸⁹ Rubriken hänсыftar till Johanssons (1994) avhandling om norrländska skogshuggare: ”Skogarnas fria söner”.
- ¹⁹⁰ Laakkonen 1996:120. Eriksbergs Verkstadsklubb 1979:55–64.
- ¹⁹¹ Eriksbergs Verkstadsklubb 1979:62.
- ¹⁹² Prieur & Taksdal 1989:72.
- ¹⁹³ Brännberg 1998.
- ¹⁹⁴ Johansson 1994.
- ¹⁹⁵ Kortteinen 1982. Sulkunen m.fl. 1985.
- ¹⁹⁶ Ahlberg & Allebäck & Leissner 1998. Löfgren & Löfgren-Nelson 1986:258–259.
- ¹⁹⁷ Hilte 1996:146–146. Liknande tankegångar finns i Leissner (1998:127). Se även Bergholm (1994), som diskuterar hamnarbetarnas ungarlarkultur i Helsingfors.
- ¹⁹⁸ Leissner 1998:113.
- ¹⁹⁹ En viktig aspekt när det gäller moderniseringsprocessen är strukturförändringen och globaliseringen och den stora rörligheten inom och utom nationsgränser. Detta sker inte bara genom handel och turism utan också genom flyttning länderna emellan. Den Simmelska (1981) främlingen som var vanlig i seklets början, en relativt fri köpman som kommer idag och går i morgon, finns kvar, samtidigt som de främlingar som kommer idag och stannar i morgon blivit avsevärt många fler än tidigare. Det är dock viktigt att notera att villkoren för tillvaron för dessa grupper är olika. När den fritt vandrande främlingen kan dra nytta av sin friställning från den omgivande kulturen, måste den som stannar i morgon ha ett delvis annat förhållningssätt i det nya landet. Se även Johansson (1996).
- ²⁰⁰ Anderson 1967:88.
- ²⁰¹ Den här typen av mekanismer är fortfarande aktuella.
- ²⁰² Eriksbergs Verkstadsklubb 1979. Laakkonen 1996:116.
- ²⁰³ Eriksbergs Verkstadsklubb 1979:40.
- ²⁰⁴ Vuonokari & Pelkonen 1987:66.
- ²⁰⁵ Laakkonen 1996:116–118.
- ²⁰⁶ Hoffmeister & Hoffman 1991.
- ²⁰⁷ Leiniö 1984:66.
- ²⁰⁸ Av intresse i detta sammanhang är också att nästan inga av de finska männen i studien nämnde att föräldrarna skilt sig, trots ofta mycket problematiska liv och konfliktfyllda äktenskap. En av orsakerna var säkerligen att för kvinnor var det svårt att ta detta steg på grund av ekonomiska svårigheter. Det kan också tänkas att flera av de finska männen genom dessa erfarenheter lärt sig att uppfatta familjebildningen som en arbetsgemenskap och som en naturgiven sammanhållning, som överlever svårigheterna av egen kraft.
- ²⁰⁹ Se även Månsson (1984).
- ²¹⁰ Se bland annat Månsson (1984), samt Rosenberg & Toukomaa (1994).
- ²¹¹ SKS 1984:245.
- ²¹² I studien ”Könsköparna” fann vi att män som hade despotiska och nedsättande fäder utvecklade en osäkerhet i alla sina relationer, Pettersson 1996. Även Antonovskys (1991) diskussion om svag KASAM går i linje med detta resonemang. Det är dock intressant att konstatera att Antons och Uskos osäkerhet när det gäller kvinnorelationer inte alls påverkade deras handlingskraft och engagemang på andra områden.

- ²¹³ Enligt kineserna innebär kris både hot och möjlighet, med andra ord: kris kan innebära en positiv vändning i livet. Detta diskuteras bland annat av Gotlib & Wheaton (1997).
- ²¹⁴ Kortteinen 1982. Sulkunen m.fl. 1985.
- ²¹⁵ Kortteinen 1982. Sulkunen 1985. Se även Hogdagneu-Sotelo & Messner (1994) som menar att framförallt de mexikanska männen i USA, som kom från rurala områden, utvecklade den här typen av maskulina öar på just barer och i biljardhallar.
- ²¹⁶ SCB Befolkningsstatistik 1995.
- ²¹⁷ Rosenberg & Toukoma 1994:139–140.
- ²¹⁸ Rosenberg & Toukoma 1994:140.
- ²¹⁹ Liknande svårigheter kan man skönja bland de mexikanska emigranterna i USA. Männen som tidigare levt i traditionella miljöer på den mexikanska landsbygden blev plötsligt andra klassens medborgare. Deras fruar började arbeta vilket starkt förändrade maktrelationerna i hemmet. Detta ledde till olika typer av strategier bland de mexikanska männen. Vissa av dem sökte stöd i manliga öar på barer och i biljardhallar, medan andra började att diskutera och förhandla med sina fruar om en ny ordning, enligt Hondagneu-Sotelo & Messner (1994)
- ²²⁰ Faludi 1999.
- ²²¹ Se tidigare diskussion om hegemonisk maskulinitet, Connell 1987 och 1995.
- ²²² Månsson 1984:202. Denna diskussion berör främst män från länder med stark patriarkalisk struktur och bristande jämställdhet mellan könen. (min anm.)
- ²²³ Månsson 1984:204.
- ²²⁴ Petterson 1996. Prieur & Taksdal 1989. Månsson 1997.
- ²²⁵ Månsson 1997:245.
- ²²⁶ Johansson 1994.
- ²²⁷ Åström 1990.
- ²²⁸ Plantin & Månsson 1999. Skillnader i resultaten mellan dessa två studier kan ha att göra med frågor som berör etnicitet, socialgruppstillhörighet och generation. De finska männen kom huvudsakligen från arbetarklassen, medan männen i Plantins & Månssons studie främst kom från medelklassen. Även generationsaspekten kan ha inverkat. De finska männen var äldre, i genomsnitt 53 år. Dessutom kan skilda metoder och olika fokus ha bidragit. I Plantins & Månssons studie har man främst intresserat sig för faderskapet, medan fokus i denna studie var riktat mot mannens hela levnadslopp.
- ²²⁹ Plantin & Månsson & Kearney 2000:24–42.
- ²³⁰ Holter & Aarseth 1994.
- ²³¹ Björnberg 1994:49–71.
- ²³² Bäck-Wiklund & Bergsten 1997.
- ²³³ Jalmert (1983) har i sin studie om svenska män diskuterat detta dilemma. Han menar att männen ofta logiskt kan godkänna och i princip hålla med om olika rättvisekrav som riktas mot dem, till exempel från deras fruar, men sedan fallera i praktisk handling.
- ²³⁴ Se tidigare diskussion om massmedias roll i skapandet av manliga hegemonier. Connell 1987, 1995.
- ²³⁵ Poutanen 1996:59.
- ²³⁶ Messner & Sabo 1994.
- ²³⁷ Rosenberg & Toukoma (1994), nämner i sin studie att polisen i Eskilstuna kallade sina anteckningar angående fylleriförseelser för ”Finndagbok”.
- ²³⁸ Löfgren & Nelson-Löfgren 1986.
- ²³⁹ Lange & Westin 1981:22–30. Med etnisk diskriminering menas att individer får sina rättigheter undertryckta eller begränsade i jämförelse med andra på grund av sitt språkliga eller sitt etniska ursprung. I detta sammanhang handlar det främst om att inte få samma bemötande som svenskarna. Med fördom menas en förutfattad mening som är förbunden

med antipatier och ofta handlar om en uppfattning gentemot en grupp eller medlemmar av en grupp.

²⁴⁰ Jalava 1981.

²⁴¹ Jaakkola 1989:130–136.

²⁴² Jaakkola 1989.

²⁴³ Ålund & Schierup 1996:123.

²⁴⁴ Jaakkola 1989:3.

²⁴⁵ Poutanen (1996) konstaterar i sin studie att idealisering av Finland var omfattande bland både första- och andragenerationens sverigefinnar. Ca 75% av finländarna i Sverige semestrar årligen i Finland.

²⁴⁶ Ahponen & Järvelä (1983) kunde i sin studie konstatera att många av de personer som flyttade till Helsingfors från landsbygden trivdes dåligt i storstan och flyttade närmare hemorten när tillfälle gavs.

²⁴⁷ Poutanen 1996:60.

²⁴⁸ Laakkonen 1996:118–119.

²⁴⁹ Se Appendix.

²⁵⁰ Laakkonen 1996:130. Man måste fråga sig varför den här typen av reaktioner uppstår. Det kan tänkas att de som flyttat till Sverige av vissa upplevs som svikare. De lämnade landet när krisen var som värst och återkommer sedan till ett dukat bord. Även den skrytmentalitet, som vissa sverigefinländare visat vid sina besök i det gamla hemlandet, kan ha väckt negativa känslor.

²⁵¹ Poutanen 1996:96.

²⁵² Poutanen 1996:6.

²⁵³ Jaakkola 1984. Bland migranter på en finsk förort kunde Kortteinen (1982) se liknande differentieringsprocesser.

²⁵⁴ Tarkiainen 1996:156–168. Tarkiainen diskuterar de drabbningar som olika grupperingar haft i riksförbundets översta ledning.

²⁵⁵ Bertaux-Wiame (1981) har studerat flyttning i Frankrike. Hon kunde konstatera att de socialt lyckade besökte sina hemtrakter mycket mer frekvent än de som inte lyckats så bra.

²⁵⁶ Hondagneu-Sotelo & Messner 1994:210.

²⁵⁷ Hondagneu-Sotelo & Messner 1994:209.

²⁵⁸ Denna intervju gjordes i kartläggningsfasen och ingår inte i de redovisade 28 intervjuerna.

²⁵⁹ Jaakkola 1989:28.

²⁶⁰ Tarkiainen 1996:162.

²⁶¹ Jaakkola 1989:24.

²⁶² Connell 1995.

²⁶³ Bengtsson & Hjern 1973:176.

²⁶⁴ Det intressanta i detta sammanhang är att ingen längre helt kan undvika den ständigt pågående moderniseringsprocessen, som förändrar våra livsvillkor och kulturella förutsättningar var vi än bor. Böndernas ökade mekanisering och den myckna tid som de måste lägga på administration, är belysande exempel på denna utveckling.

²⁶⁵ Se även Jaakkola 1989.

²⁶⁶ Det intressanta i detta sammanhang är dock att när väl finländare talade svenska, var det just inför sina språk- och uttalsrättande landsmän man skämdes allra mest, enligt Savolainen (1987).

²⁶⁷ Jaakkola 1989.

²⁶⁸ Tarkiainen 1993:24.

²⁶⁹ Lainio 1996 b.

²⁷⁰ Bengtsson & Hjern 1973.

- ²⁷¹ I detta sammanhang är det viktigt att nämna att den finska arbetarklassen inte har så lång urban tradition, utan är relativt bondsk, som Kortteinen (1982) och Sulkunen m.fl. (1985) uttrycker saken.
- ²⁷² Se till exempel Arvastson (1987), Brembeck (1988) och Sulkunen m.fl. (1985).
- ²⁷³ Kortteinen 1982.
- ²⁷⁴ Genom ett slags lärlingssystem, till exempel på byggen och inom verkstadsindustrin, kunde dessa icke fackutbildade män skaffa sig ett yrke och avancera till den övre arbetarklassen. Vissa av männen gick också på betalda yrkesutbildningar i samband med nedläggning av varven i Göteborg.
- ²⁷⁵ Frykman 1979.
- ²⁷⁶ Giddens 1996.
- ²⁷⁷ Se bland annat Asplund (1983) och Frykman & Löfgren (1979).
- ²⁷⁸ Industrierken har minskat efter sextiotalet och har ersatts av tjänsteyrken och servicejobb samt it-yrken.
- ²⁷⁹ Lönnroth 1990. Antonovsky 1991.
- ²⁸⁰ Lingren 1996.
- ²⁸¹ Se till exempel Sulkunen m.fl. (1985).
- ²⁸² Se diskussionen om modernt faderskap i Huttunen (1999).
- ²⁸³ Reid & Fine 1992.
- ²⁸⁴ Se Holter & Aarseth (1994) och Bengtsson (1991).
- ²⁸⁵ Ziehe 1992:133.
- ²⁸⁶ Ziehe 1992.
- ²⁸⁷ Giddens 1992. Se även Giddens (1996).
- ²⁸⁸ Giddens 1992.
- ²⁸⁹ Holter & Aarseth 1994.
- ²⁹⁰ Nilsson 1998.
- ²⁹¹ Sulkunen m.fl. 1985.
- ²⁹² Öjesjö 1986.
- ²⁹³ Sulkunen m.fl. 1985.
- ²⁹⁴ Nordberg 2000. Sipilä 1994.
- ²⁹⁵ Se bland annat Willis (1981) och Sipilä (1994).
- ²⁹⁶ Tarkiainen 1990:13.
- ²⁹⁷ Tarkiainen 1993:248–251.
- ²⁹⁸ Tarkiainen 1993:68.
- ²⁹⁹ Tarkiainen 1993:198.
- ³⁰⁰ Jalamo & Ruster 1983:31. Dessa finnars efternamn försvenskades senast i andra generationen, vilket innebär att hundratusentals svenskar har finska förfäder utan att veta om det.
- ³⁰¹ Tarkiainen 1993:147.
- ³⁰² Tarkiainen 1990:346.
- ³⁰³ Tarkiainen 1993:221–224.
- ³⁰⁴ Efter segern kom den vita hämnden; ca 80 000 satt i fångläger, varav 8 300 arkebuserades och 4 000 dog av undernäring eller sjukdomar. Omkring 600 personer kom till Sverige varav 50 kvinnor, enligt Tarkiainen (1993:258–263).
- ³⁰⁵ Tarkiainen 1993:382.
- ³⁰⁶ Tarkiainen 1990:247. Jalamo & Ruster 1983.
- ³⁰⁷ Tarkiainen 1990:286.
- ³⁰⁸ Jalamo & Ruster 1983:50. I detta sammanhang kan man även nämna de finska sjömän som sedan tidigt tjänstgjort inom den svenska flottan och handelsfartygen, Tarkiainen (1993).
- ³⁰⁹ Tarkiainen 1990:351.

- ³¹⁰ Tarkiainen 1993:25.
- ³¹¹ Allardt 1996:17–36.
- ³¹² Allardt 1996:33–34.
- ³¹³ Lundström 1996:39.
- ³¹⁴ Lundström 1996:14.
- ³¹⁵ Laakkonen 1996.
- ³¹⁶ Reinans 1996: 63–71.
- ³¹⁷ Reinans 1996:63–64.
- ³¹⁸ Reinans 1996:65.
- ³¹⁹ Leiniö 1984.
- ³²⁰ Reinans 1996:70. Se även Lundh & Ohlsson (1999:139–140).
- ³²¹ Leiniö 1984.
- ³²² Leiniö 1984:2.
- ³²³ Reinans 1996:68.
- ³²⁴ Leiniö 1984:4.
- ³²⁵ Leiniö 1984:7.
- ³²⁶ Reinans 1996:77.
- ³²⁷ Statistisk årsbok Göteborg 1999.
- ³²⁸ Reinans 1996:63–64.
- ³²⁹ Reinans 1996.
- ³³⁰ Leiniö 1984.
- ³³¹ See for instance Jaakkola (1989).
- ³³² Jaakkola 1989.
- ³³³ In this context, it is important to mention that the Finnish working class has not got a long-established tradition, but is rather "rustic" as Kortteinen (1982), and Sulkunen et al. (1985), express it.
- ³³⁴ See for instance Arvastson (1987), Brembeck (1988), Sulkunen et al. (1985).
- ³³⁵ Kortteinen 1982.
- ³³⁶ See for instance Sulkunen et al. (1985).
- ³³⁷ See the discussion in Huttunen (1999).
- ³³⁸ Öjesjö 1986.
- ³³⁹ Sulkunen et al. 1985.

Referenser

- Ahlberg, K. & Allebäck, P. & Leissner, T. (1998). "Alcohol prevention in the workplace: theoretical framework and methodological aspects". *Scandinavian Journal of Social Welfare* 1998: 7: 180–188.
- Ahponen, P. & Järvelä, M. (1983). *Maalta kaupunkiin, pientilalta tehtaaseen – tehdastyöläisten elämäntavan muutos*. Werner Söderström, Porvoo.
- Al-Issa, I. (1997). "The Psychology of Prejudice and Discrimination". Al-Issa, I. & Tousignant, M. (eds.). *Ethnicity, Immigration and Psychopathology*. Plenum Press, New York.
- Allardt, E. (1996). "Samhällsutvecklingen i Finland och Sverige efter 1945 – bakgrunden till ut- och invandringen". Lainio, J. (red.). *Finnarnas historia i Sverige 3 – Tiden efter 1945*. Finska Historiska Samfundet, Helsingfors och Nordiska museet, Stockholm. Gummerus, Jyväskylä.
- Ambjörnsson, R. (1988). *Den skötsamme arbetaren – idéer och ideal i ett norrländskt sågverks-sambälle*. Carlsson, Stockholm.
- Ambjörnsson, R. (1990). *Mansmyter – Liten guide till manlighetens paradoxer*. Fischer & Co, Stockholm.
- Ambjörnsson, R. (1996). *Mitt förnamn är Ronny*. Bonnier Alba, Stockholm
- Anderson, M. (1976). *Hur går det för 50-talets Stockholmspojkar? En uppföljning av 222 vanliga skolpojkar och 100 Skåpojkar*. Monografier utgivna av Stockholms kommunalförvaltning. Nr 38.
- Anderson, N. (1967). *The Hobo – The Sociology of the Homeless Man*. The University of Chicago Press, Chicago.
- Antonovsky, A. (1991). *Hälsans mysterium*. Natur och Kultur, Stockholm
- Arbetsmarknadsdepartementet, Arbetsgruppen om mansrollen (1984). "Om man hade känslor – Rapport från arbetsseminarium 13 september 1984 om mäns aggressivitet och andra känslor".
- Arnstberg, K-O. (1996). (red.). *Boja eller befrielse – Etnicitetsforskningens inriktning och konsekvenser*. Mångkulturellt centrum Botkyrka. Institutet för folklivsforskning, Stockholms universitet.
- Arvastson, G. (1987). *Maskin-människan – Arbetets förvandlingar i 1900-talets storindustri*. Bokförlaget Korpen, Göteborg.
- Arvastson, G. (1994). "Etnicitet och arbete". Schierup, C-U. & Paulson, S. (red.). *Arbetets etniska delning – Studier från en svensk bilfabrik*. Carlssons, Stockholm.
- Asplund, J. (1983). *Tid, rum, individ och kollektiv*. Liber Förlag, Stockholm.
- Atkinson, R. (1998). *The Life Story Interview*. SAGE Publications, California.
- Badinter, E. (1994). *XY – om mannens identitet*. Forum, Stockholm.
- Becker, H. S. (1963). *Outsiders – Studies in the Sociology of Deviance*. The Free Press, New York.
- Bengtsson, M. & Hjern, B. (1973). *Sociologisk uppslagsbok*. Rabén & Sjögren, Stockholm.
- Bengtsson, M. & Frykman, J. (1987). "Om maskulinitet – mannen som forskningsobjekt". JÄMFO – Delegationen för jämställdhetsforskning, rapport nr 11.
- Bengtsson, M. (1990). "Könssocialisation och social förändring – Om brott och kontinuitet i ungdomars identitetsutveckling från 1950 till 1970/80-tal". *Psykologi i tillämpning* 1990:1.
- Bengtsson, M. (1991). "Den dekonstruerade maskuliniteten". Fornäs, J. m.fl. (red.). *Kön och identitet i förändring*. FUS rapport nr 3. Symposion, Stockholm.

- Bergholm, T. (1994). "Satamien kova miehisuus". Sipilä, J. & Tiihonen, A. (red.). *Miestä rakennetaan, maskulinisuuksia puretaan*. Vastapaino, Tampere.
- Bernler, G. & Bjerkman, A. (1990). *Den sociala biografin*. Daidalos, Göteborg
- Bertaux-Wiame, I. (1981). "The Life History Approach to the Study of Internal Migration". Bertaux, D. (ed.). *Biography and society: the life history approach in the social sciences*. Beverly Hills, California.
- Bird, S. R. (1996). "Welcome to the Men's Club". *Gender & Society*, vol. 10, issue 2 p. 120–133.
- Bjerrum Nielsen, H. & Rudberg, M. (1991). *Historien om flickor och pojkar – Könssocialisation i ett utvecklingspsykologiskt perspektiv*. Studentlitteratur, Lund.
- Bjerrum Nielsen, H. & Rudberg, M. (1994). *Psychological Gender and Modernity*. Scandinavian University Press, Oslo.
- Björnberg, U. (1994). "Mäns familjeorientering i förändring". Björnberg, U. & Kollind, A-K. & Nilsson, A. (red.). *Janus & genus*. Brombergs, Stockholm.
- Blomberg, E. (1995). *Män i mörker: arbetsgivare, reformister och syndikalister – Politik och identitet i svensk gruvindustri 1910–1940*. Stockholm studies in history: 53.
- Bly, R. (1991). *Järn Hans – En bok om män*. Ica bokförlag, Västerås.
- Bourdieu, P. (1990). *The logic of practice*. Polity press, Cambridge.
- Bourdieu, P. (1999). *Den manliga dominansen*. Daidalos, Göteborg.
- Brembeck, H. (1988). *Arbetarstadsdelarnas barn – Livsmönster, uppfostran och skolgång i sekelskiftets Göteborg*. Etnologiska Institutionen, Göteborgs universitet.
- Broadly, D. (1990). *Sociologi och epistemologi – Om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*. HLS Förlag, Stockholm.
- Brod, H. & Kaufman, M. (1994) (eds.). *Theorizing Masculinities*. SAGE Publications, Thousand Oaks, California.
- Brännberg, T. (1998). *Bakom kulisserna – en socialpsykologisk studie av en förening*. Zenon Förlag, Floda.
- Bäck-Wiklund, M. & Bergsten, B. (1997). *Det moderna föräldraskapet – en studie av familj och kön i förändring*. Natur och Kultur, Stockholm.
- Canaan, J. E. (1996). "One thing leads to another – drinking, fighting and working-class masculinities". Ghail, M. M. (ed.). *Understanding Masculinities – Social Relations and Cultural Arenas*. Open University Press, Buckingham.
- Connell, R. W. (1987). *Gender & Power*. Polity Press, Cambridge.
- Connell, R. W. (1995). *Masculinities*. Polity Press, Cambridge.
- Chodorow, N. (1988). *Femininum – Maskulinum – modersfunktion och könssociologi*. Natur och Kultur, Stockholm.
- Danermark, B. & Ekström, M. & Jakobsen, L. & Karlsson, J. C. (1997). *Att förklara samhället*. Studentlitteratur, Lund.
- Daun, Å. (1989). *Svensk mentalitet – Ett jämförande perspektiv*. Rabén & Sjögren, Stockholm.
- David, D. S. & Brannon, R. (1976). (eds.). *The Forty-Nine Percent Majority: The Male Sex Role*. Addison-Wesley Publishing Company, California.
- Ekman, D. (1995). *En mans bok – om manlig identitet – teorier, ideal, verklighet*. Natur och Kultur, Stockholm.
- Eriksbergs Verkstadsklubb. (1979). *"Torpet", en bok om Eriksbergsvarvet*. Framåt, Göteborg.
- Erikson, E. H. (1986). *Barnet och samhället*. Natur och Kultur, Stockholm.
- Faludi, S. (1999). *Stiffed – The Betrayal of the Modern Man*. Chatto & Windus, London.
- Fausing, B. & Kiselberg, S. & Clausen, N. S. (1987). *Bilder ur männens historia*. Alfabeta Bokförlag, Stockholm.
- Frykman, J. & Löfgren, O. (1979). *Den kultiverade människan*. Liber Läromedel, Lund.

- Frykman, J. (1998). *Ljusnande framtid – skola, social mobilitet och kulturell identitet*. Historiska media, Lund.
- Gadamer, H-G. (1997). *Sanning och metod*. Daidalos, Göteborg.
- Garrigan, T. & Connell, R. W. & Lee, J. (1985). "Toward a New Sociology of Masculinity". *Theory and Society* 14:551–604.
- Genus (1999: 4). Aktuellt magasin från Nationella sekretariatet för genusforskning.
- Giddens, A. (1992). *The Transformation of Intimacy – Sexuality, Love and Eroticism in modern Societies*. Polity Press, Cambridge.
- Giddens, A. (1996). *Modernitetens följder*. Studentlitteratur, Lund.
- Gotlib, I. A. & Wheaton, B. (1997). *Stress and Adversity over the Life Course – Trajectories and Turning Points*. University Press, Cambridge.
- Grozier, M. & Friedberg, E. (1977). *Actors & Systems – The politics of Collective Action*. The University of Chicago Press, Chicago.
- Haavio-Mannila, E. (1995). (m.fl. red.). *Kerro vain totuus – elämäkertatutkimuksen omaelämäkerrallisuus*. Gaudeamus, Helsinki.
- Haglund, B. J. A. & Svanström, L. (1992). *Folkhälsovetenskap – en introduktion*. Studentlitteratur, Lund.
- Hedin, U-C, & Månsson, S-A. (1998). *Vägen ut – om kvinnors uppbrott ur prostitutionen*. Carlssons, Stockholm.
- Hilte, M. (1996). *Avvikande beteende: en sociologisk introduktion*. Studentlitteratur, Lund.
- Hoffmeister A. & Hoffman I. (1991). "Ungkarlshotell – Ett otidsenligt boende eller en mänsklig rättighet". C-uppsats. Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.
- Hondagneu-Sotelo, P. & Messner, M. A. (1994). "Gender Displays and Men's Power – The 'New Man' and the Mexican Immigrant Man". Brodd, H. & Kaufman, M. (eds.). *Theorizing Masculinities*. SAGE Publications, Thousand Oaks, California.
- Holter, Ø. G. & Aarseth, H. (1994). *Mäns livssammanhang*. Bonnier utbildning AB, Stockholm.
- Hormia, O. m.fl. (1971). *De finska invandrarnas problem*. Prisma, Stockholm.
- Huttunen, J. (1999). "Muuttunut ja muuttuva isyys." Jokinen, A. (red.). *Mies ja muutos – kriittisen miestutkimuksen teemoja*. Tampere University Press, Tampere.
- Hänninen, J. (1994). "Sexitarinan pornografin käsikirjoitus – minä sain, olen siis mies". Roos, J. P. & Peltonen, E. (red.). *Miehen Elämää*. West Point, Rauma.
- Högnäs, S. (1995). *Kustens och skogarnas folk – om synen på svenskt och finskt lynne*. Atlantis, Stockholm.
- Jaakkola, M. (1989). *Den etniska mobiliseringen av sverigefinnarna*. CEIFO, Stockholms universitet.
- Jaakkola, M. (1976). "Gathörnsfinnar i Västerås". *Invandrare & Minoriteter – tidskrift för kultur, politik, forskning och debatt*.
- Jaakkola, M. (1984). *Siirtolaiselämää – Tutkimus ruotsinsuomalaisista siirtolaisyhteisönä*. Vammalan kirjapaino Oy, Vammala.
- Jalava, A. (1981). *Asfalttikukka*. Werner Söderström osakeyhtiö, Juva.
- Jalamo, T. & Ruster R. (1983). *Sverigefinnar förr och nu*. Bonnier Fakta, Stockholm.
- Jalmert, L. (1983). Om svenska män – fostran, ideal och vardagsliv. *Ds A* 1993:2.
- Johansson, E. (1994). *Skogarnas fria söner: maskulinitet och modernitet i norrländskt skogsarbete*. Nordiska museets handlingar 118, Stockholm.
- Johansson, T. (1996). "Främlingar och främlingskap". Hallerstedt, G. & Johansson, T. (red.). *Främlingskapets anatomi*. Carlssons, Stockholm.
- Jokinen, K. (1996). "Pojat koulussa". Hoikkala, T. (red.). *Miehenkuvia – Välähdyksiä nuorista miehistä Suomessa*. Gaudeamus, Helsinki.

- Jokinen, A. (1999). (red.). *Mies ja muutos – kriittisen miestutkimuksen teemoja*. Tampere University Press.
- Jonsson, G. (1980). *Att bryta det sociala arvet*. Tiden: Folksam, Stockholm.
- Kihlström, A. (1984). ”Solmu – för finländare med sociala problem – utvärdering från starten i oktober 1981 till december 1983”. Göteborgs Universitet, institutionen för socialt arbete, Forskningsavdelningen. Serie ”Skrifter om socialt arbete” nr 1984:1.
- Kimmel, M. (1987). *Changing Men – New Directions in Research on Men and Masculinity*. SAGE Publications, Thousand Oaks, California.
- Kimmel, M. (1997). *Manhood in America – A Cultural History*. The Free Press, New York.
- Kortteinen, M. (1982). *Lähiö – tutkimus elämäntapojen muutoksesta*. Otava, Helsingfors.
- Kortteinen, M. (1992). *Kunnian kenttä – Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona*. Karisto OY, Hämeenlinna.
- Kulturdepartementet (1992). Idégruppen för mansrollsfrågor. ”Hur mår man? Rapport från ett seminarium om mäns hälsa och ohälsa”.
- Kuosmanen, J. (1989). ”Ankaret – en undersökning om korttidsboende för finländare i Göteborg”. Rapport, Solmu-gruppen, Göteborgs Socialförvaltning.
- Kuosmanen, J. (1994). ”Centrumkursen – en behandlingskedja för missbrukare i Göteborg”. En utvärderingsrapport från SDF-Centrum i Göteborg.
- Kuosmanen, J. (1995). ”Centrumkursen – en behandlingskedja för missbrukare i Göteborg, andra året”. En utvärderingsrapport från SDF-Centrum i Göteborg.
- Kuosmanen, J. (1997). ”Maskulinitet, etnicitet och socialt arbete – en studie av finska män i den svenska välfärden”. Ringsby-Jansson, B. & Framme, G. (red.). *Sociala förändringar och välfärd – Perspektiv och alternativ i socialt arbete*. Dokumentation från FORSA-symposiet 1996.
- Kuosmanen, J. (1998 a). ”Den finske mannens bermudakvadrat – och andra komplicerade livsmönster”. Ekenstam (m.fl. red.). *Rädd att falla – Studier i manlighet*. Gidlunds förlag, Hedemora.
- Kuosmanen, J. (1998 b). ”Männens resor i det moderna”. Ekenstam (m.fl. red.). *Rädd att falla – Studier i manlighet*. Gidlunds förlag, Hedemora.
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Studentlitteratur, Lund.
- Laakkonen, R. (1996). ”Finländarna på den svenska arbetsmarknaden efter andra världskriget – arbetafrågan i finsk-svenska relationer”. Lainio, J. (red.). *Finnarnas historia i Sverige 3 – Tiden efter 1945*. Finska Historiska Samfundet, Helsingfors och Nordiska museet, Stockholm. Gummerus, Jyväskylä.
- Lagergren, L. (1998). ”Motorcyklar, manliga ideal och maskulinitetens mytologier”. Sernhede, O. (red.). *Olja, krom och manlig gemenskap – En antologi om bikerkulturen*. Daidalos, Göteborg.
- Lagnebro, L. (1994). *Finska krigsbarn*. Studier i socialt arbete vid Umeå universitet. Institutionen för socialt arbete nr 19.
- Lammi-Taskula, J. (2000). ”Fokus på finska mäns miserabla liv”. NIKK magasin nr 1. sid. 12–13.
- Landén, R. & Trankell, A. (1975). ”Människor som talar svenska med brytning”. *Invandrarproblem*. Fem uppsatser om invandrar- och minoritetsproblem från IMFO-gruppen vid Stockholms Universitet. Pan/Norstedts, Stockholm.
- Lantz, A. (1993). *Intervjumethodik – den professionellt genomförda intervjun*. Studentlitteratur, Lund.
- Lainio, J. (1996 a). (red.). *Finnarnas historia i Sverige 3 – Tiden efter 1945*. Finska Historiska Samfundet, Helsingfors och Nordiska museet, Stockholm. Gummerus, Jyväskylä.
- Lainio, J. (1996 b). ”Sverigefinsk idrott – folkrörelse, elitidrott och världsmästare”. Lainio, J. (red.). *Finnarnas historia i Sverige 3 – Tiden efter 1945*. Finska Historiska Samfundet, Helsingfors och Nordiska museet, Stockholm. Gummerus, Jyväskylä.
- Lainio, J. & Wande E. (1996). ”Finskan i utbildningsväsendet och Sverigefinnarnas utbild-

- ning i Sverige". Lainio, J. (red.). *Finnarnas historia i Sverige 3 – Tiden efter 1945*. Finska Historiska Samfundet, Helsingfors och Nordiska museet, Stockholm. Gummerus, Jyväskylä.
- Lange, A. & Westin, C. (1981). *Ettnisk diskriminering och social identitet – En rapport från diskrimineringsutredningen*. Liber Förlag, Stockholm.
- Larsson, S. (1994). "Om kvalitetskriterier i kvalitativa studier". Starrin, B. & Svensson, P.-G. *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*. Studentlitteratur, Lund.
- Leiniö, T.-J. (1984). *Inte lika men jämlika? Om finska invandrades levnadsförhållanden enligt Levnadsnivåundersökningarna 1968, 1974 och 1981*. Institutet för social forskning, Stockholms Universitet.
- Leiniö, T.-J. (1991). "Invandring". Särtrycksserie nr 326. Institutet för social forskning, Stockholms Universitet. Diderichsen F. (m.fl. red.). *Klass och ohälsa – En antologi om orsaker till den ojämlika ohälsan*. Tiden/Folksam.
- Leissner, T. (1998). (red.). *Alkohol – ett psykosocialt, beteende- och samhällsvetenskapligt perspektiv*. Studentlitteratur, Lund.
- Lewis, O. (1965). *La vida: a Puertorican Family in the Culture of Poverty San Juan and New York*. Random House, New York.
- Liljeström, R. (1981). *Det erotiska kriget*. Liber förlag, Stockholm.
- Lindgren, G. (1996). "Broderskapets logik". *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 1. sid. 4–14.
- Lipman-Blumen, J. (1976). "Toward a Homosocial Theory of Sex Roles: An Explanation of the Sex Segregation of Social Institutions". *Signs: Journal of Women in Culture and Society*. The University and Chicago Press. Volume 1, Number 3, part 2, pages 15–31.
- Lundh, C. & Ohlsson, R. (1999). *Från arbetskraftsimport till flyktinginvandring*. SNS Förlag, Stockholm.
- Lundström, S. (1996). "Invandrarpolitikens framväxt och svenskt-finskt migrationssamarbete". Lainio, J. (red.). *Finnarnas historia i Sverige 3 – Tiden efter 1945*. Finska Historiska Samfundet, Helsingfors och Nordiska museet, Stockholm. Gummerus, Jyväskylä.
- Lübcke, P. (1988). (red.). *Filosofilexikonet*. Forum, Stockholm.
- Löfgren, B. & Löfgren-Nelson, I. (1986). *Alkohol – Rus, Missbruk, Behandling*. Prisma, Stockholm.
- Lönnroth, A. (1990). *Maskrosbarn, barnen som klarar sig mot alla odds*. Glacio, Stockholm.
- Mead, G. H. (1995). *Medvetandet jaget och samhället – från socialbehavioristisk ståndpunkt*. Argos Förlag, Lund.
- Messner, M. A. & Sabo, D. F. (1994). *Sex, Violence, Power in Sports – Rethinking Masculinity*. The Crossing Press, USA.
- Messner, M. A. (1996). "Masculinities and Athletic Careers". Ngan-Ling Chow, E. & Wilkinson, D. & Zinn, M. B. (eds.). *Race, Class & Gender – Common Bonds, Different Voices*. SAGE Publications, Thousand Oaks, California.
- Messner, M. A. (1997). *Politics of Masculinities – Men in Movements*. The Gender Lens series. SAGE Publications, Thousand Oaks, California.
- Molander, B. (1992). *Vetenskapsfilosofi – En bok om vetenskapen och den vetenskapande människan*. Bokförlaget Thales, Stockholm.
- Miles, M. B. & Huberman, M. (1994). *Qualitative Data Analysis*. SAGE Publications, Thousand Oaks, California.
- Månsson, S.-A. (1984). *Kärlek och kulturkonflikt – invandramäns möte med svensk sex- och samlevnadskultur*. Prisma/Socialstyrelsen.
- Månsson, S.-A. (1997). "Den köpta sexualiteten". Bo Lewin (red.). *Sex i Sverige – Om sexualitet i Sverige 1996*. Folkhälsoinstitutet, Stockholm.
- Månsson, S.-A. (2000). "Kön i teori och praktik". Meeuwisse, A. & Sunesson, S. & Swärd, H. (red.). *Socialt arbete – en grundbok*. Natur och Kultur, Stockholm.

- Nilsson, A. (1998). *Såna & riktiga karlar – Om manlig homosexualitet i Göteborg decennierna kring andra världskriget*. Anamma, Göteborg.
- Nilsson, B. (1999). *Maskulinitet – Representation, ideologi och retorik*. Boréa, Umeå.
- Nordberg, M. (2000). "Hegemonibegreppet och hegemonier inom mansforskningsfältet". Folkeson, P. & Nordberg, M. & Smirthwaite, G. (red.). "Hegemoni och mansforskning – Rapport från nordiska workshopen i Karlstad 19–21 mars 1999". Arbetsrapport, Karlstad universitet.
- Peltonen, E. (1994). "Onko sodasta paluuta? Viime sotien perintö isän sukupolven miesten omaelämäkertoissa". Roos, J. P. & Peltonen, E. (red.). *Miehen elämää*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Pettersson, E. & Larsson, J. & Kuosmanen, J. *handl.* Sandell, G. (1996). *Könsköparna – varför går män till prostituerade*. Natur och Kultur, Stockholm.
- Plantin, L. & Månsson, S-A. (1999). "Mäns föräldraskap – om faderskap och manlighet i ett livsperspektiv". Göteborgs universitet, Institutionen för socialt arbete, Rapport 1999:6.
- Plantin, L. & Månsson, S-A. & Kearney, J. (2000). "Mäns föräldraskap – Om mäns faderskap och manlighet i Sverige och England". Socialvetenskaplig tidskrift. Årgång 7, nr 1–2, sid. 24–42.
- Pleck, J. H. & Sawyer, J. (1974). (eds.). *Men and Masculinity*. Prentice-Hall, Inc. Englewood Cliffs, New Jersey.
- Pleck, J. H. (1981). *The Myth of Masculinity*. The MIT Press Massachusetts, England
- Poutanen, R. (1996). "Koivu ja tähti kolmen kruunun varjossa – ruotsinsuomalaisten identiteetti". Pro gradu uppsats. Helsingin yliopisto, Sosiaalipolitiikan laitos.
- Priour, A. & Taksdal, A. (1989). *Å sette pris på kvinner – menn som kjøper sex*. Pax forlag As, Oslo.
- Reid, H. M. & Fine, G. A. (1992). "Self-Disclosure in Men's Friendship – Variations Associated With Intimate Relations". Nardi, P. (ed.). *Men's friendship*. SAGE Publications, Newbury Park, California.
- Reinans, S. A. (1996). "Den finländska befolkningen i Sverige – en statistisk-demografisk beskrivning". Lainio, J. (red.). *Finnarnas historia i Sverige 3 – Tiden efter 1945*. Finska Historiska Samfundet, Helsingfors och Nordiska museet, Stockholm. Gummerus, Jyväskylä.
- Riessman, C. K. (1997). "Berätta, transkribera, analysera – En metodologisk diskussion om personliga berättelser i samhällsvetenskaper". Hydén, L-C. & Hydén, M. (red.). *Att studera berättelser – Samhällsvetenskapliga och medicinska perspektiv*. Liber, Stockholm.
- Ringbäck Weitoft, G. & Gullberg, A. & Rosén, M. (1998). *Läkartidningen* nr 12 sid. 1277–1283.
- Roos J. P. (1992). "Livet – berättelsen – samhället: en bermudatriangel". Tigerstedt, C. (m.fl. red.). *Självbiografi, kultur, liv – Levnadshistoriska studier inom human- och samhällsvetenskap*. Symposium, Stockholm.
- Roos, J. P. & Peltonen, E. (1994). (red.). *Miehen elämää*. OY Westpoint, Rauma.
- Rosenberg, T. & Toukoma, P. (1994). "Om kvinnors kraft, mäns marginalisering och pojkar kosmiska ensamhet". Peura, M. & Skutnabb-Kangas, T. (red.). *Man kan vara tvärländare också*. Sverigefinländarnas arkiv, Stockholm.
- Sabo, D & Gordon D. F. (1995). "Rethinking Men's Health and Illness". Sabo, D. & Gordon D. F. (eds.). *Men's Health and Illness – Gender Power and the body*. SAGE Publications, Thousand Oaks, California.
- Savolainen, M. (1987). "Jag skäms inte för att jag är finne". Lithman Y. (red.). *Nybyggarna i Sverige – Invandring och andrageneration*. Carlssons, Stockholm.
- SCB Befolkningsstatistik 1995, del 4.
- Schierup, C-U. & Paulson, S. (1994). (red.). *Arbetets etniska delning – Studier från en svensk bilfabrik*. Carlssons, Stockholm.

- Schwarz, D. (1973). *Kan invandrarna bli svenskar?* Samhälle i utveckling nr 8. Studentlitteratur, Lund.
- Sernhede, O. (1998). (red.). *Olja, krom och manlig gemenskap – En antologi om bikerkulturen*. Daidalos, Göteborg.
- Siimes, M. (1994). (red.). *Eläköön mies – Mieselämänkertoja*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Pieksämäki.
- Siltala, J. (1994). *Miehen kunnia. – Modernin miehen taistelu häpeää vastaan*. Otava, Keuruu.
- Simmel, G. (1981). *Hur är samhället möjligt? Och andra essäer*. Korpen, Göteborg.
- Sipilä, J. (1994). ”Miestutkimus – säröjä hegemonisessa maskuliinisuudessa”. Sipilä, J. & Tiihonen, A. (toim.). *Miestä rakennetaan – maskuliinisuuksia puretaan*. Vastapaino, Tampere.
- SKS, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (1984). *Sananlaskut – 15904 sananlaskua kansanrunous-arkistosta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 346.
- Socialtjänsten Stockholm (1994). ”Solmu-gruppen: Verksamhetsberättelse”.
- SOU 1974:70. Invandrarutredningen 4. Bilagedel.
- Statistisk årsbok Göteborg 1999. Göteborgs Stadskansli.
- Sulkunen, P. & Alasuutari, P. & Kinnunen, M. & Nätkin, R. (1985). *Läbiöravintola*. Otava, Helsinki.
- Svedberg, L. (1994). *En bok om marginalitet*. Stockholms universitet.
- Svensson, B. (1996). *Punkare Jonkare och andra – med narkotikan som följeslagare*. Carlssons, Stockholm.
- Svenska Akademiens ordlista över svenska språket* (1986). Norstedts Förlag, Stockholm.
- Tarkiainen, K. (1990). *Finnarnas historia i Sverige 1. – Inflyttarna från Finland under det gemensamma rikets tid*. Finska Historiska Samfundet, Helsingfors och Nordiska museet, Stockholm.
- Tarkiainen, K. (1993). *Finnarnas historia i Sverige 2. – Inflyttarna från Finland och de finska minoriteterna under tiden 1809–1944*. Finska historiska samfundet, Helsingfors och Nordiska museet, Stockholm. Gummerus, Jyväskylä.
- Tarkiainen, K. (1996). ”Sverigefinska infrastrukturer”. Lainio, J. (red.). *Finnarnas historia i Sverige 3. – Tiden efter 1945*. Finska Historiska Samfundet, Helsingfors och Nordiska museet, Stockholm. Gummerus, Jyväskylä.
- Theorell, T. m.fl. (1980). ”A Comparison between Finnish Immigrants and Native Swedes in the Greater Stockholm Region – Social and Medical Risk Indicators of Ishemic Heart Disease.” *Scandinavian Journal of Social Medicine* 1980:8.
- Thomson, P. (1981). ”Life Histories and the Analysis of Social Change”. Bertaux, D. (ed.). *Biography and society: the life history approach in the social sciences*. Beverly Hills, California.
- Trondman, M. (1991). *Bilden av en klassresa – Sexton arbetarklassbarn på väg till och i högskolan*. Carlsson, Stockholm.
- Willis, P. (1981). *Fostran till lönearbete*. Röda bokförlaget, Göteborg.
- Virta, E. (1994). *Tvåspråkighet, tänkande och identitet – Studier av finska barn i Sverige och Finland*. Psykologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Vuonokari, E. & Pelkonen, J. (1989). (red.). *Hitsikissa hiipii uniin*. Sverigefinländarnas arkiv, Stockholm.
- Ziehe, T. (1992). *Kulturanalyser – ungdom, utbildning, modernitet*. Symposion, Stockholm/Skåne.
- Zinn, M. B. (1998). ”Chicano Men and Masculinity”. Kimmel, M. S. & Messner, M. A. (eds.). *Men's Lives*. Allyn and Bacon, USA.
- Ågren, G. & Romelsjö, A. (1992). ”Mortality in alcohol-related diseases in Sweden during 1971–1980 in relation to occupation, marital status and citizenship in 1970”. *Scandinavian Journal of Social Medicine*, 20, pages 134–142.

- Ålund, A. & Schierup, C-A. (1996). *Paradoxes of Multiculturalism*. Avebury, Aldershot, England.
- Ålund, A. (1985). *Skyddsmurar – Etnicitet och klass i invandrarsammanhang*. Liber, Stockholm.
- Åström, L. (1990). *Fäder och söner – Bland svenska män i tre generationer*. Carlssons, Stockholm.
- Öberg, P. (1997). *Livet som berättelse – Om biografi och Åldrande*. Comprehensive Summaries of Uppsala Dissertations from the Faculty of Social Sciences, 62.
- Ödman, P-J. (1988). *Tolkning, förståelse, vetande – Hermeneutik i teori och praktik*. Almqvist & Wiksell, Stockholm.
- Öjesjö, L. (1986). "Studera levnadsöden – ett sätt att förstå 'varför Jeppe super'" Alkohol och narkotika 6–7: 25–27.
- Östlin, P. & Danielsson, M. & Diderichen, F. & Härenstam, A. & Lindberg, G. (1996). *Kön och ohälsa – en antologi om könsskillnader ur ett folkhälsoperspektiv*. Studentlitteratur, Lund.

Gidlunds förlag
Box 123, 776 23 Hedemora
E-post: hedemora@gidlunds.se
www.gidlunds.se

